

ਪੱਕੀ ਵੰਡ

(ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ

ਸੰਪਾਦਕ : ਚਰਨ ਗਿੱਲ

ਪਨੋਰਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸੰਪਰਕ : ਚਰਨ ਗਿੱਲ,

35 ਦੇਸੀ ਮਹਿਮਾਨਦਾਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਫੋਨ : 219254

PAKKI VAND (Collection of Short Stories)
by Harnam Singh Narula
V. Paraur P.O. Bhunerheri
Distt. Patiala
Ed. by Charan Gill, 35 Desi Mehmandari, Patiala

© ਲੇਖਕ
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ਅਪ੍ਰੈਲ 2001
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ; ਪਨੋਰਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ

Copies : 500
ਮੁੱਲ : ਪੇਪਰਬੈਕ : 50 ਰੁਪਏ
ਸਜ਼ਿਲਦ : 80 ਰੁਪਏ

Laser Type Setting by:

APNA Computers
PATIALA CITY
Ph.207328

SHAHEED-E-AZAM PRINTING PRESS
PATIALA CITY
Ph.357981 (O) Fax : 0175-362807

Printed at :

ਰੂਹ ਦਿਲੋਂ
ਅਪਣਾਏ
ਸੰਦੀਪ ਭੋਗਾਲ ਦੀ
ਬੇਟੀ ਸੁਮਨ ਦੇ ਨਾਂਅ

ਤਰਤੀਬ

ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ	5 - 7
ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ	8 - 13
1. ਪੱਕੀ ਵੰਡ	14 - 34
2. ਦਿਸਹੱਦਾ	35 - 61
3. ਅਧਿਕਾਰ	62 - 77
4. ਉਲੱਝਣ	78 - 90
5. ਧੂੜਾਂ ਦੱਬੇ ਮੋਤੀ	91 - 97
6. ਨੱਜੇ ਦਾ ਖੂਹ	98 - 119
7. ਐਕਸੀਡੈਂਟ	120 - 148
8. ਜੇ ਕਿਤੇ	149 - 163
9. ਲਾਦੋ ਨਾ	164 - 190
10. ਰਿਸਤਾ	191 - 197
11. ਪਿਆਸ	198 - 208

ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ

- * ਮੌਲੂ ਮਲੰਗ
- * ਕੁਝ ਪੀੜਾਂ ਕੁਝ ਯਾਦਾਂ

ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ

ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜੋਬੀਆਂ ਵਿਚ ਸੱਤ ਪੋਹ ਯਾਨੀ ਦਸੰਬਰ 1929 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦੇਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਜੋਧ ਸਿੰਘ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਵਜੀਰਾਂ ਆਬਦ ਅਤੇ ਡਾਕਘਰ ਅਕਾਲਗੜ੍ਹ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਘਰ ਸਾਊ ਸੁਲਝਿਆ ਅਤੇ ਜੁੜਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਮੇਰਾ ਪਤਖੜ ਦੇ ਪੰਫੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੁਜਰਿਆ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੌਬੀ ਤਕ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖਿਚਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਕਦੇ ਮਾਹੌਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਮਸਾਂ ਚੌਬੀ ਪਾਸ ਕਰ, ਇਕ ਸਾਲ ਮਾਰਕੇ ਢਾਈ ਕੋਹ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਵਰਪਾਲਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਛੇਵੰਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ।

ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਚੋਟ ਖਾਣੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਛੇਵੰਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਮਾਸਟਰਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮੇਰਾ ਸੂਬਦ ਦਿਲ ਮਧੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਪੀੜ ਨੂੰ ਨਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ ਨਾ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਧ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਟ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਤਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਸੱਟ, ਯਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛੇ ਜੀਅ ਹੀ ਬੱਚ ਕੇ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ ਟੱਪ ਸਕੇ। ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀ ਦੌੰਤ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦਰ-ਦਰ, ਥਾਂ-ਥਾਂ ਭਟਕੇ ਰੋਟੀ ਕੁਲੀ ਅਤੇ ਜੁਲੀ ਲਈ। ਮੇਰਾ ਚੋਟ ਖਾਣਾ, ਛੁੱਲਿਆ ਪੱਛਿਆ ਮਨ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਵਾਜ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਜਿਥੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਪੂਰੇ ਇੱਕੀ

ਸਾਲ ਮੈਂ ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੁਟੀਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਆਪਦੇ ਗੀਤਾਂ, ਡਿਊਟਾਂ, ਅਪੇਰਿਆਂ, ਗੀਤ-ਨਾਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਸਾਢੇ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਟੇਜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਮ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ । ਮੈਂ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਪਾਲਮਪੁਰ, ਸ਼ਿਮਲਾ, ਕਾਂਗੜਾ, ਬਨੂਰੀ, ਉਨਾ, ਗਗਰੇਟ, ਜਵਾਲਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਤਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਫਲ ਸਟੇਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕਾਲਕਾ, ਯਮਨਾ ਨਗਰ, ਅੰਬਾਲਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ, ਸੂਰਜਪੁਰ, ਪੰਜੌਰ, ਫੈਕਟਰੀ ਏਗੀਆ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ, ਪੈਪਸੂ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਇਜ਼ਲਾਸਾਂ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਕਲੋਨੀ ਜਲੰਧਰ, ਫਗਵਾੜਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਸਬੇ ਸਫਲ ਸਟੇਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਚੱਲ ਸੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ । ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੇ ਕੇ ਜ਼ਿਲਾ, ਸਟੇਟ ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਕਵਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮਾਨ ਮਿਲਿਆ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੀਤ-ਨਾਟ 'ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਆਗੂ', 'ਖੁੰਡਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ', 'ਅਸਲੀ ਰਾਹ', 'ਟੁੱਟੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ', 'ਛੋਲ ਦਾ ਪੋਲ', 'ਰੰਗੀ ਦਾ ਵਿਆਹ' ਅਤੇ ਕਈ ਅਧੇਰੇ ਸਨ ।

ਖੁਸ਼ ਹਸੀਤੀ ਮੌਰਚੇ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾ ਅੰਡਰਗਰਾਊਂਡ, ਫਿਰ ਪਟਿਆਲਾ ਜੇਲ, ਸਹਿਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਮੌਰਚੇ ਵੇਲੇ ਰੋਹਤਕ ਜੇਲ । ਕਈ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲੰਮੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ :

ਠੋਕਰਾਂ ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਫਿਰ ਵੀ ਹਸਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਧੂਨ ਸੀ ਬੱਸ ਇਕੋ ਹੀ ਮੰਜ਼ਲ ਪਾਣ ਦੀ

ਸਾਥੀ ਹੀ ਕੰਡੇ ਰਾਹ 'ਚ ਬਖਰਾਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਸਟੇਜ ਨਿਭਾਹ ਕੇ ਮੈਂ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਇਕਾਂਤ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ । ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਕਲਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਲਿਆ । 'ਕੁਝ ਯਾਦਾਂ ਕੁਝ ਪੀੜਾਂ' ਲਿਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੱਤਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਤੇ, ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਇਕਾਂਤ ਉਦਾਸੀ ਉਤੇ ਜੋ ਪੈਰ-ਪੈਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੀ ਏ, ਸਾਹ ਸਾਹ ਸਾਥ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀ ਏ । ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਪੀੜਾਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਲਮ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ।

(ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ)

ਹਾਲ ਪਿੰਡ ਪਰੋੜ

ਡਾ. ਭੁਨਰਹੇੜੀ

ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ।

ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹੀ 'ਪੱਕੀ ਵੰਡ' ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਗਿਆਰਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਨਰੂਲਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਆਰੰਭਕ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੋ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਛਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਢੁਕਵੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਾਠਕ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਸੁਰੂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪਾਠਕ ਦਾ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਜੀਅ ਕਰੇ - ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਘੱਟ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਇਸ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਰੂਲੇ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬੀ ਗੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਪੱਕੀ ਕੰਧ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ, ਹਲਾਂ ਤੇ ਹਲਟਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੜਕ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਜੀਵ ਝਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੇ ਮੌਟੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸੌਰ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਿਹਨਤ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਖੁਦ ਲੇਖਕ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਢੂੰਘੇ ਤੇ ਅਡਿੱਗ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਤੇ ਉਸਰੇ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਝਲਕ ਹੋਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ, ਨੂੰਗੀ, ਮੋਹਨ, ਕਾਦਰ, ਹਾਸ਼ਮ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਬਸੀਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਹਨਾ ਵਰਗੇ ਨੇਕ ਦਿਲ ਮਿਹਨਤੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਹੱਡ ਹਰਾਮੀ ਅਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਅਤੇ ਕਮੀਨਗੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਕਾਦਰੀ, ਹਾਕਮ ਅਤੇ ਨਰੈਣੇ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਗਿਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਖੀਰ ਸਰਮਿਦਗੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।

ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹਦੇ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੇਚ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਗੰਭੀਰ ਬੋਧ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਕ ਸਜੀਵ ਸ਼ਬਦ-ਚਿਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਕੇਸ਼ਲਤਾ । 'ਪੱਕੀ ਵੰਡ' ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏਗੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅਣਗੋਲਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਮਾਹੌਲ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਰੂਲੇ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰੇਚ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਵੇ ਪਰ ਦੇਰ ਅਵੇਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ।

ਐਰਤ-ਮਰਦ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿਆਰ ਖਿੱਚ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰੋਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਯਥਾਰਥਕ ਧਰਾਤਲ ਉਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਲਾਰ ਦੇ ਆਪਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਵਿਧੀ ਦੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਜੋਂ ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਹੀ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । 'ਪੱਕੀ ਵੰਡ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨੂੰਗੀ ਅਤੇ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਬੇਹੱਦ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨੂੰਗੀ ਇਕ ਐਸੀ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਸੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ।

ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਲੀ ਇਨਸਾਨ ਵਾਂਗ ਜੁਰਾਤ ਵੀ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਅਸਲੀ ਹਾਣੀ ਮਰਦ ਲਈ ਉਸਦੀ ਤਾਂਘ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੋਚਿੱਤੀ ਅਤੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲਤਾ ਦੇ ਜਾਹਨੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਨੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ ਹੈ ।

'ਉਲਝਣ' ਉਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਬੜੀ ਸਰਲ ਸਾਧਾਰਣ ਉਲਝਣ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਲਈ ਸੋਹਣ ਬੜਾ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰੀਵ ਬਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਬੜੀ ਜਾਨਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ । ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੀ 'ਸੋਨਾ' ਦੀ ਹੋਣੀ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਂਢੀ ਗੁਆਂਢੀ ਨੂੰ । ਸੋਹਣ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਰਾ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਨਾ ਤੇ ਸੋਹਣ ਦਰਮਿਆਨ ਨੂੰਗੀ ਤੇ ਜਾਹਨੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸੋਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਨੂੰਗੀ ਵਰਗੀ ਹੀ ਅਸਲੀ ਔਰਤ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ ।

'ਦਿਸਹੱਦੇ' ਦੀ 'ਮੀਤੇ' ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਵਾਨ ਮਰਦ ਦੀ ਅਣਹੱਦ ਕਾਰਨ ਮਰਦ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦਲੇਗੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਵਿਵਹਾਰਕਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਰ ਆਪ ਲੱਭ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਸਾਧਾਰਣ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਮਾਰੂ ਝਟਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਮੁੜ ਰਵਾਨਗੀ ਵਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

'ਲਾਦੋ ਨਾ' ਦੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਸਭਨਾ ਨਾਲ ਸਹਿਜਾਰ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ

ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤੇ ਆਗੂ ਵਿਆਕਤੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦਖੋਈਆਂ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਰਤਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਰੰਚ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ।

ਵੰਡ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਨਫਰਤਾਂ ਦੇ ਲੂਸੇ ਜਜਬੇ ਮੌਹ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪਿਆਸੇ ਸਨ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਮਰੱਥ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ 'ਐਕਸੀਡੈਂਟ' ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੌਹਨ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੀਲਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ। ਸੀਲਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਬੀ ਬਣਾਉਣਾ ਲੋਹਦੀ ਹੈ, ਉਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਵਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਉਸਦੀ ਦੋਚਿੱਤੀ ਐਸੇ ਭਲੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਦੋਚਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖੇਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਠੇਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਨਰੂਲੇ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਵਿਗਸਣਾ ਵੱਡੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ।

ਨਰੂਲੇ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਰਵਾਇਤੀ ਜਿਹੇ ਲਗਦੇ ਬਾਹਰੀ ਚੌਖਟੇ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹ ਚੌਖਟੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਅਮੀਰ ਅੰਤਰਵਸਤੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਆੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

'ਅਧਿਕਾਰ' ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਝੱਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਨਾਲ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਅੱਬੂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੈਹਨਾਜ਼ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਗਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਅਫਲਾਤੂਨੀ ਪਿਆਰ ਫਲਸਫੇ ਦੀਆਂ ਹਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉਲੜੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਧੱਕ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਗਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਰੂਲੇ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਹਮਣੇ
ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਪਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ
ਗਈਆਂ ਹਨ । ਉਹਦੇ ਪਾਤਰ ਜੁਰਾਤ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਹਨਾਂ
ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ
ਹੋਣੀ ਦੀ ਲਗਾਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹਨ । ਇਹ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ
ਜੀਵਨ ਫਲਸਫਾ ਨਰੂਲੇ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਰਪਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ
ਏਨੇ ਸੁਭਾਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ
ਕਿ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਲੇਖਕ ਮੱਲੋਜ਼ੋਗੀ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਰੰਗਤ ਚਾੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

'ਜੇ ਕਿਤੇ' ਦਾ ਯਤੀਮ ਕਾਦਰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਤੇ
ਲਾਲ ਖਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਹਾਰੇ ਦੇ ਸਿਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਵਿਚ
ਆਪਣੇ ਇਨਸਾਨੀ ਵਰਤਾਓ ਸਕਦਾ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਪਰ ਹਾਕੂ ਤੇ
ਉਹਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਦਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
ਸਾਦਕ ਤੇ ਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁਜਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਹਦੇ ਸੁਭਚਿੰਤਕ ਹਨ ਪਰ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਕੂ ਪਰਿਵਾਰ ਅਸਫਲ ਕਰਨ ਵਿਚ
ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੇ
ਕੁੱਟਣ ਸਦਕਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਾਦਰ ਸਿਰ ਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੰਭਾਵੀ
ਸਾਕ ਦੇ ਆਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਬੇਵਾ ਤਾਲਿਆਂ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ
ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਕਾਤਲ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ । ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਹ ਹਾਕੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਛਾਂਸੀ
ਲੁਆਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਖ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਕਾਦਰ ਦਾ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣਾ ਜਾਣ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।
ਤਾਲਿਆਂ ਕਾਦਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਾਦਰ ਬਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ । ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।
ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਉਸਨੂੰ ਬਗੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਤਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਜੀਵਨ-

ਸਾਬੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਸੇ ਰਾਤ ਕਾਦਰ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

'ਨੱਜੋ ਦਾ ਖੂਹ' ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਰਗੇ ਅਦਭੂਤ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਗੁੱਜਰ ਅਤੇ ਬਲੋਚ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਆਜ਼ਾਦ ਤਬੀਅਤ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਅਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੇਰਵ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਬੁਲੰਦ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਛੋਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਪੂੜਾਂ ਦੱਬੇ ਮੇਤੀ' ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੱਚੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਹੀ ਨੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਹਰੇਕ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੁਆਤਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਘਾਟ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ।

ਮਿਤੀ : 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 2001

ਚਰਨ ਗਿੱਲ,
ਪਟਿਆਲਾ ।

ਪੱਕੀ ਵੰਡ

ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਕੁ ਪਹਿਰ ਸੀ । ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਭਾਰੀ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਮਸ਼ੀਨ ਕੋਲ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰੀ । ਸਿਰ ਤੋਂ ਚਾਦਰ ਦਾ ਮੰਡਾਸਾ ਲਾਹ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਖਰਵੇ ਰੁਖ ਵਿੱਚ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਆਹ ਸਾਂਭ ਭਾਬੀ ਪੱਠੋ । ਨਾ ਮੈਂਥੋਂ ਕੁਤਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਨਾ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਜਾਣੋ ” ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੁੱਟ ਕੋਲ ਪਈ ਮੰਜ਼ੀ ਤੇ ਵੱਟੇ ਵਾਂਗ ਢਿੱਗ ਪਿਆ ।

ਛਰੇਰੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ, ਕੋਮਲ ਮਲੂਕ ਜੁੱਸੇ, ਅਤੇ ਇਕਹਿਰੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਅਤਿ ਸਾਉ ਅਤੇ ਹਸਮੁੱਖ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖਜੇ ਵਾਲੀ ਭਾਬੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਧ ਵਾਲੀ ਅਣਕੂਚੀ ਕਾੜ੍ਹਨੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੱਧਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵੇਫਿਰ ਕਿਸੇ ਚੰਦਰੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ?” ਅਤੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੂੰਝਦੀ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਆ ਬੈਠੀ ।

ਜਾਹਨੇ ਹੋਰੀਂ ਚਾਰ ਭਰਾ ਸਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਮਰਦੀਨ ਜਿਸਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਮਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਛੋਟਾ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਉਰਫ ਦੁੱਲਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਦੀਕ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਚੌਥੇ ਥਾਂ ਰਮਜਾਨ ਉਰਫ ਜਾਹਨਾ ।

ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਜਦੋਂ ਉਮਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਉਦੋਂ ਜਾਹਨੇ ਦੀ ਉਮਰ 13-14 ਸਾਲ ਸੀ । ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਪੈਰ ਕੀ ਪਾਇਆ ਘਰ ਦੀ ਕਾਇਆ ਹੀ ਪਲਟ ਗਈ । ਨਾਜੂਕ ਮਲੂਕ ਜੁੱਸਾ, ਸੁੰਦਰ ਨੈਣ ਨਕਸ਼, ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਅ, ਗੰਦਮੀ ਗੋਰਾ ਰੰਗ । ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਚਾਨਣੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਖਿੜ ਪਿਆ ਹੋਵੇ । ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਜਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਉਨੀਂ ਹੀ ਉਹ ਸਿਆਣੀ, ਸਾਉ, ਸੁਘੜ ਤੇ ਹਸਮੁੱਖ ਸੀ । ਮਿੱਠੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਗ ਤਾਂ ਲੱਗਣਾ ਹੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਬਾਹਰ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲੱਗ ਗਏ । ਉਹਦਾ ਅਸੂਲ ਸੀ ਹਾਲੀ ਪਾਲੀ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਲੱਸੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਫੇਸਲ ਭਰਵੀਂ ਹੋਣ ਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੁੜ

ਨਾ ਰਹੀ । ਗੁੜ-ਗੰਨਾਂ ਦਾਣਾ-ਛੱਕਾ ਭੜੋਲੇ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਪਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਬਸੀਰਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਹਰੀ ਨਾ ਹੋਈ । ਵੈਦਾਂ ਹਕੀਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੱਸ ਪੈਂਦੇ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ, ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਬੂਤੀਆਂ, ਤਵੀਤ, ਧਾਰੇ ਕੋਈ ਰਾਸ ਨਾ ਆਏ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਉਮਰਾ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬਸੀਰਾਂ ਕਹਿੰਦੀ “ਮੇਰੀ ਮੰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਲੈ ।”

ਪਰ ਉਮਰਾ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਸ਼ੀਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਔਲਾਦ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ । ਮੈਂ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਦੁਖੀ ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਤੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਗਮ ਦਾ ਰੋਗ ਨਾ ਲਾ ਲਵੈਂ ।”

ਅਤੇ ਬਸੀਰਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਬੀ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਦਿਉਗਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਮੌਹ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਘਰੋਂ ਖੇਤ ਤੇ ਖੇਤੋਂ ਘਰ ਤੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਉਹ ਨਾ ਕਦੇ ਅੱਕਦੀ ਨਾ ਥੱਕਦੀ ।

ਫਿਰ ਉਸ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਿਆ ਦੋਹਾਂ ਦਿਉਗਾਂ ਦੂਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਸਭ ਸੱਧਰਾਂ, ਸਭ ਰੀਝਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਿਰੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਗਨ ਕੀਤੇ ਸਨ । ਦੂਲੇ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਾਦਰੀ ਦਾ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ 'ਕੱਠਾ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਪਰ ਸ਼ਦੀਕ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਪੰਦਰਵੇਂ, ਚੌਦਵੇਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾ ਨਿਕਾਹ ਹੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡੋਲੀ ਮੁਕਲਾਵਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ।

ਕਾਦਰੀ ਵਾਹਵਾ ਬਣਦੀ ਫੱਬਦੀ ਸੀ ਪਰ ਸੁਭਾ ਦੀ ਚੰਦਰੀ ਹੀ ਨਿਕਲੀ । ਕੰਘੀ ਪੱਟੀ ਕਰ ਫੁੱਲ ਚਿੜੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਹਵਾ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ । ਸੱਕ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਡੋਰੇ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਪਰ ਘਰਦੇ ਕੰਮ ਦਾ 'ਡੱਕਾ ਤੋੜ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪੂਰੀ ਹੱਡ ਹਰਾਮ ਸੀ । ਰੰਗ ਢੰਗ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੂਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਮੱਧ ਮਹਿਕ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਫਸੇ ਕਿ ਕਾਦਰੀ ਦੇ ਗੋਡੇ

ਮੁੱਢ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਮਾਰੀਦੇ ਹੀ ਖੂਹ ਖੇਤ ਜਾਂਦੇ । ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ।

ਜੇ ਕਦੇ ਬਸੀਰਾਂ ਆਖ ਦਿੰਦੀ, “ਵੇ ਸ਼ਦੀਕ ਹੁਣ ਖੇਤ ਬਨੇ ਦਾ ਵੀ ਕੁੱਝ ਖਿਆਲ ਕਰੋ” ਤਾਂ ਕਾਦਰੀ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੀ । ਕੰਢੇ ਲੂਹਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ । ਉਂਝ ਵੀ ਜੇਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੰਗੜ ਖੜਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ । ਬਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਬਸੀਰਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਉਤਾਹ ਨਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਦਰ ਗੁਜਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ । ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਾਦਰੀ ਦੀ ਕੌੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ।

ਪਰ ਤੁਮੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਚਾਇ, ਕੁੜਿਤ ਨਾ ਜਾਇ ।

ਆਖਰ ਤੁਮਾਂ ਤਾਂ ਤੁਮਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖੰਡ ਪਾਇਆਂ ਉਹਦੀ ਕੌੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਾਦਰੀ ਦੇ ਕੌੜੇ ਕੁਰੱਖਤ ਬੋਲ ਉਮਰੇ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਏ । ਉਸ ਦੂਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ;

“ਵੇਖੋ ਵੀਰੋ, ਘਰ ਤੁਹਾਡਾ, ਬਾਹਰ ਤੁਹਾਡਾ, ਸਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਏ । ਅੱਜ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਕੱਲ੍ਹੂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਦਿਨ । ਪਰ ਤੁਸੀ ਜਗ ਕਾਦਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ । ਜਿੱਨਾ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਜਿੱਨਾ ਦਿਲ ਮੰਨੇ ਕਰੋ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਨਾ ਪਾਵੇ । ਕਲੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਘਰ 'ਚੋਂ ਬਰਕਤ ਉਡ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਨਾਲੇ ਬਸੀਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਏ ।”

ਦੂਲੇ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜੇ ਡੱਕੇ ਨਾਲ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਤੇ ਡੱਕਾ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਅੰਨਾ ਸੋਟਾ ਗੱਲ ਵਾਹੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਵੇਖ ਭਾ, ਭਾਬੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਨਿੱਤ ਟੋਕਾ ਟਾਕੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏਂ । ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਗੱਲ ਸਿੱਧੀ ਏ । ਭਾਬੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਠੀਕ । ਨਾਲੇ ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ ਸਿਰੇ ਤੇ ਗੰਢ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖੱਪਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਓ ।”

ਉਮਰੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਰੇਲੀ ਆ ਗਈ । ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬੁਰਕੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਭਰਾ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਬੋਲਣਗੇ । ਉਸ ਉਡਦੇ ਹਵਾਸ ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕਿਉਂ ਸਦੀਕ ਮੈਂ ਕੋਈ ਕੋੜੀ ਫਿਕੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਏ ?”

“ਪਰ ਦੁਲੇ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਆਖੀ ਏ ? ਨਹੀਂ ਕੱਟਦੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਓ । ਸਾਲ ਛਿਮਾਹੀ ਮੇਰਾ ਵੀ ਟੱਬਰ ਆਉਣਾ ਏ । ਭਾਬੀ ਇੱਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕੀ ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਝੱਲੇਗੀ ।” ਸ਼ਦੀਕ ਇੱਕ ਸਾਹੇ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਲਾ ਗਿਆ ॥

ਅਤੇ ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਲਈ, ” ਨਾਲੇ ਭਾ, ਸਦੇ ਸਦੀ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੰਘੀ ਏ । ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹੂ, ਕੱਲ੍ਹੂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ । ਇਹ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਆਇਆ ਏ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ।”

ਉਮਰਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਿਆ । ਹੂੰ ਨਾ ਹਾਂ । ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਡੋਬੂ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੱਧਿਆ ਮਲਿਆ ਜਿਹਾ ਸੀ । ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਹਨੇਰੇ ਸਾਏ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਮਰੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ । “ਬਸੀਰਾਂ, ਬਗਾਨੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਦਈਏ । ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਰਹੇ ਨੇ ।”

ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਤੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ।

“ਵੇ ਵਾਸਤਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡ ਵਡੇਰੇ ਦਾ । ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਰੇੜ ਨਾ ਪਾਉ । ਪਾਟੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਖੁਦਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਕਹਿਰ ਨਾਜ਼ਲ ਕਰਦਾ ਏ । ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਚਰਚਾ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕਰੋ । ਏਕੇ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ । ਸਾਲ ਨਾ ਛਮਾਹੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਰਮਜਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਲੈਣ ਦਿਓ ।”

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਕਾਦਰੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈ ।

“ਬੱਸ-ਬੱਸ ਬੀਬੀ । ਘਰ ਖੇਤ ਅਸੀਂ ਖਪੀਏ ਤੇ ਚੌਧਰਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਸੁਆਣੀ ਕਰੋ ।”

“ਨੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਂਭੋ ਚੌਪਰਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕੰਮ । ਪਰ ਵਾਸਤਾ ਮੰਨੋ ਘਰ
ਨਾ ਪਾੜੋ । ਮੁੱਠੀ ਬੰਦ ਹੀ ਚੰਗੀ ਜੇ ।”

ਪਰ ਅੜੀਅਲ ਖੋਤੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਅੜੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਾ
ਮੰਨੀ । ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਗਏ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੁਬਾਰਾ
ਕਾਦਰੀ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਖੁੱਲਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਮਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਬੱਸ-ਬੱਸ ਭਾਈ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਈ । ਆਉ ਇੱਧਰ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲਾ
ਲੈ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਕੀਰਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੋਲਾਂ ਘੁੰਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੋ ਟੱਕ ਬਣਾਏ ।
“ਲਉ ਭਾਈ, ਤੁਹਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜੇ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਦੋ ਟੱਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨ
ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਟੱਕ ਸਾਂਭ ਲਉ ।”

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਟੱਕ ਮੱਲ ਲਿਆ ।

“ਦੋਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਘਰ ਲੈ ਲਉ ।”

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਘਰ ਮੱਲ ਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਾਫੀ ਚੰਗਾ ਤੇ ਮੋਕਲਾ
ਸੀ । ਚਾਰ ਬਲਦਾਂ ਚੋਂ ਚੰਗੀ ਜੋੜੀ ਮੱਲ ਲਈ । ਮੱਝਾਂ ਝੋਟੀਆਂ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ
ਸਾਂਭੀਆਂ ।

ਉਮਰੇ ਨੇ ਬਸੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਲੈ ਬਸੀਰਾਂ, ਖੇਤ ਬੰਨਾ, ਡੰਗਰ, ਵੱਛਾ,
ਘਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਹੁਣ ਘਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਤੂੰ ਵੰਡਦੇ ।”

ਅਤੇ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਬੂਹੇ ਖੇਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ, “ਲੈ ਜਾਉ ਜਿਸਨੂੰ ਜੋ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ।”

ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਬੁੱਧ ਹੋਈ ਜਿਸਨੂੰ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਦਿਸੀ ਹੱਥ ਪਹਿਆ ਤੇ ਲੈ ਗਏ
ਅਤੇ ਰਾਤੇ ਰਾਤ ਇੱਕ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਘਰ ਹੋ ਗਏ ।

ਉਮਰਾ ਤਾਂ ਸ਼ਮੀ ਸੰਝ ਹੀ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰ੍ਹਾਂ
ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਉਹਦਾ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਰੋਗ ਬਣ ਗਿਆ । ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ ।
ਉਹ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਪਿਆ ਰਿਹਾ । ਸਾਰੇ ਘਰ ਤੇ ਸੋਗ ਭਰੀ ਉਦਾਸੀ ਸੀ । ਨਾ ਚੁਲ੍ਹੇ
ਅੱਗ ਨਾ ਮੱਘੇ ਪਾਣੀ ।

ਘਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੀਅ ਉਦਾਸੀ ਵੱਸ ਸਨ । ਉਮਰਾ ਤਾਂ ਪਲੋਂ ਪਲ

ਨਿਘਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਬਸੀਰਾਂ ਦੇ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਤੋੜ ਤੇ ਤਸੱਲੀਆਂ ਵੀ ਉਹਦਾ ਧੀਰਜ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਾ ਸਕੀਆਂ ।

“ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਹੌਸਲਾ ਕਰ । ਦਿਲ ਧਰ । ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਏ ਨੇ । ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੀ ਨੇ । ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਰਮਜਾਨ ! ਸਾਨੂੰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰਗਾ ਏ ।”

ਪਰ ਉਮਰਾ ਹੂੰ ਨਾ ਹਾਂ । ਪੂਰੇ ਅੱਠ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ ਅਤੇ ਉਮਰਾ ਉਠਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੱਚਾ-ਬੱਚਾ ਉਹਦੀ ਖਬਰ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਆਇਆ ਪਰ ਉਮਰੇ ਦੀਆਂ ਬੇਨੂਰ ਧੁੰਦਲਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਟੱਕ ਦੁੱਲੇ ਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਤਾਂਘਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੌਵੇਂ ਦਿਨ ਤੜਕਸਾਰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ।

ਬੀਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ । “ਕਮਲਿਊ, ਐਨੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਨਾ ਬਣੋ । ਭਰਾ ਬੀਮਾਰ ਜੇ । ਖਬਰ ਸੁਰਤ ਤਾਂ ਲੈ ਆਉ ।”

ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੈਹਦਾ ਸੀ “ਹਾਂ, ਭਾਈ ਵੰਡ ਕੇ ਦੇਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਬਗਾਨੇ ਸਿਰ ਮੌਜ਼ਾਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਅੱਗੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਦਿਸਦਾ ਏ । ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਲੱਗੇਗਾ ਜਦੋਂ ਹੱਥੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ।”

ਪਰ ਬਸੀਰਾਂ ਦੀ ਚੀਕ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਸਾਉ ਸ਼ਰੀਫ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੇਵਕਤ ਮੌਤ ਉੱਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਰੋਇਆ । ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ ਦੁੱਖ ਕੀਤਾ । ਦੁੱਲੇ ਹੋਰੀਂ ਵੀ ਲੱਜ਼ੋਂ ਕਲੱਜ਼ੋਂ ਆ ਗਏ । ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਅੱਖੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਨੱਕ ਦੀ ਫੁੰਗਲੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਰੋੜੀ ਪਰ ਜੇ ਦਿਲ ਨਾ ਪੰਘਰੇ ਤੇ ਹੰਝੂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਣ । ਪਰ ਨੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਣਕ, ਸਵਾਂਗ ਰਚਿਆ । ਮਈਅਤ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ । ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੋ । ਜਾਉ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸੋ ਰਸੋ” ਅਤੇ ਕਾਦਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਹੋਂ ਫੜਕੇ ਦੇਹਲੀ ਟਪਾ ਦਿੱਤਾ । “ਜਾਉ,

ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਜੇ । ਬਥੇਰਾ ਰੇ ਲਿਆ ।”

ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਾ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਅੱਗ ਨਾ ਦੀਵੇ ਬੱਤੀ । ਸੋਗ ਦੀ ਮਾਰੂ ਲਹਿਰ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਘਰ ਅਤੇ ਦੋ ਸੋਗੀ ਜੀਅ - ਬਸੀਰਾਂ ਤੇ ਜਾਹਨਾਂ । ਨਾਂ ਗੱਲ ਨਾ ਕਲਾਮ । ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਪਏ ਰਹੇ । ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਟੱਪੀ । ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਡੁਸਕਦੇ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਹਟਕੋਰੇ ਸੁਣੇ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਪੰਘਰਿਆ । ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠੀ ਅਤੇ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ । ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਾਹਨੇ ਦਾ ਸਿਰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ । “ਹੌਸਲਾ ਕਰ, ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ । ਨਾ ਰੋ, ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਰ । ਖੁਦਾ ਨੇ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਏ ਇਸਨੂੰ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਕਟਾਂਗੇ । ਹਿੰਮਤ ਰੱਖ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਾਂਗੇ ।”

ਫਿਰ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ । ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਉਹ ਖੇਤ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ । ਕਹੀ, ਕੁਹਾੜੀ, ਖੁਰਪਾ, ਦਾਤੀ ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਾਹਨਾ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤੁਰਿਆ । ਘਰ ਵਿੰਚ ਜਿੰਨਾ ਦੁੱਧ-ਘੁੰਹੁੰਦਾ, ਬਸੀਰਾਂ ਧੱਕੋ-ਧੱਕੀ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਸੰਘੋਂ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ।

“ਬੱਸ ਭਾਬੀ, ਬੱਸ ।”

“ਵੇ ਬੱਸ ਕਿਉਂ, ਦੱਬ ਕੇ ਖਾਹ ਤੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਜਾ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰਗਾ ਏ”

ਅਤੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹ ਦਿਨਾਂ ਵਿੰਚ ਹੀ ਨਿੱਖਰ ਆਇਆ । ਉਸ ਵਿੰਚ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਐਨੀ ਸੀ ਕਿ ਅਕੇਵਾਂ ਬਕੇਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਏ । ਤਕੜੀ ਪੰਡ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਉਹ ਕਲਾਵਾ ਭਰ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ ਲੈਂਦਾ । ਕਹੀ ਫੜੇ ਤਾਂ ਜੋਤਾ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕਰਦਾ । ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਢਲੇ ਉਹ ਤੇਲ ਮਲ ਡੰਡ-ਬੈਠਕਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਰਦਾ । ਇਹ ਉਹਦਾ ਨਿੱਤ-ਨੇਮ ਸੀ ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਹਾਣੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਝੱਟ ਵੀ ਲਾ ਆਉਂਦਾ । ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਸੀਰਾਂ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ।

“ਆ ਮੇਰਾ ਸੇਰ, ਰੋਟੀ ਖਾਹ ਪਹਿਲਾਂ ।”

ਉਹ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਭਾਬੀ, ਆਹ ਚਾਰ ਸਿਆੜ
ਨੇ । ਕੱਢ ਲਵਾਂ ਜਗਾ ।”

ਅਤੇ ਬਸੀਰਾਂ ਵੱਟ ਤੇ ਰੋਟੀ ਲੱਸੀ ਰੱਖ, ਚੋਹਲੇ ਚੂਰੀ ਦਾ ਛੰਨਾਂ ਚੁੱਕ
ਵਾਹਣ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰਦੀ ।

“ਚੱਲ ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਸੇਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁਰਕੀਆਂ ਪਾਵਾਂ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਲ ਤੁਰਦੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁਰਕੀ ਧੱਕ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ
ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਵਾਹਣ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦੀ ਭਾਬੀ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਨੱਥਾਂ ਖਿੱਚ
ਹੱਲ ਖਲ੍ਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ।

“ਚੱਲ ਭਾਬੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਟੀ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ” । ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ
ਬਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਚੂਰੀ ਚੋਹਲੇ ਦੀ ਘਿਉ ਨਾਲ ਗੱਚ ਵੱਡੀ ਬੁਰਕੀ ਭਰ ਬਸੀਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ । “ਲੈ ਭਾਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਖਾਹ”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਰਮਜਾਨ ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਏ । ਮੇਰਾ ਕੀ ਏ ।” ਜਾਹਨਾ
ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ,

“ਭਾਬੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਏ ਉਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ
ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਉਂ ਏ ?”

ਬਸੀਰਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ ਕੇ ਬੁਰਕੀ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ,

“ਲੈ ਹੁਣ ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਹ । ਮੈਂ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪੇੜੇ ਦੇ ਆਵਾਂ ।” ਅਤੇ
ਵੇਸਣ ਆਟੇ ਦੇ ਲੂਣੇ ਪੇੜੇ ਲੈ ਬਲਦਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਜਦੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਜਾਹਨਾਂ
ਦੁਬਾਰਾ ਬਲਦ ਹਿੱਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ :

“ਰਮਜਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਦਾਤਰੀ ਦੱਸ । ਮੈਂ ਥੱਬਾ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਦਿਆਂ ਬਲਦਾਂ
ਵਾਸਤੇ । ਹੱਲ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾ ਲਈ”

ਅਤੇ ਜਾਹਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਭਾਬੀ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਘਰ ਜਾਹ ਜਾਂ ਛਾਵੇਂ ਝੱਟ ਅਰਾਮ
ਕਰ ਲੈ । ਵੇਖ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੁਣ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਏ । ਉਹ ਦਿਨ ਗਏ ਜਦੋਂ

ਤੈਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਬੀ ਹੁਣ ਵੀ ਜੇ ਤੂੰ ਕੰਮ ਈ ਕਰਨਾ ਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹਿ ਰਹਿਨਾਂ । ”

ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਗੱਦ-ਗੱਦ ਹੋ ਸਾਗ ਪੱਤਰ ਤੋੜ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ।

ਜਾਹਨਾਂ ਹੁਣ ਕੰਮ ਵੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਜਿਨਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਸਗੋਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅਤੇ ਦੁੱਲੇ ਹੋਰੀਂ ਪਰਾਂ ਬੇਰੀ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠੇ ਵੇਖ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੁੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਛਮਾਹੀ ਘਰ ਭਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤ ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਤਿਮਾਹੀ ਜੋਗੇ ਦਾਣੇ ਵੀ ਨਾ ਹੋਏ । ਇੱਕ ਛਮਾਹੀ ਨੂੰਠੇ ਨਾਲ ਕਨਾਲਾ ਖੜਕ ਗਿਆ । ਕੌਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਫਸਲ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਹ ਹੀ ਹੋ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਜਾਹਨੇਂ ਨੂੰ ਪੱਟੀਏ । ਫਿਰ ਕੱਲੀ ਬਸ਼ੀਰੇ ਦਾ ਕੀ ਏ । ਕੋਈ ਉੱਝ ਖੜੀ ਕਰਾਂਗੇ । ਆਪੇ ਚੁੰਨੀ ਚੱਕ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਏਗੀ ਕਿਤੇ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸੌਲਾਂ ਕਿੱਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੱਲ ਚੱਲੇਗਾ ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਵੱਟ ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਵੇਦਿਉਗਾ, ਕਾਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦਾ ਏਂ ? ਇਸ ਰਾਂਡ ਨੇ ਤੇਗ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ । ਭਾਬੀ ਵਾਰੀ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ । ਦੋ ਦੋ ਭਰਜਾਈਆਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ । ਖਾਹ ਪੀ ਐਸ਼ ਕਰ । ਜੀਅ ਕਰੇ ਤਾਂ ਡੱਕਾ ਤੋੜੀਂ । ”

ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਟੋਕ ਲਈ, “ਮੈਂ ਭਾਬੀ, ਤੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਆਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਏ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਕਵਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਦਰਦ ਕਿਧਰੋਂ ਜਾਗ ਪਿਆ ਏ । ਦੂਜੇ ਭਾਬੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੇ । ”

ਕਾਦਰੀ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਵੱਟੋ ਵੱਟ ਲੰਘ ਗਈ । ਗੱਲ ਜਾਹਨੇ ਦੀ ਸੀ ਵੀ ਠੀਕ । ਵੱਟ ਨਾਲ ਵੱਟ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਖੂਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਕਦੀ ਪੰਡ ਸੁਹਾਗਾ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਿਆਂ ਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰੀ । ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਤੀਰ ਤਾਂ ਚਲਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਹੀਣੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ । ਆਪਣੀ ਖਸਿਆਹਟ

ਛੁਪਾਉਣ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ, “ਭਾਈ, ਫਸਲ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਹੋਣੀ ਸੀ । ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਖੇਤ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਨੇ, ਮਾੜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ।” ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੇਤ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਤੇ ਟੱਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਛਾਂਟਿਆ ਸੀ । ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਮਜ਼ਾਨ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਮਰਦਾ ਏ । ਨਾ ਧੁੱਪ ਵੇਖੇ ਨਾਂ ਮੀਂਹ, ਪਾਲਾ ਨਾਂ ਗਰਮੀ ਪਰ ਦੁੱਲੇ ਹੋਗੀ ਤਾਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਹੱਡ ਹਰਾਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਪੱਠਾ ਦੱਬਾ ਕੀਤਾ ਕਾਦਰੀ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠ ਦਿਹਾੜੀ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦੇ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਹੱਲ ਛੱਡ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਕਹੀ ਫੜੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਦੀ ਵੱਟ ਵੱਡਣ ਲੱਗਾ । ਦੂੱਲਾ ਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਦੋਵੇਂ ਉਠ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆਏ, “ਜਾਹਨਿਆ, ਵੱਟ ਨਾ ਵੱਢੀ,” ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਕੁਰੱਖਤ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ ।

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਖੇਤ ਮੇਰਾ । ਵੱਟ ਮੇਰੀ । ਵੱਟ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡਦਾਂ ਹਾਂ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਈ ?”

ਸ਼ਦੀਕ ਨੇ ਚਮਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਖੇਤ ਤੇਰੇ ਕਿਧਰੋਂ ਹੋ ਗਏ ? ਅਸੀਂ ਪੱਕੀ ਵੰਡ ਕਰਾਣੀ ਏ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ।”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਕਹੀ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਵੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹੜਾ ਕੱਚੀ ਹੋਈ ਏ । ਟੱਕ ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਮੱਲਿਆ, ਖੇਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤ ਨੇ । ਵਾਹੀ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਮੰਗਦੀ ਏ । ਦਾਤੀਆਂ ਵਟਾਇਆਂ ਵਾਢੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਦੋ ਟੱਕ ਕਹੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ।

ਸ਼ਦੀਕ ਨੇ ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਜਿਹਾ ਏ ਨਾਂ, ਵੱਟ ਨਾਂ ਵੱਡ । ਤੂੰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਟਣਾ ਏ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਈਏ ।”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਇੱਕ ਟੱਕ ਹੋਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾਉ, ਜਾਉ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ । ਬੇਰੀ ਉਡੀਕਦੀ ਜੇ ।”

ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਈ ਕਰੀਏ ।”

ਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੇ ਹੁੱਲੀ ਕਰਕੇ ਕਹੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜਾ ਪਾਇਆ । ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਮਰੋੜਾ ਦੇ ਕੇ ਕਹੀ ਛੁਡਾ ਲਈ । ਮਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੱਗ ਜਾਏ । ਉਸ ਕਹੀ ਪਰਾਂ ਚਲਾ ਕੇ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕਲਾਵਾ ਭਰਕੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ । ਐਨੇ ਨੂੰ ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜੱਫਾ ਆ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਹੱਥ ਉਤਾਂਹ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਮਾਰਿਆ । ਫਿਰ ਸ਼ਦੀਕ ਦੇ ਉੱਤੇ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਬਿਆਂ ਤੇ ਘਸੁਨਾਂ ਨਾਲ ਭੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ।

ਬੇਗੀ ਹੇਠੋਂ ਕਾਦਰੀ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਆਈ ਅਤੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਪਈ ਕਹੀ ਚੁੱਕੀ । “ਖੜੀ ਨਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਦਿਆ ਸਾਲਿਆ ।” ਅਤੇ ਕਹੀ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਸਿਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਪਏ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਉਛਲ ਕੇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ । ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਲੱਤ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਕਾਦਰੀ ਚੁਫਾਲ ਛਿੱਗ ਪਈ । “ਬੂ ਵੇ, ਬਚਾਉ । ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ ।”

ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਪਏ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬਾਂਹ ਲੰਬੀ ਕਰ ਲੱਤੋਂ ਫੜ ਖਿੱਚੀ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ । ਦੋ ਚਟਾਕੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਪਈ ਕਹੀ ਚੁੱਕੀ । ਕੋਧ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਬਲ ਉਠਿਆ । ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਉਤਰ ਆਇਆ । “ਵੱਡ ਦਿਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਟੱਕ ਤੇ ਵੱਡ ਦਿਆਂ ਫਸਤਾ ।” ਤੇ ਉਸ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਕਹੀ ਸਿਰੋਂ ਉਪਰ ਕੱਢੀ

ਪਰ ਐਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੈ ਗਿਆ ।

“ਨਾ ਮਾਰੀ, ਜਾਹਨਿਆ ਵੇ । ਏਹ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ।” ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ।

“ਹੱਟ ਜਾ ਭਾਬੀ, ਵੱਡ ਦੇਣ ਦੇ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕਜ਼ੀਆ ।” ਜਾਹਨਾਂ ਚੀਕਿਆ ।

“ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕੇਂ । ਮੇਰਾ ਮਰੀ ਦਾ

ਮੂੰਹ ਵੇਖੋ ।" ਅਤੇ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਉਬਲਦਾ ਵੇਖ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਕਾਹੜ ਕਰਦੀ ਚਪੇੜ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਮਾਰੀ ।

ਜਾਹਨੇ ਦਾ ਉਬਲਦਾ ਸਰੀਰ ਜੋਸ਼ ਦੱਬਣ ਨਾਲ ਝੂਠਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਆਹੀ ਫਿਰ ਗਈ । ਉਬਾਲ ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਦੱਬਣ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਨਮੂਨੀਏਂ ਦੇ ਬੁਖਾਰ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਬਸੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਛੁਡਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ।

ਕਾਦਰੀ ਟੁੱਟੀ ਭੰਬਰੀ ਜਿਹੀ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਹੌਕਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅੱਤਰੀ ਰਾਂਡ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।"

'ਚੰਦਰੀ' ਅਜੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਝਪਟ ਕੇ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਸਿਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਾਹਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਗੋਪੀਏ 'ਚੋਂ ਗਲੇਲਾ ।

"ਖਬਰਦਾਰ ਜੇ ਭਾਬੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ।" ਉਸ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖਲੋਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਦੂਜੇ ਪਲ ਬਸੀਰਾਂ ਫਿਰ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਚੀਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਹਨਿਆਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਸਹੁੰ"

"ਹਾਂ ਹਾਂ ਭਾਬੀ, ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਹੀ ਤਾਂ ਬਚਾ ਗਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ।" ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਥੁੱਕ ਸੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

ਸ਼ਦੀਕ ਦੁਲੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਬੇਰੀ ਵੱਲ ਭੱਜਾ ਅਤੇ ਦੁੱਲਾ ਟੁੱਟਾ ਜਿਹਾ ਮਸਾਂ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਕਾਦਰੀ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਵਾਹਣ ਵਿੱਚ ਚੁਫਾਲ ਪਈ ਸੀ । ਨਾ ਕਾਦਰੀ ਅਤੇ ਨਾ ਦੁੱਲਾ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁੱਝ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਪਰੂੰਦੇ ਬੇਰੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ । ਕਾਦਰੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੀਨੇ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗੀ ਲੱਤ ਦੀ ਪੀੜ ਰੜਕਦੀ ਸੀ ।

ਸ਼ਦੀਕ ਸੁੰਭ ਵਾਲੀ ਕਾਲੀ ਡਾਂਗ ਲੈ ਕੇ ਕਿੱਲਾ ਕੁ ਹਟਵਾਂ ਆ ਖਲੋਤਾ ਸੀ । "ਤੇਰੀ ਮਾਂਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ । ਹੁਣ ਆ ਜੇ ਮਰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਏਂ । ਲਾ ਮੱਥਾ ।" ਪਰ ਜਦ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਦੋ ਪੈਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਪੱਟੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸ ਕਦਮ

ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਸਰਕ ਗਿਆ ।

ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਜਾਹਨੇ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਝਾੜੀਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਹੌਸਲਾ ਕਰ, ਮੇਰਾ ਸੇਰ ।”

ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ “ਜੇ ਤੂੰ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਮੈਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਨਤ ਦੇ ਬੂਹੇ ਧੱਕ ਦੇਣਾ ਸੀ ।”

ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲਿਆ, “ਨਾਂਹ-ਨਾਂਹ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਮਾੜੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢੀਦੇ । ਆਖਰ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ । ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ? ਹੌਸਲਾ ਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ।”

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਲੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਆਏ ਸਨ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਨੇੜੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਬਸੀਰਾਂ ਨੂੰ, ਕੱਲਿਆਂ ਕਰ ਇੱਥੋਂ ਖਦੇੜਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਕੇ । ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਗੱਲ ਹੀ ਪੁੱਠੇ ਚੱਕਰ ਚਲ ਗਈ ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗਿੱਦੜ ਕੁੱਟ ਹੋ ਗਈ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਾਹਨਾ ਐਨਾਂ ਬਾਲੇ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਤੀਰ ਵੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ । ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਐਨਾ ਛੱਪਾ ਪਿਆ ਕਿ ਵੱਟ ਵਲਾ ਕੇ ਲੰਘਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਜਾਹਨਾ ਵੱਟੇ-ਵੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਟ ਵਲਾ ਜਾਂਦੇ । ਕਾਦਰੀ ਤਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਖੇਤ ਪਰਿਉਂ ਹੀ ਰਾਹ ਵਲਾ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਚਸਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ । ਐਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਬਦ ਵਿਉਂਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ । ਜਾਹਨੇ ਵਾਸਤੇ ਰਿਸਤੇ ਕਈ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦਾ । ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਭਾਬੀ ਨੇ ਉਂਗਲੀ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ । ਉਹ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ ਏ ।” ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ । ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਢੂੰਘੀ ਚਾਲ ਸੀ । ਚਲੋ ਉਂਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਸਹੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਬਣੀ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨੇੜੇ ਲੱਗਣਗੇ । ਬਾਲ-ਬੱਚਾ ਕੋਈ

ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ । ਦੋਵੇਂ ਅੱਤਰ ਜਾਣਗੇ । ਫਿਰ ਹੱਕੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੀ ਹਾਂ ।

ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਛਮਾਹੀ ਸ਼ਦੀਕ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਨਰਮ ਜਿਹੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਾਹਨਾਂ ਵੱਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕਹੀ ਦੀ ਫਾਲ੍ਹ ਠੋਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕਾਦਰੀ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਨਵੀਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ ਸ਼ਦੀਕ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਰੀ ਦੋਵੇਂ ਵੱਟੇ-ਵੱਟ ਰੋਟੀ ਲਈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਦਿਸੀਆਂ । ਜਾਹਨੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪਰਲੀ ਵੱਟ ਮੁੜ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਪਰ ਕਾਦਰੀ ਸਿੱਧੀ ਵੱਟ ਹੀ ਤੁਰੀ ਆਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜਾਹਨਾਂ ਡੰਡੀ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗਿੱਦੜ ਕੁੱਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦ ਕਾਦਰੀ ਏਸ ਵੱਟੇ ਉਹਦੇ ਨੇੜਿਉਂ ਦੀ ਲੰਘੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਨੂੰ ਰੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜਾਂ ਨੂੰ ਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ । ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਰੀ ਨੇ ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਹਨੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਕਹੀ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਵੱਟੇ ਵੱਟ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਰੀ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ।

ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਵੱਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੱਠੇ ਵੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨੂੰ ਰੀ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀ ਖਲੋ ਗਈ । ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਹੌਕਾ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ । ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਪਿੱਠ ਭੁਆ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ । ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਕਿੱਥੇ ਕਾਦਰੀ ਦੀ ਮੱਦ ਮਹਿਕ ਵਿੱਚ ਛੁਬਕੇ ਅਮਲੀ ਹੋਇਆ ਸ਼ਦੀਕ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਨੂਰੋ-ਨੂਰ ਦੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੀ । ਸੋਲਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ, ਗੋਲ ਮਟੋਲ ਕਤਾਬੀ ਮੁਖੜਾ, ਸੰਧੂਰੀ ਸੇਬ ਵਾਂਗ ਭਖਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਗੋਲੇ ਕਬੂਤਰ ਵਰਗੀ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ । ਉਹਦੇ ਦਿਸਦੇ ਅੰਗ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਅਮਲ ਨੂੰ ਰੀ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਨੂੰ ਰੀ ਆਉਂਦੀ । ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਬਾਰਬਰ ਖਲੋਂਦੀ । ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਵੇਖਦੀ । ਹੌਕਾਂ ਭਰਦੀ ਅਤੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਨੂੰ ਰੀ ਦੀਆਂ ਝੀਲ ਵਾਂਗ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਜਾਹਨਾਂ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਉਹ ਦੂਰ ਬੈਠੀ ਵੀ ਹੱ� ਭੰਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜਾਹਨੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵਲ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਲੰਘਦੀ । ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਹਨੇ ਬਾਰੇ ਸਦਾ ਚਰਚਾ ਤੇ ਮੰਦੇ ਚਕਰ ਉਲੀਕੇ ਜਾਂਦੇ । ਪਰ ਨੂੰਗੀ ਤੇ ਖਿੱਝ ਹਾਵੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ।

ਇੱਕ ਰਾਤ ਦੁੱਲਾ ਕਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਉਸ ਸੁਣੇ । ਜਦ ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਸ਼ਦੀਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਉਦੇ ਸ਼ਦੀਕ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਮਲਿਆ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ । ਭਲਾ, ਕੱਲਾ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸਾਥੋਂ ਵਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ?

ਸ਼ਦੀਕ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ “ਭਲੌਕੇ, ਗਲ ਪੈ ਕੇ, ਬਦਨਾਮ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ । ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਕਰੀਏ ।”

ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਦਸਦਾਂ । ਬਸੀਰੇ ਗਈ ਐ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ । ਜਾਹਨਾ, ਕੱਲਾ ਐ । ਮੂੰਹ ਬੰਨ੍ਹ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਰ ਕਰੀਏ । ਮਾਰੀਏ ਨਾ ਪਰ ਆਝਾ ਕਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਏ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਈਏ ਅਤੇ ਆਪੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਨੇੜੇ ਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ।”

ਦੋਹਾਂ ਸਲਾਹ ਬਣਾ ਲਈ ਕਿ ਖੂਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੂਏ ਦਾ ਖਾਲੂ ਏ, ਸੁੰਨੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਝਾੜ ਨੇ, ਛੁੱਪ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਈਏ ਅਤੇ ਜਦ ਜਾਹਨਾਂ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਜਾਂ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਨਗਾਂ ਕੁੱਟ ਦਈਏ । ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਨੂੰ ਛੱਡ ਘਰ ਆ ਜਾਈਏ । ਜਦ ਲੋਕ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਕੌਣ ਮਾਰ ਗਿਆ ? ਕਿਹੁੰਹੂੰ ਪਤਾ ?

ਚੰਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਨੂੰਗੀ ਨੇ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਲਾਨ ਸੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਆਖ ਕੁੱਝ ਨਾ ਸਕੀ । ਪਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਹਦੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਿਆਂ ਲੰਘੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖਾਲੂ ਕੋਲ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖੇ ਸਿੱਧੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਲੰਘ ਗਈ ।

ਦੋਹਾਂ ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ । ਕੁੱਟ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਲੰਘ

ਜਾਵਾਂਗੇ । ਉਥੋਂ ਨੂੰਗੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਖੂੰਹ ਨਾਲ ਲਗਵੇਂ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਕਮਾਦ ਸੀ ਜਿਹਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਜਾਹਨਾਂ ਪੈਲੀ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਉਹ ਰੋਟੀ ਰੱਖ ਹੱਲ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਝਿਜਕ ਤੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਰਮਜਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਐਨਾ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਆਈ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਖਲੋਂਦੀ ਆਂ ਅਤੇ ਤਾਂਘਦੀ ਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਵੇਂ ਪਰ ਤੂੰ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ । ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਹੋਣਾ ਏਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਾਹਦਾ ?”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਖਿੱਚੇ ਤੇ ਹਲ ਥੰਮਿਆਂ ।

“ਨਹੀਂ ਭਾਬੀ, ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਗਿਲਾ ਕਾਹਦਾ ਏ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੇਤ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ । ਉਹ ਹੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਰਹੀ ਤੇਰੀ ਗੱਲ । ਭਾਬੀ, ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ । ਡਰਦਾਂ ਕਿਤੇ ਮਰਵਾ ਈ ਨਾ, ਦੇਈ ।”

ਨੂੰਗੀ ਰੋਣ ਹਾਕੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਕੀ ਆਂ ? ਤੈਨੂੰ ਫਿਰ ਦੱਸਾਂਗੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਖਾਲ ਕੋਲੋਂ ਵਲਾ ਕੇ ਜਾਈ ।”

“ਕਿਉਂ ?”

“ਦੋਵੇਂ ਮਰਦੂਦ ਸੋਟੇ ਲਈ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਨੇ । ਲੁਕ ਕੇ ਵਾਰ ਕਰਨਗੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੋਂ ।”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਬਲਦ ਪੰਜਾਲੀਓਂ ਕੱਢ ਛਾਵੇਂ ਥੰਨੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਲੈ ਭਾਬੀ, ਕਿਤੇ ਬੈਠੇ ਥੱਕ ਈ ਨਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਧਰ ਤੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਰਵੇਂ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ।”

ਨੂੰਗਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਕੇ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ । “ਨਾ ਜਾਹਨਿਆ, ਉਧਰ ਦੀ ਨਾ ਲੰਘੀ । ਦੋਵੇਂ ਮਲੰਗ ਬੁਰੀ ਧਾਰੀ ਬੈਠੇ ਨੇ ।”

ਪਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਵੱਟ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਨੂੰਗੀ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਰੋ ਪਈ । ਮੈਂ ਪਾਪਣ ਕੀ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਸਿੱਧੀ

ਵੱਟ ਤੇ ਆ ਗਈ । ਉਹਨੂੰ ਹੌਲ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਚੀਕ ਮਾਰਾਂ
 ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਰਮਜਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਵਾਂ । ਪਰ ਬੇਵੱਸ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ ਸਿਵਾਏ
 ਉਹਨੂੰ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਹੌਲਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖਣ ਦੇ । ਉਸ ਵੇਖਿਆ
 ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਐਨ ਖਾਲ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਪੰਡ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿੱਥੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਢੁੱਲਾ
 ਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇੱਕ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ । ਉਹਨਾਂ
 ਸੋਟੇ ਥਾਂ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਖੂਹ ਨੂੰ
 ਤੁਰ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਖੂਹ ਤੱਕ ਜਾਂਦਿਆਂ
 ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜਕੇ ਨਾ ਵੇਖਿਆ । ਪਰ ਨੂੰਰੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਹਨੇ
 ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੋਟੇ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਪੰਡ ਚੁੱਕ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ ।
 ਨੂੰਰੀ ਦਾ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ । ਓਹ ਦਿਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਛੁੱਲ
 ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ ।

ਢੁੱਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਵੀ ਪਲਿਤਨ ਵੱਸ ਸਨ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਹੋਏ
 ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲਾ ਰਹੇ । ਰਾਤੀਂ ਜਦ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਤਾਹਨਾ
 ਦਿੱਤਾ “ਕੁੱਟਣ ਗਏ ਸੋਟੇ ਵੀ ਖੂਹਾ ਆਏ ਓ ।”

ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਖੱਸਿਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਕਰਦੇ ਕੀ ਉਸ ਸਾਨੂੰ ਪਿੱਠ ਈ ਨਹੀਂ
 ਦਿੱਤੀ ਸਗੋਂ ਪੰਡ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਆ ਸੁੱਟੀ । ਇੰਝ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਉਹਨੂੰ ਸੂਹ ਮਿਲ
 ਗਈ ਹੋਵੇ ।”

ਪਰ ਖਿੜੀ ਜਿਹੀ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੁਹਾਥੋਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ
 ਵੀਲਿਆ ਜਾਣਾ । ਤੁਸੀਂ ਦਮ ਰੱਖੋ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿਓ ।”

ਫਿਰ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ ਅਤੇ ਚੰਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਨੂੰਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
 “ਨੀ ਨੂਰੇ, ਤੇਰੇ ਭਾਵੇਂ ਹੱਥ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ । ਰੱਬ ਨੇ ਰੂਪ ਦੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਕੀਤੀ
 ਏ । ਮਾਰ ਰੂਪ ਦਾ ਤੀਰ ਤੇ ਪੱਟ ਲੈ । ਤੈਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਏ । ਨਾਲੇ ਕਾਮਾ,
 ਨਾਲੇ ਜ਼ਮੀਨ । ਨਾਲੇ ਕਿਹੜਾ ਕਥਾਉ ਏ । ਛੋਟਾ ਦਿਉਰ ਹੀ ਲਗਦਾ ਏ ।”

ਨੂੰਰੀ ਦੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਲੱਭੂ ਤਾਂ ਛੁੱਟੇ ਪਰ ਉਤੋਂ ਕਿਹਾ, “ਆਹੋਂ ਭੈਣਾਂ,

ਕਲੁ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਈ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਨੇ । ”

“ਨੀ ਗੱਲਾਂ ਕਾਹਦੀਆਂ ? ਕੋਈ ਬਿਗਾਨਾ ਏ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਤੱਕ ਸਦੀਕ ਨਾਂ ਸਾਂਭਦੀ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦਾ, ਜਗ ਸੋਚ । ” ਕਾਦਰੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਹਿ ਗਈ ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਾਹਨੇ ਦਾ ਖੂਹ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਸੀ ਕਮਾਦ ਨੂੰ । ਉਹ ਕਿਆਰਾ ਵੇਖਣ ਕਮਾਦ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ । ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਨੂਰੀ ਵੀ ਮਗਰ ਚਲੀ ਗਈ । ਕਿਆਰਾ ਵੇਖ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨੂਰੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਗਿਆ । ਅੱਜ ਫੇਰ ਕੋਈ ਕਰਤੂਤ । ਪਰ ਨੂਰੀ ਤਾਂ ਅੱਡੋਲ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੇਗਮਈ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ।

“ਭਾਬੀ, ਤੈਨੂੰ ਕਮਾਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ”

ਨੂਰੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੁਪਕੇ ਸਿਮ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੌਠ ਫਰਕ ਰਹੇ ਸਨ ।

“ਮੇਰੇ ਚੰਨਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਭਾਬੀ ਨਾ ਆਖ । ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨੂਰੀ ਏ । ”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਵੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖੇਗਾ ? ”

ਨੂਰੀ ਨੇ ਵੇਗਮਈ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੀ । ”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਫਿਰ ਕੋਈ ਨਵੀ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ ਨੇ ? ”

ਨੂਰੀ ਨੇ ਸਾਹ ਰਗ ਤੇ ਚੂੰਡੀ ਵੱਡੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਕਸਮ ਏ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਜੇ ਝੂਠ ਬੋਲਾਂ । ਘੱਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਰੂਪ ਜਾਲ, ਕਾਮ ਜਾਲ ਸੁੱਟਣ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਫਸਾਣ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਤੇਰੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਈ ਆਂ । ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਰ ਮਿਟੀ ਆਂ । ”

ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਨੂਰੀ ਜਾਹਨੇ ਵੱਲ ਉੱਲਗੀ ਤੇ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਸ ਲਿਆ ।

“ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂਰੋ”, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਡੋਰੇ ਸੂਹਾ ਰੰਗ ਫੜ ਗਏ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹ ਤਿੱਖੇ ਹੋ ਗਏ ।

“ਹੁਕਮ ਕਰ ਮੇਰੇ ਚੰਨਾਂ, ਜਾਨ ਤੇ ਖੇਡ ਜਾਂਵਾਂਗੀ । ਦਮ-ਦਮ ਤੇਰੀ ਹਾਂ ।”

ਕਮਾਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਨੂੰਗੀ ਨੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਮੁੜਕਾ ਪੂੰਸਿਆ ।

ਜਾਹਨੇ ਬਲਦ ਪੰਜਾਲੀਓਂ ਕੱਢੇ । ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਟੋਕੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ ।

“ਨਾਂ ਭਾਬੀ ਮੈਥੋਂ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਏ ਨਾਂ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਏ । ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਜਾਣੇ । ਕਾਮਾ ਰਖ, ਸੀਰੀ ਰੱਖ । ਮੇਰੀ ਛੁੱਟੀ ।”

ਠੰਡਾ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਨਿੱਘਾ ਹਿੱਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਪਿੱਠ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮੈਂ ਸੁਦਕੇ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ । ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ।”

“ਭਾਬੀ, ਬਹੁ ਕੀ ਤੇ ਪਤਾ ਕੀ । ਬੱਸ ਗੱਲਾਂ ਦੋਈ ਨੇ । ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਲਾਹ ਦੇ ਜਾਂ ਆਪਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲੈ । ਮੈਥੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ।”

ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਭਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, “ਜਾਹ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਸੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ।

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਬਸੀਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ । “ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇ । ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦੁਖਾਇਆ । ਤੂੰ ਮਹਾਨ ਏਂ । ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੇਠੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗਾ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਗਲੀ ਪੈ ਗਿਆ ।

“ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਪੱਠੇ ਕੁਤਰਦਾਂ ।”

ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਸੀ । ਉਹ ਰਵਾਂ-ਰਵੀਂ ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ । ਬਾਹਰਲੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਕਾਦਰੀ ਭਾਂਡੇ ਸਾਫ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਾਹਮਣੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਸੱਜੇ-ਬੱਬੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋਤਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚੰਬੇ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ ।

ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਨੂੰਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਤੀਰ ਚੱਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਐਨੀ ਛੇਤੀ ਚਲ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਜਾਹਨਾ ਖਿੱਚਿਆ ਚਲਿਆ ਆਏਗਾ । ਉਹ ਭਾਂਡੇ ਛੱਡ ਕੇ ਉਠ ਖਲੋਤੀ, “ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਿੰਨੀ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰਾ ਦਿਉਰ ਰਾਜਾ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਏ । ਲੰਘ ਆ । ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ, ਮੈਂ ਤੇਲ ਚੋਵਾਂ” ਤੇ ਹਰਫਲੀ ਜਿਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇਲ ਦਾ ਕੁੱਜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆਈ । ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਤੇਲ ਦੇਹਲੀ ਉਤੇ ਚੋਇਆ । “ਲੰਘ ਆ, ਭਾਬੀ ਸਦਕੇ ।”

ਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਦੀਕ ਵੀ ਉਠਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ।

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਥਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, “ਨੂੰਗੀ ਕਿੱਥੇ ਏ ?”

“ਭਾਬੀ ਵਾਰੀ । ਘਰੇ ਈ ਏ ।” ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣੇ ਖੇਤੋਂ ਸਾਗ ਤੋੜ ਕੇ ਆਈ ਏ । ਅੰਦਰ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦੀ ਏ ।” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਵਾਜ ਮਾਰੀ, “ਨੀ ਨੂਰਾਂ, ਬਾਹਰ ਆ । ਵੇਖ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਚੰਨ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਉਤਰ ਆਇਆ ਏ ।” ਫਿਰ ਜਾਹਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਲੰਘ ਆ, ਭਾਬੀਆਂ ਵਾਰੀ । ਪਾ ਸਾਡੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਪੈਰ । ਸ਼ਾਲਾਂ ! ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਹੋਵੇ ।”

ਗੂੜੇ ਸੂਹੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸੂਟ ਵਿੱਚ ਸਜੀ ਧਜੀ ਨੂਰਾਂ ਕਾਦਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਖਲੋਤੀ ।

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨੂੰਗੀ, ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਤੇਰੀ ?”

“ਮੇਰੇ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇਰੀ ਉਹ ਨੂੰਗੀ ਦੀ ।”

ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਟ ਪੈਰ ਫੇਰ ?”

ਪੈਰ ਦੀ ਪੰਜੇਬ ਛਣਕੀ, ਨੂੰਗੀ ਨੇ ਪੈਰ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ, “ਹੋਰ ਹੁਕਮ, ਮੇਰੇ ਰਾਜਾ ।”

ਕਾਦਰੀ ਵਿੱਚੇ ਵਿੱਚ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਨੂੰਗੀ ਨੇ ਦੂਜਾ ਪੈਰ ਵੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਜਾਹਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਖਲੋਤੀ ।

“ਹੋਰ ਹੁਕਮ ਕਰ, ਮੇਰੇ ਚੰਨਾਂ ।”

“ਹੋਰ ਅੱਗੇ । ”

ਅਤੇ ਨੂਰਾਂ ਚਾਰ ਕਦਮ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ।

ਫਿਰ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਕਾਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭਾਬੀ, ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਪੱਕੀ ਵੰਡ ਕਰਨੀ ਏਂ । ਅੱਜ ਹੋ ਗਈ ਜੇ ਪੱਕੀ ਵੰਡ । ਤਿੰਨ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਅਸੀਂ । ਫਿਰ ਨਾਂ ਆਖਿਓ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਨੂਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਚੱਲਿਆ । ”

ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਕਾਦਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਟੱਡਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇਲ ਵਾਲਾ ਕੁੱਜਾ ਤਿਲਕ ਕੇ ਢਿੱਗਾ ਤੇ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਵੇ ਨੂਰੀ ਗਈ ! ”

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੌ ਸੌ ਘੜੇ ਪਾਣੀ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਦੋਵੇਂ ਪਜ਼ਲ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ।

ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋ ਜਾਹਨੇ ਨੇ ਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ । “ਭਾਬੀ ਮਾਂ, ਲਿਆ ਪਾਣੀ ਵਾਰ”

ਅਤੇ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਤਾ ਤੇ ਨੂਰੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟਕੇ ਛਾਤੀ ਲਾ ਲਿਆ ।

ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਸਵੇਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਕ ਵੀ ਮੌਜ਼, ਦੁੱਲੇ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਆਇਆ ।

ਪਰੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਸਬਰ ਕਰੋ ਭਾਈ, ਮੀਆਂ ਬੀਬੀ ਰਾਜੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਕਾਜੀ । ”

ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸ਼ਦੀਕ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਗਈ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਹੱਡ ਭੰਨ ਕੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ

ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਪੈਰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਬਿਰਧਮਾਤਾ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ । ਪ੍ਰੱਕਤ ਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਸ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ, ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, “ਬੇਟਾ, ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ । ਚੌਥੇ ਗਿਆ ਅੱਜ ਮੁੜ ਵੀ ਆਇਆ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਅਜੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੋਰ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਥੈਲਾ ਮੰਜੇ ਤੇ ਰੱਖ ਸਿਰੋਂ ਪੱਗ ਲਾਹੁੰਦਿਆਂ ਆਇਆ, “ਹਾਂ ਮਾਂ, ਸਭ ਸੁੱਖ ਏ । ਸਭ ਥਾਂ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ।”

ਮਾਤਾ ਨੇ ਚਾਹ ਲਈ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਪਤੀਲੀ ਰੱਖੀ ਤੇ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਸਭ ਦੀ ਸੁੱਖ - ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ । ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦਿਆਂ ਮਭ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੁਨੇਹੇ ਦਿੱਤੇ ।

“ਪੁੱਤਰ, ਤੂੰ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਗਭ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਇਆ ?” ਮਾਂ ਨੇ ਸੰਕਾ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਂ, ਖਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਤੇਰੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਕਿਹੜਾ ਲਗਦਾ ਏ । ਘੜੀ ਕਿਤੇ, ਪਲ ਕਿਤੇ ਚਾਹ ਕਿਤੇ, ਰੋਟੀ ਕਿਤੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ।”

ਮਾਂ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪੁੱਤ, ਜਿਸ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ?”

“ਉਹ ਹਾਂ, ਮਾਂ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ।”

“ਕਿਉਂ ? ਕੁੜੀ ਵੇਖੀ ?”

“ਹਾਂ, ਮਾਂ”

“ਕੋਈ ਕਜ ਏ ਕੁੜੀ ਵਿੱਚ ?”

“ਨਹੀਂ ਮਾਂ, ਨਹੀਂ । ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਏ । ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਏ, ਪਰ . . .”

“ਪਰ ਕੀ ?”

“ਪਰ ਮਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਕੁਝ

ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਦਾ ਏ । ਸਾਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਾਣਾ । ਰਹੀ ਕੁੜੀ । ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ।"

"ਕਿਉਂ ?"

"ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਂ, ਕੁੜੀ ਫੈਸ਼ਨਏਬਲ ਏ । ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਜਾਗੇ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ।"

ਮਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰ, ਵਰ ਘਰ ਰੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ । ਰਹੀ ਫੈਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ । ਉਹ ਤਾਂ ਜਮਾਨੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦੀ ਈ ਏ, ਰਹੀ ਬਰ ਸਰ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ । ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਏ । ਦੋ ਖੇਤ ਵੇਚ ਦਿਆਂਗੇ । ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਏ । ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਰੁੱਖੜਾ ਦਮ ਦਾ ਕੀ ਵਸਾਹ । ਫਿਰ ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਨੇ ਪੁੱਤਰ, ਮੈਂ । ਚਾਰ ਦਿਨ ਮੈਂ ਵੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਸੁੱਖ ਵੇਖ ਲੈਂਦੀ । ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਜੀਵਨ ਡੋਰ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ?"

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ, "ਮਾਂ ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋ । ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂਹ ਕਰ ਆਇਆ । ਪਸੰਦ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਚਲਣੀ ਏ । ਤੂੰ ਪੰਜ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀ ਜਾਈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਈ ਕਰ ਆਈ ।"

ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਮਾਂ ਗਦ-ਗਦ ਹੈ ਗਈ । ਪੁੱਤਰ ਮਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਅੱਜ ਈ । ਕਿ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਗੱਲ ਤੌਰੀ ਰੱਖਣ । ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਜਾਵਾਂਗੀ । ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਹੱਥ ਹੇਠ ਆ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਸਭ ਨਜ਼ਿੱਠ ਆਵਾਂਗੀ । ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਖੇਤ ਵੇਚਣੇ ਹੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ । ਆਖਰ ਜਾਇਦਾਦ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਨਾਲੇ ਪੁੱਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਈ ਗਈ । ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਇਕ ਤੇਰਾ ਦੋਸਤ ਆਇਆ ਸੀ । ਭਲਾ ਜਿਹਾ ਨਾਂ ਸੀ । ਮੀਤਾ । ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਏ । ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਮਿਲੇ ।'

ਗੁਰਜੀਤ ਇਕ ਦਮ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਜੁਤੀ ਪਾਊਂਦੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸੱਚ, ਸਾਂ, ਮੀਤਾ ਆਇਆ ਸੀ ?"

“ਹਾਂ ਪੁੱਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਚਾਹ ਵੀ ਨਾ ਪੀਤੀ ਅਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬੜਾ ਸਾਉ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੱਗ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਮਾਂ, ਮੈਂ ਹੋ ਆਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੌਲ ਗਿਆਂ ਵੀ ਪੰਜ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਨੇ।”

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਹੁਣ ਦਿਨ ਬੋੜਾ ਏ। ਸਵੇਰੇ ਜਾਈ। ਹੁਣ ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦੇ।”

ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ-ਕਹਿੰਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, “ਮਾਂ, ਮੈਂ ਹੋ ਆਵਾਂ। ਚਿੱਠੀ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂ ਆ ਕੇ ਲਿਖਾਂਗਾ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਮੀਤੇ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਕੋਈ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਕਣਕ ਦਾ ਬੈਲਾ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕੀ ਤੇ ਆਟਾ ਪਿਹਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੱਕੀ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਕੋਈ ਦੋ ਪੈਣੇ ਦੋ ਮੀਲ ਹਟਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹੱਦ ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਨਦੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਪਾਣੀ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਦੀ ਡੂੰਘੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਗਲਾਂ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਦਲ-ਦਲ ਲੇਹਲੀ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਉਸ ਬੈਲਾ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਘਾਹ ਤੇ ਬੈਠ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਧੋਤਾ ਅਤੇ ਪੈਰ ਪੂੰਝੇ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਪਰ ਢਾਹੇ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਕੁ ਪੈਲੀ ਹਟਵੇਂ ਖਲੋਤੇ ਇਕ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਵਾਜ ਮਾਰੀ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਆਹ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤਾਂ ਪਵਾਈਂ ‘ਕੇਰਾਂ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਬੈਲਾ ਘਾਟ ਤੇ ਹੀ ਛੱਡ ਢਾਹਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਉਧਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਘਾਟ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿਲੇ ਹਟਵੀਂ ਸੀ ਤੇ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡਾ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਜਣੋਂ ਦਾਣੇ ਪਿਸਾਉਣ ਚੱਲਿਆ ਆਂ ?”

“ਹਾਂ, ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਆਟਾ ਪਿਹਾਉਣ ਹੀ ਆਂ । ਭਲਾ ਚੱਕੀ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਏ ?” ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਜਾਇਜਾ ਲਿਆ । ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫੈਲੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ।

ਸੋਲਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਸਿੰਨ, ਗੋਡੀ, ਸਰੋਂ ਦੀ ਰੰਦਲ ਵਰਗਾ, ਕੂਲਾ ਮੁੰਡਾ ਬੀਰ ਵਹੁਟੀ ਵਰਗਾ, ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਗੋਰਾ ਰੰਗ, ਇਕਹਿਰੇ ਅਤੇ ਕੌਮਲ ਅੰਗ, ਲੰਬੇ ਸਰਜਦੇ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਡੱਬੀਆਂ ਵਾਲੇ ਚਾਦਰੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਵਲੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਪਰਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਦਾ ਰੂਪ ਸੁਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਰਸਭਰੀ ਜਾਂ ਸੁਕੇ ਛਿਲੜਾਂ ਵਿਚ ਕਾਬਲੀ ਅਨਾਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਹਿਕਦੇ ਅਤੇ ਥਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਅਲਫ ਹੁਸੈਨੀ ਕਲਮ ਵਾਂਗ ਨੱਕ, ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਪਤਲੇ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋਂਠ, ਅੰਬ ਸੰਧੂਰੀ ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਸੁਗਾਹੀਦਾਰ ਬਲੌਰੀ ਗਰਦਨ । ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਐਨੀ ਸੁੰਦਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ ।

ਮਲਵਈ ਨੇ ਸਾਫੇ ਦਾ ਲੜ ਠੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਲਗਦਾ ਏ ਬਾਈ, ਜਣੋਂ ਨਵੇਂ ਹੀ ਆਏ ਜੇ ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਮਿੱਤਰਾ, ਅਜੇ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਨੇ ਏਸ ਪਿੰਡ ਅਲੈਂਟ ਹੋਈ ਨੂੰ ।”

ਮਲਵਈ ਨੇ ਦਾਤੀ ਭਾਰ ਵਿਚ ਟੰਗਦਿਆਂ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ,

ਕੱਚੀ ਕਿ ਪੱਕੀ ?”

ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ । “ਪੱਕੀ ਮਿੱਤਰਾ, ਪੱਕੀ । ਕੱਚੀ ਤੇ ਤਾਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਧੱਕੇ ਖਾਧੇ ਨੇ । ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰੋਂ, ਕਰਨਾਲ ਤੱਕ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ।

ਕਦੀ ਕਿਤੇ, ਕਦੀ ਕਿਤੇ ।”

ਮਲਵਈ ਨੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ, “ਬਾਈ, ਜਣੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ

ਲਗਦੈਂ, ਬਾਹਵਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣਾ ਏ ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਠੰਡਾ ਹੋਕਾ ਭਰਦੇ ਕਿਹਾ, “ਪੜ੍ਹਨਾ ਕੀ ਸੀ ਮਿੱਤਰਾ । ਅੱਠ

ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਗਈ । ਇੱਧਰ ਆਏ ਉੱਜੜ-ਪੁੱਜੜ ਕੇ । ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ, ਠੱਡੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਸੰਸੇ ਪੈ ਗਏ । ”

ਪੱਲੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਫੜਦਿਆਂ ਮਲਵਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਬੋਡੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬਹੁਤ ਆ । ਪਰ ਚੌਰੀ ਬੜੀ ਕਰਦੇ ਆ । ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਲਾਗਲੇ ਵਸੀਵੇਂ ਵੇਾਲੇ ਰਿਫ਼ਿਊਜੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਫਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਗਾਜ਼ਰ ਗਨੀ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕੀ ਤੁੜੀ ਪੱਠਾ, ਹੱਲ ਪੰਜਾਲੀ, ਸੜਾ ਸੁਹਾਗਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ”

ਮਲਵਈ ਭਾਵੇਂ ਭੋਲੇ ਭਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਉਸ ਸੰਭਲ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ, ਹਰ ਸਮਾਜ ਹਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਇੱਧਰ ਵੀ ਉੱਧਰ ਵੀ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਦਤਨ ਚੌਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣ । ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵੱਸ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੋਏ । ਪਰ ਹੁਣ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮੀ, ਕਾਰੀ ਸਭ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ । ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਰਚ ਮਿੱਚ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ”

“ਹਾਂ ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਗਲ ਠੀਕ ਆ । ”

ਮਲਵਈ ਮੁੰਡਾ ਜਦ ਬੋਲਦਾ ਤਾਂ ਅਤਿ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰੀਲੀ 'ਵਾਜ਼ ਨਾਲ । ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ ਚੋਂ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਕਿਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ । ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਕੀਲਿਆ ਇਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਪੁੱਛੀ ਜਾਏ ਤੇ ਮੈਂ ਦਸੀ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਥ ਬਣਿਆ ਰਵੇ । ਪਰ ਮਲਵਈ ਨੇ ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਪੰਡ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਏ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਹਾਰ ਕੇ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਪਰ ਪੰਡ ਭਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਲਵਈ ਵੱਲ ਉਲਰ ਗਈ । ਮਲਵਈ ਨੂੰ ਦੱਬਦਾ ਵੇਖਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੰਡ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਸਿਰ ਹੋਠਾਂ ਦੇ ਪੰਡ ਚੁੱਕ ਲਈ ।

“ਆ ਦੋਸਤ, ਮੈਂ ਹੀ ਰੇੜੀ ਤੇ ਸੁੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ” ਅਤੇ ਉਹ ਦੇ

ਪੈਲੀਆਂ ਹਟਵੀਂ ਖਲੋਤੀ ਰੇਹੜੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ।

ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਿਆ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਦੇ ਮਹਿਕਦੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਇਹੋ
ਜਿਹੀ ਸੁਗੰਧ ਆਈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਕੇਸਰ ਕਬੂਰੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਕ ਗਿਆ ।
ਉਸ ਪੰਡ ਰੇਹੜੀ ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੱਗ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ।

ਮਲਵਈ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਖੇਲ੍ਹਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਸੱਚ ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਨਾਂ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਈ ਨਹੀਂ ।”

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਹਿਚਾਣ ਏ । ਮਾਪਿਆਂ
ਮੇਰਾ ਨਾ ਗੁਰਜੀਤ ਰੱਖਿਆ ਏ ।”

ਮਲਵਈ ਨੇ ਬਲਦ ਰੇਹੜੀ ਜੋੜ ਲਏ ਤੇ ਸੁਗਨ ਤੇ ਪੱਥ ਧਰਦਿਆਂ
ਕਿਹਾ, “ਬਾਈ ਜੀਤ, ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਓ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਪੱਠਾ
ਦੱਥਾ । ਸੰਗ ਸੰਗਾ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਪਰ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ
ਰੇਹੜੀ ਤੋਂ ਮਲਵਈ ਨੇ ਵਾਜ ਮਾਰੀ, “ਬਾਈ ਜੀਤ, ਚੱਕੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਐ ।
ਕਲਰ ਵਿਚ ਸੂਏ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ।”

ਉਸ ਫਿਰ ਹੱਥ ਉਚਾ ਕਰ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਚਿੰਨ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਘਾਟ ਵੱਲ
ਤੁਰ ਪਿਆ । ਉਸ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਰੇਹੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ
ਮਲਵਈ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਘਾਟ ਤੇ ਆ ਉਸ ਦਾਣਿਆਂ
ਦਾ ਬੈਲਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਚੱਕੀ ਵੱਲ ਪਹੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਉਹਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ
ਉਸ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ । ਉਹਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਹਦੇ ਰਗ-ਰਗ
ਰੱਚ ਗਈ ਸੀ । ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੁਨੱਖਾ ਸੀ । ਫਸਾਦਾਂ ਵਿਚ ਉਜਾੜਾ ਥਾਂ-
ਥਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ, ਰੋਟੀ ਲੰਗੋਟੀ, ਕੁੱਲੀ ਜੁੱਲੀ ਦੇ ਫਿਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ
ਸੰਗੀਝਿਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਸਾਉਪੁਣਾ ਤੇ ਲਾਲੀ ਭਾ ਮਾਰਦੀ ਸੀ ।
ਪਰ ਮਲਵਈ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਹਦੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਉੱਤਰ ਗਈ ਸੀ । ਮੰਦ ਮੰਦ
ਮੁਸਕਾਨ, ਪਤਲੇ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋਠਾਂ ਵਿਚ ਲੜੀ ਦੀ ਲੜੀ, ਬਗੀਕ ਚਮਕਦੇ ਦੰਦ

ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਚੇ ਮੌਤੀ ਕਿਸੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਏ ਹੋਣ । ਨੀਲੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ । ਰਸ ਘੋਲਦੀ ਸੁਗੀਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਟਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਉਹ ਚੱਕੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਐਨ ਸੂਏ ਉੱਤੇ ਸੀ । ਉਸ ਤੱਕੜ ਤੇ ਦਾਣੇ ਤੁਲਾਏ ਅਤੇ ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀਹ ਥਾਈ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਬੈਲੇ ਤੇ ਨੰਬਰ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਯਾਰਾ, ਬੈਂਚ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾ । ਇੱਕ ਅੱਧ ਗੰਢ ਹੋਰ ਆ ਜਾਏ । ਨਾਲੇ ਮਿਸਤਰੀ ਪਟਾ ਗੰਢ ਲਵੇ । ਫਿਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਪਰ੍ਹਾਂ ਤੂਤ ਹੇਠਾਂ ਪਏ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ । ਉਹਦੀ ਸੁਰਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮਲਵਈ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚੱਕਰ ਨਿਹਾਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਅਜੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਲੋਂ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਗੰਢ ਚੁੱਕੀ ਆਉਂਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ । ਉਹਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡਾ ਸੀ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਗਲ ਵਾਂਡੀ ਹੋ ਉਸ ਤੋਂ ਪੰਡ ਚੁਕ ਲਵਾਂ । ਹੇਠਾਂ ਪਈ ਜੁੱਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਪੈਰ ਪਾਏ ।

ਪਰ ਐਨੇ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਥਾਈ ਜੀਤ ਆਟਾ ਪਿਸਾਉਣ ਗਿਆ ਏ ਮੈਂ ਵੀ ਬਲਦਾਂ ਲਈ ਵੰਡ ਦਲਾ ਲਿਆਵਾਂ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਗੰਢ ਤੱਕੜ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ ।

ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੱਟਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮੀਤਿਆ, ਆਟਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਰਸੋਂ ਪਿਹਾਇਆ ਸੀ । ਮੁੱਕ ਵੀ ਗਿਆ ?”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਲਦਾਂ ਲਈ ਦਾਣਾ ਏ । ਜਗ ਮੋਟਾ ਰੱਖੀ । ਕਿਤੇ ਆਟਾ ਕਰ ਦੇਵੇਂ ।” ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਾ ਜਿਥੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਰਕ ਕੇ ਉਹਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣਾਈ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚਲੋ ਨਾਲੇ ਵੰਡਾ ਦਲਾ ਲਿਆਵਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਥਾਈ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਾਕਫੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਨਾਲੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲੇ ਵੰਝਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ।”

ਦੇਵੇਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬੜੀ ਪੁਗਣੀ ਵਾਕਫੀ ਹੋਵੇ ।
 ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਦੌਹਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣੱਤ ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਗਈ ਸੀ ।
 ਮੀਤੇ ਨੇ ਗੱਲ ਤੇਰੀ, “ਬਾਈ ਜੀਤ ਸਿਆਂ, ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ?
 ਬੇਤੀ, ਬਲਦ ਵੱਡੇ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ? ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਜੀਅ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ?” ਇੱਕੋ
 ਸਾਹ ਉਸ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਲਏ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮੀਤੇ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ । ਪਰ
 ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਪੱਛਿਆ ਗਿਆ । ਪੀੜ ਤੇ ਕਰਬ ਜਾਗ ਪਈ । ਬੀਤੇ ਦੇ ਹਸੀਨ ਵਿਚੋਂ
 ਅਤੇ ਵਿਛੜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਇਆ । ਉਸ ਹੌਕਾ ਭਰ
 ਮਨ ਹੌਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਜ਼ਮੀਨ ਅੱਠ ਘੁਮਾਂ ਮਿਲੀ ਏ । ਚੰਗਾ
 ਟੁਕੜਾ ਏ । ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜੇ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਏ । ਇਸ
 ਲਈ ਬੇਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਾਧਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੱਸੇ ਉਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਏ ।
 ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਬੜਾ ਤੁਕੜਾ ਸੀ । ਤਿੰਨ ਭਰਾ, ਦੋ ਭਰਜਾਈਆਂ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
 ਬੱਚੇ, ਇਕ ਡੈਣ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ । ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੋ ਹੀ ਹਾਂ - ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ,
 ਬਾਕੀ ਸਭ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਅਸੀਂ ਦੋ ਵੀਂ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੇਰੇ
 ਮਾਮੀਆਂ ਕੋਲ ਗਏ ਹੋਏ ਸਾਂ ।” ਗੁਰਜੀਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ
 ਅੰਦਰੋਂ ਤਿਪ-ਤਿਪ ਲਹੂ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਮੀਤੇ ਦਾ ਦਿਲ ਅੰਦਰੋਂ
 ਪੰਘਰ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮ ਆਇਆ ਏ । ਉਸ ਝੱਟ ਗੱਲ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ
 ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜਾ । ਦੁੱਖ-ਦਰਦਾਂ ਦੀ ਕੀ ਵਿਆਖਿਆ ?” ਤੂੰ
 ਸੁਣਾ ਮੀਤ, ਝੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਏ ?”

ਮੀਤੇ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਮੇ ਮੇਤੀ ਸੁੰਦਰ ਪਲਕਾਂ ਝਮਕ ਝਮਕ ਕੇ ਫੇਹ
 ਦਿੱਤੇ । ਪਰ ਨੱਕ ਦੀ ਲਾਲ ਹੋਈ ਕੁਥਲੀ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਰੋਖੀ
 ਪੀੜ ਮੰਨੀ ਏ । ਥੋੜਾ ਰੁਕ ਕੇ ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਜੀਤ ਠੀਕ ਏ ।
 ਪੰਦਰਾਂ ਘੁਮਾ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਏ । ਇਕ ਟੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵਾਂ ਏ । ਪਹਾੜ
 ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ । ਛੂਜਾ ਸੱਤ ਘੁੰਮਾ ਉਹ ਨਦੀ ਦੇ ਢਾਹੇ । ਦੋ ਚੰਗੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਤੇ

ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ । ਘਰ ਦੇ ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਜੀਅ ਹਾਂ । ਮੈਂ, ਦੋ ਛੋਟੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬਾ ਜੀ । ਜਾਣੋਂ ਦਾਦਾ ਜੀ । ਹੋਰ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਪਖੋਂ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਏ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੀਰੀ ਸਾਂਝੀ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ?”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਂ ਬਾਪ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਸਿਰੋਂ ਉੱਠ ਗਏ ਸਨ । ਸੀਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੋਈ ਰੱਖੀਦਾ ਨਹੀਂ । ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਅੱਠ ਕਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਆਂ ਅਤੇ ਨਦੀ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਹੱਲ ਹੇਠ । ਜੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਮਿਹਨਤੀ ਲਾ ਲਈਦੇ ਨੇ । ਪੱਠੇ ਰੇਹੜੀ ਤੇ ਲੈ ਆਈਦੇ ਆ । ਪੀਟਰ ਨੂੰ ਗੋੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੱਠੇ ਕੁਤਰ ਲਏ । ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕੱਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਆ । ਪਰ ਭੈਣਾਂ ਹੁਣ ਕੁਝ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ, ਕੁਝ ਬਾਹਰ ਦਾ ਪੱਠਾ ਡੱਕਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ।”

ਮੀਤੇ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲਾਟ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਹੌਕਾ ਭਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਏ ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸੁੰਦਰ ਗੁਲਾਬੀ ਛੁੱਲ ਅਤੇ ਲਾਜਵੰਤੀ ਵਰਗੇ ਮਲੂਕ ਬਦਨ ਨੂੰ ਕਜ਼ੀਏ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ । ਕਾਸ਼ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਾਂ ।”

ਅਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦੱਸ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਚੱਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ ਪਾਹੁਣਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤੇ ਮੀਤੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਉਏ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਇਹ ਕੁੜੀ ਏ !” ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਤੱਕੜ ਕੋਲ ਤੋਲਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕੀਤਾ ।

ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਗੌਲੀ ਨਾ । ਸ਼ਾਇਦ ਤੱਕੜ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਟਿੱਚਰ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਤੇ ਦਾ ਰੰਗ, ਢੰਗ, ਸ਼ਕਲ, ਸੂਰਤ, ਸਭ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਵਰਗਾ ਸੀ । ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੀਤੇ ਉਤੇ ਕੱਚਿਆਣ ਜਿਹੀ ਛਾ ਗਈ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਹਵਾਈਆਂ ਲਹਿਰਾ ਗਈਆਂ ।

ਪਰ ਜਦ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੂਹਰਾਈ ਤਾਂ ਖਿੜੇ ਜਿਹੇ

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮੀਤੇ ਦੀ ਕੂਲੀ ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਤੇ ਹੱਥ ਪਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਵਿਖਾ ਏਹਨੂੰ
ਯਾਰ, ਕੁਝ ਕੱਢ ਕੇ ।”

ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਕੱਚਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਮੀਤੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲੀ ਛੱਡ ਪਲਿੱਤਣ
ਫੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜਕੇ ਦੇ ਬਰੀਕ ਮੌਤੀ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਸਿੰਮ ਆਏ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੈਰ ਇਖਲਾਕੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਦੁੱਖ
ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਪਛਤਾਇਆ । ਪਰ ਖਸਿਆਏ ਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਦ
ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ‘ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਏ’ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਪਈ ਜੁੱਤੀ ਨੂੰ ਹੱਥ
ਪਾ ਲਿਆ । “ਜਾਂਦਾ ਏਂ ਕਿ ਧਰਾਂ ਦੇ ?” ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਕੱਚਾ ਹੋ ਇੰਜਣ ਵਾਲੇ
ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਜੁੱਤੀ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਗੁਬਾਰ ਕੱਢਿਆ, “ਸਾਲੇ
ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਆ ਕੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਭੰਗ ਪਾਈ ਏ । ਗੱਲ ਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ।”
ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਮੀਤਾ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ।

ਇਕ ਪਲ ਸੰਕਾ ਜੰਮੀ ਕਿਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਏ ! ਪਰ
ਦੂਜੇ ਪਲ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮੌੜਾ ਦਿੱਤਾ ਕਈ ਸੰਗਾਊ ਸੁਭਾ ਲੋਕਾਂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਸੂਖਮ ਚਿੱਤ
ਤੇ ਕੈਮਲ ਮਨ ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਗਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਉਹਦੀ
ਨਿਗ੍ਰਾ ਮੀਤੇ ਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਟਿਕੀ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਆਮ
ਈ ਰਿਵਾਜ ਏ । ਗਭਰੂ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁੰਗਲ ਜਾਂ ਨੱਤੀਆਂ
ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ । ਪਰ ਮੀਤੇ ਤੇ ਐਨੀ ਕਚਿਆਣ ਕਿਉਂ ?

ਸ਼ਾਇਦ ! ਮੈਥੋਂ ਕੱਚੀ ਬੇਹੂਦਾ ਗੱਲ ਨਿਕਲੀ ਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੂਖਮ ਮਨ
ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਂਰੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਹੋਏਗਾ । ਸ਼ਾਇਦ ! ਹੁਣ
ਇਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਈ ਨਾ ਕਰੋ । ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀਣਤ
ਜਿਹੀ ਹੋਈ ।

ਐਨੇ ਨੂੰ ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਗੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤੱਕੜ ਕੋਲ ਬੈਠੇ
ਤੁਲਾਵੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ‘ਵਾਜ ਦਿੱਤੀ, “ਮੀਤਿਆ, ਚੱਕੀ ਵੰਡੇ ਤੇ ਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਵੰਡਾ

ਅਤੇ ਮੀਤ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖੇ, ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਉਂਠ ਕੇ ਚੱਕੀ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦਿਲ ਧੱਕਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇੰਝ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਿਆ । ਇੱਕ ਬਾ-ਇਖਲਾਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬੇ-ਇਖਲਾਕੀ ਹਰਕਤ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ।

ਦਾਣਾ ਦਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਬੈਲਾ ਲੱਗਾ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਖੇਸੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ ਫੜ ਤੱਕੜ ਤੇ ਦਾਣਾ ਰੱਖਿਆ, ਤੁਲਵਾਇਆ । ਗੁਰਜੀਤ ਬੈਚ ਤੋਂ ਉਂਠ ਕੇ ਤੱਕੜ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ । ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਗੰਢ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਗੰਢ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖੇ ਬੋਲੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ । ਗੁਰਜੀਤ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਰੋ ਪਿਆ । ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਆਟੇ ਦਾ ਬੈਲਾ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ, ਤੁਲਾਇਆ, ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬੈਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਨ੍ਹੇ ਮਰੋੜੀ ਦੇ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਤਿੱਖਾ-ਤਿੱਖਾ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਮੀਤਾ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਦੇ ਦੂਮੇਲ ਨੇੜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਉਹਦੀ ਤੋਰ ਬੜੀ ਮੱਠੀ ਸੀ । ਗੁਰਜੀਤ ਚਖੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਾਸ਼! ਕਿਤੇ ਮੀਤਾ ਖਲੋ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਦੀ ਗੱਲ, ਭੱਦੇ, ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮੀਤਾ ਮੋੜ ਕੋਲ ਖਲੋ ਗਿਆ । ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਧਰਵਾਸ ਹੋਈ । ਜਦੋਂ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆ ਬਾਈ ਜੀਤ, ਘਰੋਂ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਜਾਈ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦਿਲ ਹੌਲਾ ਹੁੱਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੀਤ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਰਲਾਇਆ ।”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਘਰਾਂ ਪੱਠੇ ਦੱਬੇ ਦਾਂ ਕੰਮ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਸੰਚਿਆ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਹਾਂ ।”

“ਆ ਘਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਈ ।”

“ਨਹੀਂ, ਦਿਨ ਛਿਪ ਚਲਿਆ ਏ ਤੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਆਟਾ ਉਡੀਕਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਆਵਾਂਗਾ । ”

ਦੋਵੇਂ ਰਸਮੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਸੀ । ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗਮੀ ਦੀ ਮਿਲਵੀਂ ਲਹਿਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਅੱਬਲ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਨਿਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਹੀ ਨਾ ਆਈ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਖ ਲੱਗੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖਾਬ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੀਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਰੂ ਸਾਰੂ ਚਾਹ ਪੀ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਮੀਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਕੋਈ ਖਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਲੈ ਤੁਰੀ । ਪਰ ਜਦ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਉਭਰਿਆ, “ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ? ਕੀ ਕਹਾਂਗਾ ? ਕੀ ਮੈਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ, ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਤੇ ਕਿਉਂ ? ਕੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾਗਾਂ ?” ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ । ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਨਾ ਸਕਿਆ । “ਚਲੋ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਗਲ ਦੀ ਮਾਡੀ ਹੀ ਮੰਗ ਲਵਾਂਗਾ ।” ਅਤੇ ਉਹ ਮੀਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵੱਲ ਨਦੀ ਦਾ ਢਾਹਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ।

ਖੂਹ ਤੋਂ ਦੋ ਪੈਲੀਆਂ ਹਟਵਾਂ ਮੀਤਾ ਹਲ੍ਹ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੂਰੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹਲ੍ਹ ਖਲ੍ਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਅਤੇ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਹਮਣੇ ਟਕਰਾਈਆਂ ਜਾਂ ਮੁਸਕਰਾਈਆਂ । ਮੀਤੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਲ ਦੀ ਖਿਚ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੇਖੀ । ਉਸ ਐਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਿਥੇ ਵੇਖੀ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਨੂੰ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗੀ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਗਈ । ਦਿਲ ਉਬਲਿਆ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਬਦਇਖਲਾਕੀ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਾਂ । ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜਣੋ ਜੀਤ ਨੀ ਆਏਗਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਆ ਗਿਆ, ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦਿਲ ਦਾ ਉਬਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪੀ ਲਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਵੱਟ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀਤ, ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ।”

“ਕਿਉਂ ?”

“ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਕਲੁਝ ਬੇ-ਰੁੱਖੀ ਹੋਈ । ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਬੁਰਾ ਹੀ ਮਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂ । ਫਿਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਟੁੱਟੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਰੇਹੜੀ ਜੋੜ ਖੇਤ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹਲ੍ਹ ਆ ਜੋੜਿਆ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਜੋਤਾ ਲਗ ਗਿਆ । ਮਸਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚੀ ਹੀ ਪਹੁੰਚੀ ।”

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਮੀਤੇ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਨਿਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸੀਤੇ ਤੇ ਕੰਤੀ ਚਾਹ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ।

ਮੀਤਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਚਲ ਜੀਤ, ਚਾਹ ਪੀਈਏ । ਮੈਂ ਬਲਦ ਪੰਜਾਲੀਓਂ ਕੱਢ ਆਵਾਂ । ਹੁਣ ਸੁਹਾਰੀ ਪਿਛਲੇ ਜੋਤੇ ਹੀ ਦੇਵਾਂਗਾ ।”

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹਣ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਤੁਰਿਆ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਬਲਦ ਛੱਡ ਕੇ ਛਾਵੇਂ ਬੱਧੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਉਥੇ ਆ ਗਏ ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਤੇ ਕੰਤੀ ਰੋਟੀ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ।

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ, ਇਹ ਹੈ ਗੁਰਜੀਤ ।”

ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਸੱਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ । ਫਿਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਦ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੰਤੋਂ, ਚਲ ਆਪਾਂ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਕੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਆਈਏ ।” ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪੱਠਿਆਂ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰੀਆਂ ਤਾਂ ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ, ਬੱਬਾ ਕੁ ਵੱਡ ਕੇ ਪਾ ਆਓ, ਬਾਕੀ ਫਿਰ ਵੱਡਾਂਗੇ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿਛੋਂ ।”

ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਗਿਆਂ ਥੋੜੀ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੀਤੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ । ਕੰਤੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਆਈਆਂ । ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਚਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਸੀਤਾ ਤੇ ਕੰਤੀ ਭਾਂਡੇ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ।

ਮੀਤੇ ਨੇ ਦਾਤੀ ਚੁੱਕੀ, “ਚੰਗਾਂ ਜੀਤ, ਤੂੰ ਬੈਠ ਮੈਂ ਦੋ ਭਾਰ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਆਵਾਂ, ਫਿਰ ਸੁਹਾਰੀ ਦੇਣੀ ਐ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦਾਤੀ ਫੜ ਲਈ, “ਨਹੀਂ ਮੀਤ, ਮੈਂ ਪੱਠੇ ਵੱਛਦਾਂ । ਤੂੰ
ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰ ਲੈ ।”

ਮੀਤ ਦੇ ਨਾ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਗੁਰਜੀਤ ਪੱਠਿਆਂ ਵਾਲੇ ਟੱਕ ਵਿਚ ਜਾ
ਬੈਠਾ । ਦੋ ਤਿੰਨ ਭਾਰ ਵੱਛ ਉਸ ਰੇਹੜੀ ਉਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਕਹੀ ਫੜ ਖੇਤ ਦੀਆਂ
ਚਾਰੇ ਗੁੱਠਾਂ ਗੁੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਅੰਤ ਮੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚੱਲ ਜੀਤ, ਹੁਣ ਘਰ
ਚਲਦੇ ਹਾਂ ।”

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦੱਸ ਕੇ ਨਹੀਂ
ਆਇਆ । ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਚਲਾਂਗੇ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ । ਮਾਤਾ ਫਿਕਰ
ਕਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ।”

ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਭਰੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਖੜੇ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਮੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰਜੀਤ ਤੇਰਾ ਘਰ ਏ,
ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਗ ਸੰਗਾਅ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।”

ਫਿਰ ਇਹ ਅਮਲ ਰੋਜ਼ ਅਫੀਸ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ
ਸਵੇਰੇ ਉਠਣਾ ਤੇ ਮੀਤ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਣਾ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੁਰਪਾ ਦਾਤੀ ਕਹੀ
ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਮੁੜਨਾ । ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੀਤ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ
ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਮਿਥੇ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾ ਦਿੰਦਾ । ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਇੱਨਾ
ਮੇਹਰਦੇ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਦੇ । ਕਦੀ ਕਦੀ ਜੇ ਗੁਰਜੀਤ
ਬੋੜਾ ਲੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੀਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਘਾਟ ਤੇ ਲਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ । ਤੇ
ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਘਾਟ ਤੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਨਿਗਾਹ
ਜਾਂਦੀ ਵਣ ਬੂਟਿਆਂ ਅੱਟੇ ਰਾਹ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾਈ ਰਖਦਾ । ਗੁਰਜੀਤ ਬਵੇਰਾ ਨਾਂਹ
ਨਾਂਹ ਕਰਦਾ ਪਰ ਮੀਤਾ ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਮੇਂ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਨਿੱਕ ਸੁੱਕ ਨਹੀਂ

ਲਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ”

ਪਰ ਮੀਤਾ ਕਹਿੰਦਾ, “ਜਾ ਸੀਤਾ, ਤੂੰ ਛੱਡ ਆ । ”

ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਲਜਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ । ਸੀਤਾ ਤੇ ਕੰਤੀ ਵੀ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹਿੱਤ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਘਰ ਚਲਣ ਦੀ ਜ਼ਿਦ ਕਰਦੀਆਂ । ਪਰ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕੋਈ ਪੱਜ ਪਾਉਂਦਾ । ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਛੂਕ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਉਹ ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ । ਮੀਤਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਛੱਡ ਘਾਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ । ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਘਰ ਲਈ ਪੱਥੇ ਵੱਛੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਏ । ਕੰਤੀ ਹੋਰੀ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਪਰ ਉਸ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਾਂਹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖਾਧੀ । ਦੂਜਾ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਿਆ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾ ਆਇਆ । ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਪਰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਇਕ ਦਿਨ ਅਟਕ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮਾਂ ਨੇ ਧੱਕੋ ਧੱਕੀ ਸਵੇਰੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਦੋ, ਤਿੰਨ, ਫਿਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੀਤਾ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ । ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਦਾ ਡੱਕਾ ਨਾ ਤੋੜ ਸਕਿਆ । ਸੀਤਾ ਤੇ ਕੰਤੀ ਹੀ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਘਾਟ ਤੇ ਹੀ ਕੱਟਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਉਹ ਨਦੀ ਪਾਰ ਗੁਰਜੀਤ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ । ਪੁੱਛ ਪਛਾਅ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ । ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਨੇ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ । ਚਾਹ ਰੱਖੀ ।

ਮੀਤੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਗੁਰਜੀਤ ?”

ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, “ਬੇਟਾ ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਨਕੇ ਗਿਆ ਏ । ”

“ਕਦੋਂ ਆਵੇਗਾ ?”

“ਜੇ ਬੇਟਾ, ਇਕ ਇਕ ਰਾਤ ਵੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ । ”

ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਉਹਨੂੰ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਲਗੇ । ਚਾਹ ਦਾ ਘੁੱਟ ਵੀ ਨਾ ਉਹਦੇ ਸੰਘੋਂ ਲੰਘਿਆ । ਅਤੇ ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, “ਚੰਗਾ ਮਾਂ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਵੇ, ਆਖ ਦਿਓ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਮੀਤਾ ਆਇਆ ਸੀ । ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਏ, ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਮਿਲੇ ।”

ਮਾਂ ਨੇ ਖੜਾ ਜੋਰ ਕੀਤਾ, “ਬੇਟਾ, ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਏ ।”

ਪਰ ਮੀਤਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਮਤ ਮਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਵੇਖ ਲਵੇ । ਜੇ ਉਹਦੇ ਵਸ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਉਡ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਥੇ ਗੁਰਜੀਤ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੁੜ ਆਇਆ । ਉਹਦਾ ਕਿਹੜਾ ਮੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਿਲ ਲਗਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬੁਖਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਤੜਫਢਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਭੱਜੇ ਨੱਠੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ । ਛਿਪਦੇ ਦਿਨ ਨਾਲ ਉਸ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ । ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸਿਆ । ਸਾਇਦ ਪੱਠੇ ਦੱਬੇ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ । ਨਿਰਾਸਾ ਹੋਈ, ਚੱਲੋ ਸਵੇਰੇ ਮਿਲਾਂਗੇ । ਪਰ ਮੁੜਿਆ ਨਾ ਗਿਆ । ਆ ਤਾਂ ਗਿਆ । ਘਰ ਈ ਚੱਲ ਮਿਲਾਂ । ਪੱਠਿਆਂ ਵਾਲੇ ਟੱਕ ਕੋਲ ਆਇਆ । ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਟੱਕ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਐਵੇਂ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਅੱਗੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਏਨੇ ਦਿਨ ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਾਇਆ ? ਸੁੱਕੀ ਤੂੜੀ ਤੇ ਦਾਣੇ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰਦੇ ਰਹੇ ? ਅਤੇ ਉਹ ਖੇਤੋਂ ਨਿਕਲ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਹੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਜਦ ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਛਿਪ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਛਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸਿਆਹੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ । ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਮੈਂ ਮੀਤੇ ਹੋਗਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਏ ।”

ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆ ਜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਧਰ ਹੀ ਜਾਣਾ ਏ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਿੰਗੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਲੰਘ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛਿਪਦੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਉਸ ਕਿਹਾ,

“ਆਹ ਘਰ ਆ, ਬਾਈ ਸਿਆਂ” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਜ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, “ਬਾਈ ਮਿੱਤ ਸਿਆਂ।”

ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਪੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। “ਕੌਣ ਆ ਬਾਈ ?”

ਪੰਡ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਈ, ਆਈਂ ਕੇਹਾਂ।”

ਵੱਡੇ ਫਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟੀ ਬਾਰੀ ਥਾਣੀ ਇੱਕ ਅੱਧੱਖੜ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਪੰਡ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਆਹ ਕੋਈ ਬੋਡੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਏ।”

ਅਤੇ ਮਿੱਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ, “ਸੱ ਸਰੀ ਅਕਾਲ ! ਆਓ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ, ਬਾਈ ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਉਤਰ ਤਾਂ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣਾ ਏ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ, ਦੁਆਬੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਬਾਈ ਸਿਆਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਬੰਨੇ ਫਿਰਨੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਘਰ ਏ। ਆਓ ! ਫਿਰ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਏ।”

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗਲੀ ਪੈ ਗਿਆ।

ਮਿੱਤ ਸਿੰਘ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, “ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਗਲੀ ਮੁੜਕੇ, ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸੱਜੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਘਰ ਆ।”

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਨਾਂ ਗਲੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ ਉੱਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਨਿਆਣੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਨਿਆਣਿਓ, ਭਲਾ ਬਾਬੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਏ ?”

“ਦੁਆਬੀਆਂ ਦਾ ?”

“ਹਾਂ - ਹਾਂ ਦੁਆਬੀਆਂ ਦਾ।”

ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, “ਆਹ ਕੋਟ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਏ। ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਫਾਟਕ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ।”

ਉਹ ਫਾਟਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਪੰਡ ਵਾਲਾ

ਬੰਦਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਫਾਟਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆ । ਫਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਬੂਹਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਖੁੱਲਾ ਸੀ । ਉਸ ਅੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ । ਕੋਈ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ । ਪਰ ਪੱਕੀ ਖੁਰਲੀ ਉਤੇ ਬੱਧੇ ਬਲਦ ਉਸ ਪਹਿਜਾਣ ਲਏ । ਉਹ ਅੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਗਿਆ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਉਤੇ ਦੋ ਮੱਝਾਂ, ਦੋ ਕੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਟੋਕੇ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਪੀਟਰ ਇੰਜਣ ਪਿਆ ਸੀ । ਵਿਹੜਾ ਮੌਕਲਾ ਪਰ ਸਾਫ ਸੁਖਰਾ ਸੀ । ਲੱਕੜ ਤਿੰਬੜ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਡੰਗਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸਿਆਲੂ ਕੋਠਾ ਸੀ । ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸੀ । ਤਿੰਨ ਥੰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੂਹੇ ਖੁੱਲਦੇ ਸਨ । ਵਰਾਂਡੇ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਈਡਾਂ ਉਤੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲਾ ਰਸੋਈ ਘਰ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਬੈਠਕ ਸੀ ।

ਘਰ ਦੇ ਚਾਰ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਹਿੱਤ ਮਿੱਤਰਤਾ ਵੀ ਸੀ । ਸਿਰਫ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਦ ਉਹ ਬਰਾਂਡੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਠੰਬਰ ਗਿਆ । ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ, ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਆਈ । ਉਹਦੇ ਲੰਬੇ ਕਾਲੇ ਘਟ ਵਾਲ, ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਪਿੱਠ ਢਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਜਗਦੀ ਮੌਮਬਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਉਸ ਅੱਗੇ ਕਰ ਓਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਹੱਥ ਨੇ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਮਬਤੀ ਦੇ ਬੰਨਵੇਂ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ ਕਤਿਆਲੀ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਮਕ ਮਾਰਦਾ ਰੂਪ । ਉਹਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ! ਗਲਤ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਪਰ ਬਲਦ ਰੇਹੜੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਜਾਣੇ ਪਹਿਜਾਣੇ ਸਨ । ਪਰ ਅਬਾਹ ਰੂਪ ਦੀ ਛਬ ਵੇਖ ਉਹਦੇ ਹਵਾਸ ਉਡੇ । ਉਸ ਨੇ ਐਨੀ ਕੁ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਟਕ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਨਿਪੁੰਨ ਰੂਪ ਮੀਤੇ ਉਤੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਇਸ ਲੜਕੀ ਤੇ । ਉਸ ਹਕਲਾਏ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ...ਮੈਂ... ਬਾਬੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਜਾਣਾ ਸੀ । ”

ਲੜਕੀ ਨੇ ਬੋੜਾ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਬੈਠਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਭਾਂਡੇ ਛਣਕੇ । ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈ ਸੀ ।

ਰੂਪ ਦਾ ਕੀਲਿਆ ਜਿਹਾ ਗੁਰਜੀਤ ਕੁਝ ਦੇਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜੋਤਾ ਰਿਹਾ । ਫਿਰ ਬੋਸ਼ਲ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਧਰੂਦਾ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਬੈਠਕ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ । ਬੈਠਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿੰਮੀ ਲੈਪ ਦੀ ਨਿੰਮੀ-ਨਿੰਮੀ ਲੋ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਉਚੇ ਸਿਰਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖੀ ਪਿਆ ਸੀ । ਸਾਹਮਣੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕੁਰਸੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਪਲੰਘ ਦੇ ਸਿਰਾਹਣੇ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕਾਫੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕੋਈ ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਧੜਕਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪਾਇਆ ਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ । ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਬੇ ਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹ ਅਡੋਲ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਿਆਲ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਕੀ ਮੀਤੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ? ਇੱਕ ਭਰਾ, ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਸਣੇ ਚਾਰ ਜੀਅ ਅਤੇ ਇਸ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਲੁਕਾ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਮੀਤੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ । ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮੀਤਾ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਮਾਮੇ, ਛੂਫੀ ਦੀ ਧੀ ਹੋਏ । ਐਨਾ ਰੂਪ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਸੇ ਮੁਰਤ ਕਿਸੇ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਛਬਿ, ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਝਲਕ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਦਾ ਨੂੰ-ਨੂੰ ਜਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ । ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਅ ਵਿਧਰ ਗਏ ? ਮੀਤਾ, ਸੀਤਾ, ਕੰਤੀ ? ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਹਨੂੰ ਅਣਜਾਣੇ ਘਰ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ । ਪਰ ਰੇਹੜੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ।

ਅਜੇ ਕੁਝ ਪਲ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੰਨੀ ਕੰਤੀ

ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ। ਜਦ ਕੰਤੀ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ, ਜੀਤ ਬਾਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਿਧਰ ਗਿਆ?”

ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਿਆ। ਉਹ ਅਡੋਲ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਈਆਂ?”

ਅਤੇ ਮੀਤਾ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸੁਕਰ ਏ! ਤੂੰ ਆ ਗਿਆ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਿਲਕੇ, ਦਸਕੇ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਸੀ।”

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਕੰਤੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈਆਂ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਾਫੀ ਗਿਲਾ ਅਤੇ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਦਾ ਦਿਮਾਗ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖੀ ਪਰੀ ਜਿਹਗਾ ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਗੋਰਖ ਪੰਦੇ ਵਿਚ ਉਲੜ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਾਰ- ਵਾਰ ਬੂਹੇ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਕਿਤੇ ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਈ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਏ। ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿੱਚ ਉਸ ਐਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਦੋ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਨੇ ਦੱਬੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਨਾਨਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤੀਜੀ ਰਾਤ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਧਰ ਆ ਗਿਆ।”

ਚੁਸਤ ਕੰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਾਂ ਤੈਨੂੰ ਘਾਟ ਲੰਘਦਿਆਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪੱਠਿਆਂ ਵਿਚ ਲੰਬੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ।”

“ਕਿਉਂ?”

“ਅਸਾਂ ਸੋਚਿਆ, ਜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਆਪੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਏਂਗਾ।”
“ਜੇ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ?”

ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਿਰ ਅਸਾਂ ਪੱਠਿਆਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰੋਕ ਲੈਣਾ ਸੀ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮਜਾਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ । ਉਸਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੜਾ ਢੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ । ਕਿੰਨੀ ਤਾਂਘ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਓਪੜ-ਛੋਹਾ ਜਿਹਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਡ ਰਹੇ ਮਨ ਨੂੰ ਡੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾ ਸਕਿਆ । ਉਹਦੀ ਪੂਰੀ ਚੇਤਨਾ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾ ਵੇਖੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਗੁੱਬੀ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਮੀਤੇ ਦੀ ਭੈਣ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ? ਨਹੀਂ, ਭੈਣ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਜਾਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ! ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਜਾਣਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੀ । ਸਿਵਾਏ ਬੈਠਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦੇ । ਉਹਦਾ ਦਿਮਾਗ ਲਗਾਤਾਰ ਸੌਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤੜਪ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਉਹਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਭਾਂਪ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਕੰਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਾਓ ਸੀਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰੋ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਉ ਕੁੜੀਆਂ ਰਸੋਈ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈਆਂ ।

ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੁਝ ਸਬਜ਼ੀ ਏ । ਦਾਲ ਬਣੀ ਪਈ ਏ । ਤੜਕਾ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਫੁਲਕਾ ਪਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ।”

ਹੁਣ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਨ । ਮੀਤੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗੁਰਜੀਤ, “ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਗਿਆ । ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਫੌਗੀ ਕੀ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੌਕਾ ਭਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਮੈਂ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਦੁਖੀ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਕੁਝ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਇਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਣੇ ਵਲ ਦੇ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਮਾਤਾ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਏ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਜੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ । ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਆ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੜਕੀ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਵਾਂ ।”

“ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਵੇਖੀ ?” ਮੀਤੇ ਨੇ ਟੋਕਿਆ ।

“ਹਾਂ, ਵੇਖੀ ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਲੜਕੀ ਕਬੂਲ ਸੂਰਤ ਸੀ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਸੰਦ

ਨਹੀਂ । ”

“ਕਿਉਂ ?”

“ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕੁਝ ਉਚੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਐਨੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ । ਮਾਤਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤੀ ਏ । ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਖੇਤ ਵੇਚਣੇ ਪੈਣ । ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਖੇਤ ਵੇਚ ਕੇ ਸ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਦੁੱਖ ਭੋਗੇ ਨੇ ।”
ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਲਾਉਂਦੇ-ਲਾਉਂਦੇ ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਤਰ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਮੀਤੇ ਨੇ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ, “ਜੀਤ, ਦਿਲ ਨਾ ਛੱਡ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ । ਆਸ ਏ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਆਏਗਾ ।”

ਮੀਤੇ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਤਾਬੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਉਹ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ।
ਕੁਝ ਦੇਰ ਦੋਵੇਂ ਚੁੱਪ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਉਲੜਣ ਏ । ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਲਝਾ ।”

ਮੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕੀ ?”

“ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣੀ ਆਈ ਹੋਈ ਏ ?”

“ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ”, ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਰਸੋਈ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਦਿਖੀ । ਤੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਜੀਅ ਆਂ ।”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਝੱਟ ਕਿਹਾ, “ਉਹ, ਹਾਂ ਹਾਂ । ਉਹ ਕੰਤੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੀ ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਉਲੜਣ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਈ । ਕਿਤੇ ਮੀਤਾ, ਕੰਤੀ ਤੇ ਸੀਤਾ ਅੱਡੇ ਅੱਡ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਣ । ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਮੀਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ।”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰਜੀਤ, ਇਹ ਇਕ ਗੋਰਖ ਧੰਦਾ ਏ ਜਿਹਨੂੰ ਤੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਹੋ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ

ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਘਰ ਬਲਾਉਂਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਕਿ ਅੱਜ ਤੂੰ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਏਂ। ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਭੇਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਕਾਹਲਾ ਨਾ ਪੈ। ਦੱਸਣਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ। ਕੀ ਤੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ?”

“ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ।”

“ਸੀਤਾ”, ਮੀਤੇ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ। ਸੀਤਾ ਅੰਦਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਵੇਖ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਉੱਠੇ ਨੇ”।

ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਉੱਠੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਏ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੌਲ ਭੇਜੋ।” ਸੀਤਾ ਇੱਕੋ ਸਾਹ ਤਿੰਨੇ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਗਈ।

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜੀ ਚਾਹ ਈ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ।”

ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚਾਹ ਹੀ ਬਣਾਈ ਏ। ਮੈਂ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੌਲ ਚੱਲੋ। ਉਹ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਨੇ।”

ਮੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ, ਤੂੰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉੱਧਰ ਬਿਠਾ ਚੱਲ ਕੇ। ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਲਵਾਂ।”

ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਕੌਲ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜੀਤ ਆਇਆ ਹੈ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੁਰਸੀ ਵੱਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, “ਸੀਤਾ ਬੇਟਾ, ਚਾਹ ਲੈ ਆਓ।”

ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਚਾਹ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਲੈਂਪ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵੱਲ ਹੱਥ ਦੀ ਓਟ ਕਰ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੇਟਾ, ਤੇਰਾ ਨਾ ਗੁਰਜੀਤ ਏ ?”

“ਹਾਂ, ਬਾਬਾ ਜੀ।”

ਸੀਤਾ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਗਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਠਹਿਰ ਬੇਟਾ, ਇਕੱਠੇ ਚਾਹ ਪੀਵਾਂਗੇ। ਕੰਤਾ ਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਨੂੰ

ਵੀ ਬੁਲਾ ਲਓ । ”

ਕੰਤਾ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਕੁੱਝ ਖਾਣ ਨੂੰ ਲਿਆਵਾਂ ?”
ਪਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ “ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ, ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਏ । ਤੁਸੀਂ
ਗੁਰਮੀਤ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਲਾ ਲਓ । ”

ਕੰਤੀ ਗਈ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਆ ਰਹੇ ਨੇ । ”

ਗੁਰਜੀਤ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿੰਨੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅਤੇ ਕੁਝ
ਕੁਝ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਚਾਹ ਤੇ ਮੀਤੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ । ਕਿ
ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਟੋਕਿਆ, “ਬੇਟਾ, ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੋ । ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਘਰ
ਏ । ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮੀਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਏ । ”

ਅਤੇ ਉਧਰੋਂ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਅੰਦਰ ਆਈ ਜਿਸ ਨਾਲ
ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਲੰਬੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਜੁਲਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਗ-ਦਗ ਕਰਦਾ ਚੰਦ ਮੁਖੜਾ ।
ਗੁਰਜੀਤ ਅਚੇਤ ਹੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਬੈਠਾ । ਉਹਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਗਈ ।
ਦਿਲ ਦੀ ਪੜਕਣ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਬੈਠੋ- ਬੈਠੋ
ਬੇਟਾ, ਬੈਠੋ । ” ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਨਦਮਤ ਨੇ ਦੱਬ ਲਿਆ । ਉਹ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ
ਕੰਬਿਆ ਤੇ ਤਰੇਲੀ ਆ ਗਈ । ਉਹ ਹੁਣ ਉਪਰਾਪਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
ਉਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਰੂਪਮਤੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਐਨਾ ਦਬਾਓ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ
ਦੁਬਾਰਾ ਅੱਖ ਚੁਕ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ । ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹੋ
ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਇੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ ਮੀਤਾ ਹੀ
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਏ । ਉਹਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਮੀਤੇ ਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਖਿੱਝ
ਆ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੰਤੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਹੋਈ । ਤੇ
ਸੀਤਾ ਨੇ ਚਾਹ ਗਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਗਲਾਸ ਫੜਾਇਆ ।
ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਅਜੇ ਵੀ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੀਤਾ ਕੰਤਾ, ਬੇਟਾ

ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਓ"

ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਊ ਕੁੜੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਥੋਲੇ ਬਾਹਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, "ਬੇਟਾ, ਚਾਹ ਪੀਓ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਪੁੱਛਾਂ ?"

ਉਸ ਬਿੜਕਦੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਪੁ ... ਪੁ ... ਪੁੱਛੋ, ਬਾਬਾ ਜੀ ।"

ਉਹ ਬਿੜਕਦੀ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਕੱਚਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੱਲ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ । "ਵੇਖ ਜੀਤ ਬੇਟਾ, ਇਹ ਗੁਰਮੀਤ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਏ ।" ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ । "ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਘਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ । ਘਰ ਘਰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ । ਆਖਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ । ਤੇਰਾ ਤੇ ਮੀਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਾਥ ਏ । ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਏ ਓ ।"

ਬਾਬਾ ਗੱਲ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਗਰਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰਜੀਤ ਬੇਟਾ, ਗੁਰਮੀਤ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਲੜਕੀ ਏ । ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਏ । ਸੋ ਬੇਟਾ ਤੇਰੀ ਕੀ ਰਾਇ ਏ? ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ?"

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਡੌਰ-ਭੌਰ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ । ਫਿਰ ਗੁਰਮੀਤ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਢਿੱਲੇ ਢਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪਰਨੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾਸਾ ਬੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸੁਨੱਖਾ ਮਲਵਈ ਮੁੰਡਾ ਮੀਤਾ ਹੀ ਗੁਰਮੀਤ ਏ । ਉਸ ਚਾਹ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲੀ ਢੁਬੇ ਕੇ ਦੰਦਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਸੁੱਤਾ ਕੋਈ ਖਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ । ਪਰ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਗਦਾ ਸੀ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ

ਲਗਾਤਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ । ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਸੂਝ ਤੰਦਾਂ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਉਥਲਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਮਤ ਖੁਸ਼ੀ ਖੇੜੇ ਨਾਲ ਪਾਟ ਹੀ ਨਾ ਜਾਏ । ਹਫਲਾਏ ਹੋਏ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬੇਬੱਬੀ ਗੱਲ ਨਾ ਨਿਕਲ ਜਾਏ । ਫਿਰ ਉਸ ਸੰਭਲ ਕੇ ਤੋਲ ਤੋਲ ਕੇ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ, “ਮੇਰੇ ਮਹਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਸਕਾਂ ।” ਤੇ ਉਸ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ ਤੇ ਉਠਾ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ । “ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੋ ਪੁੱਤਰ, ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ?”

ਹੁਣ ਗੁਰਜੀਤ ਸੰਭਲ ਗਿਆ ਸੀ । “ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ।”

“ਕਹੋ ਬੇਟਾ, ਬਿਨਾਂ ਇਜਕ ਕਹੋ ।”

“ਅੱਜ ਤੋਂ ਗੁਰਮੀਤ ਗੁਰਮੀਤ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਕਦੇ ਮੀਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗੀ ।” ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਗੁਬਾਰ ਦੱਬਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਰਮੀਤ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਸੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ, “ਜੁਗੋ ਜੁੱਗ ਜੋੜੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹੋ !”

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹੇ । ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਨੁੱਕਰ ਤੇ ਸੁਣ ਰਹੀਆਂ ਕੰਤੀ ਤੇ ਸੀਤਾ ਇਕ ਦਮ ਅੰਦਰ ਆਈਆਂ । ਇੱਕ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਕਮਰਾ ਟਹਿਕ ਉਠਿਆ । ਹਾਸੇ ਤੇ ਚੁਟਕਲੇ ਛੁੱਟਦੇ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਨਿਰੀ ਰਾਤ ਰੋਟੀ ਖਾਂਧੀ । ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵਿਦਾ ਮੰਗੀ । ਉਹ ਇਸ ਅਥਾਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਰਾਤ ਚੋਖੀ ਹੋ ਗਈ ਏ ।” ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਅਟਕਣਾ ਪਿਆ । ਪਰ ਨੀਦ ਕਿੱਥੇ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਰਾਤ ਢਲੇ ਵਿੱਠ ਤੁਰਿਆ । ਚੰਦਰਮਾ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਰੁੱਗੀ ਰਿਸਮਾਂ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਨਦੀ ਦੇ ਘਾਟ ਤੇ ਆਇਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਮੌਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਤੇ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਪਿੱਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਪਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ

ਸਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਹੀ, ਕਿੱਕਰ, ਹੀਸ, ਢੱਕ ਸਭ ਨਾਲ ਛੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਲਮਕਦੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ । ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਦੋਹੀ ਘਰੀ ਰੌਣਕਾਂ ਹੋਈਆਂ । ਵਧਾਈਆਂ ਬੱਝੀਆਂ, ਸ਼ਗਨ ਸਾਮਣ ਹੋਏ । ਸਹਿਨਾਈ ਤੇ ਢੇਲ ਵੱਜੇ । ਫਿਰ ਠੀਕ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਕੱਚੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹਾਲੀ ਨੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹਲ ਖਲਾਰ ਖੂਹ ਦਾ ਰੁੱਖ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਗਨਾ ਵਾਲੇ ਸੂਹੇ ਸੂਟ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੀ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਉਸ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਵੇਖ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਛੇ ਸਨ ।

ਅਧਿਕਾਰ

ਊਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਢਾਈ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਏ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਛੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਏ। ਊਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਟੋਟਾ ਪੱਕਾ ਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਰੇਤਾ ਤੇ ਖੱਡੇ ਖੜੱਪੇ ਹੀ ਨੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਘੋੜਾ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂਗਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ।

ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਸਵੇਰ ਦੀ ਕਿੰਨੀ-ਵਾਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੋਠੇ ਤੇ ਬੇ-ਇਗਾਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ, ਨੀਝ ਲਾ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ-ਪਾੜ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਰਾਹ ਵਲ ਵੇਖਦੀ, ਕਿਸੇ ਤਾਂਗੇ ਕਿਸੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਅਕਾਰ ਲੱਭਦੀ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਡਲਕਾ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ, ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦੀ-ਪੂੰਝਦੀ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਉਂਦੀ, ਅਤੇ ਢਿੱਲੇ ਜਿਹੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਘਿਰਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਬੇਹਿੱਸ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਖੋਖਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੀਤੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਜਾਗ ਕੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਧੇ ਸਨ। ਨਰਮ-ਗਰਮ ਬਿਸਤਰਾ ਉਸਨੂੰ ਸੂਲਾਂ ਸੀਖਾਂ ਵਾਂਗ ਚੁਭਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਲ੍ਹੂ ਤੰਜਿ ਪਹਿਰ ਤੋਂ ਉਸ ਨਾ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ, ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਣੀ ਈਦਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, “ਬੜੀ ਬੀ, ਕੀ ਗਲ ਏ? ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋ, ਨਾ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਨਾ ਪੀਤਾ?”

ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੀ ਅਤੇ ਸਿਜਲ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਕਾਗਜ਼ ਉਸ ਵਲ ਵਧਾ ਦਿਤਾ।

ਈਦਨ ਕਿਹੜਾ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਤਾਂ ਫੜ ਲਿਆ ਪਰ ਪੁਛਿਆ, “ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੀ, ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਏ, ਸੁਖ ਤਾਂ ਹੈ?”

ਪਰ ਬੇਗਮ ਹੂੰ ਨਾ ਹਾਂ, ਫਟੀਆਂ ਫਟੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਦਾਮਤ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਈਦਨ

ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਬੇਗਮ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਹੀ ਉੱਥਲ ਪਈ ।

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਤੁਫਾਨ ਉੱਠੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਦਾ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ ਤੇ ਹੱਸਲੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸਤੁੰਲਨ ਕਦੀ ਨਾ ਗਵਾਇਆ । ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਣੀ ਈਦਨ ਤੇ ਉਹਦੀ ਧੀ ਰਸੀਦਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕਣੈਂ ਡਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੱਲ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਜਦ ਚਿੱਠੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਹੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਢਾਲ ਕਰ ਗਏ । ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਿਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਨੱਚੇ ਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੱਡ-ਮੱਡ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰੇ ਪੱਤਰ ਤੇ ਸਿਆਹੀ ਫੈਲ ਗਈ ।

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਤੁਫਾਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਝੁੱਲਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਲੀਜ਼ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਸੱਧਗਾਂ ਸਨ, ਉਮੰਗਾਂ ਸਨ, ਕੋਈ ਸਿਤਾਰਾ ਤੋੜ ਕੇ ਝੋਲੀ ਪਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ । ਉਹ ਦਰਮਿਆਨੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਰੱਜੇ-ਪੁੱਜੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸੁਲਝੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਿਤਾਰਾ ਫਿ_ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦੀਆਂ ਉਮੰਗਾਂ ਮਿੱਧ ਕੇ ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਇਕ ਬੁਢੇ ਖੋਸਟ ਨਵਾਬ, ਜਿਸਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾ ਨਵਾਬ ਅਖਤਰ ਨਵਾਜ਼ ਸੀ, ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਬਾਨੋਂ ਉਸ ਨਵਾਬ ਦੀ ਚੌਬੀ ਬੀਵੀ ਬਣ ਕੇ ਗਈ ।

ਅਯਾਸ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬੀਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ । ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਯਾਸ ਨਵਾਬ ਦੀ ਕੈਦੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ । ਬੁਢੇ ਅਯਾਸ ਨਵਾਬ ਦਾ ਦਿਨ ਮਹਿਫਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਗਤ ਕੰਜਰ ਕੋਠਿਆਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘਦੀ । ਬਾਨੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਵੱਡੀਆਂ ਬੇਗਮਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਬੰਦ ਹਵੇਲੀ ਦੇ

ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਗਲੋਰੀ ਛਾਲੀਆ ਕਟਦਿਆਂ ਤੇ ਪਾਨ ਖਾਂਦਿਆਂ, ਪੀਕਾਂ ਸੁਟਦਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ।

ਬੁੱਢਾ ਨਵਾਬ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਂਦਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਨੇ ਅਖਤਰ ਨਿਵਾਜ਼ ਲਈ ਵਾਰਸ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤਲਾਕ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ । ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਝੋਤੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਹੱਕੇ ਮੌਹਰ ਅਦਾ ਹੋਈ । ਨਵਾਬ ਨੇ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਨਵਾਬੀ ਅਯਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ਏਸੇ ਇੰਤਕਾਮ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਣ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਾਏ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਬੱਘੀ ਦੇ ਕੋਚਵਾਨ ਅੱਥੂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ।

ਅੱਥੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਅਬਦੂਲ ਕਰੀਮ ਸੀ । ਅਤੇ ਉਹ ਚੰਗਾ ਬਣਦਾ ਛੱਬਦਾ ਜਵਾਨ ਸੀ । ਅੱਥੂ ਅਜੇ ਦੱਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਮੌਤ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੀ ਜੀਅ ਰਹਿ ਗਏ, ਅੱਥੂ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਪ ਗਫੂਰਾ । ਉਹ ਕਸਬ ਤੋਂ ਕਸਾਈ ਸਨ । ਥਾਂ ਨੂੰ ਮਨਹੂਸ ਸਮਝ ਕੇ ਗਫੂਰੇ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਥੂ ਨੂੰ ਉਗਲੀ ਫੜਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਤੁਰਿਆ । ਗਿਆ ਉਤਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਸ਼ਹਿਰ, ਕਿਸ ਗਰਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਹ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਤਲਾਸ ਨੂੰ

ਦਿਨ, ਹਫਤੇ, ਮਹੀਨੇ, ਰੁੱਤਾਂ, ਸਾਲ, ਫਿਰ ਸਾਲ ਹੀ ਸਾਲ ਲੰਘਦੇ ਗਏ । ਮਕਾਨ ਮਲਬੇ ਦਾ ਢੇਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਿਕਰੋਟੀਆਂ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਬੱਚੇ ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਗੱਭਰੂ ਬੁੱਢੇ ਕੁਕੜ ਹੋ ਗਏ । ਬਿਰਧ ਕਬਰੀ ਯਾਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਖਾਮੋਸ਼ਾਂ ਜਾ ਸੁੱਤੇ ਕਿ ਅੱਥੂ ਦਾ ਦਿਲ ਜੰਮਣ ਭੁੱਏ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ । ਉਹ ਪਿੰਡ ਆਇਆ । ਹੁਣ ਉਹ ਅੱਥੂ ਜਾਂ ਅਬਦੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਅਬਦੂਲ ਕਾਦਰ ਸੀ । ਰੋਖ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਲ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ

ਸੀ । ਨਵਾਬੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਦਿਖ ਤੇ ਰੋਹਬ-ਦਾਬ ਵਾਲੀ ਬੀਵੀ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ, ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼, ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਣੀ ਈਦਨ, ਉਹਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਧੀ ਰਸ਼ਿਦਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੱਡੀ ਸੀ ।

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਨਵਾਬੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਪਰਦੇ ਦੀ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਲਸ-ਲਸ ਕਰਦੀ ਕਾਲੀ ਸਾਟਨ ਦੀ ਪੇਟੀ ਕੋਟ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਸਨ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਤੈਹਜ਼ੀਬੇ ਤਮਦਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ । ਇਸਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਚਿਤਰੇ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਏ ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਅਬਦੂਲ ਨੇ ਇਹ ਔਰਤ ਵਿਆਹੀ, ਫਸਾਈ ਜਾਂ ਉਡਾਈ ਏ, ਪਰ ਏਨਾਂ ਗਵੇੜ ਸਾਰੇ ਲਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਧਨ ਦੌਲਤ ਤਾਂ ਸਭ ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਦਾ ਹੀ ਏ, ਜੋ ਕਿ ਸੀ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਡੱਗੇ ਹੋਏ ਮਕਾਨ ਦਾ ਮਲਬਾ ਚੁਕਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਬੀ ਢੰਗ ਦੀ ਛੋਟੀ ਪਰ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਹਵੇਲੀ ਉਸਾਰ ਲਈ । ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਬਾੜੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਦੀ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਵਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਿੱਕਰ ਹੀ ਕਿੱਕਰ ਖਲੋਤੇ ਸਨ ਲਕੜੀ ਕਟਾਈ ਅਤੇ ਸਿਰ-ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕੋਟ ਉਸਾਰਿਆ ਅਤੇ ਫਾਟਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਬਰਾਂਡਾ ਤੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਬਣਾਏ । ਤਿੰਨ ਪੱਕੇ ਨੌਕਰ ਰੱਖੇ ਤੇ ਭੇਡ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਸੁਰੂ-ਸੁਰੂ ਵਿਚ ਢਾਈ-ਤਿੰਨ ਸੌ ਭੇਡ ਸੀ ਪਰ ਦੋ ਰੁੱਤਾਂ ਲੰਘਾ ਇੱਜੜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ । ਕਦੀ ਕਦੀ ਦੂਰ ਪਾਰ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਸੌ ਭੇਡ ਇਕੱਠੀ ਹੀ ਵਿਕ ਜਾਂਦੀ । ਉਹ ਪਹਾੜਾਂ ਵਲੋਂ ਅੰਗੂਹਾ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਹੋਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਗੱਲਾ ਬਾਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਤੋਂ ਘਟਣ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ।

ਸਿਆਲ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਧੁੱਪ ਚਮਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਮੌਨੀ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਈ ਉਸਤਰੇ ਕੈਚੀ ਛੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਾਤ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਮੁਲਾਇਮ ਉੱਨ ਦੇ ਰੇਸੇ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਢੇਰ ਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਖਰੀ

ਦਿਹਾੜੀ ਪਾਂਦੇ । ਛੀਬੇ ਉਨ ਧੈ-ਧੈ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੀ ਕਰ ਕਰ ਸੁਕਾਂਦੇ । ਲਲਾਰੀ ਕਾਲੇ, ਹਰੇ, ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਰੰਗਾਈ ਕਰਦੇ । ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਤੀਵੀਆਂ ਤੁੰਬਨਿਆਂ ਤੇ ਤੁੰਬ-ਤੁੰਬ ਲੱਛੇ ਬਣਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਚਰਖੇ ਦੀ ਘੂਕਰ ਵਿਚ ਮਧੁਰ ਲੈਅ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਗੀਤ ਛੋਹ ਕੱਤ ਕੱਤ ਮੁੰਢਿਆਂ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਜੁਲਾਹੀਆਂ ਕਾਨੇ ਗੱਡ ਗੱਡ ਤਾਣੇ ਤਣਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੁਲਾਹੇ ਕੰਘੀ ਚੌਪੜ ਚੌਪੜ, ਠੋਕ ਠੋਕ ਤਾਣੇ ਵਿਚ ਪੇਟਾ ਭਰੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੰਬਲ, ਲੋਈਆਂ, ਪੱਟੇ ਬੁਣ ਬੁਣ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਬੰਦੇ ਡੱਗੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਵੇਚ ਆਉਂਦੇ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਫੀ ਕਾਰੰਦੇ ਉਹਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਚਲਾਂਦੇ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਯੋਗ ਮਿਹਨਤ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਸੀ । ਅੱਥੂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਤਲੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾੜੇ ਦੇ ਗੋਟ ਕੋਲ ਮਜ਼ੇ ਜਾਂ ਬੈਚ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਿਥੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਤਾਸ, ਪਾਸਾ, ਸਤਰੰਜ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਮੁੰਡਾ ਤਾਜ਼ੇ ਤੇ ਨਿੱਗਰ ਭੇਡੂ ਦਾ ਗੋਸ਼ਟ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦਾ ।

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੇ ਸੁਭਾ ਸਲੀਕੇ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਮੇ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਤਾਂ ਹੀ ਅੱਥੂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਾਰੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਘਾਟ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੜੋਤ ਆਈ ਸਗੋਂ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ । ਸੋਹਲਵੇਂ ਸਤਾਰਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਹੁਣ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੀ । ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਨੇ ਆਪ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ, ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਆਦਾਬ ਸਲੀਕੇ ਸਿਖਾਏ । ਸਗੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਦੀ ਸਹੇਲੀ ਈਦਨ ਦੀ ਧੀ ਰਸੀਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਚਾੜ੍ਹਿਆ । ਸੈਹਨਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਸੀਦਾਂ ਦਾ ਭੈਣਾਂ ਵਾਂਗ ਮੇਹ ਸੀ ਦੋਵੇਂ ਸਾਮ ਸਵੇਰੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਾਲਟੇ ਲੈ ਕੇ ਬਾੜੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਲੀਆਂ ਪੀਰੇ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਵੇਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਫੜ-ਫੜ ਹਵਾਨੇ ਦੱਬ-ਦੱਬ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ

ਬੁਖਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਚੋ-ਚੋ ਬਾਲਟੇ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ।

ਅੱਥੂ ਦੇ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋ, ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੇ ਭਰਾ ਜਿਹੜੇ ਅੱਥੂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜਾਨ ਤੋਂ ਰੁੱਸ ਗਏ ਸਨ, ਆਉਣ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ । ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਕਾਮੇ ਹੋਰ ਰੱਖ ਖੇਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਜਿਆਦਾ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੀ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈ ਆਏ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਤਿੰਨੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਲੇ ਨਵਾਬ ਅਕਰਮ ਲਈ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਬੇਗਮ ਬਾਨੋ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਯੋਗ ਮੁੰਡਾ ਮਿਲੇ ਜਿਸਨੂੰ ਘਰ ਜਵਾਈ ਰੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬਣਿਆ ਕੰਮ ਬਣਿਆ ਰਹੇ । ਪਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਚਿਕਨੀਆਂ ਚੋਪੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਮਿੰਨਤ ਸਮਾਜਤ ਕੰਮ ਆਈ ਅਤੇ ਬੇਗਮ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਂ ਦੀ ਭਿਨਕ ਜਦ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਰਸੀਦਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲ ਬੇਗਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਈਦਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਈਦਨ ਤੇ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਬੀਬੀ ਤਕ ਗਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇ । ਈਦਨ ਡਰਦੀ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਉਹਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਡਰੀ ਸਹਿਮੀ ਜਿਹੀ ਈਦਨ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦੀ ਬੇਗਮ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਪੜਕਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਖਿੜਕਦੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਭੇਦ ਭਰੀ ਗੱਲ ਉਸ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਦਾ ਰੱਖ ਕੇ ਬੇਗਮ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਬੇਗਮ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਦਮ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਭਖ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਅੰਗਿਆਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਦਨ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਹੀ ਲੂਹ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ।

“ਖਬਰਦਾਰ, ਈਦਾਂ, ਪੇਟ ਕੀ ਬਾਤ ਪੇਟ ਮੇਂ, ਮੂੰਹ ਕੀ ਬਾਤ ਜ਼ਬਾਨ ਪਰ

ਨਾ ਆਏ । ”

ਈਦਨ ਗਲ ਕਹਿ ਤਾਂ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀ ਵੀ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਂਗ । ਆਖਰ ਤਾਂ ਬਾਂਦੀ ਹੀ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਧੀ ਪੌਣੀ ਹੋ ਕੇ ਆਈ ਸੀ । ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਲ ਹੀ ਬੇਗਮ ਦਾ ਭਖਦਾ ਰੰਗ ਮਟਿਆਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਧੁਆਂਬੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨਿਹਰੀ ਹਾਲੇ ਸਿਆਹ ਹੋ ਗਏ । ਅਤੇ ਉਸ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਵੇਖ ਈਦਾਂ, ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਇੱਜਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਏ । ਤੂੰ ਇਹ ਗਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਪਰ ਹੁਣ ਗਲ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ”

ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਰਾਤੀਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾਇਆ, “ਵੇਖ ਬੇਟੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਤਾ, ਤੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਏ । ”

ਪਰ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਸੁਲਝੇ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੇ ਉਲੜਾ ਦਿੱਤਾ, “ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਬ ਘਰਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਕੈਦੋਂ ਬੰਦ ਵਰਗੇ ਮਹੌਲ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਏ । ਮਾਂ, ਕੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਬੀਤੀ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਵੀ ਦੁਹਰਾਣਾ ਚਾਹ ਰਹੀ ਏ ? ਕੀ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਨਵਾਬੀ ਅਯਾਸ਼ੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਰਾਹ ਪਾ ਰਹੀ ਏ ? ”

ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਾਜਵਾਬ ਹੋ ਕੇ ਮਾਂ ਬੁਖਲਾ ਗਈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ, ਲਾਡ ਪਿਆਰ, ਚਾਪਲੋਸੀਆਂ ਦਾ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਤਾਲੀਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਸੁਲਝੀ ਹੋਈ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਇਕ ਦਿਨ ਰਸੀਦਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ । ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਆਜੜੀ ਵਜੀਰ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਹੁਣਾਚਾਰੀ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇੱਜੜ ਦੇ ਮਗਰ ਪੀਗ ਕੱਲਾ ਹੀ ਸੀ । ਰਸੀਦਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰੋਟੀ ਪਹੁੰਚਾਣੀ ਸੀ ।

“ਚਲ ਰਸੀਦਾਂ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਆਵਾਂ । ” ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਉਹ ਕਦੀ ਘਰ ਤੋਂ ਵਾੜੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੱਪੀ । ਉਹਦਾ ਪਾਲਣ
ਪੋਸ਼ਣ ਸਭ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਦੋਵੇਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ । ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੂਰ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰੋਹੀ ਵਿਚ
ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੰਡ ਕਿੱਕਰਾਂ ਅਤੇ ਵਣ ਛਿਛਰੇ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਡਾਂ ਧੁੱਪ
ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਿਰ ਲੁਕਾਈ ਹੋਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੀਰਾ ਕਾਬੇ ਦੇ ਤਾਪ ਨਾਲ
ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਿਆ ਹੁੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰੋਟੀ ਉਸ ਕੀ ਖਾਣੀ ਸੀ ।

“ਬੇਟੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਏਨੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ ਏਨੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ।”

ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਜਾਓ, ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ ਲਾਓ
ਅਸੀਂ ਇੱਜੜ ਸੰਭਾਲਾਗੀਆਂ ।”

“ਨਹੀਂ ਪੁਤਰ, ਵਜੀਰੇ ਨੇ ਅੱਜ ਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਸਾਇਦ ਬਿੰਦ ਝੱਟ
ਨੂੰ ਆ ਜਾਏ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਜਾਓ ।”

ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਕਹਾਣ ਤੇ ਉਹ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਰੰਡਾ ਛਾਂ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ।
ਉਹਨਾਂ ਭੇਡਾਂ ਮੌੜ ਕੇ ਫਿਰ ਝਾੜਾਂ ਵਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪ ਖੇਤਾਂ ਕੋਲ ਵੱਡੀ
ਬੇਗੀ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਆ ਬੈਠੀਆਂ । ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਤੇ ਸਿਖਰ ਸੂਰਜ ਪਰ ਬੇਗੀ
ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਹਰੇ ਕੂਲੇ ਘਾਹ ਤੇ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਲੇਟ ਗਈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ
ਨੀਂਦ ਦੇਵੀ ਦੀ ਗੋਦ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਦੇਵੀ ਨੇ ਲੋਗੀ ਦੇ ਸੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ।
ਗਸ਼ੀਦਾਂ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਵਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੁਝ ਭੇਡਾਂ ਵਲ ਕੇ ਫਿਰ ਸੇਮ ਵਲ ਲੈ
ਗਈ । ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦਾ ਕੁੰਗੂ ਪਾਣੀ । ਹੱਥ ਪਾਣੀ ਵਿਚ
ਪਾਇਆ, ਪਾਣੀ ਉਛਾਲਿਆ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪਾਇਆ, ਮੂੰਹ ਪੋਤਾ, ਪੈਰ ਪੋਤੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ
ਵਿਚ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਲਗ ਗਈ । ਕਦੋਂ ਇਕ ਸ਼ਰੰਗਾ
ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਫਿਰ ਖੇਤ ਵਲ ਜਾ ਵੜਿਆ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸਲੀਮ ਨੇ ਖੇਤ ਪੈਦੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਦੂਰੋਂ
ਦੇਖੀਆਂ, ਤਿੱਖੇ ਪੈਰੀਂ ਖੇਤ ਵਲ ਆਇਆ, ਭੇਡਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਝਾੜਾਂ ਵਲ

ਹਿੱਕ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਉਹਨੂੰ ਆਜੜੀ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸਿਆ । ਮੁੜਕੋ-ਮੁੜਕੀ ਬੇਰੀ ਵਲ ਵੱਧਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਛਾਵੇਂ ਦਮ ਮਾਰੇ । ਪਰ ਇਕ ਦਮ ਧੜਕ ਗਿਆ, “ਇਹ ਰੂਪ ਸਹਿਜਾਈ ਕੌਣ ਏ ?” ਉਹਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਨਾਲੋਂ ਟੁਕੜਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆ ਲੱਥਾ ਹੋਵੇ । ਸਾਫ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਰੂਪ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕੀ ਅਤੇ ਟਿਕੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ “ਕੌਣ ਏ..? ਕੋਈ ਪਰੀ ਜਾਂ ਹੂਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਉਤਰ ਅਤੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਆ ਗਈ ।” ਉਹਦੀ ਆਂਗਸ ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੁਨਿਹਿਰੀ ਕਿਰਨਾਂ ਪੱਕੋ-ਪੱਕੀ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਲੰਮ-ਪਲੰਮ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਤੇ ਮਾਨਕ ਮੌਤੀ ਜੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਸਲੀਮ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਰੂਪ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਕੀਲਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼ ! ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਥੇ ਹੀ ਜਾਮ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਵੇ । ਫਿੱਕੇ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਸੂਰਜ ਦਾ ਗੋਲਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਰੂਪ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੜਾ ਰਹਾਂ । ਉਹ ਸਾਹ ਰੋਕੀਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਇਕ-ਟਿਕ ਭੱਖਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪੜਕਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਪੇਲੇ ਪੈਰੀਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੁੱਤੇ ਰੂਪ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾਂ ਵਿਛਿਆ ਸੀ ।

ਸਲੀਮ ਰੋਪਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ । ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਦਰਸੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਇਕ ਵੱਧ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਗੱਭਰੂ ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਸਨ ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਮੁਟਿਆਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਨੇ ਸਲੀਮ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜਕਾਇਆ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਟੀਲੀ ਜਾਂ ਮੱਧਮਸਤ ਅੱਖ ਨੇ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਈ ਪਰ ਅੱਜ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਬੇਖਬਰ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਸੂਰਜ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਰਕਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਸੁਨਿਹਰੀ ਕਿਰਨ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਲੰਮ ਪਈ ਅਤੇ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਰੂਪ ਦੀ ਨੀਂਦ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਕੰਵਲ ਪੱਤਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਠੀਆਂ । ਚਾਰ ਸੁੰਦਰ ਖੁਮਾਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਡ-ਮੱਡ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਦੋ ਹੱਥ ਅਦਾਬ ਵਜੋਂ ਮੱਥੇ ਤਕ ਚਲੇ ਗਏ ।

ਸੈਹਨਾਜ਼ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ । ਪਰ ਉਠਣ ਲੱਗਿਆਂ ਮੁਲਾਇਮ ਨਾਜੁਕ ਕੂਲਾ ਹੱਥ ਸਲੀਮ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਧੜਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ । ਚੰਦਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਮੋਤੀ ਉਭਰੇ । ਮੱਧ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬੀ ਪੰਘਾਂ ਲਹਿਰਾ ਗਈਆਂ । ਇਕ ਅਦਿੱਖ ਤੀਰ ਦੋ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਦਰਦ ਦੇ ਗਿਆ ।

“ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਾ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਹੱਥ ਚੁੰਮਣ ਦਾ ਸ਼ਰਫ ਬਖਸ਼ੋ ।” ਸਲੀਮ ਨੇ ਕੰਬਦੀ ਜਬਾਨ ਨਾਲ ਸਰਗੋਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ।

“ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁਛਣਾ ਕੀ ?” ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਪਰ ਹੱਥ ਖਿਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਲਈ ਜੋ ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ ।

ਸਲੀਮ ਨੇ ਹੱਥ ਮੱਥੇ ਤੇ ਘੁਟਿਆ ਫਿਰ ਪਿਆਸੇ ਤਪਦੇ ਹੋਂਠ ਹੱਥ ਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ । ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਪੀੜ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ । ਦੋ ਅਨਜਾਣ ਮੁਸਾਫਿਰ ਪਿਆਰ ਪੰਧ ਪੈ ਗਏ । ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਖੁਮਾਰ ਭਰੀਆਂ ਮੱਦਮਾਤੀ, ਸਰਬਤੀ ਅਤੇ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ । ਚਾਰ ਚਢੋਰਿਓਂ ਬੇਖਬਰ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਗਵਾਓ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਰਸ਼ਿਦਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਭੇਡਾਂ ਮੋੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ ।

ਸੂਰਜ ਨੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਪੰਧ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਛਿਪਦੇ ਵਲ ਤਿਲਕਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬੱਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਵਜੀਗਾ ਇੱਜੜ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਰਸੀਦਾਂ ਟੈਹਕਦੀ-ਟੈਹਕਦੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ । ਫਿਰ ਤਿੰਨੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ । ਵਿਛੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ । ਦੋ ਕੰਵਾਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਖਾਬਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਿਰਹਾ, ਪੀੜ ਤੇ ਉਦਾਸੀ । ਬਿਰਹਾ ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ । ਦੋਹੀ ਪਾਸੀਂ ਪੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰ ਚਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿਆਰ ਗੰਢਾਂ ਪੀਢੀਆਂ ਹੈਗਈਆਂ ।

ਅਚਾਨਕ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਨੇ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਵਾਬ ਅਕਰਮ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਦ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿਲਾਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਨੇ ਧੀ-ਨੂੰ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਮਰ ਮਿਟਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਅੱਗੇ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਹੱਥਿਆਰ ਸੁਟ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਏਨਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਮਾਂ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਏ । ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਸੁਟ ਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਵਜੂਦ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੇਰੀ ਦੇਣ ਏ ਪਰ ਰੂਹ ਅਤੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੈਂ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਰੂਹ ਅਤੇ ਦਿਲ ਅਕਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ ।”

ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੀ ਜਾਨ ਵਿਚ ਜਾਨ ਆਈ । ‘ਚਲੋ ਬੇਟੀ ਦਾ ਹੱਠ ਟੁੱਟਾ । ਅਣਜਾਣ ਏ, ਆਪੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦਿਲ ਧਰ ਜਾਏਗੀ । ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਤਾਂ ਬਚਪਨ ਦਾ ਸੁਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਅਲੜ ਤੇ ਅਨਜਾਣ-ਪੁਣਾ ।’

ਸਲੀਮ ਦੀ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਬਾਇਤਬਾਰ ਬੁਢੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਬ ਬਾਨੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਪਰ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦਾ ਨਾਪਿਆ ਤੌਲਿਆ ਜਵਾਬ ਸੀ “ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਿਰ ਮੱਥੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਚਨ-ਬੱਧ ਹਾਂ ।” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਗਮ ਨੇ ਝੱਟ ਮੰਗਣੀ ਪਟ ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।

ਫਿਰ ਰਸੀਦਾਂ ਨੇ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ । ਯਾਨੀ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ : “ਮੇਰੇ ਸਲੀਮ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ

ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਰਹਾਂਗੀ । ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ । ਲੈ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦੋਵੇਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣਗੇ । ਤੇਰੀ ਸੈਹਨਾਜ਼।"

ਫਿਰ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਨਿਕਾਹ ਵੇਲੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਹਾਂ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ।

ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬੋਲ ਬੋਟੀ, ਕਹੋ 'ਕਬੂਲ ਏ' ।"

ਤਾਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਹੋਠ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਨੇ ਪਰ ਅਵਾਜ਼ ਦਿਲ ਅਤੇ ਰੂਹ ਵਿਚੋਂ ਫਰਕਦੀ ਏ ਅਤੇ ਰੂਹ ਤੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ।"

ਫਿਰ ਇਹੋ ਹੀ ਗਲ ਉਸ ਲਿਬਾਸੇ ਅਹੂਸੀ ਵਿਚ ਲਿਪਟੀ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਮੌਤੀਏ ਦੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਨਾਲ ਸਜ਼ੀ ਹੋਈ ਸੇਜ਼ ਤੇ ਅਕਰਮ ਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹੀ, "ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਖੇਲੋ ਪਰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਹੀਂ, ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ।"

ਅਕਰਮ ਦਾ ਖੁਮਾਰ ਟੁਟ ਗਿਆ । ਕੰਨਾ ਚੌਂ ਅਤਰ ਦੇ ਫੰਬੇ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁਟੇ । ਗਲ ਵਿਚੋਂ ਮਹਿਕਦੇ ਚਮੇਲੀ ਦੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਮਰੋੜੀ । ਸੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਦੰਦ ਪੰਹਦਾ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਫਿਰ ਇਕ-ਇਕ ਦਿਨ, ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਤੇ ਕੀ ਬੀਤੀ, ਲਿਖਣਾ ਦੱਸਣਾ ਵਾਧੂ ਜਿਹਾ ਏ । ਪਰ ਸਾਲ ਬਾਦ ਇਕ ਪੱਤਰ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਨੇ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ । "ਤੁਹਾਡੀ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਪੀਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਰਹੀ ਏ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ, ਨਵਾਬ ਅਕਰਮ।"

ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਰੇਗੀ । ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਈਦਾਂ ਤੇ ਰਸੀਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਝੇਪ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਹਵਾਸ ਉੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਹ ਈਦਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸ ਸਕੀ ਅਤੇ ਈਦਨ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ

ਰਸੀਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਉਠਾਇਆ । ਰਸੀਦਾਂ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਚਾਦਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ।

ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਠੀਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਢਾਈ ਵਜੇ ਆ ਕੇ ਰੂਕੀ । ਸਵੇਰ ਦੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਗੱਡੀ ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਗੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਲੇਟ ਆਈ ਹੋਵੇ । ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁੰਨੀ ਪਟੜੀ ਤੇ ਅੱਪ ਸਿਗਨਲ ਨੂੰ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਬੱਕ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਜਾ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੱਡੀ ਕਦੋਂ ਆਵੇਂਗੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹੋ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਢਾਈ ਵਜੇ । ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕੀ ਗਈ । ਉਹਦੀਆਂ ਬੱਕੀਆਂ ਪਥਰਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਤਰਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਲਭ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਹੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਉਤਰੀਆਂ । ਕੁਲੀ ਨੇ ਸਮਾਨ ਖਿਰ ਕੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਐਰਤ ਉਤਰੀ । ਇਹੀ ਤਾਂ ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਸੀ । ਭਖਦੇ ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵਰਗੀ ਮੁਟਿਆਰ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਸਿੱਲੀ ਰਾਤ ਵਰਗੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ । ਸਾਹਮਣੇ ਸਲੀਮ ਖੜਾ ਸੀ । ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਸ਼ੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੇਬ ਵਰਗਾ ਚਮਕਦਾ ਚਿੱਲਕਦਾ ਰੰਗ ਹਲਦੀ ਵਰਗਾ ਪੀਲਾ ਸੀ । ਇੰਝ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਰਤ ਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਲੀਮ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦਸ ਸਾਲ ਅੱਗੇ ਯਾਨੀ ਬੁਢਾਪੇ ਵਲ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਦੋਹਾਂ ਪਰੋਮੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਦੂਜੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ । ਖੁਮਾਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੱਧਮਸਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੰਡੂ ਤਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਮਾਹ ਤੇ ਸੌਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੀੜ ਹੀ ਪੀੜ ਸੀ ।

“ਮੇਰੇ ਸਲੀਮ”, ਸ਼ੱਹਿਨਾਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਸਲੀਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਥਾਹਾਂ ਦੀ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ । “ਮੇਰੀ ਸੈਹਨਾਜ਼ !” ਦੋ ਦਿਲ ਇਕ ਹੋ ਪੜਕੇ ।

“ਮੇਰੀ ਰੂਹ ! ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ !”

“ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ! ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਰਵਾਨੀ !”

ਦੋਹਾਂ ਇਕ ਢੂਜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਚੁਗ ਲਈ । ਕਿਸ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਹਰਕੋਲੇ ਖਾਂਦਾ ਤਾਂਗਾ ਜਦ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤਰਾਂਦਾ ਜਿਹਾ ਸੀ । ਸਲੀਮ ਨੇ ਉਤਰਨ ਲਈ ਤਾਂਗਾ ਰੁਕਾਇਆ ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਲੀਮ, ਇਹ ਉਹੋ ਥਾਂ ਏ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਛੜੇ ਅਤੇ ਜੇ ਹੁਣ ਵੀ ਵਿਛੜੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀਏ । ਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਛੌੜਾ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਏ ।”

ਅਤੇ ਜਦ ਤਾਂਗਾ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਰੁਕਿਆ ਤਾਂ ਈਦਨ, ਰਸੀਦਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਖੜੇ ਸਨ । ਬੇਗਮ ਵੀ ਖੜੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀ ਵੱਲ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ । ਸਲੀਮ ਨੇ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਤਾਂਗੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ । ਬਹਿਬਲ ਹੋ ਬੇਗਮ ਨੇ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਲਿਆ । ਰਸੀਦਾਂ ਤੇ ਈਦਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਉਬਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਬੇਗਮ ਨੇ ਸਲੀਮ ਦਾ ਸੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ । ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਘਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਦ ਸਲੀਮ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬੈਠ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਇਜ਼ਾਜਤ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਲੀਮ, ਮੈਂ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡੇ ਤੇ ਅੱਖੇ ਪੰਧ ਕੱਟ ਆਈਆਂ । ਹੁਣ ਵਿਛੌੜਾ ਅਸਿਹੋ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਥੱਕ ਗਈ ਹਾਂ ਜੁਲਮ ਦੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੇ ਗਾਲੇ ਪਾਂਦੀ ।”

ਸਲੀਮ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬੇਗਮ ਉਠੀ ਅਤੇ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਲਿਆ । “ਬੇਟਾ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰ ਹਾਂ, ਦੋਸ਼ੀ

ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਪੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਦੁਹਰਾਏ । ਬੇਟਾ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਏ । ਕਬੂਲ ਕਰੋ ।"

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਬੇਗਾਮ ਨੇ ਈਦਨ ਰਾਹੀਂ ਚੌਪਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ।

ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਵੀ ਕੁਝ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਵਰਗ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਮਾਨ-ਇੱਜਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਚੱਜ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਏ ਲਿਖਾਏ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਹੋਈ ਜਨਾਨੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ । ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਸਾਫ਼ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਕਈ ਉੱਚੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਘਰ ਤੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲੜਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲੈ ।"

ਪਰ ਸਲੀਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅੱਬਾ, ਮੈਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਲ ਰੂਹ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾ ਬੈਠਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ।"

ਪਿਉ ਪੁਤਰ ਵਿਚ ਖਿਚਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਲੀਮ ਦਾ ਚੇਖਾ ਟੈਮ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਕੋਲ ਹੀ ਗੁਜਰਦਾ । ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਗਈ । ਜਵਾਨੀ ਫਿਰ ਦੁਪਹਿਰ ਖਿੜੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ । ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਰਸੀਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਚੌਪਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਘਰ ਗਈ । ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਕੁਝ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁਤਰ ਨਾਲ ਖਿਚਾ ਦਾ ਗਮ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਤਸਲੀਮਾਂ ਅਦਾਬ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਨੇ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਤੇ ਤਹੱਮਲ ਨਾਲ ਕਿਹਾ "ਅੱਬਾ ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸਲੀਮ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਜੇ ਖੁਦਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਦਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਲੀਮ ਵਾਸਤੇ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਠੁਕਰਾਉ ਨਾ ।"

ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਹ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ । ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਲਹਿਜਾ ਸਲੀਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ । ਉਹ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਵਲ ਉਪਰੀ ਤਕਣੀ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤਾ ਛੁੱਟਦੀ ਜਾਪੀ ਪਰ ਉਸ ਖਾਨਦਾਨੀ ਹਠ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ

ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਮਿਧਿਆ ਅਤੇ ਦਿਲ ਕਰੜਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਛਾ ਬੇਟਾ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਚ ਲੈਣ ਦਿਉ ।”

ਸੈਹਨਾਜ਼ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਚੌਪਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਠਹਿਰੋ ਬੇਟੀ, ਰਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ । ਨੂੰਹ ਧੀ ਇੱਜਤ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਏ ।”

ਅਗਲੇ ਪਲ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਦਾ ਸਿਰ ਮਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸੀ । ਉਹ ਪਿਤਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕੋਲ ਖਲੋਤੀ ਰਸੀਦਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਫਤੇਹ ਦੇ ਮੌਤੀ ਸਮੇਟ ਰਹੀ ਸੀ । “ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਉ ! ਬੇਟਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ ।”

ਜਦੋਂ ਸੈਹਨਾਜ਼ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ 'ਕੱਲੀ ਰਸੀਦਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਨੂੰਹਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਗਵਾਂਢਣਾਂ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪਿਆਰ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਗਨ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਸੀ । ਫਿਰ ਨਵਾਬ ਬੇਗਮ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, “ਬੇਟਾ, ਸਾਂਭੋ ਆਪਣਾ ਕੰਮ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਥੱਕ ਗਈ ਹਾਂ ।”

ਉਲੜਨ

ਸੋਹਣ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣੀ। ਛੱਟ ਛੇ-ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ। ਉਹ ਵੀ ਰਸਮੀ ਅਲੈਕ-ਸਲੈਕ ਜਾਂ ਦਾਤਰੀ ਖੁਰਪੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੋਂ। ਕਿਹਦੇ ਕਿੰਨੇ ਬੱਚੇ? ਕਿੱਥੇ ਵਿਆਹੇ? ਕਿਵੇਂ ਪਰਨਾਏ? ਏਸ ਗਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਉਸ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸੈਕ ਸੀ। ਬਸ ਇੰਝ ਸਮਝੋ, ਪੂਰੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਉਹਦੀ ਪੈਹਚਾਨ ਘਰ ਅਤੇ ਖੂਹ ਖੇਤ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਖੂਹ ਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਖੂਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਉਤੇ ਦੋ ਹਲਟ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਅੱਧਾ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਾਸਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਲੋਕਲ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਲਾਣੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮਰਦ ਨਾਲ ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਦੇ, ਜਿਹਦਾ ਨਾਂ ਬੰਤਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੰਤਾ ਬਾਂਡਾ ਕਰਕੇ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਸਨ।

ਬੰਤਾ ਕੋਈ ਸੱਠ-ਪੌਹਠ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬਿੱਛੂ ਮੁੱਢਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਦੇਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਏਨੀਆਂ ਵਿੰਗੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਦੇਵੇਂ ਪੈਰ ਜੋੜ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭੇਡ ਲੰਘ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਕਦੀ ਤੇੜੋਂ ਚਾਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਹੀ ਸਿਵਾਏ ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ। ਉਹਦੇ ਹੱਡ-ਪੈਰ ਮੇਟੇ ਅਤੇ ਕੱਦ ਦਰਮਿਆਨਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਪਹਿਰੇ ਉਹ ਬੜਾ ਸੁਨੱਖਾ ਜਵਾਨ ਸੀ। ਸੈਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਲਾਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਜਨਾਨੀ ਉਹਦੇ ਲੜ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਹ, ਪਚਵੰਜਾ ਦੇ ਗੋੜ ਦੀ ਮਨਭਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੁਨੱਖੀ ਸੀ। ਮਨ ਭਰੀ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਅੱਖ ਮੀਟ ਕੇ ਹੀ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਲਕ ਦੀ

ਕਲਮ ਵਰਗੀ । ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਉਮਰ ਪੱਕਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਨੱਕ ਦੀ ਇਕ ਨਾਸ ਟੇਢੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਉਸ ਪੇਲੇ ਜਿੱਡਾ ਲੋਂਗ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪਤਲੇ ਹੌਠਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਜਚਵੀਂ ਸੀ ।

ਬੰਤੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਜੀਤੇ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਗਿਣਵੇਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਾਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਕਾਫੀ ਸੁਨੱਖੀ ਸੀ । ਪਰ ਅੱਖਾਂ ! ਤੋਬਾ-ਤੋਬਾ ! ਮੋਟੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ, ਧੀਰੀਆਂ । ਅੱਠੋਂ ਦੇ ਚੰਨ ਵਾਂਗ ਅੱਧੀਆਂ ਉਪਰ ਪਲਕਾਂ ਹੇਠਾਂ ਢਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਧੀਆਂ ਖੁਮਾਰ ਖੀਵੀਆਂ, ਨੂਰੋਂ ਨੂਰ, ਹਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਬਾਂਡੇ ਨੇ ਜੀਤੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰ ਵੀ ਬੜਾ ਢੁਕਵਾਂ ਲੱਭਿਆ ਜੋ ਜੀਤੇ ਨਾਲ ਜਚਵਾਂ ਸੀ । ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਮਨਭਰੀ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ । ਉਹ ਅਜੇ ਗਿਆਰਵੇਂ ਬਾਰਵੇਂ ਸੀ ।

ਸੋਹਣ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਘਰ ਇਕ ਪੰਜਵਾਂ ਜੀਅ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਗੋਰਖ ਧੰਦਾ ਸੀ - ਯਾਨੀ ਦਿਮਾਰੀ ਉਲੱਝਣ ਸੀ ਜੋ ਸੁਲੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ । ਉਹ ਸੁਲੱਝਾ ਲੈਂਦਾ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਉਤੇ ਦੋ ਮਾਹਲਾਂ, ਦੋ ਹਲਟ, ਦੋ ਪੈੜਨਾਂ, ਦੋ ਔਲੂ ਅਤੇ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਖਾਲਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਂਝੇ ਥਾਂ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਗਲ ਚਲ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬੋਲ ਚਾਲ ਹੈ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਸਾਂਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੰਤਾ ਆਉਂਦਾ, ਆਪਣਾ ਹਲਟ ਜੋੜਦਾ, ਆਪਣੀ ਖਾਲ ਪਾਣੀ ਲਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਬਲਦ ਹਿੱਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਕਫੀ ਵਧਣ ਨੂੰ ਬਰੇਕਾਂ ਲਗੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੰਜਵੇਂ ਜੀਅ ਦੀ ਉਲੱਝਨ ਸੋਹਨ ਤੋਂ ਸੁਲੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ । ਇਹ ਜੀਅ ਇਕ ਔਰਤ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਲੰਬੇ ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਚੇਹਰੇ ਨੂੰ ਢੱਕੀ ਰੱਖਦੀ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੋਹਨ ਉਸ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਕ ਕਿਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ।

ਇਹ ਔਰਤ ਕੋਣ ਏ ? ਬੰਤੇ ਦੀ ਕੀ ਲਗਦੀ ਏ ? ਇਹਦਾ ਨਾਂ ?

ਇਹਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਏ ? ਉਂਝ ਸੋਹਣ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨੰਗੇ ਅੰਗਾਂ ਯਾਨੀ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਤੇ ਕੂਲੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ, ਮਸਤ ਚਾਲ ਤੇ ਲਚਕਦੀ ਕਮਰ ਤੋਂ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦੀ ਉਮਰ ਵੀਹ ਤੋਂ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੇ ਗੋੜ ਹੋਵੇਗੀ । ਕੁੜੀ ਚੁਕਵੀਆਂ ਗੋਲ ਉਭਰਵੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸੋਹਣ ਨੇ ਉਹਦੇ ਰੂਪ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਸੀ । ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਉਸ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਤਖਲੀਕ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੋ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਅਣਵੇਖੇ ਰੂਪ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਚਿੱਤਰ ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ । ਉਹ ਪਿੰਡੋਂ ਬੰਤੇ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਘੁੰਢ ਕੱਢੀ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਨ ਭਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਬਰਾਬਰ । ਬਲਦ ਹਿੱਕੀ ਬੰਤੇ ਦੇ ਮਗਰ ਜਦ ਉਹ ਪੱਠਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੱਲੀ ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਦਾਤੀ ਖੁਰਪਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦੀ ਤਾਂ ਖੂਹ ਦੀ ਮਣ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੋਹਣ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਭਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਕਿਤੇ ਇਹ ਬੰਤੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਪਰ ਜੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਬਾਂਡੇ ਤੋਂ ਘੁੰਢ ਕਿਉਂ ਕੱਢਦੀ ? ਇਹ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੁੰਢ ਕੱਢਦੀ ਏ । ਜੇ ਬੰਤੇ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਾਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਲਗਦੀ । ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਬੰਤੇ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ? ਪਰ ਬੰਤੇ ਦਾ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਜਿਕਰ ਛਿੜਦਾ । ਪਰ ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਮਰ-ਮੁਕ ਗਿਆ ? ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਇਹ ਕੋਣ ਏ ? ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਏ ?

ਇਹ ਮਸਲਾ ਅਚੇਤ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦ ਉਹ ਖੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੇਂ ਕਿਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਖੂਹ ਛੇੜਦੇ ਬੰਤੇ ਨੇ ਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, “ਸੋਨਾ, ਉਰਾਂ ਆਈ ਕੇਰਾਂ, ਓਹੋ ਛੇੜੀ, ਮੈਂ ਓਹੋ ਮੌੜ ਆਵਾਂ ।” ਯਾਨੀ “ਸੋਨਾ, ਤੂੰ ਬਲਦ ਛੇੜੀ ਮੈਂ ਕਿਆਰਾ ਮੌੜ ਆਵਾਂ ।”

“ਓਹੋ” ਘਾਮੜ ਬੰਤੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੋਲ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਾਂ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਰਮਜ਼ । “ਕੁੜੇ ਲਾਜ਼ੇ ਓਹੋ ਲਿਆਈ । ਮੈਂ ਪੱਠੇ ਵੱਛਾਂ ।” ਤੇ ਦਾਤਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ

ਕਹਿੰਦਾ 'ਲਾਜੋ ਪਿੰਡੋ ਓਹੋ ਲਿਆਈ । ਮੈਂ ਛਿੱਟਾ ਦੇ ਦਿਆਂ ।' ਅਤੇ ਬੀਜ ਆ ਜਾਂਦਾ । ਕਦੀ ਕਦੀ 'ਓਹੋ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਲੜ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸੋਹਣ ਉਹਦੇ ਮੂਰਖ-ਪੁਣੇ ਤੇ ਖਿੱਝਦਾ ।

"ਏ ਕੁੜੇ ਲਾਜੋ ਓਹੋ ਕਿੱਥੇ ਐ ?" ਉਹ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ, ਪੁੱਛਦਾ ।

ਕੁੜੀ ਕਹਿੰਦੀ "ਬਾਈ, ਚਿਲਮ ?"

"ਕਾਹਨੂੰ ਓਹੋ ।"

ਕੁੜੀ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੀ "ਤੰਬਾਕੂ" ?

ਅਤੇ ਉਹ ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, "ਹਾਏ ਤੇਰੀ ਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਹੋ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾਂ । ਆਪ ਕਹੀ ਜਾਹਾ ਤੰਬਾਕੂ, ਚਿਲਮ ।"

ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਝਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ । "ਬਾਈ, ਸਾਫੀ ?"

ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, "ਉਗਾਂ ਹੁਣ ਰੱਖੀ ਤੀ, ਖ਼ਬਨੀ ਕਿੱਧਰ ਮਘੇਲ ਕੇ ਮਾਰੀ ?"

ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਦਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠਿਆਂ ਦਮ-ਘੁਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਪਰ ਅਜ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਇਹ ਉਲੜਣ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸੁਲੜ ਗਈ ਸੀ । ਉਹ ਸੀ ਪੰਜਵੇਂ ਜੀਅ - ਉਸ ਐਰਤ ਦਾ ਨਾਂ ਸੋਨਾ । ਵਾਹ-ਵਾਹ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੋਨਾ ਈ ਸੀ । ਉਝ ਤਾਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ, ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜੋ ਪੈਸੇ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋਣ । ਧੋਖਾ ਹੀ ਧੋਖਾ, ਅੰਨੇ ਨੂੰ ਦੀਪ ਚੰਦ, ਚਿਰਾਗਦੀਨ, ਆਬੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਰਨੈਲ, ਜਰਨੈਲ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਤੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਨਵਾਬਦੀਨ, ਬੋਂ ਗੰਧ ਮਾਰਦੇ ਮਰੀਅਲ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤਰੀ, ਚਮੇਲੀ, ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਤਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੋਹੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਰਹਿਣਾ ਏ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਾਪੇ ਨਾਂ ਭਾਗਭਰੀ, ਕਰਮੀ, ਜਲਾਲੀ । ਹਾ ਤੇਰੇ ਦੀ, ਪਰ ਸੋਨਾ ਦਾ ਨਾ

ਮਾਪਿਆਂ ਸਹੀ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਿਆ । ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਖੂਹ ਜੁਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਈ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬਲਦ ਹਿੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਗਰਮੀ ਪੂਰੀ ਸੀ । ਮਿਰਚਾਂ 'ਚੋਂ ਘਾਹ ਖੋਤਰਦੀ ਸੋਨਾ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਅੱਲੂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋਣ ਲੱਗੀ । ਉਸ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋੜੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਕੁੰਜ ਕੂਹਣੀਆਂ ਤੱਕ ਬਾਹਾਂ ਧੋਤੀਆਂ । ਫਿਰ ਓਕ ਭਰ ਕੁਰਲੀ ਕੀਤੀ । ਫਿਰ ਗਿੱਲੇ ਹੱਥ ਘੁੰਡ ਵਿੱਚ ਕਰ ਮੂੰਹ ਤੇ ਫੇਰੇ । ਦੁਪੱਟੇ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਮੂੰਹ ਖੁਸ਼ਕ ਕੀਤਾ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਪੱਲਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾ ਘੁੰਡ ਡਬਲ ਕਰ ਲਿਆ । 'ਹਾ ਤੇਰੇ ਦੀ', ਸੋਹਣ ਨੇ ਬਲਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੌਕਾ ਭਰ ਕੇ ਛਾਤੀ ਹੌਲੀ ਕੀਤੀ । ਜਿਵੇਂ ਦੋਹਰੇ ਘੁੰਡ ਹੇਠਾਂ ਹਵਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਅਤੇ ਸਾਹ ਗਾਈ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਸੋਹਣ ਦਾ ਘੁਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਅਤੇ ਅਜੇ ਬਲਦਾਂ ਨੇ ਗੋੜਾ ਈਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਨਾ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਪੈਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਸਲਵਾਰ ਦੇ ਪੌਂਚੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਚੁੱਕ ਲਏ । ਉਹਦੀਆਂ ਲਸ-ਲਸ ਕਰਦੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਪਿੰਜਣੀਆਂ, ਮਛਲੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੱਕ ਚਮਕੀਆਂ ।

“ਤੋਥਾ ! ਤੋਥਾ ! ਨਿਰਾ ਸੋਨਾ, ਨਿਰਾ ਕੁੰਦਨ ! ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਾਰਸ !” ਅਤੇ ਸੋਹਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਿੰਜਣੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੋਨਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਘਿਸਰਦੀ ਹੋਠਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਚਲੀ ਗਈ ।

ਸੋਨਾ ਨੇ ਪੈਰ ਧੋ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ, ਪੱਹਚੇ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ ।

ਸੋਹਣ ਦੇ ਧੂਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇੱਕ ਹੂਕ ਉਠੀ ਅਤੇ ਦਿਲ ਛੇਕ ਗਈ । ਉਸ ਬਲਦ ਨੂੰ ਚੱਡੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ ਚੰਨਾ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੇ, ਰੂਪ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ਸੱਜਣਾ, ਮੇਲਾ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ।”

ਸੋਨਾ ਨੇ ਪਿੱਠ ਭਵਾ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਈ ਉਤੇ ਖਲੋਕੇ ਬਲਦ ਦੇ ਪੁੜੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਣਦੇਖੀ

ਸੋਨਾ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਹਨ ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸੁੰਦਰ ਖਿਆਲੀ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ । ਪਰ ਇਹ ਉਲੱਝਣ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਸੀ ਕਿ ਸੋਨਾ ਬਾਂਡੇ ਦੀ ਕੀ ਏ ।

ਸੋਹਣ ਦੀ ਉਮਰ 20-21 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ । ਰੰਗ-ਢੰਗ ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਲਾਟੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਿੰਡ ਸਾਰਾ ਲੋਕਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ।

ਸੋਹਣ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਉਲੰਭੇ ਬਲਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਦਾ । 'ਸੋਨਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਘੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਮੂੰਹ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਹ ਪਾ, ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬਾਲ, ਦਿਲ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੇਕ ਦੇ ਪੰਘਾਰ ਕੇ ਚੱਲਣਹਾਰ ਬਣਾ ਦਿਆਂ ਜਿਹਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਵੇਖੋ ।"

ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਂਡੇ ਦੀ ਕੀ ਲਗਦੀ ਏ ਅਤੇ ਰੂਪ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਏ । ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਬਾਹਰੀ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਤੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਖਿੱਚ ਬਣੀ ਹੋਈ ਮੀ । ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਏ ? ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀ । ਬੁਲਬੁਲ ਜਾਂ ਡੂੰਮਣੀ ? ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ? ਕਿਹਨੂੰ ਪੁੱਛਾ ? ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਬੰਦੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਾਲੇ ਗਨ । ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਈ ਨਾ ਪੰਗਾ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਏ । ਉਹਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਬਾਂਡੇ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਕੁੜੀ ਦਾ । ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਕਦੀ ਬੁਲਾਇਆ ਕੁਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਗੌਰਖ ਧੰਦਾ ਸੁਲਝਾ ਲਿਆ । ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ । ਲਾਜੇ ਅਤੇ ਸੋਨਾ ਖੂਹ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਪੈਲੀਆਂ ਹਟਵੀਆਂ ਗੁਡਾਈ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਤਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਹੋਰ ਹਟਵਾਂ ਕਰੀ ਫੜ ਵੱਟ ਛਾਂਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਜੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆ ਗਈ । ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੱਘੀ ਨਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਗਾਧੀ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਲਾਇਆ, ਦੋ ਅੱਡੇ ਲਾਏ ਪਰ ਟਿੰਡ ਕੋਈ ਨਾ

ਭੁਲੀ । ਫਿਰ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠੇ ਸੋਹਣ ਕੌਲ ਆਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਓ ਚਾਚੇ, ਜਗ ਖੂਹ ਗੋੜੀ । ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲਾਂ ।”

ਸੋਹਣ ਉਠਿਆਂ ਮਾਹਲ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਪੰਜ ਸੱਤ ਟਿੰਡਾ ਡੋਲੀਆਂ । ਮੱਘਾ ਭਰ ਗਿਆ । ਲਾਜੇ ਨੇ ਬੁੱਕ ਭਰ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਦਮ ਮਾਰਨ ਲਈ ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਈ । ਸੋਨਾਂ ਮਿਰਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਵੱਟ ਤੇ ਕਿੱਕਰੀ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ਜਾ ਬੈਠੀ ਸੀ ।

ਸੋਹਣ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਗੁੱਡੀ, ਅੱਜ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਓ ?”

ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚਾਚੇ, ਮੈਂ ਤੇ ਮਾਸੀ ਮਿਰਚਾਂ ਗੁੱਡਦੇ ਆਂ ਅਤੇ ਬਾਈ ਖਾਲੀ ਛਾਂਗਦਾ ਏ ।”

“ਗੁੱਡੀ, ਸੋਨਾਂ ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਲਗਦੀ ਏ ?”

“ਹਾਂ ਚਾਚੇ, ਮਾਸੀ ਵੀ ਚਾਚੀ ਵੀ । ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮਾਸੀ ਦੋਵੇਂ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ।” ਇੰਨਾ ਆਖ ਲਾਜੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ ।

ਪਰ ਸੋਹਣ ਗੱਲ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਅਤੇ ਲਾਜੇ ਗੱਲ ਤੋਲਵੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਪਰ ਰੋਅ ਉਹਦਾ ਮਿੱਠਾ ਸੀ । ਸੋਹਣ ਨੂੰ ਛੁੱਲ ਵਾਕਫੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਸੀ ਤਾਂ ਹੋਈ ਪਰ ਚਾਚੀ ਕਿਵੇਂ ?”

“ਚਾਚੇ, ਮਾਸੀ ਦਾ ਰਿਸਤਾ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਲਈ ਮਾਂ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ।”
.... ਚੁੱਪ

ਸੋਹਣ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਗੁੱਡੀ, ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ?”

ਕੁੜੀ ਨੇ ਥੋੜੀ ਪੀੜ ਮੰਨੀ । ਹੌਕਾ ਜਿਹਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਚਾਚੇ, ਚਾਚਾ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਬਾਈ ਨੇ ਮਾਸੀ ਉਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾ ਲਈ ।”

ਸੋਹਣ ਗੱਲ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਕ ਗੱਲ ਸੀ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ ਕਿ ਸੋਨਾ ਦੀ ਉਮਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਫਿਰ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ,

“ਗੁੜੀ, ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਕਦੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸੀ ?”

ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆਂ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ । ਉਮਰ ਵੀ ਕੀ ਸੀ । ਬਸ ਚਾਚੇ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਸੀ । ਬਸ ਚਾਚੀ ਤੋਂ ਸਾਲ ਛਿਮਾਹੀ ਵੱਡਾ ਸੀ ।” ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਲਾਜੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੱਘੀ ਚੁੱਕ ਕਿੱਕਰੀ ਹੇਠਾਂ ਬੇਠੀ ਸੋਨਾਂ ਵਲ ਤੁਰ ਪਈ ।

ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਨੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿਚ ਰੁੱਗ ਭਰ-ਭਰ ਸੋਨਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰ ਲਈ । “ਹੱਤ ! ਤੇਰੇ ਖਬੀਸ ਬਾਂਡੇ ਦੀ ਐਸੀ ਤੈਸੀ । ਐਨਾ ਅਨਰਥ ! ਸਾਲਿਆ, ਤੂੰ ਹੀ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰਾਂਝਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੂੰਜ ਕਬੂਤਰੀ ਵਰਗੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸਾਲੇ ਰੰਜੇ ਗੋਗੜ ਨੇ ਕੈਦ ਕਰ ਰਖੀ ਏ ।”

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸੋਹਨ ਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸੋਨਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਬਸ ਹੁਣ ਦੋ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਸੋਨਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਕਲ । ਸੋਹਣ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੜ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਜਿਹੀ ਲਗ ਗਈ । ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਖਾਬਾਂ-ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚਿੱਤਰ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੇ । ਬੰਤਾ ਬਾਂਡਾ ਉਹਨੂੰ ਜਹਿਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੌੜਾ ਲੱਗਣ ਲਗ ਪਿਆ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਖੂਹ ਦੇ ਧੱਕੜ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਲੋਂ ਬੰਤਾ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹਿੱਕੀ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ । ਉਹਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਸੋਨਾਂ ਤੂਰੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾੜ੍ਹੇ ਦੁਪੱਟੇ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਲਪੇਟੀ । ਸੋਹਣ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕੌੜਾ-ਕੌੜਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਧ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸਰਕੀ । ਕਿਉਂ ਨਾ ਅਗਲ-ਵਾਂਡੀ ਹੋ ਸਾਲੇ ਬਾਂਡੇ ਖਬੀਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੀਸ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿਚ ਸੁੱਟਾਂ ਅਤੇ ਵਾਹਣ ਵਿਚੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੋ ਚਿਲਾਂ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰਾਂ । ਸਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਮੌਰ ਬਣਿਆ ਆਉਂਦਾ ਏ । ‘ਹਰਾਮਜਾਦਾ, ਫਰਾਡੀ’ । ‘ਸਾਲਿਆ’ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਤੇਥੋਂ ਛੋਟੇ ਦੀ ਬਹੂ ਏ ।’ ਬੇਈਮਾਨ, ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏ । ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਤੇ ਬੁੱਧੂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਏ । ਲਾਹਨਤੀ, ਜਾਹਰਾ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸੋ ਕਰੇ । ਗਾੜੇ ਪਰਦੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰੱਖੇ । ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹਦੇ

ਨਾਲ ਹਮਿਸਤਰੀ ਕਰੇ । ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਚੂਪੇ । ਸਾਲਾ ਉਦੋਂ ਵੀ ਘੁੰਡ ਹੀ ਰਖਾਂਦਾ ਹੋਣਾ
ਏ ?

ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਭਖ ਕੇ ਤੜਫ ਉਠਿਆ । ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ
ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸੋਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂ 'ਵੇਖ ਸੋਨਾ ਰਾਣੀ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਕੋਈ ਰੂਪ
ਦੀ ਛਿੱਟ ਦਿੱਤੀ ਏ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਖਰਦਾ । ਲਾਹ ਦੇ ਇਹ ਜਹਾਲਤ ਅਤੇ ਇਹ ਉਮਰ
ਭਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਤੌਕ ਲਾਹ ਦੇ । ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਬਖੇਰਦੇ
ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ । ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਂਡੇ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ । ਪਰਦੇ ਦੇ ਤਾਂ ਉਹ
ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ । ਅਤੇ ਸੋਨਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ
ਵਾਲਾ ਪਰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਗਲਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕ ਕੋਝਾ ਫੈਸਲਾ । ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ
ਸੱਧਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਤਨੀ ਬਣੀ, ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ । ਦੂਜੇ
ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਕੋਈ ਆਣਚਾਹਿਆ ਖੋਸਟ ਉਹਦੇ ਧੱਕੇ-ਧੱਕੀ ਗਲ ਮੜ੍ਹ ਦੇਣਾ
ਜਿਹੜਾ ਧੱਕੇ-ਧੱਕੀ ਉਹਦੀ ਮਾਂਗ ਸੰਪੂਰ ਭਰੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਖਾਵਾ ਨੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰੇ ।
ਜੇ ਪਾਪੀ ਮਾਪੇ ਬਿਠਾਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਖੋਸਟ ਦੇ ਹੀ ਬਠਾਣੀ ਸੀ ਤਾਂ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੜ ਲਾ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਥੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਉਮਰ ਭਰ ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ
ਗਾਲਣੋਂ ਤਾਂ ਬਚਦੀ ।

ਉਸ ਪੀੜ ਤੇ ਕੋ਷ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਦੱਬੀ । ਉਹਦੇ ਦਿਨ ਰੁੱਖੇ ਅਤੇ
ਰਾਤਾਂ ਪੀੜ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈਆਂ । ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੋਨਾ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਬੰਤੇ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਦੀ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੋਹਣ ਸਿਖਰ ਦੀ ਪੱਜੀ
ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਜਦ ਉਹ ਬੇਗੀ ਹੇਠਾਂ ਵਾਰਸ ਦੀ ਹੀਰ ਪੜ੍ਹਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾ ਲੇਟ ਗਿਆ,
ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖੀਂ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਲੀ
ਵਰਗੀ ਮਿਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਟਕਰਾਈ । 'ਜੀ ਜਗ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਚਕਾਈ ।' ਆਵਾਜ਼
ਉਹਨੂੰ ਕੰਨੀ ਰਸ ਘੋਲ ਗਈ । ਇਹੋ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਖਾਬਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਣਾਈ
ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਅੱਖ ਖੁੱਲਦੀ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੇ ਮਿਠਾਸ ਪੂੜੀ

ਰਹਿੰਦੀ । ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਬਿਨਾਂ ਸੁਪਨੇ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਸੁਣੀ ਸੀ । ਪਰ ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸਮਝ ਕੇ ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

“ਜੀ, ਜਗਾ ਪੰਡ ਚੁਕਾਈ ।” ਦੁਬਾਰਾ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ।

ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਵੇਖਿਆ ਸੋਨਾਂ ਬੇਰੀ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾਈ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗੂਹੜੇ’ ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਲਿਪਟੀ ਹੋਈ । ਸੋਹਣ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਸੇਕ ਜਿਹਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਉਹਦੇ ਜਜਬੇ ਕੰਬ ਗਏ । ਉਸ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਸੋਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਾਂ । ਪਰ ਕੰਬਦੇ ਜਜਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ । ਤੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ‘ਚਲੋ’ ਜੋ ਸੋਨਾ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੀ ਜਾਂ ਜਾਣ ਕੇ ਨਜਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਏ, ਜਗਾ ਚਕਾਈ ।”

ਉਸ ਉਠ ਕੇ ਖੂਹ ਦੀ ਟਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਓਕ ਭਰ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਈ ਅਤੇ ਕੰਬਦੇ ਜਜਬੇ ਠੰਡੇ ਕੀਤੇ । “ਚਲ ਸੋਨਾਂ, ਮੈਂ ਆਇਆ ।”

ਅਤੇ ਸੋਨਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈ । ‘ਜੀ, ਛੇਤੀ ਆਈ ।’

ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜੀ ਆਖਣ ਨੇ ਸੋਹਣ ਵਿਚ ਅਪਣੱਤ ਜਿਹੀ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਮਾਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਜਦ ਉਹ ਤੁਰਿਆ ਕਿ ਸੋਨਾ ਅੱਧੋਂ ਟੱਪ ਖਲੋ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਘੁੰਡ ਦੇ ਦੌਵੇਂ ਸਿਰੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਝੀਥ ਜਿਹੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਟਕਾ ਦੇ ਘੁੰਡ ਦੀ ਝੀਥ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਲਚਕ ਤੁਰੀ ਜਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਡੂੰਮਣੇ ਮਖਿਆਲ ਦੀ ਮੱਖੀ ਆ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਸੋਹਣ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਅਦਾ ਤੇ ਮਰ-ਮਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਉਹ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰੀ ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਾਲੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਿਥੇ ਉਸ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਪਗਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੇ ਹੱਥ ਵਟਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਵੇਲਾ ਸੀ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ

ਗਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਨੇ ਵੇਲਾ ਖੁੱਝਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੋਨਾਂ, ਅੱਜ ਹੋਰ ਜੀਅ ਕਿਪਰ ਗਏ ?”

ਅਤੇ ਸੋਨਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਬੁੱਢਾ ਬੁੱਢੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਗਏ ਨੇ ਤੇ ਲਾਜੇ ਘਰ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀ ਏ ।”

ਸੋਹਣ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਜਿਹਾ ਦਿੱਤਾ, “ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਘੱਲ ਦਿੰਦੇ । ਆਪੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ।”

ਪਰ ਸੋਨਾ ਨੇ ਗਲ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛੀ, “ਜੀ, ਇਕ ਗੱਲ ਪੁੱਛਾਂ” ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਹਣ ਦੇ ਹੂੰ ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਉਸ ਗੱਲ ਪੁੱਛ ਵੀ ਲਈ । ‘ਜੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਲਾਜੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਕੇ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਮਾਸੀ ਚਾਚਾ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ।’

ਸੋਹਣ ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਰੀ ਥਲੇ ਹੀ ਸਮਝ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਪਰ ਕੁਝ ‘ਜੀ, ਛੇਤੀ ਆਈ’, ਫਿਰ ਵੱਟ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਣਾ । ਫਿਰ ਬਾਂਡੇ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਕਹਿਣਾ । ਸਭ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਰੁੱਖ ਸਨ । ਸੋਨਾਂ ਪੰਡ ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਘਾਹ ਦੇ ਡੱਕੇ ਚੁਗ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸੋਹਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੋਨਾਂ, ਬੁੱਢਾ ਬੜਾ ਖੋਚਰੀ ਏ । ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੋਨਾਂ ਨਾ ਲੈ ਆਵੇ ।”

ਪਰ ਸੋਨਾਂ ਨੇ ਝਟ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਪੁਰਾਣੇ ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ ਲੱਥੇ ਸਿਉਂਕ ਦੇ ਖਾਪੇ ਸਤੀਰਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਬੈਠਕਾਂ, ਡਿਊੜੀਆਂ ਉਸਰਦੀਆਂ ਨੇ ।”

ਸੋਹਣ ਹੁਣ ਸਿਖਰ ਦੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਉਸ ਕਿਹਾ “ਸੋਨਾਂ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਘੁੰਡ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਘੁੱਟਦਾ ?”

ਸੋਨਾਂ ਪੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਢੋਹ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਜੀਅ ਤਾਂ ਕਾਹਲਾ ਪੈਂਦਾ ਏ ਪਰ ਇਹ ਚੰਦਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚੰਦਰਾ ਰਿਵਾਜ ।”

ਸੋਹਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੋਨਾਂ ਘੁੰਡ ਤਾਂ ਕਰੂਪ ਲੁਕਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਕੀ ਤੂੰ ਕਰੂਪ ਏ ?” ਹੁਣ ਸੋਹਣ ਅਣਿੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਸੋਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਬਹਿ ਜਾ । ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ ।”

ਸੋਹਣ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੋਨਾਂ, ਪਰੇ ਮਾਰ ਇਸ ਚੰਦਰੇ ਰਿਵਾਜ ਨੂੰ ਤੇ ਭੈੜੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ।”

ਸੋਨਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੀ । ਪਰ ਉਹਦਾ ਸਾਹ ਤੇਜ-ਤੇਜ਼ ਚਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਤੇ ਛਾਤੀ ਦਾ ਉਭਾਰ ਉਬਲਣ ਲਗ ਗਿਆ ।

ਸੋਹਣ ਦੇ ਜਜਬਾਤ ਬੇ-ਕਾਬੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਹਦੇ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥ ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਘੁੰਡ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹੇ । ਅਤੇ ਉਸ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘੁੰਡ ਮੌਜ ਕੇ ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਸੋਨਾਂ ਨੇ ਲਾਜ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਅਤੇ ਗਰਦਨ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਲਈ । ਸੋਹਣ ਨੇ ਕੰਬਦੇ ਜਜਬਾਤ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ । ਪਰ ਜਜਬੇ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਏ । ਉਸ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਸੋਨਾਂ ਦੀ ਸੇਬ ਸੰਧੂਰੀ ਠੋੜੀ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਉਤਾਂਹ ਕੀਤਾ । ਹੁਣ ਸੋਨਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਖੜਾ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ । ਉਹ ਇਕ ਟਕ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਖਿਆਲੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚਿਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਸੁੰਦਰ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਪਲਕਾਂ ਅਜੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਢਕੀ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਬਿੜਕਦੀ ਜਬਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਸ—ਸੋਨਾ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਤੜਪ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ।”

ਪਰ ਸੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦ ਮੌਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਮੌਤੀ ਧੱਕੇ - ਧੱਕੀ ਨਿਕਲ ਆਏ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੰਘਰੇ ਜਾਂ ਕੈਦੇ ਬੰਦ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ।

ਉਸ ਫਿਰ ਤਰਲੀ ਮਾਰਿਆ, “ਸੋਨਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ । ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨੂਰ ਛਿੜਕ ਦੇ ।”

ਸੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੱਪ ਪਲਕਾਂ ਕੰਵਲ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਝੀਲ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੋਤਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਯਾ ਖੁਦਾ ਉਹਦੇ ਸਬਰ ਦੀ ਕਿਸਤੀ ਝੀਲ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਪਰ ਛੱਲਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਕੋ-ਡੋਲੇ ਖਾਣ ਲਗ ਪਈ । ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਸੋਨਾਂ ਦਾ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸਰੀਰ ਬਾਂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉਲੱਹ ਕੇ ਉਹਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਪੰਘਰਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੋਨਾ, ਉਹਦੇ ਤਪਦੇ ਹੋਨ,

ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਹੌਠ, ਮੂੰਹ, ਮੱਥਾ ਚੁੰਮ ਗਏ । ਕਪਾਹ ਦੇ ਡੋਂਢਲ੍ਹ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸ ਪਏ । ਦੋ ਖੂਬਸੂਰਤ ਜਵਾਨ, ਦਿਲ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧੜਕੇ ਤੇ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਗਏ ।

ਫਿਰ ਰੋਜ਼ ਡੋਂਢਲ੍ਹ ਹਸਦੇ ਰਹੇ । ਖਿੜਦੇ ਰਹੇ । ਤੇ ਹੁਣ ਬਾਂਡਾ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡੋਂ ਤੁਰਦਾ ਤਾਂ ਸੋਨਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਤੁਰਦੀ, ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ । ਘੁੰਡ ਉਹ ਵਾਂਡੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕੱਢਦੀ । ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸੋਹਣ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਦੀ । ਦੂਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਵਾਂਡਾ ਮੱਥੇ ਦਾ ਮੁੜਕਾ ਪੂੰਝ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਪਾਸੇ ਟਲ ਜਾਂਦਾ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਹਣ ਨੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣਿਆ । ਮਨਭਰੀ ਬਾਂਡੇ ਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ, “ਜਗ ਨਿਗ੍ਰਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰ, ਸੋਨਾਂ ਦੇ ਚਾਲੇ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ?”

“ਕਿਉਂ ?”

“ਉਹ ਸੋਹਣ ਦੇ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੀ ਬਹਿੰਦੀ ਏ ।”

ਅੱਗੋਂ ਬਾਂਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਏ ਕਮਲੀ ਨੀ ਤਾਂ । ਜੇ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਕਿਤੇ ਓਹੋ ਦੇ ਦੇਵੇ ।”

ਮਨਭਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਓਹੋ ਕੀ ?”....

ਬਾਂਡੇ ਨੇ ਬੜੇ ਠੁੰਮੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ ਜੇ ਰਾਮ ਜੀ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਕ ਓਹੋ ਦੇ ਦੇਵੇ ਨਿਆਣਾ । ਆਪੇ ਉਹਦੇ ਧਿਆਨ ਲਗ ਜਾਏਗੀ । ਕੀ ਓਹੋ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਏ ।”

ਧੂੜਾਂ ਦੱਬੇ ਮੌਤੀ

ਪਿਆਰੀ ਜਦੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪਿੰਡ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਜੈਨੀ ਸੀ । ਮਿਸ ਜੈਨੀ । ਪੱਛਮੀ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮੋਟਰ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਰੀ ਤਾਂ ਰਬੜ ਦੀ ਗੁੜੀ ਵਾਂਗ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਛਾਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਈ । ਪਛਾਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀ ਆਉਣਾ ਸੀ । ਤੇਰਾਂ-ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਘੱਟੇ-ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਗੋਹੇ ਵਿੱਚ ਲਿਬੜੀ ਤੇ ਲੀਗਾਂ ਲਿਪਟੀ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੁੱਟ ਵਰਗਾ ਗੋਰਾ ਰੰਗ । ਉੱਨ੍ਹੀਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨ । ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਰੰਗ ਢੰਗ, ਸਿਰ ਤੇ ਫੁੱਲਦਾਰ ਹੈਟ, ਯੂਰਪੀ ਢੰਗ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਫੈਸ਼ਨਦਾਰ ਵਾਲ ਅਤੇ ਪੱਟਾਂ ਤੱਕ ਉੱਚੀ ਸਕਰਟ ਯਾਨੀ ਫਰਾਕ, ਪਿੰਡਲੀਆਂ ਤੱਕ ਖਿੱਚੀਆਂ ਮੈਚਿੰਗ ਜੁਰਾਬਾਂ, ਪਤਲੀ ਉੱਚੀ ਅੱਡੀ ਵਾਲੀ ਗੁਰਗਾਬੀ, ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਸਫੈਦ ਦਸਤਾਨੇ । ਚਿੱਟੇ ਫਰੇਮ ਵਾਲੀ ਠੰਡੀ ਐਨਕ । ਗਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੜੀ ਮੌਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ । ਰੂਪ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿਲਾਇਤੀ ਮੇਮ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉੱਤੋਂ ਪੱਛਮੀ ਤਹਿਜੀਬ, ਉੱਚੀ ਤਾਲੀਮ, ਦਰੁੱਸਤ ਖੁਰਾਕ, ਚੰਗੀ ਸੁਸਾਇਟੀ । ਸੋਨੇ ਉੱਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਮਖਮੂਰ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ।

ਮਿਸ ਜੈਨੀ ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਕਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਸੀ । ਨਾਲੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਆਈ ਸੀ ਜੋ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਸੀ ਜੋ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ । ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਸਨ । ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਪਾਦਰੀ ਅਤੇ ਪਾਦਰੀ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਘਰਵਾਲੀ । ਜੈਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇੰਗਲਿਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇੰਗਲਿਸ ਉਹਦੀ ਮਾਦਰੀ ਭਾਸਾ ਹੋਵੇ ।

ਦਿੱਤੂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਈ ਸੀ । ਪਿਆਰੇ ਕਰਤਾਰੇ ਦੀ ਮਾਤਰ ਮਾਂ ਚੋ

ਭੇਣ ਸੀ । ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਰਤਾਰੇ ਦੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਦਿੱਤੂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਪਿਆਰੇ ਵੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸ ਆਪਣਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਸਾਂਤਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਜੱਟ ਨਾਲ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਸੀ ਛੱਜੂ ।

ਦਿੱਤੂ ਬੜਾ ਸਾਉ-ਸੁਭਾਅ ਸੀ । ਕਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਚ ਇੱਕ ਸੀ । ਪਰ ਮਾਵਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਨ । ਕਰਤਾਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿਚ ਨੇ ਹੋਰ ਸਾਦੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਦੂਜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਆਰੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਅਜੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਮਰ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਯਤੀਮ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਤਾਰੇ ਦੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕਰਤਾਰੇ ਦੇ ਹੱਥ ਪੀਲੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਦਿੱਤੂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।

ਦਿੱਤੂ ਸੀਰ ਸਪੱਟਾ ਜਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਦੱਪਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰੇ ਦੋ ਚਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਸੇਪ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਪਿਆਰੇ ਪੱਖੋਂ ਉਹ ਬੜੀ ਹੀ ਕੁਰੱਖਤ ਸੀ । ਪਰ ਦਿੱਤੂ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮੌਹ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਲਾਂਭਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਸੌਖਧ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਰਤਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁਕਾ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਅਤੇ ਰੂੜੀਆਂ ਦੇ ਰੱਕਰ ਲਵਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਦਿੱਤੂ ਟੋਕਦਾ, “ਕਰਤਾਰੇ, ਕਿਉਂ ਇਸ ਮਾਸੂਮ ਯਤੀਮ ਦੀ ਬਦ-ਦ੍ਰਾਅ ਲੈਂਦੀ ਏਂ ? ਕੁਝ ਤਰਸ ਕੰਠਿਆ ਕਰ ।”

ਪਰ ਕਰਤਾਰੇ ਬੜੀ ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਜਿੱਦਣ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਜੇ ਇਹ ਮਾਂ ਮ੍ਰੂਟਰ ਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਂ ਮ੍ਰੂਟਰ ? ਇਹ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਗਿਣ-ਗਿਣ ਕੇ ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਲੈਣੇ ਨੇ । ਨਾਲੇ ਵਿਹਲੀ ਨੂੰ ਕੈਣ ਕਰਕੇ ਖੁਆਵੇ । ਹੱਡ ਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਕਰੇ ਤੇ ਖਾਵੇ ।”

ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਪਿਆਰੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਪਿਆਰੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਛੱਟੀ ਬਸਤਾ ਚੁਕਦੀ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰੋ ਘੂਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਛੱਟੀ ਰੱਖ ਅਤੇ ਟੋਕਰੀ ਚੱਕ । ਮੈਂ ਕੋਈ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਮਰਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਵਿਹਲੀ ਹਰਾਮ ਦੀਆਂ ਖਾਈ ਜਾਵੇ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਪਾਣੀ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕ ਤੁਰਦੀ । ਜਿੱਥੋਂ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਘੰਟੀ ਸੁਣਦੀ, ਟੋਕਰੀ ਸੁੱਟ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਭੱਜ ਪੈਂਦੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰੋ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਾਂਜਾ ਜਾਂ ਛਮਕ ਫੜੀ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੀ ਮਗਰ ਹੀ ਭੱਜੀ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵੜਦੀ ਨੂੰ ਧਰੂਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਘਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤੀ ਕਿੱਕਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮੰਜੇ ਨਾਲ ਨੁੜ ਕੇ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹੱਥ ਆਉਂਦੀ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੰਜ ਕੱਢਦੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਬੰਧਨ ਉਦੋਂ ਖੁਲਦੇ ਜਦ ਦਿੱਤੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹਥਲਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਉਠ ਭੱਜਦਾ । ਇਸ ਅਮਲ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਿੱਤੂਨੇ ਕਰਤਾਰੀ ਦੀ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਕਰਤਾਰੋ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਹੱਡੀ ਹੀ ਐਸੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਉਤੇ ਮਾਰ ਦਾ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ । ਬੰਦਖਲਾਸੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿਆਰੀ ਫਿਰ ਸਕੂਲ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਉਹਦੀਆਂ ਨਰਮ ਨਾਜੁਕ ਕਲਾਈਆਂ ਉਤੇ ਰੱਸੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਰੇ ਹੁੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਣ । ਪਿੰਡਾ ਛਮਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸਾਂ ਨਾਲ ਉਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਕੂਲ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਮਾਸਟਰ ਅਨੱਤ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹਿੱਤ ਰੱਖਦਾ । ਜਖਮ ਤੇ ਲਾਸਾਂ ਪਲੋਸਦਾ - ਪਲੋਸਦਾ ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਇਸੇ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕਰ ਗਈ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਆਇਆ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਰਦ ਤੇ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੈਪ ਕੋਈ ਅੱਧਾ ਮੀਲ ਹਟਵਾਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਮਰਦ ਔਰਤਾਂ ਇੱਕਠੇ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਂ ਮਰੀਅਮ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ।

ਸਲੀਬ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ । ਬਾਈਬਲ ਅੰਜੀਲ ਤੋਂ ਯਸੂ ਦੇ ਪਹਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਜ਼ਬੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸਾਈ ਯਾਨੀ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ । ਯਾਨੀ ਮਜ਼ਹਬ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਠਿਆਈਆਂ ਤੇ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦੇ ਪੈਕਟ ਵੰਡੇ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁਰ ਲੁਤਫ ਖਾਣੇ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਦਾਅਵਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੈਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ । ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਮਸੀਹ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਵਿਖਾਈ । ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਤਾਲੀਮ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਵੇਖੀ ਫਿਲਮ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਨਣ ਲਈ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ । ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਜਵਾਬ ਪਿਆਰੀ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ।

ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਹ ਬੱਚੀ ਕਿਸਦੀ ਏ ?”

ਤਾਂ ਪਿਆਰੀ ਦੀ ਵਿੱਖਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਦਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਲੜਕੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿਓ । ਇਹਦੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਰੇਗੀ ।”

ਦਿੱਤੂ ਨੇ ਝੱਟ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ? ਦੋ ਅੱਖਾਂ । ਕਰਤਾਰੀ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਲੀ, ਕੁੜੀ । ਸਾਰਾ ਵਿਹੜਾ ਹੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਨੂੰ ਪਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ।

ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਦਿੱਤੂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਗਿਰਜਾਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪਿਆਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਵਲੈਤ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਕਰਤਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਈ ਅਤੇ ਐਖੀ ਫਿੱਕੀ ਹੋ ਆਈ ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪਿਆਰੀ ਮਿਸ ਜੈਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਰੂਪ, ਉਹਦੀ ਜਵਾਨੀ, ਉਹਦੀ ਛੱਬ ਵੇਖਕੇ ਹਰ ਇਕ ਚਕਰਾ ਗਿਆ । ਬਾਰਾਂ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਵਲੈਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਾਦਰੀ ਜੁਬਾਨ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਪਾਦਰੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੋਵੇਂ ਆਏ

ਸਨ । ਜੈਨੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਮੰਗੋਤਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਜੈਨੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੂ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ । ਦਿੱਤੂ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸਮੇਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਕਰਤਾਰੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸੜ ਭੁੱਜ ਕੇ ਕੋਲੇ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ । ਮੈਂ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਵਿੱਚ ਲਿਬੜੀ ਮੈਲੀ ਕੁਢੈਲੀ ਤੇ ਇਹ ਹੱਥ ਲਾਇਆਂ ਮੈਲੀ ਹੋਵੇ । ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮੀ ਉਹ ਮੁੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦਿੱਤੂ ਨੇ ਪਾਦਰੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਇੱਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਜੈਨੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੌਲ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ।”

ਅਤੇ ਜੈਨੀ ਦੀ ਰਾਇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਪਾਦਰੀ ਮੰਨ ਗਿਆ । ਜੈਨੀ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਕੌੜੇ ਸਾਲ ਕੱਟੇ ਹਨ ਇਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਹੋਰ ਰਹਾਂ ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੈਂਪ ਅੱਠ ਦਸ ਮੀਲ ਹਟਵਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਸੀ । ਉਹ ਜੈਨੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਅਜੇ ਉਹ ਗਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਮੁਸਕਰਾਂਦੀ ਕਰਤਾਰੀ ਗਿਰਗਟ ਵਾਂਗ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਈ । ਉਹਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਕ੍ਰੂਧ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ । ਉਹਦਾ ਰੁਖ ਅਤਿ ਕੌੜਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਨ ਲੱਗੀ । ਪੱਛਮੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀ ਜੈਨੀ ਜਿਹਨੂੰ, ਮਾਦਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੀ । ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਇੱਕ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਰਸਾਲਾ ਫੋਲੀ ਗਈ ।

ਕਰਤਾਰੀ ਉਬਲ ਪਈ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਰੁਖ ਕੀਤਾ, “ਹਾਏ ! ਨੀ ਪਿਆਰੋ ।”

ਜੈਨੀ ਨੇ ਰਸਾਲਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮਾਈ ਨੇਮ 'ਜ ਮਿਸ ਜੈਨੀ, ਨਾਟ ਪਿਆਰੋ ।”

ਪਰ ਜੈਨੀ ਫੈਨੀ ਕਰਤਾਰੋ ਕੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਬਲਕੇ ਕਿਹਾ “ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸੌਕਣ ਦੀ ਧੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਤਰ ਭੈਣ, ਮੈਂ ਨਰਕ ਭੋਗਾਂ ਤੂੰ ਮੌਜਾਂ ਕਰੋ । ਗੁੱਲੇ ਵੱਡੇ । ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਖਸਮ ਕਰੋ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਚੁਪ ਬੈਠੇ ਦਿੱਤੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਹੋਣ ਦੇਣਾ । ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਤੇ ਛੱਜੂ ਨੂੰ ਲਿਆ

ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵਾਅਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਜੇ ਕੋਈ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ”

ਦਿੱਤੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਰਤਾਰੋ, ਰੌਲਾ ਨਾ ਪਾ । ਮੇਰਾ ਵਾਅਦਾ ਇਹਨੂੰ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਤੇ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੀ । ਸਵੇਰੇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਨਾ ਖੁਸ਼ ਆਂ ਕਿ ਪਿਆਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਣਾ ਲਈ ਏ । ”

ਜੈਨੀ ਕੁਝ ਨਾ ਸਮਝਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ । ਅਤੇ ਉਹ ਕਰਤਾਰੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਤਿਉੜੀਆਂ ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਇਂਹ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਏ । ਉਸ ਦਿੱਤੂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਵੱਟ ?”

ਦਿੱਤੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ । ”

ਜੈਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਈ ਹੈਵ ਟੂ ਮੈਰੀ ਵਿਦ ਮਾਈ ਔਨ ਵਿਲ । ”

ਕਰਤਾਰੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਖਿੱਝੀ ਖਿੱਝੀ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਜਿਸ ਤੇ ਜੈਨੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਇਹਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਾਣੀ ਯਾਦ ਖੁਰਲ ਕੇ ਕੁਝ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲ ਲੱਭੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਈ ਸਿਸਟਰ ਹਮਾੜਾ ਸਮਾਜ ਅਂਖੇ ਬੰਡ ਕਰ ਜੀਨਾ ਨਹੀਂ ਮਾਂਗਤਾ । ਗਰਲ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦ ਕਾ ਲਰਕਾ ਮਾਂਗਤਾ । ”

ਐਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਰਤਾਰੀ ਨੇ ਬੈਠੀ ਜੈਨੀ ਦੇ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਘ ਪਾਇਆ । “ਕੁੱਤੀ, ਮੈਨੂੰ, 'ਗਰੇਜੀਆਂ ਸਿਖਾਂਦੀ ਏ । ”

ਜੈਨੀ ਨੇ ਸਿਰ ਛੰਡਿਆ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ । “ਡੱਟ ਟੱਚ ਮੀ । ” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿੱਚ ਕੇ ਕਰਤਾਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ ।

ਕਰਤਾਰੋ ਭੰਬਤਰ ਗਈ । ਅਤੇ ਅਜੇ ਸੰਭਲੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੈਨੀ ਨੇ ਉਛਲ ਕੇ ਕਰਤਾਰੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਲਤ ਮਾਰੀ । ਅਤੇ ਕਰਤਾਰੀ ਚੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਢਿੱਗ ਪਈ ।

“ਨਾਨ ਸੈਨਸ, ਈਡੀਅਟ, ਡਰਟੀ ਬਿਚ । ” ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਲੱਤ ਮਾਰਨ

ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਤੂ ਭੱਜਕੇ ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ ।

ਕਰਤਾਰੀ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । “ਬਚਾਈ ਵੇ ਹਾੜਾ, ਇਸ ਮੇਮਣੀ ਤੋਂ ।”

ਦਿੱਤੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੱਸ ਬੱਸ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਈ ਸੂ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਕਰਤਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਹੋਣੀ ਈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਹੋ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਪਾਹੁਣੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ।”

ਦਿੱਤੂ ਤੇ ਜੈਨੀ ਦੀ ਨਿੱਖਰੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਪੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਈ ਏ ।

ਕਰਤਾਰੇ ਨੇ ਰਾਤ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਧੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਅੱਡੀ ਦੀ ਸੱਟ ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਰੜਕ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਸਵੇਰੇ ਪਾਦਰੀ ਅਤੇ ਜੈਨੀ ਦਾ ਮੰਗੇਤਰ ਆਏ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰੀ ਨੇ ਝੱਟ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਜੈਨੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ।”

ਪਰ ਕਰਤਾਰੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਗਈ । ਦਿੱਤੂ ਹੀ ਗਿਆ ।

ਕੰਠਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਕਹਿੰਦੀ ਫਿਰੇ, “ਪਿਆਰੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਛੱਜੂ ਲੜ ਲਾ ਦਿਓ, ਪਰ ਮੈਂ ਹੀ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਛੱਜੂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉੱਥੇ ਰੋਜ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।”

ਨੌਜ਼ੋ ਦਾ ਖੂਹ

ਹਲ ਤਾਂ ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਜੋਅ ਲਿਆ ਪਰ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਤ ਬਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਦ ਹੱਕ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਖਿਚਣ ਦੀ ਸਤਿਆ ਸੀ । ਪੂਰਾ ਹਫਤਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਨਾਂ ਤਾਂ ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਚੱਜ ਨਾਲ ਅੰਨ ਮੂੰਹ ਪਾਇਆ ਸੀ ਨਾਂ ਹੀ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੱਠਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਸਗੋਂ ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਸਾਡੇ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂਦੇ ਹੀ ਕੱਟੀਆਂ ਸਨ । ਸੂਰਜ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਧੁੱਪ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ । ਪਰ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਵਾਹਿਆ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾਂ ਵਾਹਿਆ । ਉਹ ਤਾਂ ਬੇਸੂਰਤੀ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਲ ਦੀ ਜੰਖੀ ਫੜ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਤਾਂ ਪਰੂਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੇਤਾਕਤੀ ਇੰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟੀ ਤਾਂ ਕੀ ਲਾਉਣੀ ਸੀ ਹਾ-ਤੱਤਾ ਨੇੜੇ ਉਤਾਂਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਣੀ ਔਖੀ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਜੀਭ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਚਿਪਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਉਹਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਜਿਹੀ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਸੰਘ ਐਨਾ ਸੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਲੁਆਬ (ਖੁੱਕ) ਬਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਂ ਘੰਡੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਟੁੱਟਾ ਥੱਕਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਚਰਬੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫੱਕ ਜਾਂ ਸੁਆਹ ਭਰੀ ਹੋਵੇ ।

ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹਦੀਆਂ ਧੁੰਦਲਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬੇਇਰਾਦਾ ਪਿੰਡ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਪਹੇ ਤੇ ਫੈਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਿਉਲਾ, ਕੋਈ ਅਕਾਰ ਲਭਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਣਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਚੀਰਦੇ ਹਲ ਦੀ ਫਾਲੀ ਤੇ ਗੱਡ ਦਿੰਦਾ । ਫਾਲੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਚੀਰਦੀ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਫਿਰ ਪਹੀ ਤੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਲੱਭਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ।

ਆਖਰ ਉਸ ਨੇ ਅਰਲੀਆਂ ਪੱਟ ਬਲਦ ਪੰਜਾਲੀਓਂ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਰੱਸੇ ਲਪੇਟ

ਇੱਤੇ । ਭੁੱਬੇ ਤਿਹਾਏ ਬਲਦ ਕੱਲਰ ਦੀ ਦਾਂਦਰੀ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵੱਲ ਧਾ
ਕੇ ਪੈ ਗਏ ।

ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਪਰ ਛੂੰਘੀ ਛੱਪੜੀ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਸ਼ਮ ਦੇ ਪਿਉ
ਨਵਾਬ ਨੇ ਆਪ ਕੁਹੀ ਫੜ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਬਣਾਈ ਸੀ । ਖੂਹ ਖੇਤ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ
ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਵੇਂ ਸੱਤਵੇਂ ਖੂਹ ਜੋੜਕੇ ਇਸ ਨਿੱਕੇ
ਤਲਾਅ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨੱਕੇ ਨੱਕ ਭਰ ਦਿੰਦਾ । ਜਿੱਥੇ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ
ਪਸੂ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ, ਉਥੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਰਕੜ ਕੱਲਰ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਾ ਕਰਦੇ
ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਦੇ ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ।
ਚਿੜੀ, ਜਨੌਰ, ਪੰਛੀ ਪੰਖੇਰੂ ਸਭ ਲਈ ਇਸ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਸਰੋਵਰ ਸੀ । ਸਾਲੋਂ ਸਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਤਗਾਵਟ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਛੱਪੜੀ ਦੇ
ਚੁਫੇਰੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਜੰਗਲ ਉੱਗ ਆਇਆ ਸੀ । ਹੀਸ, ਕੇਂਦੂ, ਝੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਢੱਕ, ਬੇਰੀ, ਕਿੱਕਰ ਫਲਾਹੀ, ਟਾਹਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੰਮ ਜਿੰਹੇ ਦਰਖਤਾਂ ਨੇ ਛੱਪੜੀ ਦਾ
ਚੁਫੇਰਾ ਹੀ ਘੇਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਣ ਕੱਲਰ ਕੋਲ ਰੇ
ਗਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਨਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਵਣ ਦੀ ਜਿੱਥੇ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਸੀ ਉਥੇ ਲੱਕੜ, ਬਾਲਣ, ਅਰਲੀ ਪੰਜਾਲੀ ਸਭ ਸਰਦਾ
ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਣ ਪੰਛੀਆਂ, ਚਿੜੀ ਬਿਜੜੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਸੇਰੇ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ
ਥਾਂ ਸੀ ।

ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਆਮ ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਕਬੀਲੇ
ਉਤਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਰੀਗਰ, ਕਦੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ, ਬਾਗੜੀ, ਲੁਹਾਰ,
ਭੇੜ-ਕੁੱਟ, ਉਠਾਂ ਵਾਲੇ ਬਲੋਚ, ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਵਾਬਰੀਏ, ਮੱਝਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁੱਜਰ, ਖੇਤਿਆਂ,
ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਗਿੱਦੜ-ਮਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਧਨ
ਹਾਸ਼ਮ ਦਾ ਖੂਹ ਅਤੇ ਇਹੋ ਛੱਪੜੀ ਸੀ ।

ਬਲਦ ਛੱਡ ਉਹ ਲੱਤਾਂ ਧੂਹੰਦਾ ਖੂਹ ਦੀ ਮਣ ਤੱਕ ਆਇਆ । ਪਰ
ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਪਿੰਡੋਂ ਆਉਂਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਜਾ ਟਿਕੀਆਂ । ਭਵੰਤਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਝਾਊਲਾ

ਜਿਹਾ ਪਿਆ। ਅੱਧੀ ਕੁ ਪੈਲੀ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਰੋਟੀ ਛੜੀ ਭੂਰੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਨੱਜੇ ਆਉਂਦੀ ਦਿਸੀ। ਹਾਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਖਿਲਗੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਕ ਦੱਮ 'ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਝਪਟ ਕੇ ਬਹਿਬਲ ਹੋ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਛਾਡੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ, “ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੱਜੋ”। ਠੰਬਗੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਹਾਸ਼ਮ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ... ਨਹੀਂ ... ਨਹੀਂ ... ਨਹੀਂ। ਉਹ ਹੌਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਪਿਆਰੀ ਖਿੰਡੇ ਜਿਹੀ ਭੈਣ ਨੱਜੇ ਕਿੱਥੇ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾਂ ਪਿੰਜੀ ਰੂਹ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਅਥਰੂਆਂ ਦਾ ਪਾਗਲਪਨ ਸੀ।

ਉਹ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਕੱਲਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਰੇ ਬਲੋਚ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸੌਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੋਦੀ ਵਿਚੋਂ ਤਿਲਕ ਗਈ ਬਲੋਚ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ ਕੰਬਦਾ ਖੂਹ ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦੀਆਂ ਨਾਜੁਕ ਤੰਦਾਂ ਪਲ ਛਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਮਾਰੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੰਬੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟਿੰਡ ਉਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਭਰ ਕੇ ਕੱਢੀ। ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਤੇ ਰੱਖ ਉਹ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਪਾਟ ਰਹੀਆਂ, ਪੁੰਦਲੀਆਂ, ਉਨੀਦਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸੇਕ ਮਾਰਦੀਆਂ ਪੁੜ੍ਹਪੜੀਆਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਠੰਡੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਉਹ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਤਾਜੇ ਲੱਗੇ ਸੀਮਿੰਟ ਤੇ ਪਈ। ਹੱਥ ਹਿੱਲਿਆ ਕਿ ਟਿੰਡ ਸਣੇ ਰੱਸੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈ। ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਉਸ ਤਾਜੇ ਲੱਗੇ ਸੀਮਿੰਟ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਭੁੱਬ ਮਾਰੀ ਤੇ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਰੋ ਪਿਆ। ਚਿਗਾਂ ਦੇ ਕਪਾਲ ਚੜ੍ਹੇ ਖਾਰੇ ਅੱਖਰੂ ਮੁੜ ਪਏ। ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਬਣ ਤੁਰੀਆਂ। ਬੈਤ ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗ ਕੰਬਦੀ ਡਰੀ ਸਹਿਮੀ ਬਲੋਚ ਕੁੜੀ ਸਹਿਮੀ ਠੰਬਗੀ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਛੱਪੜੀ ਕੋਲ ਦੀ ਹੋ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਉਤਰੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਸਿਧੀ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਠੀਕ ਇਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹਾਸ਼ਮ

ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲਈ (ਜਦ ਉਹ ਅਜੇ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸੀ) ਹਾਸਮ ਦਾ ਸੁੱਘੜ
ਤੇ ਸਾਉ ਪਿਛ ਨਵਾਬ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੇਵੱਸ, ਬੇਉਮੀਦ ? ??

ਨਵਾਬ ਹੋਰੀ ਦੋ ਭਰਾ ਸਨ । ਵੱਡਾ ਜਮਾਲ ਖਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਨਵਾਬ ਖਾਂ ।
ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਹਿੱਤ, ਬੜਾ ਮੌਹ ਸੀ । ਜਮਾਲ ਖਾਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ
ਸੀ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਅਜੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਮਾਲ ਦੀ ਹੀ ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਮੰਗਿਆ
ਹੋਇਆ ਸੀ । ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਚਲਦਾ ਵੇਖਕੇ ਨਵਾਬ ਸੱਤਵੀਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟਕੇ ਖੇ
ਤੀ ਵਿੱਚ ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਚੁੱਟ ਗਿਆ । ਜਮਾਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਬੀਬੀ ਹਸੈਨ ਬੇਗਮ ਨੇ
ਪਲੇਠੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਸਮ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਬੱਚਿਆ
ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ । ਨਵਾਬ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਭਤੀਜੇ ਕਾਸਮ ਨੂੰ ਬੜਾ ਲਾਡ ਤੇ ਪਿਆਰ
ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਫੁਲ ਵਾਂਗ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ।

ਕਾਸਮ ਅਜੇ ਗਿਆਰਵੇਂ ਬਾਰਵੇਂ ਸੀ ਕਿ ਜਮਾਲ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰੋਂ ਉੱਠ
ਗਿਆ । ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੋਝ ਨਵਾਬ ਉੱਤੇ ਆ ਗਿਆ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ
ਕਾਸਮ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਹਟਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਨਵਾਬ ਖਾਂ ਨਾ ਮੰਨਿਆ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ
ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਚੋਖਾ ਫਰਕ ਸੀ । ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ
ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਓ ਹੇਠਾਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਛੱਡ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣੀ
ਪਈ । ਕਾਸਮ ਪੰਦਰਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ ਹਾਸਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ।
ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਜੀ ਹੋ ਗਏ । ਪਰ ਹਾਸਮ ਨੇ ਅਜੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਮਾਂ
ਦਾ ਢੁੱਧ ਚੁੰਘਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਘਰ ਉੱਤੇ ਢੁੱਖਾਂ ਦਾ
ਪਹਾੜ ਟੁੱਟ ਪਿਆ । ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਘਰ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਖੱਚਕ ਗਏ ।

ਕਾਸਮ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਢੂਰੋਂ ਪਾਰੋਂ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
ਦਬਾਓ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲੈ ਪਰ ਨਵਾਬ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਕਾਸਮ
ਨੂੰ ਕੋਈ ਢੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਹੀ ਕਰੀ
ਗਿਆ । ਕੀ ਪਤਾ ਕੋਈ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸੁਆਣੀ ਆਵੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਲ ਹੀ
ਸੰਗੀੜੇ ਜਾਣ । ਪਰ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਟ ਤੇ ਬੋਟ ਜਿਹਾ ਹਾਸਮ ।

ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਾਸਮ ਵਾਸਤੇ ਭੱਜ ਨੱਠ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਝੱਟ ਮੰਗਣੀ ਤੇ ਪੱਟ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਭਤੀਜਾ ਵਿਆਹ ਲਿਆ । ਚਲੋ ਚੁੱਲਾ ਤਪੇਗਾ ਨਾਲੇ ਹਾਸਮ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਾਸਮ ਦੇ ਲੜ ਲਗੀ ਫਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਉਸ ਆਉਂਦਿਆ ਘਰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ । ਉਹ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਂ ਮ੍ਰਿਟਰ ਹਾਸਮ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੀ । ਪਰ ਮਾੜੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਫਜ਼ਲਾਂ ਦੀ ਪਖੰਡਣ ਅਤੇ ਅਤਿ ਕਮੀਨੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ । ਧੀ ਹੀ ਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਹਦਾ ਫਜ਼ਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਫੱਡੇ ਕੁਟਣੀ ਬੁੜੀ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੇਹ ਦੇ ਤੱਕਲੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ । “ਵੇਖ ਧੀਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੰਡ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕੇ । ਇਸ ਚੰਦਰੇ ਨੇ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਲਿਆ । ਇਹਦੀ ਤਾਂ ਛੋਹ ਹੀ ਚੰਦਰੀ ਏ । ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਲ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ।”

ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਲਾਣੀ ਮੰਜ਼ੀ ਤੇ ਪਿਆ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹਾਸਮ ਟਿਆਂਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਨਵਾਬ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮੁਸੀਬਤ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ । ਮਮਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਤੋਂ ਹਾਸਮ ਦਾ ਰੋਣਾ ਸਹਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਉਸ ਫਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਪਰ ਬੁੱਢੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਟਾਕ ਪੈਂਦੀ, “ਹਾਂ ਹਾਂ ਹਸਾਏ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂ ਏ । ਰੋਂਦੇ ਦੇ ਹੀ ਉਲਾਂਭੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।”

ਨਵਾਬ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਬੁਝ ਗਿਆ । ਕਾਸਮ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਹਾ ਪਰ ਪਾਸਾ ਹੀ ਪੁੱਠਾ ਪਿਆ ।

“ਚਾਚਾ, ਤੇਰੇ ਮੰਡੇ ਪਿੱਛੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਨਾਨੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣੀ । ਜੇ ਤੇਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਕੰਮ ਅੱਡ ਕਰ ਲੈ ।”

ਕਾਸਮ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਯਾਨੀ ਫਜ਼ਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੱਸ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਉਹ ਐਨਾ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਹ ਐਨਾ ਰੁੱਖਾ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਬੋਲੇਗਾ ।

ਕਾਸਮ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਬੁਝ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨਿਆਈ ਵਾਲਾ ਝੋਟੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਰਗਾ ਟੱਕ ਕਾਸਮ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਕੱਲਰ ਨਾਲ ਲਗਵਾਂ ਖੂਹ ਲੈ ਲਿਆ । ਚੌੜੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਰਾਤੇ ਰਾਤ ਸਿਰ ਸਿਰ ਉਚੀ ਕੰਧ ਨਿਕਲ ਗਈ ।

ਫਜ਼ਲਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੋਚਾ ਪਾਂਡੂ, ਨੀਲ ਬੜੀ ਫੇਰ ਘਰ ਲਿਸ਼ਕਾ ਲਿਆ ।

ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਟ ਖਾ ਕੇ ਉਦਾਸੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਛੱਪੜੀ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਝਿੜੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੁੱਲੀ ਪਾਈ । ਵਾਧੂ ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਉਸ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ । ਇੱਕ ਦੁੱਧ ਵਾਲੀ ਗਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਰੱਖ ਲਈ ਅਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਹੀਸ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜਿਹੇ ਬਿੜੇ ਕੌਲ ਛੱਪਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੁੱਲੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਰੁਖ ਹੋ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਧਾਰ ਲਈ । ਚੁੰਘਣੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਾ ਉਹ ਹਾਸਮ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ । ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਬੰਨੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਝੂਟਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦਾ । ਕਹੀ, ਖੁਰਪਾ, ਦਾਤਰੀ, ਪਰ ਕੰਨ ਉਹਦਾ ਸਦਾ ਹਾਸ਼ਮ ਵੱਲ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੁੱਪਟੇ ਯਾਨੀ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਬਣਾ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਪਿੱਠ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਬਲਦਾਂ ਮਗਰ ਤੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹਾਸ਼ਮ ਜਿਉਂ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਟਿਆਂਕਣ ਲੱਗਾ, ਵਾਹਵਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਛਿਣ ਨਾ ਰੋਣੋਂ ਹਟਿਆ । ਨਵਾਬ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁੱਧ ਵਾਲੀ ਚੁੰਘਣੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਪਰ ਬਾਲ ਨੇ ਹੋਠ ਨਾ ਦੱਬੇ । ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਟਾ ਮਲ ਤਵੇ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਾਈ ਪਰ ਬਾਲ ਦੇ ਰੋ ਰੋ ਸੰਘ ਘਿੱਧਿਆਣ ਨਾਲ ਤਰਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਜਿੱਝ ਵੀ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤਵਾ ਸਣੇ ਕੱਚੀ ਰੋਟੀ ਪਰਾਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ । ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ । ਕੌਲੀ ਤੇ ਚਮਚਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਟੱਲੀ ਵਜਾਈ । ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤਾੜੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਮਾਘੇ ਮਾਰੇ, ਗਿੱਧਾ ਪਾਇਆ । ਆਹ ਅਰ ਅਰਰਰਰਰ ਅਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ । ਪਰ ਬਾਲ ਰੋਣੋਂ ਨਾ

ਹਟਿਆ । ਕਿਤੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਪੀੜ ਈੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪੋਲੇ ਹੱਥ ਪੇਟ ਟੋਹਿਆ ਪਰ ਪੇਟ ਤਾਂ ਰੂੰ-ਵਰਗਾ ਪੋਲਾ ਸੀ । ਸੀ-ਸੀ, ਸੀ-ਸੀ ਕਰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਾਇਆ । ਪਰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਤਾਂ ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਉਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । “ਬਹੁੜੀ ਓਏ, ਰੱਬਾ ! ਕੀ ਯਤਨ ਕਰਾਂ ?” ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਨਰਮ ਦੁਪਹਿਰਾ ਹੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਾ ਕਾਰਗਰ ਹੋਇਆ । ਰੋਂਦੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਮੇਡੇ ਲਾ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਉਹ ਵੱਟੇ ਵੱਟ ਹੋ ਤੁਰਿਆ । “ਆਹ ਤੇਰਾ ਰੁੱਖ, ਆਖ ਵੇਖ ਛੁੱਲ, ਆਹ ਤੇਰੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ।” ਖੂਹ ਤੇ ਆ ਗਿਆ । ਟਿੰਡਾਂ ਛੋਲਕੀ ਵਾਂਗ ਤਾਲ ਦੇ ਕੇ ਵਜਾਈਆਂ । ਗਾਧੀ ਤੇ ਬੈਠ ਹੁਲਾਰਾ ਖਾਧਾ । ਢੱਕ ਦਾ ਨਰੰਗੀ ਛੁੱਲ ਤੋੜਿਆ । ਪਰ ਬਾਲ ਦੀ ਰੋਣ ਸੁਰ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਈ । ਕਰੋਧ ਦਾ ਹੌਕਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਜੱਨਤ ਨਸੀਬ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕੋਸਣਾ ਦਿਤਾ, “ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀਏ, ਤੇਰੀ ਥਾਂ ਖੁਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ । ਜਾਂ ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ !” ਅਤੇ ਬੇਵਸ ਹੈ, ਬੇ-ਉਮੀਦ ਹੈ ਖੂਹ ਦੀ ਮੁੰਡੇਰ ਨਾਲ ਢੋਹ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਰੋਂਦਾ ਬਾਲ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਗੋਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਦੇ ਛੁੱਟ-ਛੁੱਟ ਰੇ ਪਿਆ । ਉਸ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਅ ਸਨ । ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਰ੍ਵਾਂ-ਪਰ੍ਵਾਂ ਹਟਵਾਂ ਕੱਲਰ ਵਿੱਚ ਉਤੁਰਿਆਂ ਗੁੱਜਰਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ । ਕੌਣ ਸੁਣੇ ਡਰਿਆਦ । ਮਮਤਾ ਮਾਰੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਰੋ ਪੈਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਉਸ ਕੋਲ ਚਾਰਾ ਵੀ ਕੀ ਸੀ ।

ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹਟਵੀਂ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਗੁੱਜਰ ਔਰਤ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜੇ ਲਾਉਂਦੀ ਨਵਾਬ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਤੇ ਬਾਲ ਦਾ ਰੋਣਾ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੱਝਾਂ ਬੋੜਾ ਪਰ੍ਵਾਂ ਹਟਾ ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਖੂਹ ਤੇ ਸਿਸਕਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇੜੇ ਆਈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ ਹੱਥ ਵੱਧਾ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਰੋਂਦਾ ਬਾਲ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟਿਆ । ਬਾਲ ਚੁੱਪ ! ਪਰ ਨਵਾਬ ਪੀੜ ਤੇ ਕਰਬ ਨਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿਸਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਚਾਦਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਅੱਖਰੂ ਪੂੰਝੇ । ਜਦ ਤਾਈ ਗੁੱਜਰੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਝੁੱਗੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਉਠਕੇ ਉਹਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਕੱਲਰ 'ਚੋਂ ਵਲ ਕੇ ਮੱਝਾਂ ਉਸ ਬਲਦਾਂ ਲਈ

ਰਾਖਵੇਂ ਘਾਹ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । “ਖਾਓ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀਓ” ਅਤੇ ਆਪ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਝੁੱਗੀ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ।

ਗੁੱਜਰੀ ਨੇ ਚੌਥੀ ਰੋਟੀ ਸੇਕ ਕੇ ਛਾਬੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ । ਤਵਾ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ਬਾਲ ਨੂੰ ਸਣੇ ਚੁੰਘਣੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ । “ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੀ ਆਂ । ਰੋਟੀ ਖਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀ ਆ ਕੇ ਪਤਾ ਲੈ ਲਵੀਂ ।” ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਵਾਬ ਦੀ ਹਾਂ ਨਾਂਹ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਝੁੱਗੀ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ । ਮੱਝਾਂ ਹੱਕੀਆਂ ਤੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਨਵਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਉਤਰਾਅ, ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜੁਸੇ ਵਿਚ ਵੇਗ-ਮਈ ਮਿਠਾਸ ਜਿਹੀ ਭਰ ਗਈ । ਜਵਾਨ ਗੁੱਜਰ ਔਰਤ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ, ਮਿੱਠੀ ਸੀਰੀਂ ਜਬਾਨ ਫਿਰ ਰੰਗ ਰੂਪ । ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਰੋਟੀ ਖਾ ਉਹ ਕੰਮੀ ਕਾਰੀਂ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਪੱਠਾ ਦੱਬਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ । ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਬੰਨ੍ਹ ਉਸ ਕੱਲਰ ਵੱਲ ਡੇਰੇ ਦਾ ਰੁੱਖ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਆਵਾਂ ।

ਗੁੱਜਰ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਤ ਅੱਠ ਘਰ ਸਨ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਕੁਨੂੰ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਦੀਆਂ ਛੱਪਰਾਂ ਛੰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਡੇਰੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੱਝਾਂ, ਝੋਟੀਆਂ, ਕਟੂ, ਪਲੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਨੇੜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਹ ਨੂੰ ਉਸ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹਦਾ ਬਾਲ ਸੀ ।

ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਨਿੱਘੇ ਨਰਮ ਅਤੇ ਗਰਮ ਬਿਸਤਰ ਤੇ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲਈ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਬਾਬਾ ਅਤੇ ਅਧਖੜ ਬੰਦਾ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਔਰਤ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਜਿਹੜੀ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹਟਵਾਂ ਮੱਝ ਦੀ ਧਾਰ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਲਾਮ ਦੁਆ, ਅਲੈਕ ਸਲੈਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੁੱਢੇ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਮੂੜ੍ਹ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਇਆ । ਦੂਜੇ ਮਰਦ ਨੇ ਹੁੱਕੇ ਦੀ ਨੜੀ ਉਸ ਵਲ ਫੇਰੀ ਪਰ ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੰਬਾਕੂ

ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ । ”

ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਨੜੀ ਸਹਾਰ ਧਾਰ ਕੱਢ ਹਟੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦਾਰਾਂ ?
ਪੁੱਤਰ ਰੋਟੀ ਲਿਆਓ ! ਚੌਪਈ ਆਇਆ ਏ । ”

ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੱਝ ਥਲੇ ਕੱਟੀ ਛੱਡੀ ਅਤੇ ਟੋਕਣੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਚੁਲ੍ਹੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖੀ
ਅਤੇ ਹੱਥ ਧੋ ਰੋਟੀਆਂ ਚੋਪੜਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਫਿਰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਟੀ
ਪਰੋਸ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ।

ਨਾਂਹ-ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਘਿਓ ਵਿੱਚ ਤਰ ਬਤਰ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ
ਪਈ । ਮਾਈ ਅੱਗੇ ਰੋਟੀ ਰੱਖ ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਚੱਕ ਛਿਆ । ਦੋ ਵਾਰ ਲਾਡ
ਨਾਲ ਉਛਾਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਬੋੜਾ ਹਟਵਾਂ ਬੈਠ ਗਈ ।

ਫਿਰ ਮਾਝੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਭਰੇ ਛੰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲ
ਪਈਆਂ । ਬੁੱਢੇ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਨਵਾਬ ਤੋਂ ਕੁਰੇਦ-ਕੁਰੇਦ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ
ਨਵਾਬ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੀ ਵਿਖਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਗੁੱਜਰ ਪਰਿਵਾਰ ਹਮਦਰਦੀ
ਅਤੇ ਤਰਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ।

“ਚੰਗਾ, ਭਲੇ ਲੋਕੋ, ਰਾਤ ਚੇਖੀ ਲੰਘ ਗਈ ਏ । ਕੋਈ ਡੰਗਰ ਈ ਨਾ
ਖੁਲ੍ਹੇ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ । ” ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਮੁੰਡਾ ਲੈਣ ਲਈ ਦਾਰਾਂ
ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾਏ ।

ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਘੂੰਕ ਸੁੱਤੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟਿਆ, ਚੁੰਮਿਆ
ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੇਦਿਲੀ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਨਵਾਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਨਵਾਬ ਦੇ ਕੰਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਸਰਗੋਸ਼ੀ ਟਕਰਾਈ ।

“ਇਹਨੂੰ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ । ”

ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰ ਇਹ ਬੋਟ ਨਹੀਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਵਾਂ
ਤੋਂ ਪਲਦੇ । ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਲੱਭ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਦੇ । ”

ਪਰ ਨਵਾਬ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ-ਕਹਿੰਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ, “ਮਾਂ ਜੀ, ਇਕ ਧੱਕਾ ਖਾ
ਬੈਠਾਂ । ਕੀ ਪਤਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਿਲੇ ਕਿ ਅਗਲੇ ਹਾਲੋਂ ਵੀ ਜਾਵਾਂ । ”

ਅਤੇ ਉਹ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਡੇਰਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ਉਸ ਚਾਦਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ । ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਡੇ ਸਨ । ਹਾਸ਼ਮ ਫਿਰ ਟਿਆਂਕ ਪਿਆ । ਉਸ ਝੁੱਗੀ ਵਿੱਚ ਆ ਦੀਵਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਕੋਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤੋਤਲੀ ਜਬਾਨ ਨਾਲ ਤੋਤਕੜੇ ਗਏ । ਪਰ ਰਾਤ ਅੱਧੀ ਹੋ ਗਈ । ਰੋਂਦੇ ਬਾਲ ਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਬੈਠ ਗਈਆਂ । ਰਗਾਂ ਖੁਸ਼ਕ ਪਰ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਲਾਲ ਹੋਂਠ ਪੀਲੇ ਕਾਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਨਵਾਬ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ ਪਿੜ ਬੰਨ੍ਹ ਖਲੋਤੀ । ਉਬਾਲ ਉਂਠਿਆ, 'ਡੇਰੇ ਦਾਰਾ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂ । ਪਰ ਕੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾਂਗਾ ? ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ ? ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਹਿਸਾਨ ਬੱਲੇ ਦੱਬਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਛੁੱਲ ਤਾਂ ਪਲੋਂ ਪਲ ਮੁਰਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ?' ਘੜੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ । ਸੁੱਕਾ ਕਪਾਹ ਪਾਨ ਜੋਗਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਖੂਹ ਤੋਂ ਟਿੰਡ ਭਰ ਲਿਆਵਾਂ । ਟਿਆਂਕਦਾ ਬਾਲ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲਿਟਾ ਉਹ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖੂਹ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਟਿੰਡ ਭਰਕੇ ਕੱਢੀ । ਜਦ ਮੁੜਕੇ ਕੁਲੀ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬਾਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਆਈ । ਜਾਹ ਜਾਂਦੀਏ ! ਲੱਤਾਂ ਛੁੱਲ ਗਈਆਂ । ਦਿਲ ਛੱਟੜ ਪੱਛੀ ਵਾਂਗ ਫੜਕਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਕੀ ਵੇਖਾਂਗਾ ? ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਾਂ ਤੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਮਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਲਵਾਂ । ਮੁੜ ਪਿਆ । ਚਾਰ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ । ਖੜਕਦੇ ਬਰਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ । ਪਿੱਛੇ ਕੰਨ ਲਾਇਆ । ਕੋਈ ਬਿੜਕ ਨਾ ਹੋਈ । ਵੇਖ ਤਾਂ ਲਵਾਂ । ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਮੁੜ ਪਿਆ । ਝੁਗੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਰ ਜਕੜੇ ਗਏ । ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ । ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਕੀ ਮੈਂ ਖਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਦਾਰਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ਮ ਉਹਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਗੁਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਚਿਪਕੀ ਜਬਾਨ ਪੂਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਲਾਹੀ । ਬੁੱਕ ਨਿਗਲ ਸੰਘ ਤਰ ਕੀਤਾ । ,

“ਦਾਰਾਂ, ਐਨੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਤੇ ਤੂੰ।”

“ਹਾਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੌਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇ ।” ਉਹਦੇ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਅਪਣੱਤ ਜਿਹਾ ਰੋਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਸਲੇ ਭਰਿਆ ਠਰੰਮਾਂ ।

ਕੁਝ ਪਲ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਐਹੜੀ । ਉਹ ਮਜ਼ੇ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਐਨੀ ਕਾਲੀ ਥੋਲੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਦਾਰਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।”

“ਹੂੰ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਬਾਲ ਨੂੰ ਰਵਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ।” ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਹੱਕ ਜਤਾਇਆ ।

ਨਵਾਬ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਦਾਰਾਂ, ਮੈਂ ਕਲੂ-ਕਲੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤੇਰੇ ਅਹਿਸਾਨ ਹੇਠਾਂ ਦਬਿਆ ਗਿਆ । ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖਾਂ ?”

ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀਲਿਆ, ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੂਹ ਮੰਨ ਲਵੇ ਉਹਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਰੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਤੜਪੀ । ਛੋਹਰ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਂਦਾ ਹੋਣਾ ਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਤਿਆਂ ਛੱਡ ਉਂਠ ਤੁਰੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ, ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ, ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਂ ਲੱਭੋ ।”

ਨਵਾਬ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹੋਕਾ ਭਰਿਆ, “ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਗੱਲ ਏ, ਦਾਰਾਂ । ਜੇ ਇਹਦੇ ਨਸੀਬਾਂ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਸੈਨਾ ਹੀ ਨਾ ਮਰਦੀ । ਫਿਰ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਾਂ ? ਕੌਣ ਬਣੇਗੀ ਇਹਦੀ ਮਾਂ ?”

ਦਾਰਾਂ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਂਠ ਖੜੋਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਬਣਾਂਗੀ ਇਹਦੀ ਮਾਂ ।”

ਨਵਾਬ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈਆਂ । “ਇਹ ਕਿਵੇਂ !”

“ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬਣਾਂਗੀ ਇਹ ਦੀ ਮਾਂ । ਮੈਂ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਚਲੀ ਆਂ । ਸੋਚ

ਲੈ । ਜੇ ਮਰਜੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹਾਂ ਕਹੀਂ ।" ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਉਹ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ
ਹੋ ਗਈ ।

ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੱਕ ਅੱਖ ਨਾ ਲੱਗੀ । ਦੋ ਬੋਲ ਉਹਦੇ
ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਖੜਕਦੇ ਰਹੇ । ਸੌਚ ਲੈ, ਮਰਜੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹਾਂ ਕਹੀਂ ਮੈਂ - ਮੈਂ
ਬਣਾਂਗੀ ਇਹਦੀ ਮਾਂ । ਪਰ ਇਹ ਚੱਕਰ ਕੀ ਏ ? ਕੀ ਦਾਰਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਸੁਦਾ ਨਹੀਂ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ? ਤੜਕਸਾਰ ਇੱਕ ਨੀਂਦ ਦਾ ਠੋਂਕਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਸਮ
ਨੂੰ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਚੁੰਘਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ।

ਮੂੰਹ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਹੀ ਉਸ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹਾਸਮ
ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਦਾ । ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਅਜੇ ਤੁਰਨ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਢਾ ਗੁੱਜਰ ਤੇ
ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਝੁੱਗੀ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸੇ । ਦਿਲ ਪੜਕਿਆ ਪਰ ਕੰਬਦੇ ਅਲੈਕ
ਸ਼ਲੈਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿੱਚ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ।

ਬੁੱਢੇ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ । "ਚੌਪਰੀ, ਦਾਰਾਂ ਮੇਰੀ ਧੀ ਏ । ਦਸ
ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਂ ਇਹਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੰਦ ਭਾਗਾ
ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਫੌਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੇਰੀ ਧੀ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਦਿਲ
ਟੁੱਟਾ ! ਅਸਾਂ ਸੌ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਬਿਠਾਣ ਦੇ । ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੜ ਲਾਉਣ
ਦੇ ਪਰ ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਆਖਰ ਜਵਾਨ ਧੀ ਉਮਰ ਭਰ ਘਰ
ਬਿਠਾਣੀ ਅੱਖੀ ਸੀ । ਅਸਾਂ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਘਰ ਟਿਕਾਣੇ ਵੇਖੇ, ਦੱਸੇ । ਪਰ ਉਹ
ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ । 'ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ
ਬਣਦੀ । ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੀ । ਤੁਸੀਂ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਦਈ ਜਾਓ । ਐਨੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ
ਮਹਿੰਗੀ ਨਹੀਂ ।' ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਖੁਦਾ ਦੀ ! ਕੱਲ੍ਹੂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜੇਹੇ ਬਾਲ ਨੇ
ਕੀ ਜਾਦੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ-ਮਮਤਾ ਜਾਗ ਪਈ । ਕੱਲ੍ਹੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਬਾਲ
ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਣ ਤੇ ਘਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਖ ਰਹੀ ਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ
ਰਜਾਮੰਦੀ, ਤੇਰੀ ਮਰਜੀ ਜਾਨਣ ਬਾਰੇ ਆਏ ਹਾਂ ।"

ਫਿਰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਬੇਗਮ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਂ ਨੇ ਹੱਕ

ਨਿਕਾਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਦਾ ਚਿਗਾਂ
ਤੋਂ ਲੱਗਾ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲਿਆ ਜਦ ਹਾਸ਼ਮ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਬੇਗਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਉਪੁਣੇ ਅਤੇ ਮਿੱਠੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਹਰ
ਇੱਕ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਘਰ ਖੇਤ ਦਾ ਕੰਮ
ਰੇੜ੍ਹ ਲਿਆ । ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਉਹ ਤਲੀ ਤੇ ਛਾਲੇ ਵਾਂਗ ਰੱਖਦੀ । ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਇੱਕ
ਅਤਿ ਨਿੱਘੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਘੜ ਸੁਆਣੀ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ
ਮਾਲਕਣ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ ਹੋ ਗਈ ।

ਹਾਸ਼ਮ ਚੌਥੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਜਦ ਸਰਦਾਰ ਬੇਗਮ ਨੇ ਜਪਾਨੀ ਖਿੱਡੌਣੇ
ਵਰਗੀ ਗੋਰੀ ਚਿੱਟੀ ਬੱਚੀ ਨਜ਼ਮਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਬਾਲ
ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਦੋਏਂ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹਾਂ ਤੋਂ । ਨਜ਼ਮਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ
ਸਰਦਾਰ ਬੇਗਮ ਜੱਨਤ ਨਸੀਬ ਹੋਈ । ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ ਉਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬੇਗਮ ਨੇ
ਹਾਸ਼ਮ ਤੇ ਨਜ਼ਮਾ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਲੈ ਭਲੇ ਲੋਕਾ, ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ,
ਮੇਰੀ ਧੀ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ । ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੋ ਨਾ ਹਟਾਈ ।”

ਪਰ ਨਵਾਬ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ
ਦਿਮਾਗੀ ਤੁਆਜਨ ਖੋ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਚੁਸਤ ਮੁੰਡੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਛੇਵੰਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ
ਸਕੂਲ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਘਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬੋਝ ਚੁੱਕਣਾ ਪਿਆ । ਰੋਟੀ
ਟੁੱਕ ਖੇਤੀ ਪਾਤੀ । ਫਿਰ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਨੱਜੋਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰ
ਖੁਰਕਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਾ ਮਿਲਦੀ । ਤਿੰਨ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਨਵਾਬ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸੁਰਤ
ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਫੌਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਹਾਸ਼ਮ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲ
ਦੀ ਨੱਜੋਂ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਆਖਰੀ ਸਾਇਆ ਵੀ ਉਠ ਗਿਆ ।

ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਘਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹੀ ਹਾਸ਼ਮ ਦੇ ਕੰਧੇ ਆ ਪਈ । ਦਿਨ ਰਾਤ
ਜਫਰ ਜਾਲਦਿਆਂ ਦੋ ਢਾਈ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ । ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਨੱਜੋਂ ਕੂਲੇ ਗੁਲਾਬੀ
ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਂਦੀ । ਗੁੜ-ਗੰਢਾ ਜਾਂ ਅਚਾਰ ਜਾਂ
ਚਟਣੀ ਕੁੱਟ ਰੋਟੀ ਪੋਣੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਖੇਤ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਹਾਸ਼ਮ ਦੂਰੋਂ ਜਦ ਨੱਜੋਂ

ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਖਿੜ ਭਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬਾਲੜੀ ਨੱਜੋਂ ਮਾਲੂਕ ਕੂਲੇ ਹੱਥ ਫੂਕੇ ਅਤੇ ਬਲੋਰ ਵਰਗੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਧੂੰਏ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਕਰੇ ਜਾਂ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਖੇਤ ਆ ਕੇ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਕਰੇ । ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕਿ ਉਹਦੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਮੋਹ ਮਾਰੀ ਖੇਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਵੀਰੇ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।”

ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਨੱਜੋਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹ ਹੱਥਲਾ ਕੰਮ ਵਿੱਚੇ ਛੱਡ ਅਗਲ ਵਾਂਹਡੀ ਉਠ ਭੱਜਦਾ ਤੇ ਝੱਪਟ ਕੇ ਨੱਜੋਂ ਨੂੰ ਮੌਢੇ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਖੂਹ ਤੱਕ ਨਾ ਉਤਾਰਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੇਰੀ ਗੁੜੀਆ ਭੈਣ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਭੀ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ।” ਅਤੇ ਨੱਜੋਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਛਲਕ ਪੈਂਦਾ । ਫਿਰ ਹਾਸ਼ਮ ਉਹਨੂੰ ਖਿੱਚਕੇ ਗੋਦੀ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਭੈਣ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾਂ ਤੇਰੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਦਿਨ ਨੇ । ਤੂੰ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਕਰ ।”

ਨੱਜੋਂ ਕਹਿੰਦੀ, “ਵੀਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਏ ।”

ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁਰਕੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ । ਹਾਸ਼ਮ ਦਾ ਵੀ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਹੜਾ ਦਿਲ ਲਗਦਾ ਸੀ । ਕਹੀ ਦੇ ਹਰ ਟੱਕ, ਖੂਹ ਦੇ ਹਰ ਗੋੜ੍ਹੇ, ਹਲ ਦੇ ਹਰ ਮੌੜ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਪਹੇ ਤੇ ਨੱਜੋਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦਾ । ਰੋਟੀ ਖਾ ਉਹ ਕੰਮ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨੱਜੋਂ ਕੋਲ ਖੇਡਦੀ ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਤਿੜਾਂ ਪੁਟ-ਪੁਟ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਮੀ ਘਰ ਮੁੜਨ ਲਗਿਆਂ ਜਦ ਹਾਸ਼ਮ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕਦਾ ਤਾਂ ਨਜ਼ਮਾ ਵੀ ਪੱਠੇ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਕਰਦੀ ।

“ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਭੈਣ, ਭਰਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੈਣਾ ਨਹੀਂ ਪੱਠੇ ਚੁੱਕਦੀਆਂ ।”

ਫਿਰ ਉਹ ਬਲਦ ਹਿੱਕ ਮਗਰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਘਰ ਆ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਂਦੇ ਖਾਂਦੇ, ਪੱਠਾ ਦੱਬਾ ਪਾ, ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾ ਮੰਜ਼ੀ ਤੇ ਪਏ ਬੁਝਾਰਤਾਂ, ਛੁਟਕਲੇ ਅਤੇ ਅੜੈਣੀਆਂ ਸੁਲਝਾਂਦੇ । ਨਜ਼ਮਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ, ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ਮ ਕਿਸੇ ਪਰੀ, ਕਿਸੇ ਰੂਪਮਤੀ ਸੋਹਜਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਜਾਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ,

“ਵੀਰੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਸੀ ?”

“ਹੁੰਹਾਂ, ਹਾਂ, ਹਾਂ ਨਜ਼ਮਾ, ਪਰੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜਾਦੀਆਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ।”

ਨਜ਼ਮਾ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ?”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਨਾ ਮਾਂ ਤੋਂ, ਨਾ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ । ਹੋਰ ਸਭ ਤੋਂ ।”

“ਅਤੇ ਵੀਰੇ, ਸ਼ਹਿਜਾਦਾ ?”

“ਹਾਂ, ਸ਼ਹਿਜਾਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।”

ਅਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮੇਰੇ ਵੀਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ?”

“ਉਹ ਹਾਂ ਹਾਂ ।”

ਅਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਇਹ ਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਮਾ, ਤੇਰੇ ਵੀਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੋਹਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ’ ਅਤੇ ਉਹ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨੀਂਦ ਦੇਵੀ ਨਾ ਆ ਬਿਗਾਜਦੀ । ਕਦੀ ਕਦੀ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਮਾਹੌਲ ਸੋਗਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਪੂੰਝਦੇ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਹਾਸ਼ਮ ਕਿਤੋਂ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸੀਮਿੰਟ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਰੇਤਾ ਰਲਾ ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਦੇ ਉਤੇ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾਈ । ਉਤੇ ਥੱਲੇ ਦੋਹੀਂ ਥਾਈਂ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ‘ਨੱਜੇ ਦਾ ਖੂਹ’ । ਮੌਣ ਦੇ ਉਤੇ ਤੁਰਦੀ ਨਜ਼ਮਾ ਨੇ ਤਾਜੇ ਸੀਮਿੰਟ ਤੇ ਦੋ ਪੈਰ ਧਰੇ ਤੇ ਪੈਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣ ਗਏ । ਹਾਸ਼ਮ ਬੜਾ ਹੱਸਿਆ, “ਨੱਜੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੂਹ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ।

ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਅੰਗੂਠੇ ਲਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਈ ਕਰ ਲਿਆ ਏ । ”

ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨੱਜੋਂ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ । ਕੀ ਕੀ ਯਤਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਨੱਜੋਂ ਦਾ ਤਾਪ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ । ਤਿੰਨ ਦਿਨ, ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜ੍ਹਫੀ ਅਤੇ ਰੌਬੇ ਦਿਨ ਉਹ ਹਾਸ਼ਮ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ । ਹਾਸ਼ਮ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸਤੰਸ਼ਟ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਜੰਨਤ ਹੀ ਉੱਜੜ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਲਾ ਪਾਣੀ ਬਣ ਗਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਤਿੱਪ ਵੀ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਨਾ ਸੁੱਟ ਸਕੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਰਾ ਪਾਣੀ ਕਪਾਲ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਕਰਬ ਅਤੇ ਪੀੜ ! ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁੰਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ! ਅਣਹੋਣੀ ਸੱਟ ! ਉਹਨੂੰ ਸਕਤਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਹਸਦੀ ਹਸਾਉਂਦੀ ਟਹਿਕਦੀ ਚੰਪਾ ਕਲੀ ਨਜਮਾਂ ਮਣਾ ਮੂੰਹੀ ਮਿੱਟੀ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਗਈ ।

ਬੜੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਮਾਈਆਂ ਨੇ ਪੀੜਾਂ ਭਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ-ਸੁਣਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਹਾਸ਼ਮ ਉਤੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਟੁੱਟ ਪਏ ਸਨ । ਚੁੱਪ, ਨਾ ਹੂੰ ਨਾ ਹਾਂ । ਨਾ ਪਾਣੀ, ਨਾ ਰੋਟੀ । ਸੁੱਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਿਲਾਣ ਨਾ ਨੀਦ ।

“ਸੁਖ ਮੈਂ ਬਹੁ ਸੰਗੀ ਭਏ ।” ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਵੰਡਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਣ ਵਾਲਾ ਟੋਹ-ਟੋਹ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰਾ ਸਾਤਾ ਹੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਭੁੱਖਿਆਂ, ਤਿਹਾਇਆਂ, ਉਨੀਂਦਿਆਂ ਪਰ ਨੀਮ ਬੋਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਬਲਦ ਉਸ ਪੰਜਾਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਫਸਾਏ । ਪਰ ਨੀਮ ਬੋਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸ ਰੁੱਖੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਪਹੇ ਤੇ ਨਜਮਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਭਟਕਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਜਦ ਨਿੱਕੀ ਬਲੋਚ ਕੁੜੀ ਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਧਾ, ਇੱਕ ਪਲ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਰੂਹ ਖਿੜੀ । ਪਰ ਫਿਰ ਦਿਲ ਰੂਹ ਦਿਮਾਗ ਧੱਕਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸੀਮਿੰਟ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਨੱਜੋਂ ਦਾ ਖੂਹ ਅਤੇ ਨੱਜੋਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪਈ ਤਾਂ ਰੋਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਮਿਲ ਗਈ । ਪੈਰ ਚਿੱਤਰ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਉਹ ਛੁੱਟ-ਛੁੱਟ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ । ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕੇ

ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੜ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਣੀ ਕਪਾਲ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜ ਪਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਖੁਸ਼ਕ ਚਸ਼ਮੇ ਉਬਲ ਪਏ । ਦਿਮਾਗ ਹੌਲਾ ਹੋਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਮੀਟੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਨੀਂਦ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਬਣ ਗਈ ।

ਖੂਹ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਆਈਆਂ ਬਲੋਚ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲ ਖੜਕਦੇ ਰਹੇ । ਗਾਗਰਾਂ ਤੇ ਕਲਸੇ ਗੜਵੇ ਬਗਬਗਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਨਰਮ ਕਲਾਈਆਂ ਦੇ ਕੰਗਣ ਛਣ ਛਣਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੀਆਂ ਜਾਕਟਾਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸ਼ੀਸੇ ਚਮਕਦੇ ਤੇ ਮੇਡੀ ਦਮਕਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਨਾ ਆਈ । ਦਿਨ ਗਿਆ, ਰਾਤ ਗਈ, ਦਿਨ ਸਿਖਰੋਂ ਢਲ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰੇ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਘਣੇ ਵਣ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੁਨਹਿਰੀ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਨੱਜੇ ਕਦੀ ਲੁਕ ਜਾਂਦੀ ਕਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਉਹ ਭਜਦਾ ਉਹਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ । ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨੱਸ ਜਾਂਦੀ । ਪਰਥਤ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਦਾ ਇੱਕ ਸੂਕਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਿਣ ਆਇਆ ਨੱਜੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਗਈ । ਉਸ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ, “ਨਾ, ਨੱਜੇ, ਨਾ । ਪਾਣੀ ਸੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਛੁੱਬ ਜਾਵੇਗੀ ।”

ਨੱਜੇ ਹੱਸਦੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਆ ਜਾ ਵੀਰੇ, ਲੰਘ ਆ । ਇਸ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਹ ਸ਼ਹਿਜਾਦੀ ਏ ਜਿਹਦੀ ਤੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਆਜਾ ਵੇਖ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।”

ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਨੱਜੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੀਸੇ ਦੀ ਸਿਲ ਤੇ ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਸੂਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । “ਨੱਜੇ, ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਤੂੰ ਐਨੇ ਦਿਨ ਕਿੱਥੇ ਰਹੀ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਰਿਹਾ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਬਹੁਤ ਰੋਇਆ ।”

“ਫਿਰ ਦਸਾਂਗੀ ਤੂੰ ਲੰਘ ਆ । ਲੰਘ ਆ ਵੀਰੇ, ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਪੰਘਰ ਜਾਏਗਾ । ਲੰਘ ਆ ਤੈਨੂੰ ਰੂਪਮਤੀ ਸ਼ਹਿਜਾਦੀ ਦਿਖਾਵਾਂ । ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਏ ।”

ਕੜਕ ਨਾਲ ਜੰਮੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਾੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਨਜ਼ਮਾ ਹੇਠਾਂ

ਨਿੱਘਰ ਗਈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵੱਜੇ। ਉਹਨੂੰ ਝੁਣਖੁਣੀ ਆਗਈ। ਉਸ ਚੀਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਨਜ਼ਮਾ” ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਗਿੱਲੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਆ ਟਿਕੇ। ਨੀਂਦ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ।

“ਅੱਲ ਹਮਦੇ ਉਲਿਲਾ ਹੇ ਵਾਹਦ ਹੁ ਲਾ ਸ਼ਰੀਕ ਐ ਕਾਦਰੇ ਮੁਤਲਕ ਰਹਿਮ ਕਰ, ਰਹਿਮ ਕਰ, ਰਹਿਮ ਕਰ।” ਕਿਸੇ ਮੱਧਮ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਦੁਆ ਪੜੀ ਤੇ ਕੂਲਾ ਜਿਹਾ ਕੱਪੜਾ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਫਿਰਿਆ।

“ਹੋਸ਼ ਕਰ ਜੀਵੇਂ, ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟ।”

“ਨਾਜੋ ?” ਉਸ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹੋਸ਼ ਕੀਤੀ, “ਨ ਨਾਜੋ।”

“ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟ ਜੀਵੇਂ, ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਗੁਲਨਾਰ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟ ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਮੈਂ ਹਾਂ ਗੁਲਨਾਰ ਬਾਨੇ, ਬਲੋਚ ਸਰਦਾਰ ਜਾਫਰ ਖਾਂ ਦੀ ਧੀ।”

ਹਾਸ਼ਮ ਹੁਣ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥੋੜਲ ਪਲਕਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਬਲੋਚ ਸੁੰਦਰੀ ਗੁਲਨਾਰ ਦੀਆਂ ਰੇਸ਼ਮੀ, ਫੁਲੇਲ ਮਹਿਕ, ਮੀਢੀਆਂ ਪਲੰਮ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। “ਹੋਸ਼ ਕਰ ਜੀਵੇਂ, ਤੂੰ ਕਲ੍ਹ ਦਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਏਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਨੂੰ ਖੂਹ ਤੋਂ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਬੂਟੀਆਂ ਘੋਲ ਪਿਲਾਈਆਂ। ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਵੇਲਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਸਿਰਾਹਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੱਟੀ, ਜੀਵੇਂ। ਹਕੀਮ ਬਾਬਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਵਾਜ ਨਿਕਲੇ ਜਾਂ ਅੰਗ ਫਰਕੇ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰੋ।” ਬਲੋਚ ਸੁੰਦਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੀਵੀ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇਹੱਥ ਫੇਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਕੋਈ ਖਾਬ ਹੀ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਤੇ ਚੂੰਢੀ ਵੱਡ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ। ਬਹੁ ਰੰਗੇ ਪਸਮੀਨੇ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅੰਦਰਸ ਵਾਲੇ ਖੇਮੇ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਹਕੀਮ ਫਿਰ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਚੀਨੀ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੋਈ ਬੂਟੀ ਹੋਰ ਪਿਆਈ। ਫਿਰ ਗੁਲਨਾਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਮੌਢੀਆ ਤੋਂ ਸਹਾਰ ਵੱਡੇ ਗੌਲ ਸਿਰਹਾਣੇ ਨਾਲ ਢੋਹ ਲਵਾਈ। ਨਾਜੁਕ ਗੁਲਾਬੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਮਚ ਫੜ ਖਮੀਰਾ ਗੋਜਬਾਨ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ।

ਉਹ ਖਾ ਗਿਆ । ਹਾਸ਼ਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹਦਾ ਰੰਗ ਉਹ ਨਜ਼ਮਾ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਭੁਖੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਨੇ ਮਾਜੂਨਾ ਵਿਚੋਂ ਬਲ ਪਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੋ ਗਈ ।

ਬਲੋਚ ਸੁੰਦਰੀ ਗੁਲਨਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜੀਵੇਂ, ਇਹ ਨਜ਼ਮਾਂ ਕੌਣ ਏ ?”

ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗਾ । “ਹੂੰ ਹਾਂ ਹਾਂ ਨਜ਼ਮਾ, ਹਾ ਨਾਜੇ ।” ਉਸ ਹੋਕਾ ਭਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਨਾਜੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ, ਮੇਰੀ ਹੂਹ, ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੰਧ, ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ ।”

ਗੁਲਨਾਰ ਦੇ ਸੂਹੇ ਗੁਲਾਬੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਲਿੱਤਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਉੱਭਰੇ ।

ਹਾਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਹੰਥੂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਉਸ ਲੰਬਾ ਹੋਕਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਨਜ਼ਮਾ ਹੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਸਹਾਰਾ ਸੀ । ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ, ਖਿੱਡੋਣਾ ਜਿਹੀ ਭੈਣ ਜਿਹਨੂੰ ਮੌਤ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਖੋਲ ਲਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਸਹਾਰੇ ਟੁੱਟ ਗਏ ।”

ਬਲੋਚ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੇ ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਲਿੱਤਣ ਉੱਭਰੀ ਸੀ ਸੰਘੂਰੀ ਸੇਬ ਵਾਂਗ ਦਗਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸੂਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਨਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜੀ ਬਲੋਚ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜੀਵੇਂ, ਹੋਰ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ?”

ਤੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਅਟਕ-ਅਟਕ ਆਪਣੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਕਾਸ਼ ! ਖੁਦਾ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ ।”

ਗੁਲਨਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੂਲਾ ਗੁਲਾਬੀ ਹੱਥ ਹਾਸ਼ਮ ਦੇ ਹੋਠਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ । “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਜੀਵੇਂ, ਖੁਦਾ ਲੰਬੀ ਹਿਆਤੀ ਦੇਵੇ ।” ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਲੋਚ ਨੌਢੀ ਨੇ ਭਿੱਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਂਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀਵੇਂ ਚੰਨਾ, ਇਧਰ ਵੇਖ ਮੈਂ ... ਮੈਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਗੁਲਨਾਰ ਬਾਨੋ । ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ।”

ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਹੋਕਾ ਬੱਕਾ ਹੋਏ ਅੱਖਾਂ ਝਪਕੀਆਂ ।

ਮਿੱਠੀ ਮੱਧ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਬਲੋਚ ਹਸੀਨਾ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਹਾਂ

ਚੰਨਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਛੱਟਾਂ ਤੇ ਮਲ੍ਹੇਮ ਲਾਵਾਂਗੀ । ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਾਂ ।"

ਗੁਲਨਾਰ ਬਾਨੋ ਬਲੋਚ ਸਰਦਾਰ ਜਾਫਰ ਖਾਂ ਦੀ ਇਕਲੋਤੀ ਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਲੋਚ ਹਸੀਨਾ ਨੇ ਹਾਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੰਸੂ ਮੌਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚੁਗ ਲਏ । ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ ਇੱਕੋ ਡੀਕੇ ਹੀ ਪੀ ਲਈ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਡਫ- ਮਜ਼ੀਰਾ ਵੱਜਿਆ । ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਦੀ ਧੁਨ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁਰਾਂ ਬਖੇਰ ਗਈ । ਬਲੋਚ ਨੱਢੀਆਂ ਤੇ ਬਲੋਚ ਛੈਲਿਆਂ ਨੇ ਮਜ਼ੀਰੇ ਦੀ ਤਾਲ ਤੇ ਰੁਮਾਲ ਲਹਿਰਾਏ । ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੱਕ ਨਾਚ ਹੋਇਆ । ਨਜ਼ਰਾਂ, ਨਿਆਜ਼ਾਂ, ਵਧਾਈਆਂ, ਸਲਾਮੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਕੋਰਮੇ, ਸ਼ੋਰਬੇ ਅਤੇ ਅਖਨੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰੇ ਬਲੋਚ ਕਾਫਲਾ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ । ਕਾਫਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਠਾਂ ਉਠਣੀਆਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਮੇਲਾਂ ਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਬੰਨੇ ਘੁੰਗਰੂ ਛਣਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਹਰੀਆਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਲਾਲ ਪਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਮੇਲਾਂ ਤੇ ਸਿਤਾਰਿਆਂ, ਮੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਸਮੀਨੇ ਦੇ ਗੋਂਦਾ ਵਰਗੇ ਛੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ ਡਾਚੀ ਤੇ ਮਖਮਲੀ ਪਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ ਉਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ਮ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕਾਲੇ ਜਾਲੀਦਾਰ ਨਕਾਬ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਬਲੋਚ ਹਸੀਨਾ ਗੁਲਨਾਰ ਬੇਗਮ ਦਾ ਰੂਪ ਸੁੱਕਰ ਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਫਿਰ ਖੇਤ ਬੇ-ਵਾਰਸੇ ਹੋ ਗਏ । ਉਜੱੜ ਗਏ । ਖੂਹ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਗਾਧੀ, ਕਾਂਜਣ, ਢੋਲ, ਚਕਲੀ, ਮਾਹਲ, ਪਾੜਛਾ, ਬੈੜ, ਲੱਠ, ਧਕੜ, ਝਲਣ, ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਪੁੱਟ ਲਏ । ਸਿਰਫ਼ ਛੱਪੜੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਬਰੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਉਦਾਸੇ ਫਕੀਰ ਨੇ ਆ ਕੁਟੀਆ ਪਾਈ ਅਤੇ ਧੂਣੀ ਰਮਾਈ ।

ਕਾਫਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਕਿਆਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਕਦੀ ਬਾਗੜੀ ਲੋਹਾਰ, ਠੰਡੀ ਕੁੱਟ, ਕਦੇ ਗਿੱਦੜ ਮਾਰ, ਕੁਚ ਬੰਨ ਗੰਢੀਲੇ, ਕੱਢੂ ਖਾਣੇ, ਕੀਕਣੇ ਭੇਡ ਕੁੱਟ, ਬਾਵਰੀਏ, ਸਿਕਲੀਗਰ ਸਭ ਡੱਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਥੋਕੇ ਭਰ ਭਰ ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ।

ਕਈ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਕਿ ਗੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਬਲੋਚਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਉਤਾਰ

ਹੋਇਆ । ਉਠਾਂ ਤੇ ਮੱਸਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਬਲੋਚਾਂ ਤੇ ਗੁੱਜਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕਲੇ ਬੈਠ ਵਾਰਤਾ ਕੀਤੀ । ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੇ ਛੱਪੜੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਅੱਲਾ ਲੋਕ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾ ਕੀਤੀ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਖੂਹ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ । ਨਵੀਂ ਹਲਟੀ, ਨਵੀਂ ਮਾਹਲ ਪੈ ਗਈ । ਲੋਕਾਂ ਜਿਦੇ ਜਿਦੀ ਬਲਦ ਜੁੱਤੇ । ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਛੱਪੜੀ ਕੰਢਿਆਂ ਤੱਕ ਉੱਛਲ ਪਈ । ਉਠਾਂ ਤੇ ਰੰਗ, ਇੱਟਾਂ, ਚੂਨਾ, ਸੀਮਿੰਟ ਆ ਗਿਆ । ਸੀਮਿੰਟ ਲੱਗੀਆਂ ਤਿੰਨ ਇੱਟਾਂ, ਜਿਥੇ ਨਜ਼ਮਾ ਦਾ ਪੈਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਸੀ । ਪੈਰ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਮਕਬਰਾ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰ ਮਕਬਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਢੇਲ ਤੇ ਡੱਗਾ ਵੱਸਿਆ । ਮਿੱਠੇ ਚੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਮਹਿਕ ਪਈਆਂ । ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਮੇਲੇ ਤੇ ਆਏ । ਅਖਾੜੇ ਗੁੱਡੇ । ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਾਲੀਆਂ ਜਿੱਤੀਆਂ । ਕਵਾਲਾਂ ਨੇ ਕਵਾਲੀਆਂ ਗਾ ਗਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾ ਹੂ ... ਅਲਾ ਹੂ ਅਲਾਪਦਿਆਂ ਜਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ । ਫਿਰ ਭਰੇ ਇੱਕਠ ਵਿੱਚ ਬਲੋਚ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਮਕਬਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲਿਆ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਉਹਦੀ ਸੁਆਣੀ ਅੰਦਰ ਗਏ । ਜੋਤ ਲਾਈ ਅਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ, ਜਿਹਦੀ ਉਮਰ ਛੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਸੀ, ਗੋਰੀ ਚਿੱਟੀ ਜਪਾਨੀ ਖਿੱਡੌਣਾ ਜਿਹੀ, ਜੀਹਦੇ ਸੁਨਹਰੀ ਵਾਲ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਬਲੋਚ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਨੂੰ 'ਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਆ ਬੇਟੀ ਨਜ਼ਮਾਂ, ਆ ਵੇਖ ਪੈਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ।"

ਕੁੜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ ਅੱਬਾ, ਇਹ ਮੈਂ ਲਾਇਆ ਸੀ ।"

ਫਿਰ ਬਲੋਚ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਉਹਦੀ ਬੇਗਮ ਨੇ ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਮਕਬਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਹਰ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਲਾਉਣ ਤੇ ਦਰੂਦ ਪੜ੍ਹਨ ਗਿਆ ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਕਾਫਲਾ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ । ਹਰ ਇੱਕ ਵਰਗ ਵਿੱਚ

ਚਰਚਾ ਸੀ ਪਈ ਬਲੋਚ ਸਰਦਾਰ ਹਾਸ਼ਮ ਖਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੂਪਏ ਮਕਬਰੇ ਤੇ ਅਤੇ
ਖਰਾਇਤ ਵਿਚ ਖਰਚੇ । ਫਿਰ ਆਏ ਸਾਲ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ । ਨੱਜ਼ੇ ਦੇ ਖੂਹ
ਦਾ ਮੇਲਾ । ਅਤੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਗੁੱਜਰ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਬਲੋਚ ਕਾਫ਼ਲਾ
ਕਦੀ ਨਾ ਆਇਆ ।

ਅੈਕਸੋਡੈਂਟ

“ਸੁੱਖ ਵਸਦੀ ਰਹੇ ! ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਨਗਰੀ, ਧੰਨ-ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ । ਰਾਮਦਾਸ ਤੇਰੀ ਆਸ ।” ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰੋਟੀ ਦਾ ਡੱਬਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਉਹ ਗਿਲਵਾਲੀ ਗੇਟ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਚਾਟੀਵਿੰਡ ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਚੌਕ ਮੌਨੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬੜੇ ਉੱਤੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ । ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਚਾਰ ਹੀ ਵੱਜੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮੋਹਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ।

ਮੋਹਨ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਆਉਂਦਾ । ਸਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਫੜੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੁ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ । ਧੰਨ-ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਬਾਬਾ ਅਟਲ, ਕੌਲਸਰ ਬਾਬੇ ਚੌਕ, ਪਾਪੜਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਕਰਮੇ ਡਿਊੜੀ, ਅਮਰਤ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਰਾਮ ਬਾਗ ਗੇਟ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਏ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਤੇ ਠੰਡੀ ਖੂਹੀ, ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੱਕ ਉਹ ਕੱਠੇ ਜਾਂਦੇ । ਉਹ ਜਿਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਸੀ, ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਬੋੜਾ ਅੱਗੇ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਰੋਡ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਛੜਨ ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ, ਕੰਮ ਸਾਫ਼ ਸੁਭਰਾ ਅਤੇ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕਰੋ । ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲੋ ।”

ਫਿਰ ਪੰਜ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਘੁਗੂ ਚੀਖ ਕੇ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ ਤੇ ਅੱਧਾ ਪੇਣਾ ਘੰਟਾ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੋਹਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਦੋਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੌਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਵਿਛੜਨ ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਗਲੀ ਨੰਬਰ ਇਕ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਦਾ ਘਰ ਸੀ, ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਕਹਿੰਦਾ, “ਅੱਛਾ ਬੇਟਾ ਮੋਹਨ, ਸ਼ੁਭ ਰਾਤਰੀ ! ਦੱਬ ਕੇ ਖਾਓ ਅਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਨੀਂਦ ਲਵੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ”।

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਅਮਲ ਸੀ । ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਤੋਂ ਬੜੀ ਕੋਫਤ ਹੋਈ । ਨਾਲ ਤੁਰਦਿਆਂ ਉਹਦਾ ਦਮ ਘੁਟਦਾ । ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਖਸੀਅਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਉਹ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਨਿਕਲ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਚੌਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਵੀ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ । ਮੋਹਨ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਨਦਾਮਤ ਹਾਵੀ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਤੇ ਕਰੋਧ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੋਵੇ । ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਥੋਲੇ ਉਹ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੱਕ ਤੁਰੇ ਗਏ । ਕਦੀ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਕਦੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ । ਜਦੋਂ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਕਾਕਾ ਕਿੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ?”

“ਜੀ, ਜੀ ਮੈਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਰੋਡ ਤੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਵੀਵਿੰਗ ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।” ਮੋਹਨ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖੇ ਦੱਸਿਆ ।

“ਕੀ ਕੰਮ ?”

“ਜੀ, ਮੈਂ ਬੁਨਕਰ ਹਾਂ ।”

“ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ?”

“ਜੀ ਮੌਨੀ ਚੌਕ, ਗਲੀ ਨੰਬਰ ਇਕ ਤੋਂ ।”

ਫਿਰ ਉਹ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਟੱਪ ਦੋਵੇਂ ਨਿਖੜ ਗਏ । ਮੋਹਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪਛਤਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, “ਭਲਾ ਸਾਰਾ ਅਤਾ ਪਤਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਨਾ ਜਾਨੇ ਕੱਲ੍ਹੁ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਗਲ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕਾਰਖਾਨਿਊਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੇ ਬੈਠਾ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ‘ਆ ਗਏ ਕਾਕਾ’ ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਪੂਰਾ ਪੰਧ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਥੋਲੇ ਤੁਰਦੇ ਗਏ । ਜਦ ਮੌਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਕਾਕਾ ਇੱਥੇ ਏ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ?”

“ਜੀ ਹਾਂ, ਗਲੀ ਨੰ: ਇਕ, ਮਕਾਨ ਨੰ: ਪੰਜ ।”

ਗਲੀ ਮੁੜਦੇ ਨੂੰ ਉਸ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਾਕਾ, ਨਾਂ ਕੀ ਏ ਤੇਰਾ ?”

“ਜੀ ਮੋਹਨ”

“ਮੋਹਨ ਕਾਕਾ, ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਓ ?”

“ਜੀ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਘਰੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹਾਂ ।”

ਫਿਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਏ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਟੀਨ ਦੇ ਡੱਬੇ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਹਾਂ ।”

ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ । ਮੋਹਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਾਂ ਪਛਤਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਾਮੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਦੱਸ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਨਾਮ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਸ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਵੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ । ਅਗਲੀ ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਉਹ ਮੌਨੀ ਚੌਂਕ 'ਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਬੰਚ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਉਠ ਕੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ “ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੀ ਇੱਥੇ ਆ ਬੈਠਾ ।”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਹੀ ਘਰੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹਾਂ ।” ਪਰ ਫਿਰ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਪਛਤਾਈਆ । ਆਖਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਕਿੰਨਾ ਮੂਰਖ ਹਾਂ ! ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਦੇ ਇਮਾਰਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕਰੋਧ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਦੋਵੇਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੇ ਆਏ ਅਤੇ ਨਿਖੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ, ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲੋ । ਕੰਮ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰੋ ।” ਉਹਦਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਅੱਤ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਅਪਣੱਤ ਭਰਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਮੋਹਨ ਖੱਡੀ ਦੇ ਤਾਣੇ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵੀ ਗੰਢਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਬੁਰੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਏ ਜਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ? ਪਰ ਜੇ ਬੁਰੀ ਨੀਯਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲਗਨ ਇਮਾਨਦਾਰੀ

ਤੇ ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦਾ ।

ਗੱਲ ਕਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ । ਅਜੇ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸੀ । ਜਦ ਉਹ ਵਿਵਰਹਾਲ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਭਜਾਈ ਗਿਲਵਾਲੀ ਗੋਟ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਰਿੰਗ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਆ ਟਕਰਾਈ । ਉਸ ਜੋਰ ਨਾਲ ਬਰੇਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਸਿਰ ਭਾਰ ਡਿੱਗਾ ਪਰ ਚੁਫਾਲ ਗਿਰ ਕੇ ਲੜਕੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਅਜੇ ਉਹ ਸੰਭਲਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ 'ਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ । ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਈ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਏ । ਦੋ ਤਿੰਨ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕੰਧ ਨਾਲ ਜਾ ਬਿਠਾਇਆ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੀ ਸਾਈਕਲ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜਾਈ । ਜਿੰਦਾ ਲਗਾ ਕੇ ਚਾਬੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ । ਸਾਰਾ ਘਰ ਮਰਦਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਲੋਕ ਉਦਾਸੇ ਪਰ ਹਰਥੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

“ਜਾਹਰਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੱਟ ਝਰੀਟ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁੱਸੀ ਸੱਟ ਹੋਣੀ ਏ ।”

“ਦਹਿਲ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।”

“ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਲੜਕੀ ਬਚਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ।”

“ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਿਹਰ ਕਰੀਂ, ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਸਹਾਰਾ । ਉਹ ਵੀ ਧੀ ਦਾ ਧੰਨ ।” ਜਨਾਨੀਆਂ ਤਰਾਹ-ਤਰਾਹ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਰਦਾਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਜਿਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਉਹ ਪੁੱਛਦਾ, ‘ਕਿਹੜਾ ਏ ਉਹ ਸਾਈਕਲ ਵਾਲਾ ? ਅੰਨੇ ਹੋ ਕੇ ਚਲਾਂਦੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੇ ਮੌਰਚੇ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਇਹਨੂੰ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ ।’

ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਂਲ ਹੀ ਪੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅਰਦਾਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਵੇ ।”

ਇਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਭੱਜੇ ਨੱਠੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲੜਕੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਈ । ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖਿਚਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ । ਲੋਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੁਕਰ ਅਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਖਿੰਡ ਗਏ । ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ । ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਲੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ । ਉਸ ਉਹਨੂੰ ਚਾਬੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਜਾ ਕਾਕਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ।”

ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਬਿਨਾਂ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿੱਤੇ ਨਦਾਮਤ ਨਮੋਸ਼ੀ, ਕੈਦ ਰਿਹਾਈ ਸਭ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਜ਼ਜਬੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਜਿਹਦੀ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਉਸੇ ਥਾਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਰੇਕ ਲਾ ਕੇ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਹ ਜੀ, ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਤਾਂ ਏਨੀ ਸਖਤ ਬਰੇਕ ਮਾਰੀ ਕਿ ਪੈਰ ਤੇ ਹੀ ਡੱਗਾ । ਲੜਕੀ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਆ ਟਕਰਾਈ । ਸੱਟ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗੀ ਹੋਵੇਗੀ ।”

ਅਤੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹਦਾ ਮੌਢਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਸਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਚੀ ਬੜੀ ਤੋਂ ਉਸ ਮਸਾਂ ਸਾਈਕਲ ਲਾਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਬੁਰੀ ਜਾਂ ਚੰਗੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ । ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਜੇ ਬੁਰੀ ਨੀਯਤ, ਮੰਦ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ । ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁਟੀ ਕਰ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧੱਕੇ ਧੱਕੀ ਦੇ ਪੰਧ ਸਾਥੀ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਫਿਰ ਸਾਥ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਪਾਪੜਾਂ ਵਾਲਾ ਬਜ਼ਾਰ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ ਜੀ, ਬੇਟਾ ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਹੋ ਜਾਏ ।”

ਉਹਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਚਾਹ ਪੀਣ ਲਈ ਬਹਿਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਜ਼

ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਬੇਟਾ, ਹੋਰ ਘਰ ਵਿਚ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਏ ?”

“ਜੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਏ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਸਮਝੇ ਮੈਂ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ ।”

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੁਝ ਦੇਰ ਦੋਵੇਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਚੁਸਕੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਉਸ ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ, “ਬੇਟਾ ਮੋਹਨ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇਰਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ।”

ਮੋਹਨ ਦਾ ਰੰਗ ਕੁਝ ਫਿਕਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਹਥੋਂ ਬਿੜਕਦੀ ਪਿਆਲੀ ਉਸ ਟੇਬਲ ਤੇ ਰੱਖੀ । ਕੁਝ ਸੰਭਲ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਵਲੋਂ ਬੇਟਾ ਕਹਿਣਾ ਉਸਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਬੇਟਾ ਲਫਜ਼ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਕੰਬਦੇ ਝਿਜਕਦੇ ਕਿਹਾ “ਜੀ, ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਕਸੂਰ ਹੈ ਵੀ ਸੀ, ਰਹੀ ਗਲ ਮੈਂ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਕੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ”।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਕ ਲੜਕੀ ਹੀ ਏ ।”

ਮੋਹਨ ਹੁਣ ਹੌਸਲੇ ਵਿਚ ਸੀ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਥਾਣੇ ਥਾਣੇ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਰਖ ਲਵੇ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਗੈਪ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗਾ । ਅਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ :

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਬੜੇ ਠਰੰਮੇਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਕੋਈ ਮੰਦੀ ਘਟਨਾ

ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ । ਪਰ ਅਸਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨਾ ਸੀ। ”

ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉਠੇ ਤਾਂ ਮੌਹਨ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਛੋਟੇ ਨਹੀਂ ਜੇਬ ਦਿਖਾਂਦੇ ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਾ ਮੌਹਨ ਤੇ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੌਹਨ ਦੀ ਉਮਰ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਉਨ੍ਹੀਂ ਸਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਪਚਵੰਜਾ ਸੱਠ ਦੇ ਗੋੜ ਸੀ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਾਥ ਬਣ ਗਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਦੂਰ ਤਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਸਾਂਝਾ ਸੀ ਪਰ ਕੰਮ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਥਾਈ ਸੀ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਘਰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਲ ਕੋਈ ਮਠਿਆਈ ਖਰੀਦਦਾ ਤਾਂ ਪੱਕੋ-ਪੱਕੀ ਮੌਹਨ ਦੀ ਜੇਬ ਵੀ ਭਰ ਦਿੰਦਾ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਮੌਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੌਹਨ ਬੇਟਾ, ਏਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਕਿਉਂ ?”

ਸ਼ਾਮੀ ਜਦੋਂ ਨਿਖੜਨ ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ, “ਬੇਟਾ, ਇਸ ਐਤਵਾਰ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਚਲ ।”

ਪਰ ਮੌਹਨ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦਾ, “ਇਸ ਨਹੀਂ ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ।”

ਐਤਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲੰਘਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਮੌਹਨ ਨੂੰ ਘਰ ਤਕ ਨਾ ਲਿਜਾ ਸਕਿਆ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਸਿੱਕ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ । ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਚਾਹ ਪੀਣ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ ਮੌਹਨ, ਇਕ ਗੱਲ ਪੁੱਛਾਂ, ਠੀਕ ਜਵਾਬ ਦਿਉਗੇ ?”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਬੱਲੇ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਕੁਝ ਵੀ ਪੁਛੋ ।”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਬੇਟਾ ਅਹਿਸਾਨ ਕਾਹਦਾ । ਹਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ

ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਂਦਾ ਏ । ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾਂ ਹੀ ਪੁੱਛਣਾ ਏ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤਕ ਜਾਣ ਦੀ ਝਿਜਕ ਕਿਉਂ ਏ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਏ ।”

“ਸਚ ਦੱਸਾਂ ਮਾਨਯੋਗ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਏ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਦੂਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਬਣਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਏ । ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣਗੇ ।” ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਮੋਹਨ ਦੀ ਰੂਹ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਊਪੁਣੇ, ਪਵਿੱਤਰ ਮਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੌਚ ਏ । ਬੇਟਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਭੀੜ ਭੜਕੇ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਵਕਤੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀਆਂ । ਰਹੀ ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ । ਸਵਾਏ ਮੇਰੇ ਨਾ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏ ।”

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਸੀ । ਲੜਕੀ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੀ ਟਕਰਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ । ਮਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਲੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀਆਂ ਸਨ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਮੇਰੀ ਵੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਏ, ਤੂੰ ਮਨ ਬਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਐਤਵਾਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ।”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੌਜੂ ਸਕਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿਉ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਉਸ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਦਿਨ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਸੁਰਖ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ।”

ਦਿਨ ਲੰਘਦੇ ਗਏ, ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਤੋਜ ਦੋ ਟੈਮ ਮੋਹਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ । ਸ਼ਾਮੀ ਮੋਹਨ ਪੰਜ ਵਜੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਟੈਮ ਲਾਂਦਾ

ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਘੰਟਾ ਭਰ ਲੇਟ ਸਾਡੇ ਛੇ ਵਜੇ ਵੀ ਆਇਆ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਓਵਰ ਟੈਮ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੇਟ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, “ਮੋਹਨ ਬੇਟੇ, ਓਵਰ ਟੈਮ ?”

“ਜੀ ਨਹੀਂ, ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।” ਮੋਹਨ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ।

“ਫਿਰ ਬੇਟਾ, ਇਹ ਪੱਚੀ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਕਿਥੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਓ ? ਨਾਲੇ ਬੇਟਾ ਤੂੰ ਕੁਝ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੁਝ ਖੋਇਆ-ਬੋਇਆ ਜੇਹਾ ਕਿਉਂ ਰਹਿਨਾ ਏ ?”

ਅਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਜਾਂ ਹੌਲੀ ਤੁਰਨਾਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ। ਮੋਹਨ ਲੇਟ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦਾ ਏ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਪਰ ਮੋਹਨ ਇਕ ਨਵੀਂ ਉਲੱਝਨ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਗੋਰੀ, ਚਿੱਟੀ, ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਬਾਂਹ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਲਈ ਨੇੜੇ ਦੀ ਇਕ ਪੁਲੀ ਤੇ ਖਲੋਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਗੇਟੋਂ ਨਿਕਲ ਵੀਹ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਪੁਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦੀ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਹੋਰ ਹੌਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਝਿੜਕ ਜਿਹੀ ਲਗਦੀ। ਚੌਕ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ। ਚੌਕ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਰਿਕਸ਼ਾ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਸਕਾਂਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦੀ ਅਤੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਮੁਖਾਲਫ ਸਿਮਤ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ। ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਿਕਸ਼ਾ ਅਗਲਾ ਮੋੜ ਮੁੜ ਦਿਸਣੇ ਨਾ ਹਟ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬੱਝਿਆ ਖਲੋਤਾ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਰਿਕਸ਼ਾ ਓਸ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਜਿੱਥੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਉਹਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਕਈ

ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨਾ ਵੇਖਿਆ । ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਏ । ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਿਤੋਂ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਨਹੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਸੀ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਪੰਜ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵੀ ਪੁਲੀ ਤੇ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਤ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਵਾਂ । ਪਰ ਬੁਲਾਵਾਂ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ? ਸਾਇਦ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪੁੱਛੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗਲਾਣਾ ਬਣ ਜਾਏ । ਉਸ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਸਦਾ ਨਾ ਸ਼ੀਲਾ ਤਖਲੀਕ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਰੋਜ਼ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਟੋਕਦਾ ਰਿਹਾ । ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਲੇਟ ਸੀ । ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਸੜਕ ਤੇ ਬੈਠਾ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀਣਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ । ਅਤੇ ਉਸ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ , “ਤੁਸੀਂ ਟਾਈਮ ਨਾਲ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ।”

ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਏ । ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਥਾਂ ਇਹ ਪੰਧ ਹੀ ਨਿਬੜਦਾ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ।” ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਤਹਿ ਨੂੰ ਛੋਹ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪਰ ਮੋਹਨ ਤਾਂ ਉਲੱਝਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪਿਆਰ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਜਿਸਦਾ ਮਨੋਨੀਤ ਨਾ ਉਸ ਸ਼ੀਲਾ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਚਾਲੇ, ਬਿਨਾਂ ਵਾਕਫੀ ਉਹਦੇ ਖਾਬਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ।

ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਦਿਓ ।”

ਬਾਡਰ ਖੁਲਾ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਪਰ ਉਹ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਪਛਤਾਇਆ ਬਹੁਤ । ਦੋ ਘੰਟੇ, ਪੂਰੇ ਦੋ ਘੰਟੇ । ਸਿਰਫ ਸ਼ੀਲਾ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜਲਨ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ? ਪਰ ਵਿਚਾਰੇ

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਕਸੂਰ ? ਦੋ ਘੰਟੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਸੜਕ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੁੱਕਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ? ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਗੋਟ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਲੀ ਖਾਲੀ ਸੀ, “ਚਲੋ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋਇਆ”, ਪਰ “ਠੀਕ ਹੋਇਆ” ਉਹਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਚਿੰਨ ਹਾਵੀ ਸਨ ।

ਸੂਰਜ ਛਿਪ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਟ ਤੇ ਤਲਾਸੀ ਲੈਂਦੇ ਗੋਰਖੇ ਗੋਟ ਕੀਪਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਜਬ ਪਾਂਚ ਵਜਾ ਤੋਂ ਸਥ ਵਰਕਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੋਂ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੜਕੀ ਆਇਆ ਔਰ ਪੂੱਛਾ । ਸਥ ਵਰਕਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ? ਹਮ ਬੋਲਾ, ਨਾਈ ਬੀਬੀ, ਕੁਝ ਵਰਕਰ ਉਵਰ ਟਾਈਮ ਪਰ ਹੈ । ਤੋਂ ਤੁਮਾਰਾ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਾ । ਹਮ ਬੋਲਾ ਅੰਦਰ ਹੈ । ਲੜਕੀ ਬੋਲਾ, ਕਿਤਨਾ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਹੈ ? ਹਮ ਬੋਲਾ, ਪੂਰਾ ਦੋ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਬੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੇ ਏਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਪੂੱਛਾ ਬਾਂ ਤੁਮਾਰੇ ਬਾਰੇ ।”

ਮੋਹਨ ਦਾ ਦਿਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਧੱਕਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਕੀ ਉਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਖਲੋਂਦੀ ਸੀ ? ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਨਿਆਏ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ਉਹ ਟੁੱਟਿਆ ਜਿਹਾ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸੀਲਾ ਕਾਪੀਆਂ ਸਮੇਟ ਆਉਂਦੀ ਦਿਸੀ । ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਇੰਤਜਾਰ, ਉਹ ਖਲੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਪੁਲੀ ਉਤੇ ਆ ਗਈ । ਉਹ ਪੁਲੀ ਵਲ ਵਧਿਆ । ਉਹ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਤੁਰ ਪਈ । ਅੱਜ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਗਿਲਾ ਅਤੇ ਬਕਾਵਟ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਨ । ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਮੋਹਨ ਵਲ ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ । ਉਹਦੇ ਗਿਲੇ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਉਹਦੀ ਤੌਰ ਤੋਂ ਵੀ ਝਲਕਦੇ ਸਨ । ਥੋੜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕਿਤਾਬ ਸਰਕ ਕੇ ਹੋ ਠਾਂ ਡਿਗ ਪਈ ਜਿਸਦਾ ਉਸ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਘੰਟੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਫੀ ਬਦ-ਹਵਾਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਨੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕਿਤਾਬ ਚੁੱਕੀ । ਖੇਹਲ ਕੇ ਵੇਖੀ । ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਗੌਰ

ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ, “ਕਿਰਨ ਬੱਤਰਾ ।” ਅੱਛਾ ਨਾ ਏ । ਕਿਰਨ, ਚੰਦ ਦੀ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝੋ । ਉਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੋਂ ਚਮਕਦੀ ਕਿਰਨ ਹੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਦੋ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਦਾ । ਉਹ ਕੁੱਝ ਤਿੱਖੇ ਪੈਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਲਉ ਕਿਰਨ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤਾਬ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਚੌਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ । ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਰਨ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤਾਬ ।”

ਲੜਕੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੰਕਟ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਾਏ ਉੱਡੇ ਅਤੇ ਹੋਠਾਂ ਉਤੇ ਮਧੁਰ ਮੁਸਕਾਨ ਆ ਗਈ । ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਫੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਧੰਨਵਾਦ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੀਲਾ ਵਰਮਾ ਏ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਦੀ ਏ ।”

ਅਤੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਲ ਗਈ । ਉਹ ਬੁੱਤ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ । ਰਿਕਸ਼ਾ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਲਬਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਰਹੀ । ਅਤੇ ਜਦ ਰਿਕਸ਼ਾ ਨਜ਼ਰੋਂ ਓਂਝਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਰਸ ਘੋਲਦੇ ਬੋਲ ਗੁੰਜ ਰਹੇ ਸਨ । “ਧੰਨਵਾਦ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੀਲਾ ਵਰਮਾ ਏ”, ਜਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਉਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਉਨੀਂ ਹੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ । ਉਹ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲੇਟ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ ਤੇ ਆਇਆ । ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਗਿਆ ਨਹੀਂ । ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ।

“ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੰਬਾ ਉਵਰ ਟਾਈਮ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆਂ ਅੱਜ ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕੱਟਣੀ ਪਵੇਗੀ ।”

“ਜੀ, ਜੀ ਹਾਂ, ਬਾਡਰ ਖੁੱਲਾ ਏ ਨਾ । ਦੋ ਘੰਟੇ ਦਾ ਉਵਰ ਟਾਈਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ।”

“ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੇਟਾ ਪੌਣਾਂ ਘੰਟਾ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਲਾ ਆਇਆ ਏਂ ।”

ਮੋਹਨ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਦਸਦਾ ਹੋਇਆ ਚੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਲੇਟ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਏ ਆਂ, ਰਿਕਸ਼ਾ ਕਰ ਲਈਏ ।”

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ, ਬੇਟਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਣ ਏ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਚਲਦੇ ਨੇ, ਰਿਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।”

ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਜਾਣਿਆਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੋਹਨ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗਾ । ਅਤੇ ਠੀਕ ਪੰਜ ਵਜੇ ਜਦ ਉਹ ਗੋਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੀਲਾ ਪੁਲੀ ਉਤੇ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਉਹ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਤੁਰਿਆ । ਸੀਲਾ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚਾਰ ਕਦਮ ਉਸ ਵਲ ਵਧੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਅੱਜ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਣਾ ?”

ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ, “ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ? ਹੈ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਖਲੀਕ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ । ਮਨੋਨੀਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।”

ਸੀਲਾ ਦੀ ਗਲ ਦਾ ਉਤਰ ਉਸ ਐਨਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, “ਸੀਲਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ ।”

ਸੀਲਾ ਨੇ ‘ਬਹੁਤ ਖੂਬ’ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ । ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੌਢੇ ਨਾਲ ਮੌਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ।

ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਸੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ ।”

“ਹੁੰ ।”

“ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਾਂ ?”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ।”

“ਕੁਝ ਦੇਰ ਇਸ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਈਏ ? ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗੇ ।”

“ਠੀਕ ਏ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ”

ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਘਾਹ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ । ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਵਰਤੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਸੀਲਾ ਨੇ ਚੁੱਪ ਤੌੜੀ । “ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਗੋਟ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੇਰੇ

ਦਿਲ ਨੇ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਤਖਾਬ ਕਰ ਲਿਆ । ਤੁਸੀਂ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਤੁਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਸਾਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ ?"

ਮੋਹਨ ਨੇ ਝਿਜਕਦੇ ਕਿਹਾ, "ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਮੈਂ ਇਸ ਲਾਇਕ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ।"

"ਕਿਉਂ ?"

"ਸ਼ਾਇਦ ! ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਏਨੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ।"

"ਮਤਲਬ ?"

"ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਹੋਵਾਂ ।"

"ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ।"

"ਸ਼ਾਇਦ ! ਮੈਂ ਥੇ ਘਰ ਹੋਵਾਂ ।"

"ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ।"

"ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਾਂ । ਉਹ ਵੀ ਬੁਨਕਰ ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਦਾ ।"

"ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ।"

"ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਤਾਲੀਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜਿਆ ਹੋਵਾਂ ।"

ਸੀਲਾ ਨੇ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਖਵਈਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਏ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਏ । ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।"

ਹੁਣ ਮੋਹਣ ਦੀ ਝਿਜਕ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ । ਉਸ ਕਿਹਾ, "ਸ਼ੀਲਾ, ਦਿਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਏ ।"

"ਫਿਰ ਮੋਹਨ ਜੀ, ਝਿਜਕ ਕਾਹਦੀ ? ਬਿਟਾਂ ਦਿਲ ਦੇ ਚੋਰ ਹਾਜ਼ਰ ਏ । ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲੋ ।" ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ।

"ਬਿਨਾਂ ਦਿਲ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ?" ਮੋਹਨ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ।

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ ... ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਦਿਲ ਦੇ । ਦਿਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ । ”

ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਜਨਮ ਸਾਥ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਹੋ ਗਏ । ਹੱਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੱਥ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੁੱਲੇ ਜਦ ਸ਼ੀਲਾ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ । ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਲ ਪਈ ।

“ਅੱਛਾ ਮੋਹਨ ਜੀ, ਸ਼ੁਭ ਰਾਤਰੀ !”

ਮੋਹਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਦਰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
ਪੈਂਦੇ ਬਿੜਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਰਦਾਰੀ-ਲਾਲ ਦੇ ਕੌਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਦਿਲ
ਕੀਤਾ ਇਹਨੂੰ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦਸ ਦੇਵਾਂ । ਪਰ ਉਹ ਜਬਤ ਕਰ
ਗਿਆ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਕਿ ਗੱਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਲਵੇ ।

ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਮੋਹਨ ਤੇ ਸ਼ੀਲਾ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ । ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ
ਬੈਠਦੇ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੋਹਨ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ।
ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੋਹ, ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਗਿਆ ।

ਮੈਸਮ ਮਹਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਖਿੜੇ ਫੁੱਲ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸਨ ।
ਮੋਹਨ ਘਾਹ ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਕੁਝ ਸੋਚ ਵਿਚ ਫੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ,

“ਮੋਹਨ ।”

“ਹੂੰ ।”

“ਕੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਓ ?”

“ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੀਲਾ ।”

“ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ।”

“ਕਹੋ ।”

“ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਗੱਲ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ।”

“ਕਿਵੇਂ ?”

“ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘਰ ਚਲੋ ਤਾਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਵੱਲ ਪੈਰ
ਵੱਧੇ ।”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ

ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ । ”

“ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ ! ਮੋਹਨ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਪਸੰਦ ਏ ਉਹ ਹੀ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਹੋਵੇਗੀ । ” ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ।

“ਸ਼ੀਲਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣਾ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ ?” ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਸੀ ।

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਫਿਰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ, “ਮੋਹਨ ਜੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਸੋਚਾਂਗੀ ਉਹ ਹੀ ਸਭ ਸੋਚਣਗੇ । ” ਸ਼ੀਲਾ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਦਿੜ੍ਹੂ ਸੀ ।

ਮੋਹਨ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਅੱਛਾ ਸ਼ੀਲਾ, ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਿਆ ਏ ?”

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਏ ਤੁਸੀਂ ਆਉਂਦੇ ਐਤਵਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘਰ ਚੱਲੋਗੇ । ਬਾਕੀ ਸਭ ਮੈਂ ਆਪੇ ਸੰਭਾਲ ਲਵਾਂਗੀ” ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਐਤਵਾਰ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਹੀ ਦਿਨ ਸੀ । ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਵਜੇ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਫੁਹਾਰੇ ਕੋਲ ਮਿਲਾਂਗੇ ।

ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਜਦ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸ ਤੋਂ ਲੁਕਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੁਕ ਰਹੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੁਹਸਨ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਮੋਹਨ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਖਿੜਿਆ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਇਹਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਝਿੜਕ ਹੱਟ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਬੋਝ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿਆਲੀ ਚਾਹ ਪੀਣ ਲਈ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਕਲ ਨੂੰ ਐੜਵਾਰ ਏ । ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਛੁੱਟੀ ਗੁਜਾਰੋਗੇ ?”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਉਤੇ ਕੋਈ ਬੋਝ ਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅਤਿ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ

ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਕਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ, ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ।"

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਥੋੜਾ ਖਿੜਿਆ ਦਿਲ ਮੁਰਸ਼ਾ ਗਿਆ । "ਬੇਟਾ, ਕਲ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਦੇਖ ਬੇਟਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੱਬੀ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਨਾਹ ਨਾ ਕਰੀਂ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸਾਉਂ ਬੇਟੀ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਘਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂ । ਸੋ ਬੇਟਾ, ਕਲ ਨੂੰ ਤੂੰ ਘਰ ਚਲ ਤਾਂ ਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਜਾਏ ।"

ਮੋਹਨ ਉਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਗਿਰ ਪਈ ਹੋਵੇ । ਅਸਮਾਨ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਹੋਵੇ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਸਫ਼ਰ ਥਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਬਿਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਕੁਝ ਨਾ ਥੋਲਦਾ ਸਗੋਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦੇਦਾਂ । ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਸਿਰੋਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । "ਮਾਨਯੋਗ ਬਾਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਹੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਮੋੜਦਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਬਚਨਬੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਲ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ।"

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਉਸ ਢਹਿੰਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ ?"

"ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਪਿਤਾ ਸਰੂਪ, ਮੈਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਥੋਲਦਾ ।"

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ । ਜਾਂ ਉਹ ਬੁਝ ਚੁੱਕੇ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਪੀੜ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਪੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਠੀਕ ਹੈ ਬੇਟਾ ਮੋਹਨ, ਖੁਸ਼ ਰਹੋ । ਮੈਂ ਅਜੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਲ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜਾਂਦਾ । ਅੱਛਾ ਬੇਟਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ । ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅੜਚਨ ਪਵੇ ਜਾਂ ਥੋੜੀ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਬੂਝੇ

ਸਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ ।" ਰੁਮਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੇ ਸਿਮ ਆਇਆ ਪਾਣੀ ਸਮੇਟਿਆ ਅਤੇ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਥੋਲੇ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦਮ ਬੁੱਢਾ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਮੋਹਨ ਜਦ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਸਲੋਂ ਬੁਝਿਆ ਜਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜਾਂ ਹੇਠ ਪਿਸਦਾ ਰਿਹਾ । ਇਕ ਦਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਟੁੱਟੇਗਾ । ਸੀਲਾ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਸੀਲਾ ਜਿਸ ਆਪ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਪਕਿੜਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਤੁਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਉ ਸਾਫ਼ ਦਿਲ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਵੱਲ ਤਾਂਘ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਦਿਲ ਤੋੜਨਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਏ । ਹੱਤਕ ਏ । ਪਰ ਸੀਲਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਚਨ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ । ਉਹਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਹ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਅਥਰੂਆਂ ਵਿਚ ਛੁੱਬਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਤੜਕਸਾਰ ਉਸ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤੁਲ ਗਿਆ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਲਾ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਾਬੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਏ । ਤੇ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਅਜੇ ਥੋੜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ । ਬੁਝਿਆ ਬੁਝਿਆ, ਬੱਕਿਆ ਬੱਕਿਆ ਜਿਹਾ । ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪੀੜ ਵਿੱਚ ਪਿੰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਬੇਟਾ, ਤੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਹੀ ਚੱਲਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਅੱਗੇ ਕਰ ਲਿਆ । ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਮਤਲਬਪ੍ਰਸਤ ਹਾਂ । ਸੋ ਬੇਟਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ । ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪੂਰਾ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਾਂਗਾ ।"

ਮੋਹਨ ਨੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ । “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ ! ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਰਾਤੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਮੌਜ਼ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਇਆ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤੇ ਛੁੱਲ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਏ ।” ਮੋਹਨ ਕਹਿ ਤਾਂ ਗਿਆ ਪਰ ਸ਼ੀਲਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਕੁਰਲਾ ਉਠਿਆ ।

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ।

“ਖੁਸ਼ ਰਹੋ, ਬੇਟਾ । ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ । ਚੱਲ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲੀਏ ।”

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਨੂੰ ਨੂੰ ਖਿੜ ਗਿਆ ।

“ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।”

“ਕਿਉਂ ?”

“ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਜਾਣਾ ਮੇਰਾ ਇਖਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਏ । ਨਾ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਏ । ਉਹ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਮਨਾਵਾਂਗਾ । ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਆਪਣਾ ਸੁੰਦਰ ਭੁਵਿੱਖ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੱਝੀ ਬੈਠੀ ਰਹੇ ।”

ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ । “ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਬੇਟਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ । ਜੇ ਲੜਕੀ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੇਹਤਰ । ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ ਦਿਲ ਉਹਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿੱਚ ਜੇ ਜਕ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਘਰ ਆ ਜਾਣਾ । ਮੈਂ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਾਂਗਾ” ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ।

ਮੋਹਨ ਸਿੱਧਾ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਮੋਹਨ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਕਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਰੇਤੇ ਰਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਜ਼ਮੀਰ. ਮਲਭਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਆਖਰ ਮੈਂ ਸੁੰਦਰ ਛੁਲਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਦੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਣ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਕੀ ਇਹ ਪਾਪ, ਪੋਖਾ, ਨੀਚਤਾ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਇੱਕ ਅਣਵੇਖੀ ਲੜਕੀ ਲਈ ਸ਼ੀਲਾ ਵਰਗੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਲਝਣ ਤੇ ਪਾਗਲਪਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ

ਦੇਣਾ ? ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰੀਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰੀਤ ਗੰਢ ਕੇ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਲਈ ਡੋਰ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਵੇ । ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਾਂਗਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੀ ਬੀਤੇਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚੇਗੀ ? ਧੋਖੇ ਬਾਜ, ਫਰੇਬੀ ਅਤੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਝ । ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਬੇਹਿਸ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਮਨਹੂਸ ਖਬਰ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ ? ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੇਗੀ ? ਉਹਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦਾ ਦਿਮਾਗ ਉਖੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ । ਮੈਂ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਹਾਰਾ ਈ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਾਰਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇ ਬੇਟਾ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰੇ । ਸ਼ੀਲਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਨੂੰ ਨੂੰ ਰਗ ਰਗ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਉਧੇੜ ਬੁਣ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੀਲਾ ਗੌਲ ਫੁਹਾਰੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਹੌਜ ਤੇ ਬੈਠੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਹਦਾ ਰੂਪ, ਉਹਦਾ ਉਮਾਹ ਪੂਰੇ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਉਹਦੀ ਛੱਬ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਨੂਰ ਖੇੜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਵੀ ਰਸ ਨੁੱਚੜੇ ਨਿੰਬੂ ਵਰਗਾ । ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਫੂਕ ।

ਜਦ ਉਹ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦਾ ਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਅੱਜ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੇੜੇ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹੀ । ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਕਿਉਂ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਇਨੇ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋ ?”

ਪਰ ਮੋਹਨ ਦਾ ਰਾਤੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਵੀ ਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਭਾਵੇਂ ਮੋਹਨ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਉਤੇ ਧੱਕੇ ਧੱਕੀ ਮੁਸਕਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਈ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਏ ।”

ਪਰ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪ੍ਰੀਤ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਡੀਕ ਆਨੰਦ ਦਾ ਅੱਜ ਆਖਰੀ

ਦਿਨ ਏ । ”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਿਰ ?”

“ਫਿਰ ਕੀ, ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋ ਤੁਰਾਂਗੇ । ਪੈਰ ਨਾਲ ਪੈਰ,
ਮੌਢੇ ਨਾਲ ਮੌਢਾ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੜਕੇ”, ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਵੇਗਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

ਮੋਹਨ ਹੋਰ ਮੱਧਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੁਰਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਣ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਗੱਲ ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁਰੂ
ਕਰਾਂ ? ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ? ਇਹ ਸੂਹੇ ਗੁਲਾਬ ਵਾਂਗ ਦਗਦਾ ਰੂਪ
ਕੁਝ ਪਲ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਮੁਰਸ਼ਾ ਜਾਏਗਾ । ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਮੌਤ ਦਾ ਹੀ
ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਏ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਕੁਝ ਦੇਰ ਗੱਲ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਬੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਨ
ਬਣਾਇਆ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਤਰਾਸ ਤਰਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੋਹਨ,
ਤੂੰ ਪਾਪ ਤਾਂ ਕਰੇਂਗਾ ਪਰ ਇਹ ਮੁਰਸ਼ਾਇਆ ਛੁੱਲ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ
ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ।

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਚਲੀਏ । ਦੇਰ ਕਾਫੀ ਹੋ ਗਈ ਏ । ”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਬੁਝੇ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਰ
ਬੈਠ ਜਾਈਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲਈਏ । ਅਗਲੇ ਕਦਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ
ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ । ”

ਸ਼ੀਲਾ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੇ ਹੌਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਈ । ਕੁਝ
ਦੇਰ ਦੌਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬਹੁਰੰਗੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ
ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ । ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਝੱਖੜ ਸ਼ੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰ ਕਹੇ
ਤਾਂ ਕੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ । ਅਖੀਰ ਗਲ ਉਥਲ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸ ਚੁੱਪ ਤੋੜਦਿਆਂ
ਕਿਹਾ,

“ਸ਼ੀਲਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਏਨੇ ਤਿੱਖੇ ਕਿਉਂ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ ?”

“ਕਿਵੇਂ ?”

“ਆਹੀ, ਬੰਧਨ ਬੰਨਣ ਦੇ । ”

ਮੋਹਨ ਦੀ ਗਲ ਨੇ ਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸੱਕ ਜਿਹਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਅਤੇ ਉਸ ਕਿਹਾ,

“ਮੋਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਏ ਬੰਧਨ ਬੱਧ ਹੋਣ ਵਿਚ ?”

“ਨਹੀਂ . . . ਨਹੀਂ ਸ਼ੀਲਾ, ਤੁਸੀਂ ਜਗ ਸੋਚ ਲਵੇ । ਮੇਰਾ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ
ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ । ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਇਕ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ।”

ਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਕੁਝ ਘਬਰਾਹਟ ਦੀਆਂ ਪਰਛਾਈਆਂ ਉਭਰੀਆਂ ਅਤੇ
ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜਕੇ ਅਤੇ ਬੇਮਤਲਬ ਬੇਮੌਕਾ ਕਹੀ
ਏ । ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਹੌਕਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕੌਣ ਬਦਨਸੀਬ ਏ ਜੋ ਇਨਕਾਰ
ਕਰੇ ।”

“ਫਿਰ ਐਨ ਸਿਰੇ ਲਗੀ ਗਲ ਵਿਚ ਕਿੰਤੂ ਕਿਉਂ ?”

“ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ।”

ਸ਼ੀਲਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁਪ ਬੈਠੀ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਕੋਈ
ਅੜਚਨ ਏ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀ ਹੋਵੇ । ਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸੱਕ ਦੇ
ਬੀ ਪੂਰੇ ਪੁੰਗਰ ਪਏ ਫਿਰ ਉਸ ਕਿਹਾ :

“ਮੋਹਨ”

“ਹੂੰ ।”

“ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਸੰਦ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ।
ਫਿਰ ਇਹ ਲਾਇਕ ਬੇਲਾਇਕ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੀ ਏ ?”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਹੁਣ ਗਲ ਤੁਰ ਪਈ ਏ । ਸੀਹਣ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਰੀ
ਏ । ਹੁਣ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਗਲ ਕਹਿ ਦਿਆਂ ।

ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਮੇਰੀ
ਆਤਮਾ ਸਭ ਤੇਰੇ ਲਈ ਏ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਹਾਂ । ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ
ਦੇ ਸਕਾਂਗਾ ।”

ਸ਼ੀਲਾ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸੀਜ਼ ਮਹਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਬਿਜਲੀ ਜਹੀ ਢਿੱਗ ਪਈ ਜਿਹੜੀ ਨਸ ਨਸ ਲੂਹ ਗਈ। ਮੋਹਨ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਗਿਆ ਪਰ ਸੂਲਾਂ ਉਹਦਾ ਵੀ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਪੂਰੇ ਤਰਾਣ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਡਲਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ :

"ਮੋਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਸੋਗੇ ?"

"ਹਾਂ ਸ਼ੀਲਾ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਬਚਨ ਬੱਧ ਹਾਂ।"

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, "ਉਹ ਕੌਣ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਏ ? ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ?"

ਮੋਹਨ ਨੇ ਪੀੜ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਸ਼ੀਲਾ, ਯਕੀਨ ਮੰਨ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਦਾ ਬਚਨ ਬੱਧ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਚਨ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।"

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਮੋਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਰਾਹ ਏ ?"

"ਕੀ ?"

"ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।"

"ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੁਹਸਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।"

"ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ?"

"ਨਹੀਂ।"

"ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ?"

"ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।"

"ਕੀ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ?"

"ਨਹੀਂ।"

“ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ
ਗੱਡੀ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇਗੀ ?”

ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਜੋੜ ਸਿਰ-ਨਰੜ ਵਾਂਗ ।”

ਸੀਲਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਤਲਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰੰਗ
ਬਰੰਗੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਤਰਦੀਆਂ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਕਿਹਾ,

“ਮੋਹਨ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਮੱਛੀ ਫੜ ਸਕਦੇ ਹੋ ?”

“ਸੀਲਾ, ਲੱਕ ਲੱਕ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਜਾਲ ਤੌਬਿਨਾ ਕਿਵੇਂ ਫੜੀ
ਜਾਵੇਗੀ ?”

ਸੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਰਜ ਕਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਨੂੰ ਮੱਛੀ ਫੜ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹੋ । ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਏ
ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਲਸ ਲਸ ਕਰਦੀ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਹੋਰ ਫੜਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਕੰਢੇ
ਤੇ ਤੜਫੜੀ ਛੱਡ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦੇ ਹੋ । ਪਹਿਲੀ ਵੀ ਤੜਫ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ
ਜਾ ਛਿੱਗੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੂਸਰੀ ਵੀ ਨਾ ਫੜ ਸਕੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਫਿਰ ਕੀ ਹਾਲਤ
ਹੋਵੇਗੀ ?”

“ਠੀਕ ਹੈ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਭ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਅਣਵੇਖੀ
ਲੜਕੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਭਾ ਸਲੀਕੇ ਦਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਉਹਦੀ
ਕੋਈ ਸਾਕ ਸਹੇਲੀ ਕਿੰਤੂ ਕਰ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ
ਰਹਾਂਗਾ । ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸਰਾਪ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਯਕੀਨੂੰ ਕਰ
ਸੀਲਾ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਮਹਾਂ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਖਿਸਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਖਿਸਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੋਕੋਈ ਚਮਕ
ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੀ ਆ ਸਕੇ”, ਮੋਹਨ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਫਟਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸੀਲਾ ਨੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਤੂੰ
ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਮੈਥੋਂ ਟੁੱਟਦਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਮੈਂ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੁਕਰਾ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਮੇਰੀ

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ । ”

ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਮ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਰ ਗਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬੇਵਸ ਹਾਂ, ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ । ਗਲ ਮੇਰੇ ਵਸ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੱਧ ਕੇ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ”

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਮੇਰੀ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲ ਕੇ ਘਰ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਆਓ । ਅਤੇ ਵੇਖਿਓ, ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਾਂਗੀ । ”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਘਰ ਨਾ ਪਰਤਨ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਏ । ਸ਼ੀਲਾ, ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੋ ਓ, ਸੁੰਦਰ ਓ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਏ । ”

ਸੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਥੀ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਚੁਣਿਆ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵੇਖੀ ਅੱਜ ਕਲ ਪੋਖੇ ਫਰਾਡ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਪਰ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਇਹ ਗਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋਤ ਜਗੀ ਏ ਅਤੇ ਅੱਜ ਜੇ ਮੈਂ ਕੱਲੀ ਘਰ ਮੁੜਾਂਗੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕਹਿਣਗੇ ਸ਼ੀਲਾ ਤੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਏਂ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਮਾਪਿਆਂ, ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ, ਸਮਾਜ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਰ ਜਾਵਾਂਗੀ । ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਅਪਣਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਅਪਣਾਏਗਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸਤੀ ਸਾਵਿਤਰੀ ਜਾਂ ਵੈਸ਼ਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ? ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ”

ਸ਼ੀਲਾ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜ ਗਿਆ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ? ”

ਅਖੀਰ ਦੋਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹਦਰੋਂ ਉਹਦਰੀ ਘਰ ਵੇਖਣ

ਅਤੇ ਗਲ ਫਿਰ ਤੇ ਰੱਖ, ਲੰਬੀ ਗਲ ਪਾ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਅਖੀਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਰਿਕਸੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ।

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਥੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਭੀੜ ਭੜਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ?”

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀੜ ਭੜਕਾ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸਿਵਾਏ ਦੋ ਇਕ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਟੈਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ । ਸਗੋਂ, ਇਹ ਸੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂਗੀ ।”

ਰਿਕਸਾ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਗਿਲਵਾਲੀ” ਅਤੇ ਰਿਕਸਾ ਚਲ ਪਈ ।

ਗਿਲਵਾਲੀ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਘਰ ਏ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੀਲਾ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ ਫਿਰ ਕੀ ਬਣੇਗੀ ? ਕਿੰਨੀ ਬੁਰੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਊਪੁਣੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮੱਧਿਆ ਤੇ ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਗਿਲਵਾਲੀ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ?”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੋਹਗੜ, ਹਾਲ ਬਜਾਰ, ਖਜਾਨੇ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੇਟੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸਿਓਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੋਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਾਲ ਗੇਟੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਘੱਟ ਭੀੜ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਚਲਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ।

ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਜਨਬੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬੇ-ਪਛਾਣ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪੀੜਾਂ ਮਾਰੇ ਪੰਫੀ ਰਿਕਸਾ ਗਿਲਵਾਲੀ ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਚੌਕ ਵੱਲੋਂ ਗੇਟ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਠਹਿਰੋ, ਠਹਿਰੋ, ਬੱਸ ਬੱਸ ਇੱਥੇ ਹੀ ।”

ਅਤੇ ਰਿਕਸਾ ਐਨ ਉਸ ਥਾਂ ਖਲੋਤੀ ਜਿਸ ਥਾਂ ਮੋਹਨ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ?”

“ਚਾਰ ਰੁਪਏ, ਭੈਣ ਜੀ ।”

ਅਤੇ ਸੀਲਾ ਨੇ ਦਸ ਦਾ ਨੋਟ ਉਸ ਵਲ ਕੀਤਾ ।

“ਭੈਣ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ।”

ਸੀਲਾ ਨੋਟ ਤੜਾਨ ਲਈ ਪਿਛਾਂਹ ਪਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਵਲ ਤੁਰੀ ।

ਮੋਹਨ ਠੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਦਿਆਂ ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਸੀ ਜਿਥੇ ਬਾਹਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਪਲੇਟ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਜੁੱਸੇ ਨੂੰ ਤਰੇਲੀ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾ ਸੀਲਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਜੇਥੋਂ ਪੈਸੇ ਕੱਢਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ।

ਇਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਸੀ । ਬੱਸ ਹਲਵਾਈ ਅਤੇ ਪਾਨ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੁਲੀਆਂ ਸਨ । ਮੋਹਨ ਕੰਬਦਾ ਕੰਬਦਾ ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰਿਆ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਆਸੇ ਘਸੇ ਹੋ ਖਲੋਵਾਂ । ਮਤ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹੇ । ਸੀਲਾ ਨੌ ਘਰ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅੱਗੇ ਏ ਜਾਂ ਛੇਟੋਂ ਬਾਹਰ ਏ । ਫਿਰ ਵੀ ਗੋਟ ਵਲ ਚੰਦ ਕਦਮ ਪੁਟਣ ਦੀ ਸੋਚੀ । ਅਜੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਰ ਪੁੱਟਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੜੀ ਤੇ ਆਇਆ । ਮੋਹਨ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦੇਹਾਨੀ ਛਾ ਗਈ । ਕਾਟੋਂ ਤਾਂ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਬਦਨ ਮੇ । ਬੜਾ ਪਛਤਾਇਆ, ਮੂਸਾ ਭਜਿਆ ਮੇਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਤ ਬੜੀ ।

ਦੂਜੇ ਪਲ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਤੇ ਨਦਾਮਤ ਨਾਲ ਗਰਵ ਹੁੰਦੇ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਬਾਰੋਂ ਫੜ ਘਰ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ । “ਮੋਹਨ ਬੇਟਾ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ ।”

ਮੋਹਨ, ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸੱਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਨੌ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ, ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅਗਾਮ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗੇ ।” ਉਸ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਬਿਠਾਇਆ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਾਠਕੀ, ਵੇਖ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ

ਕੀਤੀ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਆ ਗਿਆ । ”

ਸਾਉ ਸੁਭਾ ਜਾਨਕੀ ਆਈ । ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇਇਆਂ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਆਇਆਂ ਪੁੱਤਰ, ਮੈਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ !” ਅਤੇ ਉਸ ਮੋਹਨ ਦਾ ਸਿਰ ਮੱਕਾ ਚੁੰਮਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬੜੇ ਕਾਹਲੇ ਜੇ । ਬਾਹਰ ਦਹਲੀਜ਼ ਤੇ ਖੜਾਂਦੇ । ਮੈਂ ਤੇਲ ਤਾਂ ਚੋ ਲੈਂਦੀ । ”

ਫਿਰ ਜਾਨਕੀ ਰਸੋਈ ਵਲ ਚਲੀ ਗਈ । ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਗਦ ਗਦ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਕਮਲ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਮੋਹਨ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਐਕਸੀਡੈਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੈਦੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਮੈਂ ਸੀਲਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ । ਮੈਂ ਇੱਥੋਂ ਨੱਠ ਕੇ ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖਲੋਂਦਾ ਜਾਂ । ਇਸ ਘਰ ਬਾਰੇ ਦਸ ਕੇ ਇਥੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਹੀ ਨਾ ਖਲੋਣ ਦਿੰਦਾ । ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਖਿੜ ਆ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ? ਜਦ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਟੁੱਟੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮਰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਸੀ । ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੀਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ । ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਉਹ ਤਾਂ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ । ਸੀਲਾ ਬਾਹਰ ਲਭਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਅੰਦਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਉਡੀਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਨੁਕਰਾ ਦੇਣਗੇ । ਉਹੀ ਗਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਨਾ ਘਰ ਜੋਗਾ ਨਾ ਘਾਟ ਜੋਗਾ । ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਬਾਲ ਆਇਆ । ਉਹ ਉੱਠਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਸੀਲਾ ਨੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪਾਇਆ । ਮੋਹਨ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਹ ਵੀ ਸੁਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਮੋਹਨ ਨੇ ਖਿੜਕਦੀ ਜਥਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

“ਸੀਲਾ, ਮਾਫ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਜਰਾ”

ਪਰ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋ ।” ਅਤੇ ਉਹ ਰਸੋਈ ਵਲ ਚਲੀ ਗਈ । ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਉਹ ਜਾਨਕੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਛਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ?”

“ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੇਟੀ, ਬਜਾਰੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਗਏ ਨੇ । ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋ । ਚਾਹ ਬਣ ਗਈ ਏ । ਮੈਂ ਲੈ ਆਵਾਂ ।” ਜਾਨਕੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਸੋਈ ਵਲ ਚਲੀ ਗਈ ।

ਮੋਹਨ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਮੋਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋ ? ਪਿਤਾ ਜੀ ਆ ਜਾਣ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ।”

ਪਰ ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੀਲਾ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ।” ਗਲ ਦਾ ਅਚੰਭਾ ਉਹਦੀ ਸਮਝ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੀਲਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਏ ।

ਮੋਹਨ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸ਼ੀਲਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੋਹਨ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ?”

ਮੋਹਨ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਸ਼ੀਲਾ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੀ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੀ ਬਚਨ ਬੱਧ ਸਾਂ । ਗਲਤੀ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਥੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਨਾ ਲਈ ।”

ਫਿਰ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਫਕਤ ਦਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।

ਜੇ ਕਿਤੇ

“ਬੋਹੜੀ ਵੇ ਪਿੰਡਾ, ਮੈਂ ਲੁੱਟੀ ਗਈ ! ਮੈਂ ਪੁੱਟੀ ਗਈ, ਵੇ ਲੋਕੋ ! ਮੁਨਸੀ
ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ?” ਵੱਡੇ ਪੈਹਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਦੀ ਚੀਕ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ
ਦੀ ਹਿੱਕ ਚੀਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਹਰ ਕੋਈ ਕਾਦਰ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਉੱਠ ਨੱਠਾ ।

“ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ? ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ?”

“ਹਾਏ-ਹਾਏ ਮੁਨਸੀ ਚਾਚਾ, ਮਾਮਾ ਮੁਨਸੀ, ਭਾਈਆ ਮੁਨਸੀ, ਭਰਾ ਮੁਨਸੀ
ਛੌਤ ਹੋ ਗਿਆ ।”

“ਹਨੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ।”

“ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਆਇਆ । ਸ਼ਾਮੀ ਰਾਜੀ ਬਾਜੀ ਸੀ ।”

“ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸੀ ।”

ਮੁਨਸੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਰ ਸੀ । ਲਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਉ
ਦਾ ਆਖਰੀ ਸ਼ਾਇਆ ਵੀ ਸਿਰੋਂ ਉਠ ਗਿਆ । ਮਾਂ ਤਾਂ ਸਾਲ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦੇ ਨੂੰ ਹੀ
ਰੋਂਦਾ ਛੱਡ ਗਈ ਸੀ । ਮੌਤ ਬਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਭੋਇੱ-ਭਾਂਡਾ ਵਾਹਵਾ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗਾ
ਸੀ । ਅੱਠ ਯੁਮਾ ਵਾਹਵਾ ਨਿਆਈ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ । ਪੱਕਾ ਸੀਮੰਟਡ ਖੂਹ ਸੀ ।
ਹੋਰ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਬੇਸਹਾਰਾ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਦੂਰੋਂ ਪਾਰੋਂ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤ
ਲਾਲ ਖਾਨ ਨੇ ਆ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ । ਦੋ ਹੀ ਜੀਅ ਸਨ । ਲਾਲ ਖਾਂ ਅਤੇ
ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਅਤੇ ਦੌਵੇਂ ਹੀ ਸਾਊ ਸੁਭਾਅ ਸਨ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ
ਦੀ ਗੋਦ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ।

ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਲਗਵੰਤੀ ਸ਼ਰੀਕਾ ਹਾਕਮ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਲਾਣਾ ਸੀ । ਹਾਕੂ
ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਭੋਇੱ-ਭਾਂਡਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਹਾਕੂ ਨੀਅਤ ਦਾ ਕੋਹੜਾ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਆਦਮੀ ਸੀ । ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ
ਵੀ ਸਭ ਲੰਡੇ ਨੂੰ ਖੁੰਡਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਯਾਨੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੀ

ਧੀਆਂ, ਕੀ ਨੂੰਹਾਂ, ਕੀ ਪੁੱਤਰ, ਕੀ ਮਾਂ । ਸਭ ਇਕੋ ਸਾਂਚੇ ਦੇ ਢਲੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ । ਯਾਨੀ ਆਦਤਨ ਕਮੀਨਗੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਸੀ । ਉਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਢੇਰੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ਕਾਦਰ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਬੜੀ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ, ਕੁਝ ਮਕਾਣੇ ਆਏ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਬਣਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਅਤੇ ਲਾਲ ਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲੀ ਗਈ ।

ਬੂਗੀਆਂ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟਿਸ਼ਕੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਦਰ ਹਟ ਗਿਆ । ਤੇ ਲਾਲ ਖਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸਿਆਣਾ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਪੂਰੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਲ ਛੋਟੇ ਬਾਲੇ ਉਹ ਵੈਲੇ ਕੁਵੈਲੇ ਖੇਡਕੁਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਲ ਲਗਾਮੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਦਵੀਂ ਬਾਬੂ ਪ੍ਰਟਵਾਰੀ ਬੋਲ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਅੜੇ ਸਜ਼ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਮ੍ਮੂਖੀਦੀਆਂ ਛੋਲੀ ਜਾਂਦਾ । ਯਾਦਚੁਸ਼ਤ ਚੰਗੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਢੁਢ ਕੇਤੇ, ਉਸਦੀ ਨੌਬਰ, ਖਸ਼ਗ, ਮੁਸਤੀਲ ਨੌਬਰ ਸੜ੍ਹ ਯਾਦ ਸਨ । ਅੜੇ ਲਾਲ ਦੀ ਮਾਲ ਮਹਿਸੂਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਵਾਕਫੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਕਾਦਰ ਖਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਹਿੱਤ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ । ਉਹਦੀ ਸਿੱਕ ਸੀ ਕਿ ਕਾਦਰ ਛੇਤੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਧੂਮ-ਧੜੱਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਬਾਲ ਖਿਡਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਚੰਗਾ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਖੁੱਲੀ ਖੁਗਾਕ । ਕਾਦਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਾਹਵਾਂ ਰੰਗ ਕੱਢ ਆਇਆ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕਈ ਥਾਂਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੋਹ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਕੂ ਹੋਗੀ ਜਿਹੜੇ ਲਾਲ ਖਾਂ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਦੰਦ ਪੀਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦੱਬੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਹਰ ਥਾਂ ਕਸੂਤੀ ਲੱਤ ਅੜਾ ਕੇ ਭਾਂਸੀ ਮਾਰ ਆਉਂਦੇ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਾਕੂ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਕਾਦਰ ਤੇ ਡੋਰੇ ਵੀ ਸੁਟਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ । ਪਰ ਕੁਝ ਤੇ ਕਾਦਰ ਆਪ ਵੀ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਸਾਉ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਖਬਰਦਾਰ ਸੀ ਕੁਝ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ । ਲਾਲ ਖਾਂ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ

ਗਿਆ ਲਿਖ੍ਯਾ ਦਾ ਦੱਖ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਫੈਕਾ ਲੱਗਾ ਸਿ ਲੀ ਰਿਲਾਉਣ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਧਾਰ
ਗਿਆ। ਮੈਦਾ ਸਾਉ ਸੁਭਾਅ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੀ ਸੀ ਪੱਧੜਦਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖੰਦਰ ਦੀ
ਤਹਿਮਤ, ਬੜੀ ਜੀ, ਛੜੀ, ਖੱਦਰ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪੱਧੜੇ ਦੀ ਪੜਲੀ ਪੱਗ ਜਿਸਨੂੰ ਹਿੱਟ ਅੱਪੀ
ਸਿਰ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੰਘ ਲਹ ਛੱਡ ਮੇਢੇ ਤੇ ਅੱਜੀ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਛੜੀ ਰੋਣ ਕੌਝ ਕੇ ਖੱਬੇ
ਮੇਢੇ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਲੈਂਦਾ। ਅਤੇ ਇਕ ਵੇਲੇ ਪੱਗ ਤੋਂ ਖਰਨੂੰਦਾ ਕੌਮ ਲੈਂਦਾ।
ਲਾਲ ਖਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਡੰਗਰ-ਵੱਡਾ ਵੇਚ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਲੱਗ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਇਕੋ ਮੱਝ ਰੱਖ ਲਈ। ਮੱਝ
ਲਈ ਪੱਠੇ ਬਟਾਵੇ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਵਢਾ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗਰਦੋਗੀ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਾਦਰ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਉਸਦੀ
ਖੇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੇਖ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਦਰ ਨੂੰ
ਮੁਹਸਲ ਯਾਨੀ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ
ਕਾਦਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੁਨਸ਼ੀ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਯਾਨੀ ਮੁਨਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਰ।

ਮੁਹਸਲ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਮੁਹਸਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਬੋ ਨਾ
ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ
ਅਫਸਰ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਹਸਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਗੋੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਨਾ
ਹੀ ਚਰਬ-ਜਬਾਨੀ ਅਤੇ ਆਕੜ ਲਿਆਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ।
ਨਾ ਪਹਿਗਾਵੇ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਛੱਡੀ। ਉਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸਾਮ ਤੱਕ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਖੇਤਾਂ ਤੱਕ
ਪੈਰੀਂ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹੀ
ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰ ਦਾ ਹਰ ਮੁਜਾਰਾ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ
ਕਦਰ ਕਰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਦਰ ਹਰ ਮੁਜਾਰੇ ਨਾਲ ਛੁੱਘਾ ਹਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ
ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ
ਦੁਖਿਆ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਕਾਦਰ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਫ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇਕ ਤੇ ਇਤਥਾਰ
ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਮੁਹਸਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਬੋਹਲਾਂ ਤੇ ਠੱਪੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਮੁਜਾਰਿਆਂ
ਨੂੰ ਨੀਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਦਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮੁਹਸਲ ਦੀ ਘੋੜੀ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਕਰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ
ਕਾਮੇ ਮੁਜਾਰੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ । ਬੇ-ਮਤਲਬੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਝਿੜਕਾਂ ।
ਪਰ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਮੁਜਾਰੇ ਸਗੋਂ ਅੱਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ । ਉਹ ਕਿਸੇ
ਮੁਜਾਰੇ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਜਾਂ ਨਜਾਈਜ ਵਗਾਰ ਨਾ ਲੈਂਦਾ । ਸਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਲੋੜ
ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ । ਹਲ, ਫਲ, ਬੀਜ, ਬੋਹੜਾ, ਬਲਦ, ਵੱਡਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ
ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ।

ਕਾਦਰ ਉਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਨੇ
ਜਗੀਰਦਾਰ ਲਈ ਵੀ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਸਨ । ਕਈ ਵਾਰ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਰੋਟੀ ਪਕਾ
ਉਡੀਕਦੀ, ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪ ਵੀ ਭੁੱਖੀ ਹੀ ਸੌ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ
ਕਾਦਰ ਦੇ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਹਿੱਤ ਉਹਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਧ ਗਏ ਸਨ ।
ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੁਜਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਧਕੋ-ਧਕੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ । ਪਰ
ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮੁਜਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਉਚੇਚਾ ਹਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸਾਦਕ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੰਜ ਜੀਅ ਸਨ । ਖੁਬਸੂਰਤ ਬੀਬੀ ਤਾਲਿਆਂ
ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਥੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯੂਸਫ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ, ਛੋਟਾ ਰਫੀਕ ਅਤੇ ਛੋਟੀ
ਕੁੜੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਜੇ ਕਾਦਰ ਸਾਦਕ ਵੱਲ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਲਾਂਭਾ ਖੜਾ
ਕਰ ਦਿੰਦੇ । ਪਰ ਹਾਕਮ ਹੋਰੀ ਹਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਿਸਤ ਥੰਨੀ ਰਖਦੇ
ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਗੱਲ ਉਡਾਈ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਦਰ ਦਾ ਤਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪੀਚ ਏ । ਅਤੇ
ਜਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭਿਣਕ ਕਾਦਰ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਦਕ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲ
ਜਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਦੁੱਖ ਸੀ ।
ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸਾਮ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਾਦਕ ਦੇ ਬੂਹੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ
ਸਾਦਕ ਨੇ ਵਾਜ ਮਾਰ ਲਈ । ਇਖਲਾਕਨ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ।

“ਬਹਿਂ ਜਾ ।” ਅਤੇ ਬੈਠਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਦਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸਾਡੇ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਨਗਾਜ਼ਗੀ ਏ ?”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਨਗਾਜ਼ਗੀ ਕਾਹਦੀ ।

ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਗਏ ਨੇ ।” ਨੀਵੀ ਜਿਹੀ ਪਾਈ ਕਾਦਰ ਨੇ ਫਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਮੂੰਹ ਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ।

ਰੋਟੀ ਪਰੋਸਦੀ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਚੌਕੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹਾ, “ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਏ । ਕਿਤੇ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਬਕ ਦਿੱਤਾ ?” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਅੱਗੇ ਰੋਟੀ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ।

ਤਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਾਦਰ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਦਾ ਦਿਲ ਅਤੇ ਖੁੱਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਾਦਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਕੀ ਡੱਕਣਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਦੱਸਦਾਂ ਤਾਲਿਆਂ, ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਏ ।”

ਸਾਦਕ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਤਾਲਿਆਂ ਸੁਰਖ ਹੋ ਗਈ । ਪਰ ਸਾਦਕ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੱਖੀ, “ਤੂੰ ਤਾਲਿਆਂ, ਇੰਝ ਕਰ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਦੀ ਨਵੀ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀ ਗੰਢ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ।”

ਮੁਨਸੀ ਕਾਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਬੁਰਕੀ ਛੁੱਲ ਗਈ ।

ਪਰ ਸਾਦਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੁਹਸਲ ਹੋਵੇ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਗੂੰ ਏ, ਦਿਨ ਆਵੇ ਰਾਤ ਆਵੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਛਿੱਡ ਦੁੱਖਦਾ ਏ ?”

ਕਾਦਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਸਾਦਕ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਆਖ ਗਿਆ ਏ । ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਲਿਆਂ ਬੁਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ । ਪਰ ਖੁਦਾ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਜਵਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਥੇ ਹਸਮੁੱਖ ਚਿਹਰਾ, ਖੁਸ਼ਾਦਾ ਅਤੇ ਖੁੱਲਾ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ “ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਛਿੱਡ ਤਾਂ ਸਰੀਕਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖਦਾ ਏ । ਕਾਦਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਰੇ ਇਕ ਵਾਰੀ । ਮੈਂ ਪੀਚਵੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ।”

ਸਾਦਕ ਨੇ ਆਖਿਆ “ਤਾਲਿਆਂ, ਇਸ ਕੀ ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਏ । ਇਸਦੇ ਥਾਂ ਮੈਂ ਜੁ ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ।”

ਤੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤਾਲਿਆਂ ਪੇਕੇ ਗਈ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਰਾਬਿਆਂ ਦਾ ਸਾਕ ਲੈ ਆਈ ।

ਫਿਰ ਸ਼ਗਨ ਝੋਲੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਾਦਰ ਦੇ ਚੁੰਡੀ ਵੱਛੀ ।
 “ਲੈ ਰਾਬਿਆਂ ਤਾਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਦੇ ਕਣ ਵਾਧੂ ਏ । ਪਰ ਘਰ ਨਾ ਭੁੱਲ
 ਜਾਵੀ । ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸਾਲੀ ਅੱਧੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਭਣੂਜਾ ਖਸਮ ਢੂਜਾ ।”

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਤਾਸੇ, ਸੱਕਰ ਦੀਆਂ ਚੰਗੇਰਾਂ ਘੁੰਮ ਗਈਆਂ । ਪਰ
 ਹਾਕੂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਕਰ ਜਹਿਰ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਦਰ ਦਾ ਉਸ ਘਰ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘਾ
 ਮੋਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਮਿਥਣ ਲਈ ਭੱਜੋ-ਨੱਠ ਸੁਰੂ ਹੋਈ ਕਿ
 ਸਾਦਕ ਨੂੰ ਸੂਕ ਦਾ ਮੋਹਰਕਾ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਕਾਦਰ ਨੇ ਭੱਜੂ ਨੱਠੀ ਵਿਚ ਦਿਨ
 ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਖਰਚਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਤਾਪ ਸੀ ਕਿ ਜਾਨ ਲੈ
 ਕੇ ਹੀ ਗਿਆ । ਬੰਦਾ ਕੀ-ਕੀ ਬਾਨ੍ਹਣੂੰ ਬੰਨਦਾ ਏ ਪਰ ਭਾਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਚੱਕਰ
 ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੀ ਏ । ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ :

ਆਗਾਹ ਅਪਨੀ ਮੌਤ ਸੇ ਕੋਈ ਬਸ਼ਰ ਨਹੀਂ

ਸਾਮਾਨ ਸੋ ਬਰਸ ਕਾ ਕਲ ਕੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ।

ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਘਰ ਸੋਗ ਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਭੋਇੱਂ-ਭਾਂਡਾ
 ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਖੇਤੀ ਵਟਾਈ ਤੇ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ।
 ਪਿੱਛੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਤਿੰਨ ਬਾਲ ਤੇ ਜਵਾਨ ਵਿਧਵਾ ਤਾਲਿਆਂ । ਖੇਤੀ ਕਿਸ ਕਰਨੀ ਸੀ
 ਬਲਦ, ਵੱਛਾ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਮੱਝ ਲੈ ਲਈ । ਘਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵਡਾਉਣ ਵਿਚ
 ਕਾਦਰ ਨੇ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ । ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ? ਕਿਸਨੂੰ ਕਿਸ
 ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਏ ? ਸਭ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਈ । ਮੱਝ
 ਲਈ ਪੱਠੇ ਯੂਸਫ਼ ਕਾਦਰ ਦੇ ਖੇਤੋਂ ਹੁਸ਼ੈਨ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਹੁਸੈਨ
 ਬੀਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਹਾਂ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਖਵਾਂਦਾ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਕੱਠੀਆਂ ਹੀ ਚਰ-ਫਿਰ
 ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਸਫ਼ ਹੀ ਸੜਕ ਬੰਨ੍ਹੇ ਫੇਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ।

ਹਾਕਮ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਉਗਲੀ ਫਸਾਣ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ
 ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੇਕੇ ਜਾ ਲੱਤ ਫਸਾਈ । “ਉਏ ਭਲਿਉ ਲੋਕੋ, ਕਾਦਰ

ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੀ ਏ । ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ । ਠੀਕ ਏ ਅੱਠ ਘੁਮਾ ਜਮੀਨ ਏ ਪਰ ਜਰਾ ਸੋਚੋ ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ ਉਹ ਤਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ । ਉਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਵਾਰਾ ਸਾਕ ਚੜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਓ । ਹਨੇਰ ਸਾਈ ਦਾ । ਇਕੋ ਘਰ ਤੇ ਇਕੋ ਬੰਦਾ ਅਤੇ ਦੋ-ਦੋ ਜਨਾਨੀਆਂ । ਉਹ ਵੀ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ । ”

ਸੈਤਾਨ ਦਾ ਤੀਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਵੱਜਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਬਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਉਠਿਆ । ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਗਈ । ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਤੁਹਮਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਣ ਹਾਕੀ ਹੋ ਗਈ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਿੰਡ, ਸਮਾਜਤ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਧਮਕੀ ਜਿਹੀ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਇਦ ਮਿੱਥੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਣ, “ਚੰਗਾ ਤੁਹਾਂਡੀ ਮਰਜ਼ੀ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਝੂਠੀ ਤੁਧਮੁੜ੍ਹੀ ਵੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ । ਪਰ ਮੇਰੀ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮੀਨਿਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੀਖ ਦਿੱਤੀ ਏ ਉਹਨਾਂ ਕਮੀਨਿਆਂ ਦੇ ਕਮੀਨੇ ਇਰਾਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੀ ।” ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ-ਕਹਿੰਦੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ । “ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਰ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮਰ ਗਈ ।” ਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਮਬੱਤੀ ਵਾਂਗ ਪਿੰਘਰ ਜਾਣ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਚੰਦਰੇ ਚੰਡਾਲ ਦੇ ਚੂੰਡੇ ਹੋਏ ਪੂਰੇ ਛੀਠ ਨਿਕਲੇ ।

ਹਾਕੂ ਹੋਰਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮਾਘ ਜਿਹਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦਾ ਦੁੱਖ ਸਾਰੇ ਮੁਜਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਮੰਨਿਆ ।

ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬੀਬੀ, ਹਾਕੂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਬੱਝਣ ਦੇਣੀ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਜੇ -ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੋਝ ਨਾ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ?”

ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਤਾਲਿਆਂ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ

ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਸੁਲਝੀ-ਸਿਆਣੀ ਜਨਾਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਿਉ ਸੱਦ ਕੇ ਤਾਲਿਆਂ । ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਏ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਜਗ ਸੋਗ ਦੇ ਦਿਨ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ । ਨਾਲੇ ਜਗ ਗੱਲ ਠੰਡੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ।” ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਭਾਵੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਗਈ ।

ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਕਾਦਰ ਤੀਜੀ ਕੁ ਪੈਹਰ ਰੋਹੀ ਵਿਚ ਘਾਹ ਦੀ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖ ਵਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੱਖ ਵਲੋਂ ਘੋੜਾ ਭਜਾਈ ਜਗੀਰਦਾਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਆਇਆ । ਪਰ ਰੱਖ ਵਿਚ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਚੁਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਗੌਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ । ਮੱਝਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ । ਯੂਸਫ ਲੈ ਆਇਆ ਜਾਂ ਅਵਾਰਾ ਹੋ ਆਈਆਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਧਰ ਆਈਆਂ । ਜਗੀਰਦਾਰ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕਾਦਰਾ, ਉਹ ਮੱਝਾਂ ਵਲ ਕੇ ਫਾਟਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਨੇ ।”

ਕਾਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਨਾਲ ਕੋਈ ਪਾਲੀ ਨਹੀਂ ?”

“ਹੈ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ । ਸਾਲੇ ਜੰਮਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨੇ, ਵੱਗ ਚਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦਾ ਏ ? ਮੈਂ ਦੋ ਲਾਈਆਂ ਤਾਂ ਘੋਸ ਵੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਬੜੇ ਹਰਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਲੋਕੀਂ ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕਾਦਰ ਕੁਝ ਬੋਲਦਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਨੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਲਾਈ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਸਰਪਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਾਦਰ ਹੁਲੀ ਕਰ ਕੇ ਯੂਸਫ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆ ਸੀ । ਸਾਇਦ ਜਗੀਰਦਾਰ ਨੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ ਸਨ, ਜੋ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਸੂਤੀ ਥਾਂ ਲੱਗੇ ਹੋਣ । ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਯੂਸਫ ਦੇ ਹੱਥ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਨ । ਉਸ ਬੇਹੋਸ਼ ਯੂਸਫ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਖਾਲ ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ । ਚੂਲੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ । ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ ਪਰ ਉਜੜੇ ਘਰ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਬੁੱਝ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲੰਘਣਾ ਸੀ । ਪਲ ਭਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿਕਦਾ ਟਹਿਕਦਾ ਛੁੱਲ ਮੁਰਸ਼ਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਾਦਰ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ ।

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕਈ ਮੁਜਾਰੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ । ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹਾ-ਹਾ ਕੁਰਲਾਹਟ ਮਚ ਗਈ ।

ਅਤੇ ਜਦ ਯੂਸਫ਼ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ ਤਾਂ ਤਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਉਸ ਤੋਂ ਝੱਲੀ ਨਾ ਗਈ । ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਚੀਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਖਬਰਦਾਰ ਕਮੀਨਿਆਂ, ਕੁੱਤਿਆ, ਕਾਤਲਾ ਨਿਕਲ ਜਾਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਖਬਰਦਾਰ ! ਜੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁੱਝ ਗੱਲ ਕੱਢੀ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਉਂ ।” ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਸਬਜ਼ੀ ਚੀਰਨ ਵਾਲੀ ਛੁਰੀ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ । ਪਰ ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ । ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਤਿੱਖੀ ਛੁਰੀ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਕਾਦਰ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ।

ਕਾਦਰ ਤੇ ਦੋਹਰਾ-ਤੀਹਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ, ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਉਦੋਂ ਹਾਕਮ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਉਸਦਾ ਬਿਨਾਂ ਪੀੜ ਤੋਂ ਚਿਹਰਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਘੁੰਮ ਗਿਆ । ਉਹ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ ਜਿਹਾ ਘਰ ਆਇਆ ।

ਸਿਰ ਪਟਕਦੀ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵੇ ਕਾਦਰਾ, ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।”

ਕਾਦਰ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਦੋਹਰੀ ਤੈਹਰੀ ਸੱਟ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਚੁੱਪ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ । ਤਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕਾਤਲ ਦਾ ਫਤਵਾ ਉਸਨੂੰ ਗੁੰਗਾ ਹੀ ਕਰ ਗਿਆ । ਕੀ ਜੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਾਂ, ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਕੌਣ ਮੰਨੇਗਾ ਮੇਰੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ।

ਹਾਕੂ ਹੁਰੀ ਤਾਂ ਘੋੜੀਆਂ ਭਜਾ ਥਾਣੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ । ਅਤੇ ਦਿਨ ਛਿਪਦੇ ਨੂੰ ਕਾਦਰ ਹੱਥਕੜੀ ਨਾਲ ਨਰੜਿਆ ਥਾਣੇ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸੀ ।

ਅਫਸੋਸ ! ਸਦ ਅਫਸੋਸ ! ਓ ਹੋ, ਕੀ ਸੀ ਤੇ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ? ਕਾਸ਼ ! ਤਾਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਤਲ ਥਾਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹਿ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ ।

ਜਗੀਰਦਾਰ ਚੁੱਪ ਸੀ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਦਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਏ । ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਤਾਂ ਤਾਲਿਆਂ

ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਕੂ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ, “ਓ ਭਾਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਤਾਲਿਆਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਹ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਈ ਏ। ਫਿਰ ਉਸ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਲਈ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਤਾਲਿਆਂ ਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾ ਲਵਾਂ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਹਾਕੂ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ, ਕਦੀ ਨੂਹਾਂ, ਕਦੀ ਧੀਆਂ ਸਾਏ ਵਾਂਗ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਕ ਕਦੀ ਦੋ ਤਾਂ ਸੌ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਜੇਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕਾਦਰ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸਾਇਦ ਤਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਕਦੇ ਜਾਗ ਪਏ। ਅਸਲੀਅਤ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੇ ਦੋਸ਼ਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਹਾਕੂ ਹੋਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰਪਟ ਤੇ ਥਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਕੇਸ ਉਸ ਉਪਰ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਈ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਆਏ ਪਰ ਉਸ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਸਿਵਾਏ ਅੱਲਾ ਦੀ ਰਜਾ ਦੇ। ਪਰ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, “ਭਾਬੀ, ਮੈਂ ਦੂਰ ਸਾਂ। ਨਾ ਮੇਰਾ ਉਧਰ ਖਿਆਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਯੂਸਫ਼ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਦਾ ਸੀ। ਜਗੀਰਦਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਉਹ ਮੱਝਾਂ ਵਲ ਕੇ ਛਾਟਕ ਵਲ ਕਰ ਆਵੇ। ਉਸ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਏ। ਮੈਂ ਦੋ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਘੇਸ ਵੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਠੁੰਡੇ ਮਾਰੇ। ਮੈਂ ਜਦ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸ ਸੱਚ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਤਲ ਬਾਪ ਕੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।”

ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਕਾਦਰ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਸੁਭਾਅ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੀੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਨਾ ਪਾਪ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸਾਇਦ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਹਾਕਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਤੰਦੂਏ ਤੰਦ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕੁਰੱਖਤ ਬੋਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਕਦੀ

ਕਾਦਰ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਨਾਂ ਹੀ ਕਦੀ ਕੰਨ ਭਰਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੂੰ ਹਾਂ
ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਦਰ ਬਾਰੇ ਨਿਤ ਦਿਨ ਹਾਕੂ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਕਦੀ-
ਕਦੀ ਹਾਕੂ ਵੀ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਗੁਸ-ਸੁਸ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਹਾਕੂ ਹੋਰਾਂ ਮੈਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ
ਤਿੰਨ ਉਹ ਆਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਨੱਠ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ । ਅਖਰ ਤਿੰਨ
ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪੇਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆਇਆ । ਹਾਕਮ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ
ਨਾਲ ਉਚੇਚੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਖੰਗੂਰੇ ਮਾਰਦਾ ਲੰਗਾ ਹਾਕੂ ਖੂੰਡੀ ਟੇਕਦਾ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਡਿਆ ।
ਖੂੰਡ ਕੱਢੀ ਬੈਠੀ ਤਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ , “ਲੈ ਪੁੱਤਰ
ਤਾਲਿਆਂ ਬੀਬੀ, ਹੁਣ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੀ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਏ । ਭਾਵੇਂ ਕਾਦਰ
ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਈ ਏ । ਪਰ ਉਸ ਪਾਪ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਏ ਜਿਹੜਾ ਕਦੀ
ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਫਾਹੇ । ਨਹੀਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਕਾਲੇ
ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਵੱਟ ਤੇ ਪਏ ਨੇ । ਨਾਲੇ ਪੁੱਤਰ, ਸੰਗੀ ਸੁੰਗੀ ਨਾ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ
ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਲਵੀਂ । ਰੱਬ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਏ । ਅੱਲਾ ਦੇ
ਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ।”

ਹਾਕਮ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਗਲ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝੱਜੋੜ ਗਈ । ਫਾਸੀ । ਉਹਨੂੰ
ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਾਹ ਰੁੱਕਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਸਭ ਉਜਾੜ । ਕੀ
ਕਹਾਂ ਕੀ ਨਾ ਕਹਾਂ । ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਲਗ ਗਈ । ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ
ਸੀ ਕਿ ਮਹਾ ਫਫੇਕੁੱਟਣੀ ਹਾਕੂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਆ ਬੈਠੀ :

“ਪੁੱਤਰ ਧੀਏ, ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਬੇਚਾਰਾ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਤੇਹ ਕਰਦਾ ਏ
ਤੇਰਾ । ਤੁਹਾਡਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੁੱਛਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਮੇਰੀ ਧੀ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪੱਠੇ,
ਆਟਾ, ਗੁੜ, ਚਾਹ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਅੱਜ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਾਦਰ
ਪਾਧੀ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਜਸੀਨ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਗ ਦੇਈਏ । ਮੈਂ
ਕਹਿ ਬੈਠੀ ਹੱਕੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ । ਅਸਾਂ ਹੀ ਲਵਾਣੀਂ ਏ । ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਲਵਾ

ਦਵਾਂਗੇ । ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੱਛ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਸਹੁਰੀ, ਕਮਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੌਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਏ । ਅੱਠੇ ਘੁਮਾ ਈ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਾਉਣੀ ਏ । ਉਹ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਬਾਹਲਾ ਈ ਹਿੱਤ ਕਰਦਾ ਏ ਤੁਹਾਡਾ । ”

ਫੇਕੁਟਣੀ ਜਬਾਨ ਵਾਹ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤਾਲਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਹੂੰ ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛੁੱਬੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਤਾਲਿਆਂ ਪੇਸ਼ੀ ਤੇ ਗਈ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹਾਕੂ, ਹਾਕੂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਹਾਕੂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਇਕ ਨੂੰਹ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓ ਥਿੜਕੇ ਨਾ । ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਹੱਥਕੜੀ, ਬੇੜੀ ਪਾਈ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸਦੇ ਦੋਹੀ ਪਾਸੀਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ । ਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਰੁੱਗ ਭਰਿਆ ਗਿਆ । ਨੀਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਮਾਸੂਮ ਚਿਹਰਾ, ਕਟਿਹਰੇ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਮੁਖਾਲਫ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਬੇ-ਹੂਦਾ ਸਨ । ਪਰ ਕਾਦਰ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੌੜਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਲਿਆਏ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ । ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੂੰ ਨਾ ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੰਦ ਪੀਹਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਜਰਮ ਦੀ ਖਾਪੇਸ਼ੀ ਹੀ ਜੁਰਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਇਕਬਾਲ ਏ । ਇਸ ਲਈ ਹਤਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸਖਤ ਤੋਂ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਏ । ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਫਾਜਲ ਜੱਜ ਨੇ ਬੜੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮੁਲਜਮ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮੌਕਾ ਏ । ”

ਫਿਰ ਕਾਦਰ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਜਾਇਜਾ ਲਿਆ । ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਤਾਲਿਆਂ ਤੇ ਆ ਅਟਕੀ ਜੋ ਹਾਕਮ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹਦੇ ਮੁੰਡੇ, ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖਲੋਤੀ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਤਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਖਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਿਸੀਆਂ । ਉਸ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ । ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਬਾਰ ਉਠਿਆ । ਜੇ ਮੈਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਾਣੀ ਦਸ ਕੇ ਬਚ ਵੀ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਤਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਤਿਲ ਹੀ

ਸਮਝੇਗੀ । ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਸ ਫਿਰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੱਬ ਲਈ । ਅਤੇ ਰੋਹ ਵੱਸ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ।

“ਜੱਜ ਸਾਹਬ ਮੈਂ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਹੀ ਯੂਸਫ਼ ਦਾ ਕਾਤਲ ਹਾਂ ।” ਉਹ ਇੰਝ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਦਰ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਕਾਤਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।” ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਮੁੱਕਦਮੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹ ਤੇ ਯੂਸਫ਼ ਦੀ ਮਾਂ ਹਾਂ ।”

ਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਲਮਬੰਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ।

ਹਾਕਮ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ । “ਪੱਟ ਦਿੱਤੀ ਉੱਏ ਜੱਖਣਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਚੰਦਰੀ ਨੇ । ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਕੱਤਰੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ।”

. ਜੇਲ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਹਾਵੀ ਰਹੀ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬੇਦੋਸ਼ਾ ਸਮਝਿਆ ਏ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਅਹਿਸਾਨ ਮਾਰਿਆ ਏ । ਤਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿਉਣ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਰਹਿ ਕੇ ਮਰਨਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਉਹ ਬਰੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਪਿੰਡ ਉਸਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆਪਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਤਕੜੇ ਜਲ੍ਹਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੈ ਕੇ ਆਏ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ, ਸੁਆਣੀਆਂ ਕੌਠਿਆਂ ਤੇ ਬੂਹਿਆਂ ਅੱਗੇ ਖਲੋ-ਖਲੋ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਅਤੇ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਸਾਂਭੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ।

ਕਾਦਰ ਸਾਦਕ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪਿਛਾਂਹ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋਤੀ ਤਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਗਈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਰਫੀਕ ਖੜਾ ਸੀ । ਇਕ ਚੀਸ ਤੇ ਦਰਦ ਦੀ ਵੇਗਮਈ ਲਹਿਰ ਉਠੀ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ । ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਏ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ । ਅਹਿਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੜਨਾ । ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਉਬਾਲ ਖਾਧਾ । ਰਫੀਕ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ

ਲਾ ਲਵਾਂ । ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੈਰ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਫੀਕ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਅੰਦਰ ਹੋ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ । ਇਕ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿੜਿਆ ਦਿਲ ਇਕ ਦਮ ਬੁਝ ਗਿਆ । ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੌਸ਼ੀ ਕਾਤਲ ਸਮਝ ਕੇ ਅਹਿਸਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ । ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਫ਼ੀ ਉਹਦੀ ਜਮੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨ ਰਹੀ । ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਉਸ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਬੰਦੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੁੱਛਦੇ ਆਏ । ਪਰ ਉਸ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਮਿਲਣ ਆਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਬੱਸ਼ਾ ਰਿਹਾ । ਉਹ ਇਕੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੈਂ ਆ ਗਿਆਂ । ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ, ਕਿਉਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪ ਆ ਜਾਏਗਾ ।”

ਚੋਖੀ ਰਾਤ ਗਈ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਰੋਟੀ ਪਰੋਸੀ ਜੋ ਉਸ ਬੇ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ । ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵੀ ਹੋਈ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕਾਦਰਾ, ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ।”

“ਦੱਸ ਭਾਬੀ, ਕੀ ਗੱਲ ਏ ?”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਵੇਰੇ ਦੱਸਾਂਗੀ ?”

“ਚੰਗਾ ਭਾਬੀ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ।”

ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਇਕ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਬਹਿ ਗਿਆ । ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੇੜੇ ਜਦ ਉਹ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕਾਦਰਾ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ?”

ਉਸ ਕਲਮ ਹੱਥੋਂ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦੱਸ ਭਾਬੀ ।”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਸਵੇਰੇ ਦੱਸਾਂਗੀ ।”

“ਚੰਗਾ ਭਾਬੀ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ” ਅਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ।

ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖੀਵੀ ਹੋਈ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ੀ ਤੇ ਜਾ ਪਈ ਤੇ ਕਾਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਬੀ, ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਵੇਰੇ ਚਿਰਕਾ ਉਠਾਂ । ਤੂੰ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ

ਮੇਰੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਹੇਠੋਂ ਆਹ ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਹਨੇਰ-ਹਨੇਰ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਵੀਂ । ”

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਸਿਰਹਾਣੇ ਹੇਠੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢਣ ਲੱਗੀ ਉਹਨੂੰ ਮੋਹ-ਮਸਤਾ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ । ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ । ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ । ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋਵੇ । ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਡਾਡਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ । ਕਾਦਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਢੇਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਕੀ ਹੋਇਆ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ? ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਹੇਠੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢੇ । ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕਾਦਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਅਚਲ ਅਤੇ ਚਲ ਜਾਇਦਾਦ, ਜ਼ਮੀਨ ਘਰ ਤਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਸੀਅਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਲ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਾਬਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ : ਕਾਸ਼ ਕਿਤੇ ਤਾਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਤਿਲ ਗਰਦਾਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ।

ਪੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁਸੈਨ ਬੀਬੀ ਪਿੱਟ ਉੱਠੀ “ਵੇ ਕਾਦਰਾ, ਤੇਰੀ ਕਾਤਿਲ ਮੈਂ ਹਾਂ । ਵੇ ਤਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਕਲ ਵੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਕੌਲ ਆਈ । ਅਥੇ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਕਾਦਰ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਆਈ । ਤੇ ਇਹੋ ਰਟ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹੀ । ਮੈਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਦਸਣ ਲਈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੋ ਵਾਰ ਤੇਰੇ ਕੌਲ ਆਈ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਸਵੇਰੇ ਚਾੜ੍ਹਾਂਗੀ । ਮੈਂ ਤੱਤੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਾਤ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ । ”

ਉਪਰ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਸ਼ ਤੇ ਗਸ਼ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ । “ਵੇ ਚੰਨਾਂ, ਤੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਆਉਂਦੇ ਨਾਲ ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ । ”

ਪਰ ਜੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿਆਹੀ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਹੁਣ ਪਛਤਾਏ ਕਿਆ ਹੋਵਤ ਹੈ, ਜਦ ਚਿੜੀਆ ਚੁਗ ਗਈ ਖੇਤ ।

ਖੂਹ ਦੀ ਚਲਈ ਚਕਲੀ ਤੇ ਅੱਡੇ ਦੀ ਤੱਕ-ਠੰਕ, ਚੌਪਿਆ ਤੇ ਤਿਲਕਦਿਆਂ ਅਰੇਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਘਰਾੜ ਤੇ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਮਾਹਲ ਦੀ ਖੜਕਾਹਟ-ਬਲਦਾ ਦੇ ਗਲੀ ਟੱਲੀਆਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ, ਕਾਝਣ ਨਾਲ ਘਿਸਰਦੇ ਤੀਰ ਦੀ ਚੀ.ਚੀ. ਬੇਰੀ ਉਤੇ ਬੈਂਟੇ ਟੇਟਰੂ ਦੀ ਟਰੂ ਟਰੂ, ਚਿੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਰਕਾਂ ਦੀ ਚਹਿਕਾਰ ਸਭ ਮਿਲਕੇ ਇੱਕ ਮਿੱਠੀ ਲੋਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ ਅਤੇ ਬੇਰੀ ਬੱਲੇ ਅਲਾਣੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੇਟੇ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਹੜੀ ਨੀਂਦਰ ਆ ਗਈ ।

ਸੂਰਜ ਨੇ ਚੌਥੇ ਪੈਹਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ-ਬੇਰੀ ਦੀ ਗੁਹੜੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਕੱਤਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਠੰਢ ਨੇ ਕੁਤਕਤਾਰੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤਾਂ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ । ਉਬਾਸੀ ਲੌਂਦਿਆਂ ਉਸ ਲੇਟੇ ਲੇਟੇ ਮੌੜ ਭੰਨਿਆ ਅਤੇ ਸੰਮਨ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨੱਕ ਦੀ ਫੁੰਗਲੀ ਤਕ ਝਰੀਟ ਵੱਜੀ, ਤ੍ਰਭਕ ਕੇ ਹੱਥ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕਿਆ-ਬੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾ ਉਤੇ ਦੋ ਮੌਤੀ ਨੀਲਾ ਤੇ ਰੱਤਾ ਰੰਗ ਸਿਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਡਲ੍ਹਕੇ । ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ ਤੋਲੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸੰਨੇ ਦੀਆਂ ਛਾਪਾਂ-ਹੱਥ ਦੀ ਛੱਬ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਉਹਨੂੰ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਸੇਰ ਲਹੂ ਵਧ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਗੱਡੀ ਸੱਤਰਵੇ ਮੀਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਹ ਨੀਲੇ ਤੇ ਲਾਲ ਨਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁਨੈਹਰੀ ਛਾਪਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਭਤੀਜੇ ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਕਰਨੈਲ ਦੇ ਪੰਗਣੇ ਤੇ ਕੁੜਮਾ ਨੇ ਕੁੜਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਸਨ । ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੇ ਕੈਮਰਕ ਦੇ ਕੁੜਤੇ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬਾਂਹ ਉਤਾਂਹ ਸਰਕਾ ਕੂਹਣੀ ਤੋਂ ਡੈਲੇ ਤਕ ਉਸ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ । ਸਰਮੁਚ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਝਰੜਿਆ ਜੁੱਸਾ ਨਵਾਂ ਨਰੈਅਾ ਲੱਗਾ । ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠ ਖੂਹ ਦੇ ਅੰਲੂ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਪੰਸੇਰੀ ਪੰਸੇਰੀ ਦੀਆਂ ਮਾਹਲ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾੜਫੇ ਵਿਹ ਪਾਣੀ ਉਗਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਓਕ ਭਰ ਮੂੰਹ ਵਿਹ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ

ਉੱਗਲੀਂ ਫੇਰ ਕੁਰਲੀ ਕੀਤੀ, ਦੋ ਬੁੱਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ, ਗਿੱਲਾ ਹੱਥ ਮੂੰਹ
ਤੇ ਫੇਰ ਤਹਿੰਦੀ ਸੁਸਤੀ ਲਾਹੀ ਅਤੇ ਤਰਾਂਦੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ।

ਲਾਲ ਲਾਲ ਹੋਇਆ ਸੂਰਜ ਨਦੀ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਿੱਕਰਾਂ ਉਤੇ
ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਛੇਟੇ ਮੁਖਤਿਆਰੇ ਨੇ ਮੱਝਾਂ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਪਿੰਡ ਵਲ
ਹਿੱਕ ਲਈਆ ਸਨ । ਨਦੀ ਦੀ ਢੱਕੀ ਨਾਲ ਟਿਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਛੋਲਿਆਂ ਤੇ
ਸਰ੍ਹੁੰ ਨੇ ਢੱਕ ਲਏ ਸਨ । ਕਪਾਹ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਚੌ ਕਪਾਹ ਚੁਗਦੀਆ ਚਾਰ ਪੰਜ
ਸਵਾਣੀਆ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਗੰਢੜੀਆਂ ਢੁੱਕ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਪਹੀ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ ।
ਕਿਆਰੇ ਮੰੜਦਾ ਜੋਲਾ ਖਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਪੁਟ ਪੁਟ ਖੇਤ ਵਿਚ ਠੋਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਖੂਹ ਨੇੜੇ ਖੇਤ ਚੌ ਕੈਲੇ ਨੇ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਚੌਥੀ ਪੰਡ ਪਾ ਲਈ ਸੀ ।
ਤਿੰਨ ਢੇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਹੜੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਆਇਆ ਸੀ । ਨੌ ਨੌ ਛੁੱਟ ਉੱਚੇ ਕਮਾਦ
ਦੇ ਮੁੰਠੇ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਬਚਨੇ ਮਜ਼ਬੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕਾਉਣ ਕੈਲੇ ਵਲ
ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੁਲਾਸ ਹਰਿਆਲੀ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਜਿੰਦਗੀ
ਸੀ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਿਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੰਘਰ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਕ
ਹੁਲਾਸ, ਇਕ ਉਮਾਹ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼
ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਘੁੱਟ ਲਾਂ ਤੇ ਬੂਟਾ ਬੂਟਾ ਚੁਗ ਲਾਂ । ਖੂਹ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਬਲਦ ਉਹਨੂੰ
ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ । ਪੈੜਨ ਵਿਚ ਹੋ ਉਸ ਤਿੱਖੇ ਤੁਰਦੇ ਬਲਦ ਬੰਮ੍ਹ ਲਏ ।
ਕੈਲੇ ਨੇ ਪੰਡ ਰੇੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸੁਟਿਆਂ ਆਖਿਆ :

“ਤਾਇਆ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੋ । ਦਿਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੈਹ ਗਿਆ ਏ ।”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਕੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਲੀ ਅਗਾਂਹ ਖਿਚ ਧੂਪ
ਕਢਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ,

“ਤੂੰ ਚਲ ਪੁੱਤਰ, ਧਾਰ ਧੱਪਾ ਕਢਾਈਂ, ਮੈਂ ਜੈਲੇ ਨਾਲ ਆਵਾਂਗਾ ।”

ਸੀਰੀ ਮੁੰਡਾ ਬਾਲਣ ਦੀ ਪੰਡ ਲੈਣ ਢੱਕੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ । ਨਰੈਣ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਥੋਪੇ ਛਿੱਲੇ ਕਰ ਹਵਾ ਲਵਾ ਫਿਰ ਕੱਸ ਦਿੱਤੇ । ਬਲਦਾਂ ਦਾ

ਸਿਰ ਪਿੱਠ ਪਲੋਸੀ । ਬਲਦਾਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰ ਲਿਆ । ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋਏ ਅੱਡੇਲ ਗਾਧੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਟਚਕਾਰੀ ਮਾਰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ, “ਚਲੋ ਜਿਉਣ ਜੋਗਿਓ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਈਂ ਜਿਉਣ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਰੱਖਾਂ !”

ਤਿੱਥੇ ਬਲਦ ਹੋਰ ਤਿੱਥੇ ਹੋ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਉਹ ਗਾਧੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸਿਆ । ਕਿੰਨੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਨਿਰਾਸਾ ਜਨਕ ਤੇ ਕੱਝੇ ਦਿਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਨ ਜਦ ਉਸ ਤੇ ਮੰਦਹਾਲੀ ਅਤੇ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸਾ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਸਿਰੋਂ ਟੱਪੀ ਕੰਗਾਲੀ । ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਕੋਈ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦੀ । ਉਹ ਸਵੇਰ ਦਾ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਚੌਥੇ ਪੈਹਰ ਬੱਕਾ ਟੁੱਟਾ ਚੂਰ ਚੂਰ ਘਰ ਪਰਤਿਆ ਅਤੇ ਧਰੰਗੇ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਆ ਢੇਰੀ ਹੋਇਆ ।

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰੂ ਚਾਹ ਦੀ ਗੜਵੀ ਤੇ ਖਾਲੀ ਗਲਾਸ ਕੋਲ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਅਮਰੋ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਹੀਲਾ ਕਿਤੇ ? ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਰੈਹ ਗਏ ਨੇ ।’ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦੁਪੱਟੇ ਲੜ੍ਹੇ ਖੋਹਲ ਕੋਕਨ ਬੇਰ ਜਿੰਨੀ ਅਫੀਮ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ।

ਪਰ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਊ ਟੁੱਟੇ ਨਰੈਣ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਤੁਲਸੀ ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਕੁਰੱਖਤ ਅਤੇ ਰੁੱਖੇ ਬੋਲ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਸ ਅਫੀਮ ਦੀ ਗੋਲੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕਾਲੀ ਮਾਰੂ ਚਾਹ ਦਾ ਸੜਕਾ ਮਾਰਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਹੱਡ ਹੱਡ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਸਵਾਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਨਸ਼ਾ ਖਾ, ਚਾਹ ਪੀ ਉਸ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਕੁਝ ਸੁਰਤ ਸੰਭਲੀ, ਕੁਝ ਹੱਡ ਜੁੜੇ । ਜੇਥ ਵਿਚੋਂ ਤੁਫਾਨ ਮੇਲ ਨਸਵਾਰ ਦੀ ਡੱਬੀ ਕੱਢੀ, ਚੁਟਕੀ ਭਰ ਨਾਸਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈ ਅਤੇ ਸੜਕਾ ਮਾਰਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮਿਆ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਜਿਹੇ ਨਸੇ ਦੇ ਡੋਰੇ ਬੱਝੇ ।

ਖਾਲੀ ਭਾਂਡੇ ਚੁਕਦੀ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਅਮਰੋ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਮੈਂ ਪੁੱਛਦੀ ਆਂ, ਜਿਧਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਪਿਆ ਪਲੇ ?”

ਉਸ ਬਡੇਭਰਿਆ ਜੇਹਾ ਬੈਠਾ ਵੇਂਹਦਾ ਰਿਹਾ । ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਉਤੇ ਏਨਾਂ ਬੋਝ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਬੋਝ ਹੇਠੋਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਢਣੀ ਆਖੀ ਹੋ

ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਾਧੂ ਅਤੇ ਬੇਫਾਇਦਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ । ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਨਸ਼ਾ ਵੀ ਬੁਝਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜ ਘੁਮਾ ਚਾਰ ਕਨਾਲਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਘੁਮਾ ਖੂਹ ਦੀ ਸੌਂਜੂ ਜ਼ਮੀਨ, ਇਕ ਘੁਮਾ ਮਾਰੂ ਟਿੱਬੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਕਨਾਲਾਂ ਨਦੀ ਢਾਹੇ । ਢੱਕੀ ਖੂਹ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤੁਲਸੀ ਮੱਲ ਬਾਣੀਏਂ ਕੋਲ ਗਹਿਣੇ ਸੀ ਜਿਹਨੂੰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਠੇਕੇ ਉਤੇ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹੁੰਦੇ ਬੀਜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਖੇਤ ਖੂਹ ਮੁਢਲਾ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਲ ਫਲ ਮੰਗ ਕੇ ਬੀਜਦਾ ਸੀ । ਮੌਸਮ ਮੁਤਾਬਕ ਟਿੱਬੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਜਰਾ, ਗਵਾਰਾ, ਛੋਲੇ ਛਮਕੇ, ਸਰ੍ਹੋਂ, ਤਾਰਾ ਮੀਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਘਰ ਦੇ ਚਾਰ ਜੀ ਸਨ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਿਹਾਲੀ ਅਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਅਮਰੋ ਅਤੇ ਛੋਟੀ । ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਤ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਸੀ- ਇੱਕ ਡੰਗ ਖਾਕੇ ਦੂਜੇ ਡੰਗ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਕੰਗਾਲੀ ਦਾ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਸੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਸੇ-ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਨਸਵਾਰ । ਅਫੀਮ ਉਹ ਦੋ ਵੇਲੇ ਗਲਾਚੀ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਤੌਲਾ ਰੋਜ਼, ਸਗੋਂ ਏਦੋਂ ਵੀ ਵਧ ਅਤੇ ਅਫੀਮ ਨੇ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਖੋਰ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ।

ਘਰ ਦੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਪੈਰੋ ਪੈਰ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਨਸੇ ਵਲੋਂ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿਲ ਤਿਲ ਘਟਾਉਂਦੀ ਘਟਾਉਂਦੀ ਨੇ ਗੀਠੇ ਤੋਂ ਕੋਕਨ ਬੇਰ ਤੇ ਲੈ ਆਈ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਚਸਕਦੇ ਰਹੀਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ ਹੀ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਨਿਹਾਲੀ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦਾ ਲੀਪਾ ਪੋਚਾ ਕਰ, ਲੀਗਾਂ ਗੰਢ-ਤੁਪ ਵੇਲਾ ਪੱਕੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਕ ਵੇਲੇ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਠੰਢਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਨਿਹਾਲੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦੇਂਦੀ ਅਤੇ

ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਪੀਆਂ ਧੰਨ ਬੇਗਾਨਾ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖਪਣਾ ਹੀ ਏ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ।”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜਵਾਨੀ ਪੈਹਰੇ ਬੜਾ ਟੋਹਰੀ ਜਵਾਨ ਸੀ - ਕੱਦ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਮੱਧਰਾ ਸੀ । ਗਿਆਰਾਂ ਘੁਮਾ ਮਾਲਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਹੀ ਭਰਾ ਸਨ ਨਰੈਣਾ ਤੇ ਛੋਟਾ ਸੁਰੰਣ । ਸੁਰੈਣ ਨੂੰ ਉਸ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਡੰਗਰ ਵੱਡਾ ਵੇਚ ਜਮੀਨ ਹਿੱਸੇ ਠੇਕੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਘੁਲਣ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸੌਂਕੀ ਸੀ - ਤੇਲ ਮਲਣਾ, ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ, ਪਿਓ ਖਾਣਾ ਤੇ ਬਦਾਮ ਚੱਬਣੇ, ਮਲਮਲ ਸਮਰ ਜਾਂ ਕੰਮਰਕ ਦਾ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ, ਤੇੜ੍ਹ ਸੱਤ ਗਜ਼ਾ ਲੜ ਛਡਵਾਂ ਚਾਦਰਾ, ਪੰਤੀਂ ਕੱਢਵੀਂ ਨੈਕਦਾਰ ਜੁੱਤੀ, ਮਾਵੇ ਨਾਲ ਆਕੜੀ ਟੌਰੇਦਾਰ ਪੱਗ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮੇਲੇ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ 'ਕੱਠ ।

ਛਿੰਝ ਅਖਾੜੇ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਛੜੇ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੁਆਲੇ ਮੁਫਤ ਖੇਰੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਬਦਾਮਾਂ ਦੇ ਰਗਾੜੇ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਕੱਦ ਦਾ ਮਧਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜੜਤੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੀ । ਤਾਹੀਉਂ ਤਾਂ ਵਿਧਵਾ ਨਿਹਾਲੀ, ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪੈਂਤੀ ਚਾਲੀ ਘੁਮਾ ਜਮੀਨ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਰੈਣ ਦੇ ਲੜ ਆ ਲੱਗੀ ।

ਨਿਹਾਲੀ ਨਰੈਣ ਤੋਂ ਗਿੱਠ ਉੱਚੀ, ਭਰ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਜਨਾਨੀ ਸੀ । ਨਿਹਾਲੋਂ ਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਨਰੈਣੇ ਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਆ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਸਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ । ਫਿਰ ਸੁਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਨੌਜਵਾਨ ਤੀਵੀਂ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਖਰਚ ਖੁੱਲ੍ਹਾ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਖੁਰਾਕਾਂ ਖੁੱਸ ਗਈਆਂ । ਉਸ ਦੋ ਬਲਦ ਲੈ ਹਲ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਕੰਜਰੀ ਨੂੰ ਚੱਕੀ ਪੀਹਣੀ ਪੈ ਗਈ । ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਉਹਨੇ ਥੰਡੀ-ਥੰਡੀ ਅਫੀਮ ਖਾਣੀ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । 'ਵੇਹਲੇ ਵੇਲੇ ਅਫੀਮ ਦਾ ਨਸਾ ਖਿੜਾਣ ਲਈ ਨਸਵਾਰ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਵੀ ਲੈਣੀ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਸਾ ਹੱਡੀ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਰੈਣਾ ਘਾਗ ਅਮਲੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਫੀਮ ਹੌਲੀ

ਹੌਲੀ ਤੈਲਾ ਰੋਜ਼ ਤਕ ਆ ਪਹੁੰਚੀ । ਸਗੋਂ ਏਦੋਂ ਵੀ ਟੱਪ ਤੁਰੀ । ਖੇਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਨਸੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਕਵੇਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੱਚੇ ਜੀਣ ਤੁਲਸੀ ਬਾਣੀਏ ਦੇ, ਜਵਾਬ ਕਿਹੜਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ । ਪੰਜ ਮੰਗੋ ਦਸ, ਦਸ ਮੰਗੋ ਵੀਹ । ਲੈ ਲੈ ਭਾਈ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ । ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਉਧਾਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ । ਉਧਾਰ ਸੁਖਾਲਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਛਿੱਲ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਸਰੀਰ ਪੈਰੇ ਪੈਰ ਨਕਾਰਾ ਅਤੇ ਆਲਸੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਸਾਲ ਬਾਦ ਸੁਰੈਣਾ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਮੁੱਕੇ ਸੌਂਦੇ ਸਭ ਆ ਜਾਂਦੇ । ਕੱਪੜੇ ਲੀੜੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਟੌਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ । ਨਿਹਾਲੀ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੀ ਦਿਓਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ । ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਗੋੜੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ । ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਮੁੜਦੇ ਤਾਂ ਨਿਕ ਸੁੱਕ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਲੱਦੇ ਆਉਂਦੇ ।

ਸੁਰੈਣ ਹੁਣ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਛੁੱਟੀ ਕੱਟ ਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਬੈਠਿਆਂ ਕਿਹਾ :

“ਹੁਣ ਭਾ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰੋ, ਮੇਰਾ ਘਰ ਬਣੋਣ ਦੀ ਸੌਚੋ ।” ਉੱਝ ਵੀ ਉਮਰ ਪੱਖਿੰ ਉਹ ਚਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੀ ਪਿਛਾਂਹ ਸੀ ।

ਸੁਰੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਰੈਣ ਨੇ ਬਸ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੀ, ਰਾਮ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ । ਤੂੰ ਆਵੇਂਗਾ, ਜੋ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਆਪੇ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ।”

ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਅਪਣੱਤ ਵਿਖਾਈ, “ਦਿਓਰਾ, ਤੈਥੋਂ ਕੀ ਲੁਕਾਇਆ ਏ, ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ, ਲੂੰ ਲੂੰ ਸਦਕੇ, ਇਹ ਘਰ ਬਾਰ ਤੇਰਾ, ਜੀਉ ਸਦਕੇ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ, ਜੰਮ ਜੰਮ ਆ ।”

ਪਰ ਸੁਰੈਣ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚੁੱਡੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਦ ਸੁਰੈਣ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਪੂਰਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਆਇਆ ਜੇਹੜੀ ਉਸ ਕਿਸੇ ਟਰੱਕ ਡਰੈਵਰ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਸੀ । ਪੂਰਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ ਭਾਵੇਂ ਤਾਬੇ ਵਰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਸ਼ੋਖ ਸਨ । ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਰਾਮ ਦੁਲਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਸੁਰੈਣਾ ਉਹਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੰਰ ਬੁਲਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਹ ਲਾਦੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ । ਲਾਦੇ ਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ।

ਸੁਰੈਣ ਜਦ ਸੁਰਜੀਤੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਰੈਣ ਨਾ ਨਿਹਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਸੁਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਟੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਅੱਡ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀਤਾ । ਸਭ ਕੁਝ ਵੰਡਾਂ ਵੰਡਾ ਉਸ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਯਾਰਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕੀਤੀ ਤੀਜੇ ਉਸ ਚੰਗੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਖਰੀਦ ਹਲ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਪੈਸੇ ਪੱਲੇ ਵਾਹਵਾ ਸਨ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਘਰ ਬਾਹਰ ਲਈ ਹਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੈਂ ਬਣਾ ਲਈ ।

ਨਰੈਣ ਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਸੁਰੈਣ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤੇ ਬਾਰੇ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਤਵਾ ਲਾਈ ਹੀ ਰੱਖਦੇ । ਨਿਹਾਲੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜਿਥੇ ਵੀ ਬਹਿੰਦਾ ਬਿਨਾਂ ਮਤਲਬੋਂ ਹੀ ਗੱਲ ਛੋੜ ਬਹਿੰਦਾ । ਅਵਾਗ, ਬਦਜਾਤ, ਬਦਕਾਰ, ਕੁਦੇਸਣ, ਉਧਲੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੇਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੀਰ ਛੱਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਪਰ ਸੁਰੈਣ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤੇ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੀ । ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜੀ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੰਮ ਰੱਖਦੇ । ਜਨਾਨੀਆਂ ਸੁਰਜੀਤੇ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰਦੀਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੀ । ਇਹ ਉਹਦਾ ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾ ਸਮਝੋ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਸਮਝਣ, ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਣ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਓਪਰੇਪਨ ਦੀ ਡਾਪ, ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝੋ ਪਰ ਸੁਰੈਣ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹਿਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੌਹ ਸੀ । ਸੁਰਜੀਤ ਜਿੱਥੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਸਾਂਭ ਸਿਤਰ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ, ਸੁਘੜ ਸੀ, ਸਿਆਣੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਰੈਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਆਏ ਹੁਣ ਜਗ ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦੁਲਾਰੀ ਉਰਫ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਾਂ ਲਾਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਚੱਲਾਂ । ਉਹਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੱਲ

ਕਰਦੀ ਸੀ । ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਅਜੇ ਰਚੀ ਮਿਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਓਪਰੇਪਨ ਕਰਕੇ ਝਿਜਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ । ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਰੈਣ ਹੀ ਸੁਰੈਣ ਸੀ । ਸੁਰੈਣ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਦਪੈਹਰਾ ਕੱਟਣ ਲਈ ਤਾਸ ਖੇਡਦੀ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਆ ਬਹਿੰਦਾ ।

ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤੇ ਨੂੰ ਘਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਸ ਖੇਡਦੇ ਸੁਰੈਣ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਪਰਾਂਹ ਦੂਰ ਖਲੋ 'ਵਾਜ ਮਾਰਦੀ :

“ਅਜੀ ਓ ਹੌਲਦਾਰ, ਤਿੰਨਕ ਦੁਕਨੀਆਂ ਸੇ ਥੋੜਾ ਮਿਸਾਲਾ ਲਾਦੋ ਨਾ । ਤਿੰਨਕ ਦੁਕਨੀਆਂ ਸੇ ਸ਼ਕਰ ਪੱਤੀ ਲਾ ਦੋ ਨਾਂ - ਅਜੀ ਓ ਫੌਜੀ ਸਾਹਬ ਥੋੜੀ ਸੂਖੀ ਲਕੜੀ ਲਾ ਦੋ ਨਾ ।” ਉਹਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ 'ਲਾ ਦੋ ਨਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਦਿਲ ਮੌਹ ਲੈਂਦੀ ਲਾ ਦੋ ਨਾਂ । ਮਿਠਾਸ, ਤਰਲਾ ਅਤੇ ਅਪਣੱਤ, ਦਿਲੀ ਦਰਦ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਲਾ ਦੋ ਨਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਤਾਸ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਹਿਲੇ ਤੇ ਦਾਹਿਲਾ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੁਰਜੀਤੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਟਿਚਰੀ ਨੇ ਸੁਰੈਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਚਾਚਾ ਫੌਜੀਆ, ਜਾ ਤੇਰੀ ਲਾਦੋ ਆਉਂਦੀ ਆ ।” ਸਾਰੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਹਾਸਾ ਮਚ ਗਿਆ । ਸੁਰੈਣ ਨੂੰ ਖਸਿਆਹਟ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ।

“ਮਾਂ ਦੇ ਚਰਖਿਆ, ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਚਾਚੀ ਲੱਗਦੀ ਏ ।” ਉਸ ਟਿਚਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਠੀਆਂ ਛੁਕਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਰਜੀਤੇ ਨਾਂ ਬਹਾਲ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਲਾਦੋ ਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਲਾਦੋ ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਦੀ ਤਕੜੀ ਸੀ ਉਥੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਘੜ ਤੇ ਸਿਆਣੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਸਨੇ ਖੇਤ ਬੰਨਾ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ ਸਿਤਰਿਆ ਉਥੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮ ਕੇ ਸੁਰੈਣ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਪਿਉ ਬਣਾ ਦਿਤਾ । ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚਲੋ ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਾਨੀ ਐ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਹੜੇ ਗੀਰੇ ਜੰਮਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ । ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਕ ਪੁੱਤ ਹੋਰ ਜੰਮ ਕੇ ਉਸ ਜੋੜੀ

ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਜੈਲੇ ਨਾਲ ਕੈਲਾ ਰਲਾ ਦਿਤਾ ।

ਫਿਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੁੱਖ ਬਦਲ ਗਿਆ

“ਉਦੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਕਤੂਰੇ ਜੰਮੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਮੱਲ
ਬਣਨਗੇ ।”

ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਲਾਦੋ ਨੇ ਮੁਖਤਿਆਰੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ। ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ
ਕਰਨੈਲ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੇ ਸੁਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ । ਹਲਵਾਈ ਘਰ ਬਿਠਾ
ਹਰ ਮੂੰਹ ਲੱਡੂ ਪਾਏ, ਘਰ ਘਰ ਭਾਜੀ ਭੇਜੀ ਪਰ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤ ਮੁਖਤਿਆਰ ਜੰਮਣ
ਤੇ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਕਿਉਂ ?

ਲਾਦੋ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਦੋ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਭੈਣ ਤਾਂ ਹੋਣੀ
ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜੇ ਕੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਭਰਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ
ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਈ। ਮੁਖਤਿਆਰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸੁਰੈਣ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮੁਰਾਦ
ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ ।
ਕੋਈ ਦਵਾਈ, ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੁਰੈਣ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ
ਪਰਿਵਾਰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਛੱਡ ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਗਿਆ ।

ਸਮੁੱਚੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਬੋਝ ਲਾਦੋ ਤੇ ਆ ਪਿਆ । ਚਲੋ ਸੁੱਖ ਵਿਚ
ਨਾ ਸਹੀ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਏ-ਲੋਕ ਲਾਜ਼ੋਂ ਸੁਰੈਣ
ਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਵੀ ਗਏ, ਪਰ ਅਜੇ ਸਿਵਾ ਠੰਡਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਰੈਣ ਨੇ ਨਵਾਂ
ਗੋਲਾ ਦਾਗ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਭਾਈ, ਕੋਈ ਕਾਰਾ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ । ਕੁਦੇਸਣ ਖਾ
ਗਈ, ਜਵਾਨ ਨੂੰ ।

ਲਾਦੋ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਤਕੜਾ ਬੋਝ ਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਪਰ
ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਦੋ ਨੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਹਰ ਇਕ
ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਲਾਦੋ, ਹਰ ਦੁਖੀ
ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਲਾਦੋ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਮਦਦਗਾਰ ਲਾਦੋ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ
ਰੂਹਾਨੀ ਰਿਸਤੇਦਾਰ ਤਾਈ ਲਾਦੋ, ਚਾਚੀ ਲਾਦੋ, ਮਾਸੀ ਲਾਦੋ, ਭੈਣ ਲਾਦੋ, ਭੂਆ

ਲਾਦੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਹ ਠੇਠ ਬੋਲ ਲੈਂਦੀ ਸੀ - ਹਰ ਇਕ ਦੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਨ - ਬਚਨੇ ਮਜ਼ਬੀ ਨੇ ਤਾਂ ਦੁਖ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ-ਸੁਰੈਣ ਨੇ ਬਚਨੇ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੁਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਬਚਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਟੱਬਰ ਲਾਦੇ ਦੇ ਖੇਤੀਂ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਭੈਰਾ ਖੜ੍ਹਤ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿਤੀ !

ਸੁਰੈਣ ਦੀ ਪੈਨਸਨ ਵੀ ਸਿਧੀ ਲਾਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ । ਲਾਦੇ ਆਪਣੇ ਦਰਿੜ ਇਰਾਦੇ, ਮਿਲਵਰਤਣ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ, ਮੰਗਣਾ, ਕੁੜਮਾਈ, ਸ਼ਗਨ ਛੁਹਾਰਾ, ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਿਰੀ ਗਣੇਸ਼ ਲਾਦੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਜਾਂ ਲਾਦਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਬਿੜਕੇ ਬੁੜੇ ਕੰਮ ਵੀ ਉਹ ਹੋਸਲੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਹੀ ਨੇਪਰੇ ਚਾਹੜ ਦਿੰਦੀ । ਜਿਹਦੀ ਕਿਤੋਂ ਗਰਜ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਲਾਦੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਜਾ ਖਲੋਂਦਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਮੁੜਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਦੀ ਅਹਿਸਾਨ ਨਾ ਜਤਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵੱਡਿਆਈ ਸੁਣਦੀ ।

ਲਾਦੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹੁਣ ਬਾਰੂਵੇਂ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਚੌਪਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸਨ । ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਿਠੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਲਾਗੂ । ਜੈਲਾ ਅਤੇ ਕੈਲਾ ਚੰਗੇ ਅਣਖੱਕ ਹਾਲੀ ਤੇ ਮੁਖਤਿਆਰਾ ਪਾਲੀ, ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਵਾਗੀ । ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੁੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੁੱਧ, ਪਿੰਡ, ਗੁੜ, ਮਿੱਠਾ, ਦਾਲ, ਦਾਣਾ, ਅਮਣ ਮਤਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਕੁੜ੍ਹਿਆ ਬੁਝਿਆ ਨਰੈਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਗਲੀ ਜਾਂ ਕੁਦੇਸਣ ਦੀ ਅੰਲਾਦ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਨਰੈਣ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਪੀਆਂ ਅਮਰੰ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਹੁਣ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕੋ ਪਿੰਡ ਅੱਡੇ ਅੱਡ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਪੁਬਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਲਸੀ ਮੱਲ ਨੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨਰੈਣ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ, ਚੋਧਰੀ

ਨਰੈਣ ਸਿਆਂ ! ਭਈ ਛੋਰੀਆਂ ਹੁਣ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗ ਨੇ, ਚਾਰ ਛੇ ਬੰਦੇ ਬੁਲਾ ਕੇ
ਸਿਰੋਂ ਭਾਰ ਲਾਹ ਦੇ । ”

ਨਰੈਣ ਨੇ ਅਣਪਰੋਖੋਂ ਦਾ ਰੋਣਾ ਰੋਇਆ, ਘਰ ਦੀ ਨਿਘਰੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸੀ
ਤਾਂ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦੇਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, ਵੇਖ ਨਰੈਣ ਸਿਆਂ, ਤੂੰ ਕੰਮ ਆਰੰਭ, ਸਿਰੇ
ਲਾਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਏ- ਉਹ ਆਪੇ ਸਭ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰਦਾ ਏ ।
ਹਾਂ, ਹਿੰਮਤ ਬੰਦੇ ਦੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕੰਮ ਛੋਹਣ ਦੀ । ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹ
'ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, 'ਦੋਬਾਰਾ ਮੇਲ 'ਕੱਠਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕੋ ਵੇਰ ਗਲਾ
ਬੇੜੀ ਕੱਢ ਦੇ ।

ਬਾਣੀਏਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਘਰ ਆ ਉਸ ਨਿਹਾਲੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ
ਚੰਗਾ ਛੁਕਵਾਂ ਦਿਨ ਸਿਥ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ
ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਮੱਲ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏਗਾ ।
ਉਹਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਮੱਲ ਪਹਿਲੇ ਗਹਿਣੋਂ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਲਿਆਂ ਉਤੇ
ਕਰਜ਼ਾ ਹੋਰ ਵਧਾ ਲਏਗਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹਫਤਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਕੋਈ ਆਈ ਗਈ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਨਰੈਣ ਦੀ ਮਨ ਕੋਠੀ ਕੰਬੀ ।
ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਗੌਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਪੂਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਤੀ । ਨਰੈਣ ਨੇ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਬੂਹਾ
ਜਾਂ ਮੱਲਿਆ । ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਹੁਣ ਲਾਓ ਬੇੜੀ ਬੰਨੋ !

ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਨਰੈਣ ਸਿਆਂ, ਬੇੜੀ ਤਾਂ ਸਭ ਦੀ
ਭਗਵਾਨ ਈ ਬੰਨੇ ਲਾਂਦਾ ਏ । ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੀ ਹੱਥ ਵੱਸ ਏ ? ਨਾਲੇ ਭਾਈ ਤੂੰ ਤਾਂ
ਆਪ ਸਿਆਣਾ ਏਂ, ਇਸ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਕਿਹਦੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨੇ । ਨਾਲੇ ਭਾਈ ਹੁਣ
ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਾਹਦੇ ਰਹਿ ਗਏ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੱਲਿਉਂ ਦੇ ਕੇ ਵੈਰ ਵਿਹਾਂਜਣ ਵਾਲੀ
ਗੱਲ ਏ ।”

ਲਾਲੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰੀਆਂ ਵੇਖ ਨਰੈਣ ਨੇ ਘੁਗਿਆ ਕੇ ਤਰਲੇ ਕੱਢੇ ।
ਤੁਲਸੀ ਬੈੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਸੀਜਿਆ ਅਤੇ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ :

“ਵੇਖ ਨਰੈਣ ਸਿਆਂ, ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫੜ ਫੜਾ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਦਾ

ਏ, ਪੈਸਾ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕਿਹਦੇ ਹੁੰਦਾ ਏ ? ਤੂੰ ਮੈਤੋਂ ਫੜ, ਮੈਂ ਤੈਤੋਂ ਫੜ, ਕਿਤੋਂ ਅਸਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਵਿਆਜ ਤੇ ਹੀ ਫੜਨੇ ਨੇ। ਪਤਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਆਂ, ਪਰ ਮਿਲਣਗੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਹੀ ।”

ਨਰੈਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੈਹਲੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਵਧਾ ਲਓ ।”

ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਲਏ, “ਉੱ ਹੂੰ, ਉਸ ਪੈਲੀ ਤੇ ਤਾਂ ਕਮਲਿਆ ਪੈਹਲਾਂ ਈ ਬੈ ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਏ ।”

ਪਰ ਨਰੈਣ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਛੁਡਾਵਾਂਗੇ ਨਾਂ ।”

ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਰੈਂਹਦੇ ਦੋ ਘੁਮਾਂ ਗੈਹਣੇ ਕਰਦੇ, ਔਥੇ ਸੌਖੇ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਧੱਕ ਦੇਂਦੇ ਆਂ ।”

ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਨਰੈਣੇ ਨੂੰ ਤਰੇਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ, ਨਸੇ ਟੁਟ ਗਏ । ਬੜੀ ਮਿਨਤ ਸਮਾਜਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਆਪਣੀ ਗਲ ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਹਾਰ ਕੇ ਨਰੈਣਾ ਝੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਚੰਗਾ ਲਾਲਾ, ਮੇਰੀ ਮਿੰਤ ਮੰਨ ਤੇ ਖੂਹ ਵਾਲਾ ਸੌਜੂ ਖੇਤ ਰੱਖ ਲੈ, ਬਰਾਨੀ ਟਿੱਬਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰੈਹਣ ਦੇ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਣ ਜੋਗੇ ਰੈਹ ਜਾਈਏ ।”

ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਐਨਾ ਨਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ, “ਉੱ ਹੂੰ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਰੈਣ, ਕਮਲੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ, ਦੋ ਵਿਆਹ ਤੇ ਉਤੋਂ ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਮਹੀਨਾ, ਫਿਰ ਭਾਈ ਥੁੱਕੀ ਵੜੇ ਨਹੀਂ ਪੱਕਣੇ ।”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘਰਿਆਈ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, “ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ, ਜੀ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ?”

ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਰੁਖ ਅਜੇ ਵੀ ਰੁੱਖਾ ਸੀ, “ਇਹ ਤਾਂ ਭਈ ਤੂੰ ਸੋਚ, ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਏ ।” ਫਿਰ ਉਤਸਾਹ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਰੈਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ. ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਕਾਰਜ ਨੀ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ।”

ਨਰੈਣ ਦੇ ਅੰਦਰੇ ਈ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਚੌਰੀ ਚਕਾਰੀ ਦਾ ਮੇਹਣਾ ਏਂ, ਮੇਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕੋਈ ਮੇਹਣਾ ਨੀ । ਨਾਲੇ ਭਾਈ, ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਖੇਤੀਂ ਆਪ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਏਂ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹਿੱਸਾ ਠੇਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਤੂੰ ਦੇਈ ਜਾਈ । ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਬੀ ਨੀ ।”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਫੜੀ ਨਸਵਾਰ ਦੀ ਡੱਬੀ ਕੰਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਭਰੀ ਹੋਈ ਚੁਟਕੀ ਉਹ ਨਾਸ ਤੱਕ ਨਾ ਲਿਜਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਮੈਲੀ ਦਰੀ ਤੇ ਚੁਟਕੀ ਘਸਾ ਦਿਤੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਦਸਾ ਦਸਾ ਬੀਸਾ ਬੀਸਾ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਵਿਆਜ-ਪੜ-ਵਿਆਜ ਜੋੜ ਕੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤ ਹਥਿਆ ਲਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਵੀ ‘ਤੂੰ ਹੀ ਬੀਜੀਂ’, ਇਹੋ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਛਿਮਾਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਲਈਆਂ ।

“ਭਾਈ ਚੌਪਰੀ, ਤੇਤੋਂ ‘ਕੱਲੇ ਕਲਾਪੇ ਤੋਂ ਕੇਹੜਾ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਸਾਨੂੰ ਹਿਸੇ ‘ਚੋਂ ਕੀ ਆਵੇਗਾ ? ਸਾਨੂੰ ਬਟਾਈ ਨੀ ਪੁੱਗਦੀ, ਠੇਕੇ ਤੇ ਵਾਹੁਣਾ ਵੇਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈ, ਠੇਕਾ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਣਾ ।”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਠੇਕਾ ਦੇਣ ਜੋਗੀ ਹਿੰਮਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਕਿਉਂ ਧਰਦਾ । ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਘੁਮਾਂ ਜਮੀਨ ਲਾਦੋ ਨੂੰ ਵਹਾ ਦਿਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗਲ ਉਹੀ ਮੂੰਹ । ਨਰੈਣਾ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੁਝ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ :

“ਜਾਹ ਨਰੈਣ ਸਿਆਂ, ਘਰ ਲਾਣੇਦਾਰਨੀ ਨਾਲ ਰੈ ਕਰ ਲੈ । ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਦਿਨ ਥੜ੍ਹੇ ਰੈਹ ਗਏ ਨੇ, ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਸਾਰੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਅਸਾਂ ਕੇ ਹੜਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣੇ ਨੇ, ਕਿਤੋਂ ਪੁੱਛਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਮਗਰੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਵੇ ।”

ਨਰੈਣਾ ਬਿਨਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਮਿੱਧਿਆ ਮਧੋਲਿਆ ਜਿਹਾ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਪੀੜਾਂ ਸਨ । ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖਿਲਰਦਾ ਜਾਪਿਆਂ ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਛੋਟੀ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਜੇ ਚੁੱਪ ਧਾਰੇ ਨਾਲ ਸਰ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂ-ਕੋਈ ਬਣੀ ਗੱਲ ?”

ਨਰੈਣ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹੌਕਾ ਭਰਕੇ ਪੀੜਾਂ ਪਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੋੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮਟੇਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

“ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆਂ, ਨਿਹਾਲ ਕੌਰੇ ! ਤੁਲਸੀ ਕੜਮਾਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰਦਾ ਏ- ਤੂੰ ਦੱਸ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?”

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਕੋਸਣਾ ਦਿੱਤਾ, “ਏਹੋ ਗੱਲ ਚੰਦਰਾ ਪੈਹਲਾਂ ਦੱਸਦਾ, ਪੌੜੀ ਚਾਹੜ ਕੇ ਡੰਡਾ ਖਿੱਚਦਾ ਏ, ਆਂਤਰਾ । ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਦੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ? ਖੇਤ ਬੰਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।”

ਨਰੈਣ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ । ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੇੜੀ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਛੇਕੇ ਛੇਕ, ਚੱਪੂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕੰਢਾ ਕਿਤੇ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

“ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਵੇਖ ।” ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਹੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਨਰੈਣ ਨੇ ਹੌਕਾ ਭਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਿਹਾਲ ਕੌਰੇ, ਕੋਈ ਪੰਜਾਂ ਦਸਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬੋਹੜੀ ਏ । ਆਖਰ ਸੈਂਕੜੀਂ ਹਜ਼ਾਰੀਂ ਸਰਨਾ ਏਂ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸੈਂਹਦੇ ਬੰਦੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਵੇਖੇ ਨੇ । ਕੋਈ ਨੀ ਹਾਂ ਕਰਦਾ । ਸਭ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਹੋਏ ਨੇ ।”

“ਅਮਰੋ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਮੇਰੀ ਮੰਨ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਾਦੋ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਵੇਖ, ਖੋਰੇ ਮੰਨ ਈ ਜਾਏ, ਹਿੱਸੇ ਠੇਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੀਜਦੀ ਏ ।” ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿਤਾ ।

ਪਰ ਲਾਦੋ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰੈਣ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬਕਬਕਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

“ਨਿਹਾਲ ਕੁਰੇ, ਨੱਕ ਨਮੂਜ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਦੱਸ, ਉਸ ਵਲ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁਛਾਂ ਕੇਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ? ਜਦੋਂ ਦੀ ਆਈ ਏ ਅਸਾਂ ਇੱਕ ਵੀ

ਗੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।” ਨਰੈਣ ਨੇ ਪਛਤਾਵੇ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ।

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਅਮਰੰ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਖੇਤ ਦੇਣਾ ਏਂ, ਉਹ ਵੀ ਖੂਹ ਦੇ ਨੱਕੇ । ਕੋਈ ਖਰੈਤ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣੀ ।”

ਨਰੈਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਏ, ਪਰ ਜੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ, ਜਮਾਂ ਈਂ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਮੁੜਨ ਨੂੰ ਕੀ ਏ । ਮੀਆਂ ਸਬਕ ਨਹੀਂ ਦਏ ਗਾ ਤਾਂ ਤੰਬੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੋਹਦਾ । ਜਗਾ ਸੰਚ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੇ ਮਾਰਨਗੇ ਤਾਂ ਧੁੱਪੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਟਦੇ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਜੋਰ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਨਰੈਣ ਦਿਲੋਂ ਲਾਦੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਗਣੋਂ ਸੰਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਵੀ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੇਸ਼ਾ ਤਾਂ ਲਾਦੇ ਬਾਰੇ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਹਦੇ ਸਹਾਈ ਨਾ ਹੋਏ । ਚੌਥੀ ਮਗਨ ਖਪਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਲਾਦੇ ਵਲ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਖਾਓ ਪੀਏ ਚਲੀਏ ਤੇ ਚਲੀਏ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਤਾਂ ਕਿ ਨਿਰਾਸ ਮੁੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਨਦਾਮਤ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖੇ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਲਾਦੇ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਗਲੀ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਤੇ ਸੀ । ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਫਿਰ ਨਰੈਣ ਨੇ ਪੈਰ ਪਿੱਚੇ ਤੇ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਖਾਈ, ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਆਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ।

“ਚਲ ਚਲ, ਜਿਸ ਰਾਹ ਤੁਰੀਏ ਉਹਦੀ ਸੁੱਖ ਮੰਗੀਏ ।”

ਨਰੈਣ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਸੌਚ ਲੈ, ਜੇ ਉਸ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਪਰਿਆ ਫਿਰ ?”

“ਫਿਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਮਰੰ ਦੇ ਬਾਪੂ । ਤਰਲਾ ਮਾਰਾਂਗੇ । ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਖਲੋਤੀ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ ।”

ਪਰ ਨਰੈਣ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਦੇਣੇ ਪਏ ਤਾਂ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ
ਦਿਆਂਗੇ । ਜੇ ਟੱਟੂ ਭਾੜੇ ਤੇ ਹੀ ਲੈਣਾ ਏਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਕਿਉਂ ?”

“ਤੂੰ ਚਲ ਖਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਅੱਗੇ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਸੋਚਾਂਗੇ ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਅਤੇ ਬੇ-ਉਮੀਦੀ ਨਾਲ ਘੁਲਦੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਲਾਦੇ ਦੇ
ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਤਕ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿਲਿਆ
ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੇਖਿਆ । ਹੁਣ ਉਹ 'ਵਾਜ ਮਾਰਨ ਤੇ ਬੂਹਾ ਖੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਜਕ
ਰਹੇ ਸਨ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧੁੜਕੂ ਸੀ । ਨਾ ਜਾਣੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਵਾਲ
ਜਵਾਬ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ । ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁੰਹੋਂ ਬੋਲੇ, ਜੀਅ
ਕਰੜਾ ਕਰ, ਬੂਹਾ ਠਕੋਰਿਆ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਰੇਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ
ਅਤੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਠਕ-ਠਕ ! ਦੋ ਵਾਰੀ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ । ਦੋ ਵਾਰ ਦੀ
ਠਕ ਠਕ ਨਿਆਦਰੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਏਂਦੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਾਣ ਯੋਗ
ਪਾਹੁਣੇ ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ
ਲਾਦੋਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਆਏ ਸਨ ।

ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਦੀ ਠਕ ਠਕ ਤੇ ਨਿਕੇ ਮੁਖਤਿਆਰੇ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ
ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਅੰਦਰ ਬਰਾਡੇ ਵਲ ਭੱਜਿਆ, “ਮਾਤਾ, ਬਾਹਰ ਤਾਈ ਤੇ ਤਾਇਆ ਆਏ
ਨੇ ।”

ਲਾਦੇ ਹੱਥਲਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਤੁਰਦੀ ਤੁਰਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਬੂਹੇ
ਕੌਲ ਆ ਗਈ, ਜਿਥੇ ਨਰੈਣ ਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਧੜਕ ਰਹੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਖਲੋਤੇ ਸੋਚ ਰਹੇ
ਸਨ, ਕੀ ਕਹਾਂਗੇ, ਕੀ ਸੁਣਾਂਗੇ, ਗੱਲ ਸੁਣੇਗੀ ਵੀ ਕਿ ਬੂਹਿਓ ਬਾਹਰ ਹੀ ਬਰੰਗ ਮੜ੍ਹ
ਦੇਵੇਗੀ ?

ਪਰ ਲਾਦੇ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣ ਭਾਈਆ, ਬਾਹਰ
ਕਿਉਂ ਖਲੋਤੇ ਓ ? ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਓ ।”

ਦੋਵੇਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਸਾਹ ਘੁੱਟੀ ਲਾਦੇ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਬਰਾਡੇ ਵਿਚ

ਆ ਗਏ । ਫਿਰ ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਨਰੈਣ ਨੇ ਹਰੇ ਰਾਮ, ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਕਿਹਾ । ਸਾਇਦ
ਦਿਲ ਤੇ ਪਏ ਬੋਝ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ।

ਲਾਦੇ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨਿਹਾਲੀ ਕੌਲ ਬੈਠ
ਗਈ ਤੇ ਪੁਛਿਆ, “ਸੁਣਾਓ ਭਾਈਆ, ਕਿਵੇਂ ਆਏ ਓ ?”

ਨਰੈਣ ਦੀ ਕੁਝ ਹਿੰਮਤ ਬੱਸੀ ਤੇ ਉਸ ਗਲ ਵਿਚ ਅੜੀ ਜਲਬ ਨੂੰ ਘਰੋੜ
ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਕੀ ਆਉਣਾ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਆਉਣਾ,
ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਛੁਬੀ ਤਾਂ ਜੇ ਸਾਹ ਨਾ ਆਇਆ । ਕੌਹਦੇ ਨੇ ਭੜਜੀਆਂ ਬਾਹਾਂ
ਗਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।” ਨਰੈਣਾਂ ਅਖਾਣ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ
ਜਿਵੇਂ ਅਸਲ ਗੱਲ ਵਲ ਆਉਣ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਤਾਂ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਐਜ਼ਿਆ ਦੇਖ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਲਈ, “ਭੈਣ,
ਐਣਾ ਆਣਾ ਕਾਹਦਾ, ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗੰਢ, ਵਿਆਹ ਧਰ ਬੈਠੇ ਆਂ
ਤੇਰੀਆਂ ਪੀਆਂ ਦਾ, ਦਿਨ ਰੈਹ ਗਏ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਤੇ ਫਿਰ ਅਜੇ ਘਰ ਤੰਦ ਨਾ
ਤਾਣੀ । ਪੈਹਲਾਂ ਤੁਲਸੀ ਲਾਰਾ ਲਾਈ ਗਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੌਕੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਜੁਆਬ ਦੇ
ਗਿਆ। ਪੈਹਲਾਂ ਤਾਂ ਅਸਲੋਂ ਮੰਨੇ ਹੀ ਨਾ ਤੇ ਜੇ ਮੰਨਿਆਂ ਤਾਂ ਆਖੇ ਦੋਵੇਂ ਰੈਹਦੇ
ਖੇਤ ਦੇ ਦਿਓ । ਅਸਾਂ ਉਹਨੂੰ ਇਕੋ ਖੂਹ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਲ
ਟਿੱਬੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਮੰਗਦਾ ਏ । ਸੋਚਦੇ ਸਾਂ, ਚਲੋ ਸਿਰੋਂ ਭਾਰ ਲੈਹ ਜਾਏ, ਪੱਲੇ ਇਕ
ਖੇਤ ਰੈਹ ਜਾਏ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਜੋਗੇ ਤਾਂ ਰਹਿ ਜਾਈਏ । ਕਿਤੇ ਮਾੜੇ
ਮੇਟੇ ਛੋਲੇ ਛਮਕੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਆਖਰ ਅਸਾਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਏ ।
ਹੁਣ ਭੈਣਾਂ, ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ, ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ
ਦੇ ਲਈਏ ।”

ਨਰੈਣ ਨੇ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਲਈ, “ਸੋਚਿਆ ਸੁਰਜੀਤ ਕੁਰੇ, ਹਿੱਸੇ ਠੇਕੇ ਤੇ ਲੈ
ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਵੇਖੀਏ ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁਪ ਵਰਤੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲਾਲਟੈਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਲਾਦੇ
ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਪਰਖਦੇ ਰਹੇ ।

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ, “ਲਾਦੋ ਭੈਣ, ਟੁੱਟੀ ਬੇੜੀ ਬੰਨੇ ਲਾਏ। ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੋ। ਧੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨ, ਬਿਗਾਨਾ ਧਨ ਏਂ। ਸਿਰੋਂ ਬੋਝ ਲੈਹ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਈਏ- ਇਕ ਖੇਤ ਰਖੋਂ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜੇ ਦੇਵੇਂ ਮੰਗੋ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ, ਫਿਰ ਲਾਦੋ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਭਾਈਆ, ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ ?”

ਨਰੈਣੇ ਨੇ ਲੰਮਾ ਹੌਕਾ ਭਰਿਆ, ਫਿਰ ਬੁਝੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰੇ, ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਧੱਕੇ ਤਾਂ ਹਰ ਹੀਲੇ ਖਾਣੇ ਨੇ ।”

ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣੇ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾਂਗੇ, ਮੇਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰ ਲਾਂਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਨਿਭੈਣਾ ਈੀਂ ਪੈਣਾ ਏਂ ।”

ਲਾਦੋ ਉਠੀ, ਦੁੱਧ ਦੇ ਦੋ ਗਿਲਾਸ ਭਰੇ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਛਾ ਭੈਣ ਰਾਮ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਦਸਾਂਗੀ ।”

ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਧਰਵਾਸ ਹੋਈ। ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਉਠਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਭੈਣ, ਦਿਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ। ਭੱਜਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਅੱਲੇ ਪੱਲੇ। ਬਸ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿਗੀ ਗਉਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਈੀਂ ਏ ।”

ਲਾਦੋ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੂਹੇ ਤਕ ਛੱਡਣ ਆਈ ਤੇ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਨੀ ਭੈਣ, ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੀ ਹੱਥ ਵਸ ਏ, ਸਭ ਦੇ ਕਾਰਜ ਉਪਰ ਵਾਲਾ ਈੀਂ ਸਾਰਦਾ ਈੀਂ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਦਸਾਂਗੀ ।”

ਨਾ ਨਰੈਣਾ ਤੇ ਨਾ ਨਿਹਾਲੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੌਂ ਸਕੇ। ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਵਿਉਂਤਾਂ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਆਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸਾ ਦਾ ਘੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਤੇ ਜਵਾਬ ਈੀਂ ਨਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ? ਕਿਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਈੀਂ ਨਾ ਮਾਰੇ ? ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗੇ ਈੀਂ ਨਾ ਰਹੀਏ ? ਪਰ ਆਸ ਬੱਝਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਈੀਂ ਦੇ

ਦਿੰਦੀ ; ਏਸੇ ਉਪੇੜ ਬੁਣ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ ।

ਸਵੇਰੇ ਚਾਹ ਪੰਦਾ ਹੀ ਨਰੈਣਾ ਲਾਦੋ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ । ਸਿਰਫ਼ ਛੋਟਾ ਮੁਖਤਿਆਰ ਹੀ ਘਰ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਮਾਤਾ ਤੁਲਸੀ ਬਾਣੀਏ ਵਲ ਗਈ ਹੈ ।”

ਨਰੈਣ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ, ਜਾਹ ਜਾਂਦੀਏ, ਇਹ ਵੀ ਬਕਾਲ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ । ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਮੱਤ ਗੁੱਤ ਪਿੱਛੇ । ਉਸ ਮੂੰਹ ਹੀ ਮੂੰਹ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕੀਤੀ । ਨਰਮ ਦੁਪਹਿਰੇ ਉਹ ਫਿਰ ਗਿਆ । ਘਰ ਕੈਲਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਤੇ ਜੈਲਾ ਦੋਵੇਂ ਸਹਿਰ ਗਏ ਨੇ । ਨਰੈਣ ਦੇ ਹਵਾਸ ਉਡੇ, ਪਰ ਉਸ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, “ਪੁੱਤਰ, ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗੀ ?”

ਕੈਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਕੈਹ ਗਏ ਸਨ, ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਏ, ਜੇ ਤਾਇਆ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੈਹ ਦੇਵੀਂ, ਜਦ ਆਵਾਂਗੇ ਆਪੇ ਬੁਲਾਲਾਂਗੇ ।”

‘ਬੁਲਾਣਾ ਬਲੂਣਾ ਕੀ ਏ, ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ’, ਨਰੈਣਾ ਮੂੰਹ ਹੀ ਮੂੰਹ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ। ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਸਿਰੋਂ ਵੀ ਟੱਧ ਗਿਆ ਸੀ । ਘਰ ਆ ਉਸ ਨਿਹਾਲੀ ਨੂੰ ਸੰਕੇ ਦੱਸੇ, “ਨਿਹਾਲ ਕੁਰੇ, ਲਾਦੋ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰੇ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਡੋਬੇਗੀ । ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰੈਹ ਗਏ ਸਾਰੇ ਤਿੰਨ ।”

ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਅਜੇ ਆਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ, “ਖਬਰੇ ਕਿਤੇ ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਸਾਮ ਤਕ ਆ ਈ ਜਾਏਗੀ । ਹਾਂ ਨਾਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦਸੇਗੀ ਹੀ ।”

ਫਿਰ ਸਾਮ ਤੱਕ ਨਰੈਣ ਨੇ ਕਈ ਚੱਕਰ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੇ ਲਾਏ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਉਹ ਮੁਖਤਿਆਰੇ ਤੇ ਕੈਲੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਲਾਦੋ ਤਾਂ ਰਾਤ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਡੋਬੂ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਘਟਿਆ । ਮੇਲ ਮਾੜਾ ਮੇਟਾ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਬਗਤੀ । ਹੁਣ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੇ ਉਹਦੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਰੈਣ ਸਿੱਧਾ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ।

ਲੈ ਲੈ ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਭਾਵੇਂ । ਨਾਲ ਘਰ ਵੀ ਲੈ ਲੈ, ਪਰ ਸੇਠਾ, ਮੌਕਾ ਧੱਕਦੇ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਸ ਮਨ ਦੀ ਮਨ ਲਾਦੇ ਨੂੰ ਸੈ ਸੈ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਵੇਲਾ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੰਧ ਨਬੇੜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਲ ਪਲ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਲੱਤੋਂ ਬਾਹੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਕੜ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਵੀ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਏ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਖਲੋਂਦੀ ਜਾਪੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਆਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ, ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸੜੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਧੁਆਂਖੀ ਹੋਈ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਭੁਰਦੀ ਭੁਰਦੀ ਤੇ ਮਿਟਦੀ ਗਰਕ ਹੁੰਦੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੀ ਬੁੜਿਆ ਏ ਏਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਝੋਂ । ਏਸ ਬੇਜ਼ਤੀ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਡਿਗ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਦੇਣੇ ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਨੇ । ਉਸ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆ ਪਿਆ ਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲੱਗਾ । ਨਿਹਾਲੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਸ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਨਾ ਲਾਦੇ ਆਈ ਏ, ਨਾ ਹੀ ਤੁਲਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਸਮਝ ਕੱਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਦੀ । ਦੋਸ਼ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਣੈ, ਲਾਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ !”

ਦਿਨ ਛੁਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਆਪ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਗੇੜੇ ਦੋਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੱਢੇ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਈ । ਨਿਹਾਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁੜਿਤਣ ਫੈਲ ਗਈ । ਆਪ ਮਰੇ ਜੱਗ ਪਰਲੋ। ਨਰੈਣ ਦੇ ਨਿਕਾਰਾਪਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਾਹਾ ਲੈ ਮਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਜੱਗ ਹਸ਼ੀ ਕਰਾਏ । ਮਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪਰ ਨਰੈਣ ਤਾਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਦਿਨ ਛੁਪਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ, ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਥੋੜੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਿਥੇ

ਮਰਨ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਾਂ । ਅਖੀਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਹੇ ਦਿਨ ਨਰੈਣ ਮੰਜੇ ਤੋਂ
ਉਠਿਆ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ
ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ । ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਘਰ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ । ਹੌਕਾ
ਭਰਿਆ, ਅੱਛਾ ਭਾਈ, ਰੱਬ ਰਾਖਾ । ਉਹਨੇ ਪਿਠ ਭਵਾਂਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ
'ਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਦਿਤੀ :

“ਅਮਰੋ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਕਿਧਰ ਚੱਲਿਆ ਏਂ ?”

ਪਰ ਨਰੈਣ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋੜ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਬਿਨਾਂ ਮੂੰਹੋਂ
ਬੋਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਾਂਹ ਵੇਖੋ, ਉਹ ਗਲੀ ਦਾ ਮੌੜ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਨਿਹਾਲੀ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ
ਨਰੈਣ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ ਉਤੇ ਅਮਲ
ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਇਕਾਂਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੇਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਲ
ਬੁਲਾਇਆ, “ਅਮਰੋ, ਤੂੰ ਵੇਖ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਕਿਧਰ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਛੋਟੀ ਤੂੰ ਪਤਾ ਕਰ
ਤੇਰੀ ਚਾਚੀ ਆਈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?”

ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਰਾਗ ਪਈਆਂ । ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਰੱਸਾ ਚੁੱਕ
ਛੱਤ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ, ਪੁੰਡੀ ਬਣਾ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ, ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਜੁੱਸਾ ਤੇਲੀਓ
ਤੇਲੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਪੈਰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ । ਇਕ ਝੁਟਾ । ਫਿਰ ਤੂੰ
ਕੌਣ ਤੇ ਮੈਂ ਕੌਣ ? ਪੈਰ ਛੱਡਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜੈਲੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀ
ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ । ਜੈਲਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨੂੰ ਗਲੀ ਵਾਟੇ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ।
ਨਿਹਾਲੀ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਬੇ, ਰੱਸਾ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਦਮ ਬਾਹਰ ਆਈ ।

ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਜੈਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ
ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਏ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਜਿਹੜੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਛਿਣ ਉਗਾਂਹ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ,
ਅਜੇ ਵੀ ਘਾਬਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਝਿਆ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਬੁਲਾਣ ਦਾ ਕੀ ਫੈਦਾ ਸੀ ।” ਅਤੇ ਉਸ ਮੌਤ ਦੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ
ਨੂੰ ਰਾਤ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ।

ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਅਮਰੋ ਆਈ ਤੇ ਸਾਹੋ ਸਾਹ ਹੋਈ ਨੇ ਦੱਸਿਆ :

“ਮਾਂ, ਬਾਈ ਤਾਂ ਬੁਟਰਾਂ ਦੀ ਡੱਲ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ, ਮੈਂ ‘ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ । ਅੱਗੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ, ਏਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਨਾ ਜਾਣੇ ਉਸ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਬੇਬਸ ਹੋ ਮਰਨ ਦੀ ਧਾਰ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਡੱਲ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋ ਮੌਤਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਗੁੰਗੀ ਮਾਛਣ ਤੇ ਲੰਬੜਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ । ਉਸ ਨੇ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰ ਹੁਲੀ ਕਰਕੇ ਜਾਹ, ਤੇ ਤਾਏ ਨੂੰ ਮੌਜ਼ ਲਿਆ ।”

ਜੈਲਾ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਤੁਰਿਆ, ਜਿਧਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੂਰ ਡੱਲ ਖੂਹ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਉਹਨੂੰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਿਸਿਆ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਸਰੇ ਕਾਇਆਨਾਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਕਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਪੂਰੀ ਸੁਰਤੀ ਡੱਲ ਖੂਹ ਦੇ ਤਲ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਮੌਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ । ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸਰੋਂ, ਖੇਤ, ਫਸਲਾਂ, ਘਾਹ, ਝਾੜ, ਰੁੱਖ, ਬੂਟੇ, ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਪਗਢੰਡੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੂੰ ਮੌਤ ਵੱਲ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

‘ਤਾਇਆ ਜੀ’ ਇਕ, ਫਿਰ ਦੂਜੀ, ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਚੌਥੀ ‘ਵਾਜ ਉਹਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਟਕਰਾਈ ‘ਤਾਇਆ ਜੀ’ ਪਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਰੂਹੋਂ ਮੌਤ ਵੱਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੰਨ ਖੜਕਾ ਯਾਨੀ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ, ਪਰ ਚੌਥੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਜੈਲਾ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ, ਜਦ ਕਿ ਡੱਲ ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਦਸ ਕਦਮ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ।

ਜੈਲੇ ਨੇ ਸਾਹੋ ਸਾਹੀ ਹੋਏ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤਾਇਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ।”

ਭੰਬਤਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੈਲੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ । ਉਹਦੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਹਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕੋਈ

ਖੁਆਬ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਉਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਏ ਅਤੇ ਬੇਸੁਰਤੀ ਹਾਵੀ ਸੀ । ਉਹ ਚਕਰਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡਿਗਦਾ ਡਿਗਦਾ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਜੈਲੇ ਨੇ ਸਿਰ ਘੁੱਟ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਝੱਸ ਉਹਨੂੰ ਮਸਾਂ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਮੌਤ ਮੂੰਹੋਂ ਖਿਰ ਘਰ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਬੇ ਸੁਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਆਇਆ । ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਕੈਲਾ ਵੀ ਬੁਲਾਉਣ ਆ ਗਿਆ ।

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਟੁੱਟੇ ਜਿਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, “ਚਲੋ ਬੇਟਾ, ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਅਨੇ ਆਂ, ਜਗ ਤਾਇਆ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਘੁੱਟ ਪੀ ਲਵੇ ।” ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਅਮਰੰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ । ਉਹਨੂੰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦੀ ।

ਕੈਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਤਾਈ, ਜੀ, ਮਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਏ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਜਕੋ ਤੱਕੀ ਕਰਕੇ ਬੂਹੇ ਜੰਦਰਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਾਦੋਂ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ । ਜੈਲਾ, ਕੈਲਾ, ਨਰੈਣ, ਨਿਹਾਲੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਮਰੋਂ ਤੇ ਛੋਟੀ । ਨਰੈਣ ਤਾਂ ਅੱਲਾ ਬੌਲਾ ਤੇ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਸੀ, ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੌਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਗੱਲ ਤੈਅ ਹੋਵੇਗੀ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਲਿਖ ਲਿਖਾ, ਫਿਰ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਬਣੇਗਾ-ਬੇਇਤਬਾਰ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਸੱਦ ਭੇਜੀਆਂ, ਬਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਗੱਲ ਹੋਵੇ । ਉਹਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਤਰਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜੱਕੋ ਤਕੋ ਵਿਚ ਲਾਦੋਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਇਆ, ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਰੌਣਕ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਗਵਾਂਛਣਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਪੜੇ ਫੋਲ ਫੋਲ ਤੈਹਾਂ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਦਰਜੀ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰੱਖੀ ਕੱਪੜੇ ਵਿਉਂਤ ਰਹੇ ਸਨ । ਬਰਾਂਡੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਬਚਨੇ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ, ਨੂੰਹ ਤੇ ਕੁੜੀ ਕਣਕ, ਚੌਲ ਤੇ ਦਾਲਾਂ ਛੱਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਕਾਲੀ ਸ਼ਾਹ ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਕਟਵੇਂ ਸੀਜ਼ੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬਚਨਾ ਤੇ ਬਚਨੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਫਾਨੇ ਲਾ ਲਾ ਲੱਕੜਾਂ

ਪਾੜ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਲਾਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਰੰਗ ਬਰੰਗਾ ਡੱਬਾ ਸੀ, ਜਿਹਨੂੰ ਲੈ ਉਹ ਨਿਹਾਲੀ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਹੋਈ । ਲਗਦਾ ਸੀ ਲਾਦੇ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਰੁਝੇਵੇਂ ਸਨ। ਉਹ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਤੁਰਦੀ ਤੁਰਦੀ ਵੀ ਬਚਨੇ ਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ, “ਬਚਨਿਆਂ ਵੀਗ, ਪੈਹਲਾਂ ਭੱਠੀਆਂ ਲਿਪ ਲੋ, ਹਲਵਾਈ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਗਣ ।” ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇੜੇ ਜਾ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਡੱਬਾ ਖੋਲ ਕੇ ਫੜਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣ, ਇਹ ਗਹਿਣੇ ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਚ ਜਾਣਗੇ ?”

ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਗਹਿਣੇ ਕੀ ਵੇਖਣੇ ਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਸੰਭਾਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਰੈਣਾ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਖਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਲਾਦੇ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਲੈਂਦਿਆਂ ਚੁੰਮਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਓ ਬੇਟਾ, ਆਪਣੇ ਨਾਪ ਦਿਓ ਤੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਾਓ । ਅਤੇ ਆਪ ਗੰਮ ਸੁੰਮ ਖਲੋਤੀ ਨਿਹਾਲੀ ਹੱਥੋਂ ਡੱਬਾ ਫੜ ਕੇ ਵਿਖਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਵੇਖ ਭੈਣਾਂ, ਕੋਈ ਕਸਰ ਮਸਰ ਏ ਤਾਂ ਕੱਢ ਲਈਏ ।”

ਪਰ ਕਸਰ ਕੀ ਸੀ, ਦੋ ਸੱਗੀਆਂ, ਚਾਰ ਫੁਲ, ਚਾਰ ਕਲਿਪ ਸੂਈਆਂ, ਛਿੰਗ ਤਵੀਤਾਂ ਦੋ, ਦੋ ਹਾਰ, ਬਾਜੂਬੰਦ, ਚੂੜੀਆਂ, ਛਾਪਾਂ, ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਲਈ ਦੋ ਕੰਢਲੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਸੀ । ਪਰ ਨਿਹਾਲੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤੀ ਲਾਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਇਕ ਟਿਕ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਬਣ ਰਾਮ ਦੁਲਾਗੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇਵੀ ਸਰੂਪ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਲਾਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਸਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਮੁਕਟ ਜਿਹੜਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਾ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਪੰਘਰ ਕੇ ਲਾਦੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਵਿਛ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਿਲ ਦਾ ਉਬਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਗ ਵਿਚ ਉਬਲ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਚੌਂ ਛਲਕ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਲਾਦੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਛੁੱਟ ਛੁੱਟ ਕੇ ਰੋ ਪਈ, 'ਤੂੰ ਧੰਨ ਏਂ ਦੇਵੀ ਭੈਣ, ਤੇਰਾ ਦੇਣ ਕਿੱਥੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਨਮ-ਜਨਮ ਤੇਰਾ ਦੇਣਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸੌ ਜਨਮ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨੇ ।'

ਲਾਦੇ ਨੇ ਬਿੱਚ ਕੇ ਨਿਹਾਲੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, “ਨਹੀਂ ਭੈਣ, ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਸਿਰ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ।“

ਨਿਹਾਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤ੍ਰਿਪ ਤ੍ਰਿਪ ਚੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਛਤਾਵਾਂ, ਪਿਆਰ, ਮਮਤਾ ਦਾ ਵੇਗ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ। ਨਰੈਣ ਅਜੇ ਵੀ ਬੌਦਲਿਆ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਲਾਦੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਸ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ 'ਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਿਠਾ ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਹਵਾਸ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋਏ।

ਲਾਦੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਭਾਈਆ, ਕੀ ਗੱਲ ਏ, ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਏ ?”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਭਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰੇ, ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਕੈਹਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਮੇਰੀ ਪੱਤ” ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਦਾ ਗਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੱਗ ਲਾਹ ਲਾਦੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰ ਲਾਦੇ ਦੋ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਗਈ, “ਬਸ ਬਸ, ਨਾ ਨਾ ਭਾਈਆ, ਪਾਪ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ ਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ, ਵੇਲਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਏ, ਕੰਮ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰੋ।”

ਫਿਰ ਭੱਠੀਆਂ ਭਖ ਪਈਆਂ, ਕੜਾਹੀ ਚੁੱਲੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੇਲ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਘਰ ਵਿਚ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਹੋ ਗਈ। ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਅਣਲੱਗ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਢੁੰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਬਰਾਤਾਂ ਆਈਆਂ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਹੋਈ, ਕੀ ਜਾਂਜੀ ਕੀ ਮਾਂਜੀ ਦੇ ਮੇਲ-ਸਭ ਦਾਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਉਠੇ। ਬੰਦੇ ਬੰਦੇ, ਥੱਚੇ ਥੱਚੇ ਸਭ ਦੀ ਜੁਥਾਨ ਏਹੋ ਗੱਲ ਸੀ ਭਾਈ, ਤਾਈ, ਚਾਚੀ, ਮਾਂ, ਭੈਣ, ਭੂਆ, ਮਾਸੀ ਲਾਦੇ ਦੇ।

ਵਿਆਹ ਮੇਲ ਵਿਦਾ ਕਰ ਸਭ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਿਹਾਲੀ

ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਲਾਦੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਦੇਵੀ ਭੈਣ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਈਏ ?

ਲਾਦੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਕਿਥੇ ?”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੁਰੇ, ਏਸ ਜਨਮ ਤੇਰਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਜੇੜ ਜਮਾਂ ਲਾ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਬਣਾ ਲਉ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਬੈਂ ਕਰ ਲੋ । ਤੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਵਿਚੇ ਲਿਖ ਲੋ ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਾਦੇ ਚੁੱਪ ਰਹੀ, ਫਿਰ ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈਆ, ਘਰ ਦੇ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਜਾਓਗੇ ?”

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਉਤੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਜੇਬਾਂ ਚੋਂ ਬਚਦੀ ਰਕਮ ਕਢ ਕੇ ਲਾਦੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੁਰੇ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਏ ? ਦੋ ਜੀ ਸਿਰ ਲੁਕੈਣ ਨੂੰ । ਕਿਤੇ ਛੰਨ ਛੱਤਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਾਗੇ ਤੇ ਦੋ ਛਿੱਡ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਮੇਹਨਤ ਮਜਦੂਰੀ”

ਪਰ ਲਾਦੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈਆ, ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਛਿੱਡ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ ਜਾਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦਾ ?”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਲਾਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈਆ, ਏਹਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪਿਛਿ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਨਹੀਂ ਮਾਣਿਆ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਹੱਥ ਰਖੋ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ।”

ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਨੇ ਕੈਲੇ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ । ਅਜੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਨੌਕਰ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤੇ ਹਬਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਲਾਦੇ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਚਾਚੀ ਜੀ, ਲਾਲਾ ਕੌਹਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਣ ਹੀ ਲੈ ਆਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਭੀੜ ਭੜੱਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦਿਆਂਗਾ ।”

ਲਾਦੇ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਲੈ ਭਾਈਆ,

ਗੈਹਣੇ ਵਾਲੀ ਤਿੰਨ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਖਲਾਸ ਹੋ ਗਈ ਆਂ ।”

ਪਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਦੋ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਤੇ ਤੇ
ਕੈਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੁਰਜੀਤ ਕੁਰੇ, ਜਿਉਂਦੇ ਰੈਹਣ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤਰ,
ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ।”

ਨਿਹਾਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿਆਰ ਵੇਗ ਵਿਚ ਭਿੱਜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਫਿਰ
ਕੀ ਸੀ, ਘਰ ਦੀ ਕਰਤੀ ਧਰਤੀ ਤਾਈ ਨਿਹਾਲੀ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਲਾਣੇਦਾਰ ਤਾਈਆ
ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਮੁੰਡੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਲਾਦੋ ਨੇ ਕਹਿਣਾ,
“ਪੁੱਤਰ, ਬੇਟਾ, ਤਾਈ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ । ਬੇਟਾ, ਤਾਏ ਨੂੰ ਕਹੋ ।”

ਘਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਮੌਹ ਮਮਤਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੀ । ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਨਿਹਾਲੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ ਸੀ। ਅੰਨ, ਦੁੱਧ,
ਪੰਨ, ਘਓਂ, ਗੁੜ, ਸੱਕਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ
ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੋਂ ਤੇ ਛੋਟੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਕੈਲੇ ਤੇ ਜੈਲੇ ਲਈ ਰਿਸਤੇ ਲੈ ਆਈਆਂ
ਸਨ ਤੇ ਕੁੜਮ ਵੀ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ ਤੋਲੇ ਦੀਆਂ ਛਾਪਾਂ ਨਰੈਣ ਦੇ
ਹੱਥ ਪਾਈਆਂ ਸਨ । ਛਾਪਾਂ ਦੇ ਨਗਾਂ ਦੀ ਡਲਕ ਵੇਖ ਕੇ ਨਰੈਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ
ਫਿਰ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਦਿਸਿਆ ।

ਰਿਸਤਾ

ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸ਼ਾਕਰ ਹੁਸੈਨ ਪੰਡ ਸਾਰੀ ਪਤਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖੋ ਨੈਣ
ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਲੈ ਤਾਈ, ਚੁੱਕ ਪਤਾਸੇ ਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਡ
ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵੇਖੀ ਕੋਈ ਘਰ ਖਾਲੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਏ । ਘਰੋ ਘਰ ਫਿਰ ਜਾ ।”

ਰੱਖੋ ਨੈਣ ਨੇ ਚਾਈ ਚਾਈ ਪੁਛਿਆ, “ਵੇ ਪੁਤਰ ਸ਼ਾਕਰ, ਕਾਹਦੇ ਨੇ
ਪਤਾਸੇ ?”

ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਈ, ਰਿਸਤੇ ਦੀ ਹਾਂ ਹੋਈ ਏ । ਹੋਰ ਕਾਹਦੇ ।”

ਅਤੇ ਰੱਖੀ ਨੈਣ ਨੇ ਇਕ ਪਤਾਸਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਵੇ ਪੁਤਰ
ਸ਼ਾਕਰਾ, ਮੁਬਾਰਕਾਂ ।” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰੀ,
“ਨੀ ਜੰਨਤੇ, ਨੀ ਰੈਹਮੋ, ਲਿਆਓ ਨੀ ਚੰਗੇਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ । ਪਤਾਸੇ
ਵੰਡ ਆਈਏ । ਵੇ ਪੁੱਤ ਸ਼ਾਕਰਾ, ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੁਲ ਈ ਗਈ । ਵੇ ਰਿਸਤਾ
ਕਿਥੋਂ ਹੋਇਆ ਈ ?”

ਤੇ ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਈ, ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ
ਹੋਈ ਏ ।”

ਰਖੀ ਨੈਣ ਚੰਬੇ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ, “ਵੇ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਵੇ ਸ਼ਾਕਰਾ,
ਦਾਰਾਂ ਮੌਲਸਰੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਵੇ, ਕਚਨਾਰ ਦੀ ਗੰਦਲ ਵੇ, ਕਲਾਰੰਦ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ । ਤੇ
ਵੰਡੇ ਪਤਾਸੇ ! ਘਟੋ ਘਟ ਲੱਡੂ ਤਾਂ ਲਿਆਉਂਦਾ । ਮੈਂ ਵੰਡਦੀ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ।”

ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਈ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਦੱਬਵੀਂ ਹਾਂ ਹੋਈ ਏ ; ਜਿੱਦਨ
ਕੁੜਮਾਈ ਪੱਕ ਠੱਕ ਹੋਇਆ ਤੈਥੋਂ ਲੱਡੂ ਹੀ ਵੰਡਾਵਾਂਗਾ । ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਕਲਾਰੰਦ ਹੀ
ਖਵਾਵਾਂਗੇ ।” ਅਤੇ ਨਾਲਹੀ ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਪੰਜਾਂ-ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਦੁਨੰਟ ਰੱਖੀ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ
ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ।

“ਜਿਉਂਦਾ ਰੈਹ ! ਰੱਥ ਸਲਾਮਤ ਰਖੇ ! ਤੁਹਾਡੀ ਜੰਝੀ ਬਣੇ ਤੇ ਜੁੱਗਾਂ ਜੁੱਗ
ਜੀਓ !” ਰਖੀ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ । ਰੱਖੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਨੰਟ ਦੁਪੱਟੇ ਦੇ ਕੰਨੀ ਕੱਸ ਕੇ

ਬੰਨੇ ।

ਜੰਨਤੇ ਅਤੇ ਰੈਹਮੀ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚੰਗੇਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਚਾਦਰ ਦੀ ਪੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾਸੇ ਚੰਗੇਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲਏ ।

ਰੱਖੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਵੇ ਸ਼ਾਕਰਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਦਾਨ ਮਾਰ ਲਿਆ ! ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਰਾਜ ਹੰਸ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ! ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਹ ਕਾਢ ਦੀ ਪਰੀ ਏ । ਤੇਗ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਗੀ । ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਸੁਘੜ ਸਾਉ ਤੇ ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ ਕਿਤੇ ਪਰੀ ਪਈ ਏ । ਦਾਰਾਂ ਸੀ ਵੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਲਾਇਕ ।” ਰੱਖੀ ਕੋਈ ਮੁਗਾਲਤੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਚਾਪਲੱਸੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ।

ਦਾਰਾਂ ਸੀ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਚੋਂ ਇੱਕ, ਗੱਲ ਗੁਲਾਬੀ ਬੇਦਾਗ ਗਲ੍ਹਾਂ, ਸਾਫ਼ ਸਫ਼ਾਫ਼ ਪੂਨਮ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਚਿਹਰਾ, ਪਤਲੇ ਗੁਲਾਬੀ ਹੌਂਠ, ਸੂਤਵਾਂ ਨੱਕ, ਸੁਰਾਹੀਦਾਰ ਗਰਦਨ, ਲੰਬੇ ਕਾਲੇ ਵਾਲ । ਜਵਾਨੀ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਸੂਕਦੀ ਕਾਂਗ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਜਾਂ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਉਭਰੀ ਛਾਤੀ ਵੇਖ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ “ਤੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤਖਤ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ।” ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਤਖਤ ਜੀਹਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕਿੰਨੇ ਗਨੀਮਾਂ, ਜਰਨੈਲਾਂ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਡੋਲਿਆ ਪਰ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਉਭਰੀ ਛਾਤੀ ਵੇਖ ਉਸਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਤਖਤ ਨਾਲ ਤਸਥੀਹ ਦਿੱਤੀ ।

ਦਾਰਾਂ ਜਦ ਮੌਰਾਕੀਨ ਦੀ ਛੁੱਲਦਾਰ ਕੁੜਤੀ ਅਤੇ ਸਾਟਨ ਦਾ ਤੈਹਮਤ ਅਤੇ ਅੰਬਰਸੀ ਦੁਪੱਟਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦੀ ਜਾਂ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਤਾਂ ਗੱਭਰੂ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਨਣਾ ਦਿਲ ਫੜਕੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ, “ਲੋਹੜਾ ਨੀ, ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ ! ਜੇ ਰੱਬ ਮੈਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ।”

ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਪੰਜਾਬਣ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ “ਜੁੱਤੀ ਖੱਲ ਦੀ ਮਰੋੜਾ ਨਹੀਓਂ ਝੱਲਦੀ, ਤੇਰ ਪੰਜਾਬਣ ਦੀ ।”

ਦਾਰਾਂ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦੀ ਪਲੇਠੀ ਦੀ ਧੀ ਸੀ । ਉਸ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੇ ਹੋਰ ਭੈਣਾਂ ਸਨ । ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨ ਪਰ ਵੱਡੀ ਦਾਰਾਂ ਸਭ

ਤੋਂ ਸਿਰੇ ਦੀ ਸੀ । ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਅੱਠਵੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ
ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ।

ਪਰ ਉਸ ਰਾਤ ਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਤ ਬਸ਼ੀਰੇ ਬੁੱਟਰ ਨਾਲ ਨੌ ਦੇ
ਗਿਆਰਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਉਮਤ ਭਾਵੇਂ ਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਸੀ ਪਰ ਕੱਦ ਵਿਚ
ਉਹ ਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਪਿਛਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦ ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਸੱਤਵੀਂ ਪੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ
ਤਾਂ ਦਾਈ ਨੇ ਸਣੇ ਗੁਵਾਂਡਣਾ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਨੀ ਰਾਬਿਆਂ, ਅੜੀਏ, ਬਸ ਕਰ ।
ਕਮਲੀਏ, ਵਿਹੜਾ ਭਰ ਛੱਡਿਆ ਈ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ।”

ਪਰ ਰਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਚੰਥੇ
ਲੀ ਦੇ ਛੁੱਲਾ ਵਿਚ ਇਕ ਛੁੱਲ ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ । ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਕਹਿੰਦੀ, “ਨੀ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਕੁੜੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਜੀਹਨੂੰ ਵੀਰ
ਆਖੀਏ ।” ਉਸ ਦੂਜੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨੂੰ ਜਾ ਉਠਾਇਆ ।

ਪਰ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕੰਨ ਫੜ ਤੋਥਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, “ਰਹਿਣ ਦੇ
ਰਾਬਿਆਂ, ਜੇ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮੰਜੂਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਹੋ
ਜਾਂਦਾ ।” ਉਝ ਵੀ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਸੁੱਕੇ ਛੁਹਾਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।
ਕੁਝ ਤਾਂ ਕੱਲ ਕਲਾਪਾ, ਕੁੱਝ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ, ਕੁੱਝ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਗਮ, ਕੁਝ
ਕੁੜੀਆਂ ਧਰੇਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਰੂਪ ਮਤੀਆਂ । ਸਮ੍ਰਾਂ ਦੀ
ਲੋ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਭੰਬਕੜ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਛੁੱਲ ਮਹਿਕੇ ਭੋਰੇ ਆ ਹੀ
ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਫਿਰ ਦੋ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵਿਆਹੁਣ ਲਾਇਕ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ
ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦੀ ਹੁਣ ਤੋਥਾ ।

ਪਰ ਰਾਬਿਆਂ ਸੱਤ ਪੀਆਂ ਜੰਮ ਕੇ ਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ
ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹਾਵੀ ਸੀ । ਉਹ ਨਿਤ ਦਿਨ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਪੀਗਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ
ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ । ਖਿੱਝੀ ਜੇਹੀ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨੂੰ ਆਖ-

ਵੀਂ ਦੇਂਦੀ, “ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਪੀੜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਝੱਲਦੀਆਂ । ਮੂੰਹ ਤੇਰਾ ਮੁੜ ਗਿਆ ਏ ।” ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀਂ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਮਤ ਉਤੇ ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਹਿਤ ਕੁੜੀਆਂ ਕੁੱਝ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾ ਦਾ ਵੀਂ ਅਸਰ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਮਤ ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਬੇਲਗਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਸੀ : ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦਾ ਡੰਗਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸੌਣਾ, ਫਿਰ ਰਾਬਿਆਂ ਦਾ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਪੈਲੇ ਪੈਰੀਂ ਸੱਭ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਛੱਡ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਜਦ ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਉਮਤ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਗਈ। ਹਨੇਰਾ ਵਾਹਵਾ ਸੀ ਉਹ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਮਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਉਠ ਤੁਰੀ । ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਏ ’ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ । ਪਰ ਉਮਤ ਸਿਧੀ ਵੱਟੇ ਵੱਟ ਪੈ ਬੈਹਕ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਘੂਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਮਾਂ ਨਾਲ ਕੌਣ ਸੀ ? ਉਹ ਚੁਪ ਚਾਪ ਪਿਛਾ ਮੁੜੀ । ਕੌਣ ਸੀ ਓਪਰਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਂ ਨਾਲ ? ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਆਈ ਤਾਂ ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਹੋਲੀ ਜੇਹੀ ਪੁਛਿਆ, “ਨੀ ਉਮਤੇ, ਕਿਥੋਂ ਆਈ ਏ ?”

ਉਮਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਥੇ ਚਾਚਾ ਘੂਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ ।”

ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਉਮਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ, “ਬੱਸ ਬੱਸ, ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਧੀ । ਮਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਗ ਪਵੇ ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਉਮਤ ਕਾਫੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਈ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਰਾਤ ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਵੇਹੜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਪਰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਸੋਗ ਵਿਚ ਭੁੱਬ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਮਤ ਬਸੀਰੇ ਬੁੱਟਰ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਗਈ । ਪਰ ਕੋਸਨੇ ਉਮਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੇ, “ਨੀ ਜੇਹੋ ਜਹੀ ਮਾਂ ਉਹੋ ਜੇਹੀ ਧੀ । ਮਾਪੇ ਜੋ ਸਿਖਾਣਗੇ ਉਹ ਹੀ ਉਲਾਦ

ਨੇ ਸਿਖਣਾ ਏ । ਘਰ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ, ਮਾਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਕੌਲ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰੀਰ ਕੌਲ । ”

“ਨੀ ਚਲੋ, ਰਾਬਿਆਂ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਏ ? ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਸੀ । ਰੱਬ ਨੇ ਇੱਕ ਲਾਲ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ, ਸਹਿਕਦੀ ਨੂੰ । ”

ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, “ਰਾਬਿਆਂ, ਹੁਣ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ? ”

“ਵੇਖ ਬੰਦਿਆ ਖੁਦਾ ਦਿਆ, ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਏ ਖੁਸ਼ੀ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦੇਹ । ਜਿਧਰ ਜਾਂਦੀ ਏ ਜਾਣ ਦੇ । ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੋ ਗਈ । ”

ਅਤੇ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਦੜ ਵੱਟ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਬੁੱਟਰ ਕੁਝ ਸਾਉ, ਅਣਖੀਲੇ ਤੇ ਤਕੜੇ ਸਨ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਕਿਹਾ, “ਵੇਖ ਭਾਈ ਅੱਲਾ ਰੱਖਿਆ, ਮੁੰਡਾ ਅਸੀਂ ਲੈ ਆਏ ਆਂ । ਕੁੜੀ ਤੇਰੀ ਸਾਡੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਏ । ਨਾਲ ਚਲ ਤੇ ਕੁੜੀ ਲੈ ਆ । ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਨਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਆਂ । ”

ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਅੜ ਗਿਆ, “ਖੂਹ ਪਵੇ ਖਾਤੇ ਪਵੇ । ਨਾ ਲਿਆਉਣੀ ਨਾ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾਣਾ ਏ । ”

ਫਿਰ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਏਨਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਕੁੜੀ ਪਿੰਡ ਨਾ ਆਵੇ ਜਿਥੇ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਰਵੇ । ਬੁੱਟਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ । ਉਮਤਾਂ ਤੇ ਬਸ਼ੀਰੇ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਨਾਨਕੀ ਢੇਰੀ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

ਹੁਣ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਧੀ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪਿਆ । ਕਿਤੇ ਜਚਵੀਂ ਥਾਂ ਲੱਭੇ ਤੇ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਘਰਵਾਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੰਨਸੋਂ ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਾਕਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ।

ਸ਼ਾਕਰ ਵਿਧਵਾ ਮਰੀਆਮ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਤੇ :

ਹੁੰਦੜਹੇਲ ਜਵਾਨ, ਪੂਰਾ ਮੁਰੱਬਾ ਭੋਏ, ਤਿੰਨ ਨੌਕਰ, ਦੋ ਹਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ, ਦੋ ਹਾਲੀ.
ਇੱਕ ਪੱਠੇ ਦਥੇ ਤੇ, ਪਾਲੀ ਮੁੰਡਾ ਅੱਡ, ਚੰਗੀਆਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮੱਸਾਂ, ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਨ
ਨੂੰ ।

ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਮਾਂ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਰੀਅਮ ਪੁੱਤਰ
ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਰਾਬਿਆਂ ਕੋਲ ਗਈ । ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣ, ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਤੂੰ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਰਿਸਤਾ
ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦੇ ।”

ਰਾਬਿਆਂ ਨੇ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਦੇਹਾ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ。
“ਨਹੀਂ ਭੈਣ, ਅਸਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹਣੀ ।”

“ਸੈਚ ਲੈ ਭੈਣੇ, ਕੁੜੀ ਤਲੀ ਦੇ ਛਾਲੇ ਵਾਂਗ ਰਹੇਗੀ ।”

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤਾਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਸੀ ਨਾਂਹ ਹੀ ਰਹੀ । ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਰਾਬਿਆਂ
ਕੋਲ ਆਉਣ ਤੇ ਫਿਰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ
ਸ਼ਾਕਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਉਦਾਸ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਵੇਲਾ ਕਵੇਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸ
ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ।
ਦਾਰਾਂ ਦਲੇਰ ਸੀ । ਉਸ ਸ਼ਾਕਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਘਾਬਰ ਨਾ, ਤਸੱਲੀ ਰੱਖ ।” ਅਤੇ
ਸ਼ਾਕਰ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ।

ਸ਼ਾਕਰ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ।

ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਆਪੇ ਸੰਭਾਲ ਲਵਾਂਗੀ ।”

ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਸ਼ਾਕਰ ਪਤਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖੀ ਨੈਣ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ
ਗਿਆ ਅਤੇ ਰੱਖੀ ਸਣੇ ਨੂੰ ਪੀ ਘਰ ਘਰ ਪਤਾਸੇ ਦੇਂਦੀ ਰੋਲਾ ਪਾਂਦੀ ਫਿਰਨ ਲੱਗੀ,
“ਨੀ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਕਰ ਨੂੰ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਹੋਈ ਏ । ਰੱਬ ਜੇੜੀ ਸਲਾਮਤ
ਰੱਖੇ । ਚੰਗਾ ਹਾਣ ਪਰਵਾਨ ਏ ।”

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪਤਾਸੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਪਤਾ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਹੋਗਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ
ਉਹ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਹ ਨਾਂਹ ਦੀ ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਈ । ਦੋਵੇਂ ਜੀ ਜਦ

ਮਰੀਅਮ ਨੂੰ ਟੈਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਬਾ, ਹਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਏ ।”

ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਹਾ ਲਾਖ ਸੀ ਇਕ ਦਮ ਤਪ ਗਿਆ ਪਰ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਜਬਾਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਠੰਡਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਉਮਤ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਸ਼ਾਕਰ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਆਂ । ਜੇ ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹੱਸਣਗੇ । ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ । ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਕਰੋ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਈ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ।”

ਫਿਰ ਜਿਸ ਸੁਣਿਆ ਅੱਲਾ ਰੱਖੇ ਦੇ ਘਰ ਭੱਜਾ ਆਇਆ “ਆਹ ਤਾਂ ਅੱਲਾ ਰੱਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਕੀਤਾ ਏ ।”

ਅੱਗੋਂ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਕੈਂਹਦਾ, “ਅਸਾਂ ਸੋਚਿਆ ਮੁੰਡਾ ਚੰਗਾ ਏ । ਜ਼ਮੀਨ ਜੈਦਾਤ ਚੰਗੀ ਏ, ਹਾਣ ਪਰਵਾਣ ਏ । ਚੰਗੇ ਘਰ ਲੱਭਣ ਗਿਆਂ ਕਿਹੜੇ ਲੱਭਦੇ ਨੇ ।”

ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਰੱਖੀ ਨੈਣ ਕੁੜਮਾਈ ਦੇ ਲੱਡੂ ਵੰਡ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਪਿਆਸੇ

ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੌਲਤ ਦੇ ਨੁਸ਼ੇ ਵਿਚ ਏਨਾ ਹੰਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਰੇ ਮਟੇ ਸੇਠ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਬਨੋਤੀ ਚੁਫੇਰੇ ਚੰਗੀ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਹੌਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਈ ਵਿਆਹੇ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਦੋ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ, “ਸੇਠ ਸਾਹਿਬ ਲਾਲਾ ਜੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਉਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲੈਣਾ।” ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬੜੇ ਤੰਮ ਤੜਾਕ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ, “ਜੇ ਸੈਨੇ ਦਾ ਆਟਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ ਰੋਟੀ ਪੱਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਬਾਲਣ ਨਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਕਣਕ ਤੇ ਬਾਲਣ ਘਰ ਨਾ ਵੜਨ ਦਈਦੇ।” ਸਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਰਵੱਈਆਂ ਅੱਤ ਮਿੱਠਾ ਸੀ ਪਰ ਕਸਾਈ ਅਤੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਲਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਸਾਈ ਅੱਲਾ ਰਸੂਲ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦਾ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਸਾਹ ਰਗ ਤੇ ਛੁਗੀ ਫੇਰ ਦਿੰਦਾ ਏ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਹਰ ਜਪਦਾ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਸਾਮੀ ਦੇ ਗਲ ਤੇ ਕਲਮ ਫੇਰ ਦਿੰਦਾ। ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਭਗਤ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਕੋਈ ਜੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤੀ ਸੇਠ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਨਮ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਅੱਤ ਗਾਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰੂੜਾ ਮੱਲ ਵਸਾਵੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਦਾਂਦੂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੇ ਉਪਰਲੇ ਦੋਵੇਂ ਦੰਦ ਚੋਖੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਾਬੀ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਂਗ। ਬਾਬਾ ਦਾਂਦੂ ਖੀਲ ਮਰੂੰਡੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਸੇ ਲਈ ਉਸ ਇਕ ਖੋਤੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਈ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਦਾਂਦੂ ਖੋਤੀ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਖੋਤੀ ਉਤੇ ਉਹ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੀਲ ਮਰੂੰਡੇ ਦੀ ਫੇਰੀ ਵੀ ਲਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਘਰ ਜਦ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਤਾਂ ਕੰਮ

ਰਿੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਛਾਲੀ ਹੋ ਤੁਰਿਆ । ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ । ਮਧਰੇ ਨਟਰੇ ਕੱਦ ਦੀ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਬਸ ਪਟਕਾ ਈ ਸੀ ਪਰ ਗਾਹਕਾਂ ਲਈ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਛੁੱਲਿਸ਼ੜੀ । ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਹੋਰ ਪੰਜ ਹੱਟੀਆਂ ਤਾਂ ਉੜੀ ਬੁੜੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਖ ਤੱਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਅਧਖੜ ਹਿੱਕ ਧੁਖਾਨ ਲਈ ਸੱਤ ਵਲ ਭੰਨ ਕੇ ਜਾਂਦੇ - ਗਾਹਕ ਪੰਡ ਦਾਣੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਮਣ ਦੇ ਵੀਹ ਸੇਰ ਦੱਸੇ, ਸੌਦਾ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅਠਿਆਨੀ ਭਰ ਦੇਵੇ, ਮਜਾਲ ਏ ਕੋਈ ਕਿੰਤੂ ਕਰੇ । ਬਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਕੂਲਾ ਹੱਥ ਛੋਹਾਇਆ ਹੋਵੇ । ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਆਪਦੇ ਹੱਥੀ ਚੀਜ਼ ਫੜਾ ਦੇਵੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ।

ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਗੁਮਾਸਤੀ ਦਾ ਧੰਦਾ ਭੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ । ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀਆਂ ਵਿਚ ਘਰਿਆ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ੇ ਕਰਦਾ ਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਲਵਾਂਦਾ ਢਾਂਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਸਾਬ ਦਿੰਦਾ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਜਸਵੰਤ । ਪਰਥੂਨ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਸੌਦਾ ਢੋਣ ਲਈ ਉਸ ਦੂਰੋਂ ਪਾਰੋਂ ਇਕ ਗਰੀਬੜਾ ਜਿਹਾ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੌਕਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਨਿਤ ਦਿਨ ਘੋੜੀ ਤੇ ਸੌਦਾ ਢੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਮੱਝ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਕੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਹੱਦ : ਹੱਦ ਟੱਪ ਗਿਆ ।

ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪੁਸਤੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲਾਲਾ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਜੋ ਕਿ ਸਾਉਂ ਸੁਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਤਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ । ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਸੀ ਪਰ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਨੇ ਮੰਜੀ ਵੀ

ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਾਉ ਸੇਠ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਸਵਾਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਲਾਲ ਪਰਨਾ ਮੌਢੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਛੱਤਰੀ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਘੋੜੀ ਦੀ ਲਗਾਂਮ ਫੜੀ ਉਹ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ । ਉਹ ਸਾਰਾ ਪੰਧ ਘੋੜੀ ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ।

ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਸਾਉ ਸੇਠ ਦੀ ਬੇਈਜ਼ਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ? ਕਾਰਨ ਸੀ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੀ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਛੱਟੀ ਤੇ ਛੱਟੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਧੀ ਗਿਆਨੋਂ ।

ਗਿਆਨੋਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹੀ ਉਸ ਵਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਗਿਆ ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪਾਸ ਕਰ ਮਿਡਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ । ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਏਨਾ ਨਿਖਰਿਆ ਕਿ ਤੇਬਾ ਹੀ ਭਲੀ ! ਜਿਵੇਂ ਘੱਟੇ ਵਿਚੋਂ ਲਿਬੜਿਆ ਮੌਤੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਸੌਨੇ ਦੀ ਤਸਤਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਲੋਰ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਸਜਾਇਆ ਹੋਵੇ । ਜਿਵੇਂ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਦ ਇਕ ਦਮ ਬਦਲਾਂ ਹੋਠੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੋਵੇ । ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਚੇਸਟਾ ਸੀ ਇਹ ਕੋਹੇਨੂਰ ਹੀਰਾ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਚਮਕੇ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਤਾਜ ਬਣੇ । ਪਰ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਅਵਤਾਰ ਮੇਰਚਾ ਮਾਰ ਗਿਆ ।

ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪੁਸਤੀ ਸਾਹੂਕਾਰ ਸੀ । ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀ ਵੀ ਬੜਾ ਸੁਣੱਖਾ, ਹੀਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਨੇ ਹੀਰਾ ਖਿੱਚ ਲਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਇਸ਼ਕਪੇਚੇ ਦੀ ਵੇਲ ਵਾਂਗੂ ਵਲ ਪਾ ਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਪੀਚ ਗਿਆ ।

ਜਦੋਂ ਗਿਆਨੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰਦੀ ਤਾਂ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਚੁੱਕੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਅਤੇ ਕੋਹ ਡੇਢ ਕੋਹ ਤੱਕ ਆ ਜਾਂਦਾ । ਫਿਰ ਖਲੋਕੇ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਵੇਂਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਦਿਸਣੋਂ ਨਾ ਹੱਟ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਏਹੋ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਉਹਦਾ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੀ ।

ਸਵੇਰੇ ਗਿਆਨੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਡੀਕੇ ਜਾਂ ਸਾਥ ਬਣਾਏ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ । ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੋ ਸਵਾ ਦੋ ਕੋਹ ਦੂਰ ਸੀ ।

ਰਾਹ ਵੀ ਕੁੱਡਿਆਂ ਕਾਨਿਆਂ ਅੱਟਿਆ ਅਤੇ ਰੇਤਲਾ ਸੀ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਚੰਗੜਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਭੀ ਐਲੀ ਐਲੀ ਕਰਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਗਿਆਨੋਂ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਦੋ ਮੀਲ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰ ਕਾਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਪੁਲ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾ ਸਕੂਲ ਤੱਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਹ ਕਰਦੇ ।

ਚੰਗੜਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭੌਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਬਾਸੀ ਰੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਕੁੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਪਾਂਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਿਲਮਿਲ ਗਏ ਸਨ ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਗਿਆਨੋਂ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਤੱਕ ਵੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਉਸ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਮਿਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਘੋੜੀ ਤੇ ਕਾਠੀ ਪਾਈ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੇਠ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਇਸ ਮਾਨ ਨਾਲ ਕਿ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਰਿਸਤਾ ਜੋੜਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਂਝ ਵੀ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਪਿਓ ਬਾਬਾ ਦਾਂਦੂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬਹੁਤ ਐਹਸਾਨ ਸਨ । ਅਤ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਉਸ ਵਸਾਵਾ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਬਿਨਾਂ ਸੂਦ ਚੋਖੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਬਾਬਾ ਦਾਂਦੂ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਰਕਮ ਧਰਮ ਖਾਤੇ ਪਾ ਛੱਡੀ ਸੀ । ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਵਲੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਸੀ ਪਰ ਹੋਛਾ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹੰਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਵਸਾਵਾ ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੇਰੀ ਮੌਜੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਅਤੇ ਏਸੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਉਹ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਵੱਡਿਆ । ਰਾਮ ਰਮਈਆ, ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲੱਸੀ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ, “ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ, ਤੇਰੀ ਲੜਕੀ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦੇ ।”

ਵਸਾਵਾ ਸੀਖ ਪਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਕੜੂ ਜੇਹਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਮੰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਉਠ ਖਲੋਤਾ, “ਲਾਲਾ, ਆਪਣੀ ਉਕਾਤ ਵੇਖ । ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤੂੰ ਜਿਥੇ ਸੀ ਉਥੇ ਖਲੋਤਾ ਏਂ । ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਣੈ ਸੂਦ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ।” ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੇ

ਧਰਮ ਖਾਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਆਏ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਰਾਮ ਲਾਲ, ਲਾਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਦੇਈ । ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਚਲਿਆਂ । ਜੇ ਲਾਲੇ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਜਾ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਈ । ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਏ ।”

ਅਤੇ ਨਮਕ ਹਲਾਲ ਨੌਕਰ ਨੇ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪੈਰੀ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਨਾ ਪਾਣ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੰਜਾ ਚੁੱਕ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੰਜੀ ਨਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਲਾਲ ਪਰਨਾ ਲਿਆ ਕੇ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਅਤੇ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਮੌਢੇ ਤੇ ਲਾਲ ਪਰਨਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਛੱਤਰੀ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਘੋੜੀ ਦੀ ਲਗਾਂਮ ਫੜੀ ਲੱਤਾਂ ਪਰੂੰਦਾ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਘੋੜੀ ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ।

ਸਾਉ ਸੁਭਾ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਤਕ ਤੋਂ ਏਨਾਂ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੰਜੀ ਮੱਲ੍ਹੂ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ । ਖਬਰ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਖੰਘ, ਤਾਪ, ਪੀੜ ਜਾਂ ਨਮੂਨੀਆਂ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਹੱਤਕ ਹੇਠੀ ਨੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਉਧਰ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਨੇ ਗਿਆਨੋਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬੁਲਬੁਲ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੰਜਰੇ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਮਾਰ, ਰਹੀ ਸੀ । ਰੋ ਰੋ ਹਲਕਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦਮ ਦਿਲਾਸੇ ਅਤੇ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਦਬਕੇ ਵੀ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰੰਗ ਫਿੱਕਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਸਗੋਂ ਰੰਗ ਹੋਰ ਗੂਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਗਿਆਨੋਂ ਆਸਲੋਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੂਨਾਂ ਬੋਲਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸਵਾਏ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਜਸਵੰਤ ਦੇ ਜੋ ਭੈਣ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਦਰਦ ਰਖਦਾ ਸੀ । ਜਸਵੰਤ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਮੋਹ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਰੀ ਜੇਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੰਤੋ ਸੋਹਰਿਓਂ ਆਈ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਛੱਟਾਂ ਤੇ ਲੂਣ ਹੀ ਪਾਂਦੀ ।

ਉਧਰ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਵੀ ਬੁਗ ਹਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਨਿੱਘਰਦੀ ਹਾਲਤ

ਵੇਖਕੇ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਉਤੇ ਦੋਹਰਾ ਗਮ ਸਵਾਰ ਸੀ; ਇਕ ਤਾਂ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹੱਤਕ, ਦੂਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦਿਨਾਂ ਦਿਨ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ । ਉਸ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੌਲ ਬਠਾ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ, “ਵੇਖ ਪੁੱਤਰ, ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰੀ ਏ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਾਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਏ ।”

ਪਰ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨੋਂ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਨੂੰ ਰੱਚ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਟਿਕੀ ਰਾਤ ਜਦ ਲੋਕ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਹੈਕੇ ਭਰਦਾ, ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਦੋ ਕੋਹ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰ ਕਾਜੀ ਵਾਲੇ ਪੁਲ ਤੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੱਭਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਟਿੱਕ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਉਧਰ ਵੇਂਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਿਧਰੋਂ ਗਿਆਨੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ । ਸਵੇਰੇਹੀ ਸਵੇਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸਿਰਪਟ ਘੋੜਾ ਭਜਾਈ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਤਰਲਾ ਮਾਰਦਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਰਹਾ ਉਨੀਂਦੇ ਦਾ ਪਿੰਜਿਆ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦਾ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ । ਸੌ ਜਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਫੜੀ ਮਗਰ ਮਗਰ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਖਿੱਚ ਗਿਆਨੋਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇਆ ਪੁਲ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਦੋ ਪਿਆਰ ਪਿਆਸੇ ਮਿਲੇ ਹੀਰ ਤੇ ਰਾਂਝਾ, ਸੱਸੀ ਤੇ ਪੁੰਨੂੰ, ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਮਹੀਵਾਲ, ਲੈਲਾ ਤੇ ਮਜਨੂੰ, ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨੂੰ । ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਘੂਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨੋਂ ਉਠਕੇ ਪੁਲ ਵਲ ਤੁਰ ਪਈ ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲੀ । ਧੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਖਾਲੀ ਵੇਖ ਹੌਲ ਪੈ ਗਿਆ । ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ । ਉਹ ਵੀ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ । ਮੱਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਗ ਪਵੇ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਬੱਦਲੀ ਜਿਹੀ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਤਿਖੀ ਹੋ ਤੁਰੀ ਜਿਧਰ ਦੂਜਾ ਪਿੰਡ ਸੀ । ਅਜੇ ਚਾਰ ਛੇ ਪੈਲੀਆਂ ਹੀ

ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਬਿੜਕ ਹੋਈ । ਉਹ ਤਾਂ ਗਿਆਨੇ ਹੀ ਸੀ । “ਗਿਆਨੇ, ਤੁੰ ਕਿਥੇ ਗਈ ਸੀ ?”

“.... ਜਿਥੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।” ਗਿਆਨੇ ਕਹਿ ਤਾਂ ਗਈ, ਉਂਝ ਉਹ ਮਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ।

ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਉਈ ਤਾਂ ਜਹਿਰ ਦੇ ਦੇਈਗਾ ।”

“ਮਾ, ਜੇ ਇਹ ਸੁਭ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਧੰਨਭਾਗ ਸਮਝਾਂ । ਮੈਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ।”

ਪੀ ਦੇ ਸਬਰ ਦੀ ਹੱਦ ਵੇਖਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਰਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਨੀ ਧੀਏ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਉਹ ਛੁੱਲ ਤਾਂ ਵਖਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਤਿਤਲੀ ਮੇਹਿਤ ਹੋਈ ਏ ।”

ਦਰਦ ਦੀ ਹਿੱਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਦੀ ਲਹਿਰ ਉਭਰੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਆਈਆਂ ਕੁਕੜ ਬਾਂਗਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੀ ਲਈ ਨਰਮ ਗੋਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । “ਦਿਲ ਨਾ ਸੁੱਟ ਪੁੱਤਰ, ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੀ ।”

ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਨੇ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਚਲੋ, ਜੇ ਕੁੜੀ ਜਿਦ ਕਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਿਦ ਛੱਡ ਦਿਓ । ਘਟੇ ਘੱਟ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ।” ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, “ਚੰਨੋ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਨਾਂਹ ਕਰ ਬੈਠੋ ਆਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਝੱਖ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਏ । ਇੱਜਤ ਆਬਰੂ ਵੀ ਕੋਈ ਵੇਖਣੀ ਪੌੰਦੀ ਏ ।”

ਪਰ ਚੰਨਣ ਦੇਈ ਨੇ ਤਰਲੇ ਜੇਹੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਨਾ ਬੁਲਾਂਦੀ ਅਤੇ ਮੈਥੋਂ ਧੀ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।” ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, “ਵੇਖ ਚੰਨੋ, ਇਹ ਇੰਝਾਣੇਪਣ ਦੀ ਗਲਤੀ

ਏ ਪ੍ਰੇਮ ਰੋਗ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਠੀਕ ਠਿਕਾਣਾ ਲੱਭ ਜਾਏ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ।
ਸਭ ਰੋਗ ਉਡ ਜਾਣਗੇ ।"

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਸ ਪਹਿਰੇ ਹੋਰ ਸਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । "ਖਬਰਦਾਰ !
ਜੇ ਕੁੜੀ ਦੇਹਲੀਉਂ ਪੈਰ ਭੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ।" ਅਤੇ ਆਪ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ
ਭਾਲ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ ।

ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢ ਸੇਠ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਸੀ । ਉਹਦਾ
ਬਿਉਪਾਰ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ, ਜ਼ਮੀਨ, ਹਵੇਲੀਆਂ ਹਰ
ਪਾਸਿਓਂ ਸਿਰੇ ਸੀ । ਦੋ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਰਥ ਤੇ ਰਥਵਾਨ ਤੇ ਦੋ ਮਨੀਮ ਲੈ ਉਹ ਦੂਰ
ਸਾਮੀਆ ਕੇਲ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ, ਵਹੀਆਂ ਤੇ
ਚੁਪੱਤਰੇ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਸਭ ਗੜਬੈਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ । ਚਿੱਟੇ ਮੌਟੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ
ਲਾ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮਨੀਮ ਲੇਖੇ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੇ ।
ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਟੁਨਕੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗੱਡੀਵਾਨ ਰੱਖ ਹਿੱਕੀ ਜਾਂਦਾ ।

ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਨੇ ਨਾਈ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਲਈ
ਰੁੱਕਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਨੇ ਦਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮੋਹਲਤ ਮੰਗੀ । 'ਹਾਂ ਜਾਂ
ਨਾਂਹ ਲਈ ਆਪੇ ਪਤਾ ਭੇਜ ਦਿਆਂਗੇ ।'

ਘਰ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨੋਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆਂ ।
ਗਿਆਨੋਂ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਜਸਵੰਤ ਅੱਗੇ ਤਰਲਾ
ਮਾਰਿਆ । ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਤੇ ਬੱਧੇ ਹੱਥ ਦੇਖ ਭਰਾ ਦਾ ਦਿਲ
ਪੰਘਰ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਭਰਾ ਨੇ ਤਰਸ ਖਾਧਾ ਤੇ ਭੈਣ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਰੁੱਕਾ
ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਪੁਲ ਤੋਂ ਦੋ ਸਵਾਰ ਇਕ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜੇ । ਚਾਰ
ਕੋਹ ਪੈਂਡਾ ਘੋੜੀ ਨੇ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਖਿਚ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਦੀ ਹਵੇਲੀ
ਦਾ ਜਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ । ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ
ਕੀਤੀ, "ਲਾਲਾ ਜੀ, ਕੋਈ ਲੜਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏ ।"

ਫਿਰ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਲੱਧ ਮੱਲ ਨੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ । ਉਦਾਰ ਚਿਤ ਲੱਧ ਮੱਲ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ, “ਜਾ ਪੀਏ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ ।”

ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਰੱਥ ਜੋੜ ਲੱਧ ਮੱਲ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਪਏ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੂਕ ਮਾਰੀ । ਅਤੇ ਉਹ ਛੂਕ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗੀ ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀ । ਉਸ ਗੱਦ ਗੱਦ ਹੋ ਕੇ ਲੱਧ ਮੱਲ ਦੇ ਹੱਥ ਚੁੰਮ ਲਏ ।

ਲੱਧ ਮੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਲੀ ਰਾਮ, ਬਚਪਨ ਦੀ ਯਾਰੀ ਏ । ਜੇ ਮੇਰੀ ਛੂਕ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਭਾਗਾ ਸਮਝਾਂਗਾ ।”

ਫਿਰ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਘਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਨ । ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਪੈਰ ਪਰਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗ ਰਹੇ । ਉਸ ਮੈਦਾਨ ਮਾਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਲੱਧ ਮੱਲ ਨੇ ਹਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਸਾਡੀ ਹਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਦਸ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹਨ । ਗਿਆਰਵੇਂ ਦਿਨ ਬਰਾਤ ਆਵੇਗੀ । ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲੋ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖ ਜਾਓ ।”

ਪਰ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਮੌਜੂਦਵੀ ਚਿੱਠੀ ਘੱਲੀ, “ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰਿਸਤਾ ਏ । ਜੰਮ ਜੰਮ ਆਓ । ਸਭ ਤਿਆਰੀ ਏ । ਦਸ ਦਿਨ ਵੀ ਵਾਧੂ ਹਨ ।”

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ।

ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਨ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਦੂਲ੍ਹਾ ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੇਹਰੇ ਸਜਾਈ, ਸੇਨੇ ਦਾ ਮੁਕਟ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾਈ, ਸਜੀ ਹੋਈ ਰੱਥ ਪਾਲਕੀ ਚੌਂਡ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ । ਬੈਂਡ ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਘੋਰਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੀ ਅੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੋਏਂ ਲਗਦੀ । ਭੋਂ ਚੋਂ ਲੱਧ ਮੱਲ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦਾ । ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਏ । ਫਿਰ

ਗੈਸਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਲੋ ਵਿਚ ਛੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕੱਟਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ ਵੇਦੀ ਵਿਚ ਓਮ ਸੁਹਾ ਦਾ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ । ਫੇਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਗਿਆਨੋਂ ਨੇ ਘੁੰਗਟ ਦੀ ਝੀਥ ਵਿਚੋਂ ਚੰਨ ਵਰਗਾ ਸੁਣੌਖਾ ਦੂੱਲ੍ਹਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਵਾਗ ਖਿੜ ਗਈ । ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਕੇ ਮਿਲਿਆ ।

ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਨੇ ਗਿਆਨੋਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੀ ਝੱਲੀ ਧੀ, ਵੇਖ ਖਾਂ ਚੰਦ ਤੋਂ ਭੀ ਸੋਹਣਾ ਦੂੱਲ੍ਹਾ ਲੱਭਿਆ ਤੇਰੇ ਲਈ ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੋਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪਿਛੋਂ ਬਰਾਤ ਵਿਦਾ ਹੋਈ । ਪਰ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ । “ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਏ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸਾਡੇ ਘਰ । ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੱਧਾ ਰਾਮ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰੋਟੀ ਅਸੀਂ ਨਾ ਦੇਈਏ ।”

ਅਤੇ ਲੱਧਾ ਰਾਮ ਨੇ ਰੋਟੀ ਮੰਨ ਲਈ । ਗੋਲੀ ਕਿਹਦੀ ਤੇ ਗੈਹਣੇ ਕਿਹਦੇ । ਅਤੇ ਲੱਧਾ ਰਾਮ ਨੇ ਡੋਲੀ ਸਣੇ ਬਰਾਤ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਾਸਤੇ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੌਜੂ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਸਕੂਲੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਗੱਲ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਬਈ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਬ ਵੀ ਸਬੱਬ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਏ । ਵਾਹ ਵਈ ਵਾਹ ! ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਜਿੰਨਾ ਭਲਾ ਸੁਣੀਦਾ ਸੀ ਉਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਨਿਕਲਿਆ । ਦੋ ਤੜਪਦੇ ਦਿਲ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ।

ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਤੋਤੇ ਉਡ ਗਏ । “ਇਹ ਕਿਵੇਂ ? ਮੁੰਡਾ ਮੰਗਿਆ ਲੱਧਾ ਰਾਮ ਦਾ ਤੇ ਵਿਆਹਿਆ ਉਸ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਦਾ ।” ਕੁਝ ਮੇਲ ਤੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜੋੜ ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਬਰਾਤ ਅਟਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹ ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੋਈ ਸੁਣੀਦੀ ਏ ।”

ਲੱਧਾ ਮੱਲ ਬੜਾ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਖਿਲਾੜੀ ਬੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਆਦਰ ਨਾਲ ਕੌਲ ਬਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਆ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖ ਲੈ ।

ਤੁਸਾਂ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚਿੱਠੀ ਵਿਖੇ ਆ, 'ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਨਾ ਏ ਫਿਰ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ' ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਸਲਾਮਤ ਏ। ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਆਹਿਆ ਏ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਧੀ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਏ।"

ਵਸਾਵਾ ਰਾਮ ਜਦੋਂ ਲਾਜਵਾਬ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਹਸਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਆਓ ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਬੈਠੋ।" ਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜਮਨਾ ਦਾਸ, ਲਿਆ ਮੰਜਾ, ਸਾਡੇ ਸੰਬੰਧੀ ਆਏ ਨੇ।"

ਪਰ ਵਸਾਵੇ ਨੂੰ ਨਦਾਮਤ ਹੋਈ ਜਦ ਮੰਜਾ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਧੀ ਜਵਾਈ ਨੇ ਆ ਪੈਰੀ ਹੱਥ ਲਾਏ, "ਪਿਤਾ ਜੀ, ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ।"

ਵਸਾਵਾ ਮੱਲ ਦੀਆ ਅੱਖਾਂ ਸਿੰਮ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੀ ਮਮਤਾ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਦਿਲ ਪੰਘਰਿਆਂ ਸੀ ਜਾਂ ਬੇਬਸੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ, ਨਦਾਮਤ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੋਹਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਵਲਕੇ ਧੀ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

